

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

COĞRAFYA YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

EDEBİYAT COĞRAFYASI BAĞLAMINDA ROMAN OKUMA

ÖRNEĞİ: İNCE MEMED ROMANLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Galip UYAR

Danışman: Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR

TOKAT- 2023

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Eren Yürüdür danışmanlığında hazırlamış olduğum " Edebiyat Coğrafyası Bağlamında Roman Okuma Örneği: İnce Memed Nehir Romanı" adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / ...

Galip UYAR

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı yapmam için beni teşvik eden danışmanım Sayın Prof. Dr. Eren Yürüdür'e öncelikle teşekkür ederim. Sayın Eren Yürüdür'e akademik çalışma yapmam için emeklilik yaşantımda bana akademinin kapılarını açtığı ve beni onurlandırdığı için ayrıca minnettarım.

GOP Üniversitesi Coğrafya Bölümünün değerli akademik kadrosuna; Prof. Dr. Hakan Mete Doğan, Doç. Dr. Hüseyin Mertol, Dr. Öğretim Üyesi Şevki Babacan, Dr. Öğretim Üyesi Seçkin Hardal, Dr. Öğretim Üyesi Orhan Mete Kılıç hocalarıma, Yüksek Lisans Eğitim sürecinde şahsıma kazandırdıkları akademik bilgi ve bakış açısı için ayrı ayrı teşekkür ederim. Tez yazım aşamasında verdikleri destek için Dr. Öğretim Üyesi Seçkin Hardal, Dr. Öğretim Üyesi Şevki Babacan hocalarıma ayrıca teşekkür etmem gerekiyor. Teşekkürlerimin kabulünü tüm hocalarımdan diliyorum.

Gerek tez yazım aşmasında, gerekse yüksek lisans eğitimim sürecinde verdikleri teknik destek için Coğrafya Bölümü'nün değerli, çalışkan Araştırma Görevlisi Emre Duman'a, saha çalışmamızın haritalandırmalarını yapan Dr. Öğretim Üyesi Kemal Ersayın'a ayrıca teşekkür ederim.

Galip UYAR

ÖZET

EDEBİYAT COĞRAFYASI BAĞLAMINDA ROMAN OKUMA ÖRNEĞİ: İNCE MEMED ROMANLARI

Galip Uyar

Yüksek Lisans, Coğrafya Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Eren Yürüdü

Ekim 2022, 174 Sayfa

Bu çalışmada Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının en önemli eserlerinden - birçok eleştirmene göre en önemlisi- olan dört ciltlik İnce Memed nehir romanı Edebiyat Coğrafyası bağlamında incelenmiştir. İnce Memed romanında mekân, Çukurova ve Toroslardır. İnce Memed karakterinin yaratıcısı Yaşar Kemal, Çukurova ve Torosları İnce Memed romanında adeta bir coğrafyacının gibi yazmıştır. Çukurova'nın ve Torosların iklimini bir ekolog, biyoçeşitliliğini bir biyolog, yer şekillerini bir jeomorfolog gibi anlatmıştır. Beşerî coğrafyanın tüm unsurları, yerleşme ve nüfus, kültür, göç, geçim kaynakları, toplumsal yapı özellikleri bir beşeri coğrafyacının kaleminden çıkmışçasına yazılmıştır. İnce Memed romanındaki zengin coğrafi unsurlar çalışmamızda bütün açılardan incelenmiştir. Edebiyat Coğrafyası Bağlamında Roman Okuma Örneği: İnce Meme Romanları adlı bu çalışmada, coğrafi unsurlar içerik analiz yöntemiyle saptanmış, Çukurova ve Torosların coğrafyası, coğrafi merkezli okumayla açıklanmaya çalışılmıştır. Tez çalışması kapsamında dört ciltlik İnce Memed romanı okunmuş, öncelikle mekân adları, coğrafi oluşumlar ve yeryüzü şekilleri saptanmış, daha sonra beşerî coğrafyaya ait olay ve olgular saptanmıştır.

Bu çalışmanın ikinci aşamasında arazi çalışması yapılmış, romanlarda adları geçen lokasyonlara gidilmiş, lokasyonların 1/100.000'lik ve 1/25.000 haritaları çıkarılmıştır. Edebiyat Coğrafyası Bağlamında Roman Okuma Örneği: İnce Memed Nehir Romanı adlı bu çalışma, başta coğrafyacılar ve edebiyatçılar olmak üzere, sosyolog, siyaset bilimci, ekonomist ve tarihçilere akademik çalışmalarında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnce Memed, Coğrafya, Roman, Mekân, Kültür

ABSTRACT

EXAMPLE OF READING NOVELS IN THE CONTEXT OF LITERATURE GEOGRAPHY: İNCE MEMED NOVELS

Galip Uyar

MSc, Department of Geography

Advisor: Prof. Dr. Eren Yürüdür

October 2022, 174 Pages

In this study, the four-volume novel İnce Memed, which is one of the most important works of Turkish Literature in the Republican Period -the most important one according to many critics- has been examined in the context of Literary Geography. In the novel İnce Memed, the place is Çukurova and the Taurus. Yaşar Kemal, the creator of the İnce Memed character, wrote Çukurova and the Taurus in his novel İnce Memed, almost like a geographer. He described the climate of Çukurova and the Taurus Mountains like an ecologist, biodiversity like a biologist, and landforms like a geomorphologist. All elements of human geography, settlement and population, culture, migration, livelihoods, and social structure were written as if they were written by a human geographer. The rich geographical elements in İnce Memed are discussed in all their aspects in this study.

An Example of Reading Novels in the Context of Literary Geography: In this study, İnce Memed novel series, geographical elements were determined by content analysis method, and the geography of Çukurova and the Taurus Mountains was tried to be explained by geographically centered reading. Within the scope of the thesis study, the four-volume novel İnce Memed was read, firstly the names of places, geographical formations and landforms were determined, then the events and phenomena belonging to human geography were determined.

In the second stage of this study, fieldwork was carried out, the locations mentioned in the novels were visited, and 1/100,000 and 1/25,000 maps of the locations were drawn. A Novel Reading Example in the Context of Literary Geography: This study, titled İnce Memed novel series, will contribute to geographers and men of letters,

as well as sociologists, political scientists, economists and historians in their academic studies.

Keywords: İnce Memed, Geography, Novel, Place, Culture

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
Juri Kabul ve Onay	ii
Teşekkür	iii
Özet	iv
Abstract	v
Tablolar Listesi	ix
Şekiller Listesi	x
Kısaltmalar	xi
GİRİŞ	1
Problemin Tanımı	2
Alt Problemler	2
Çalışmanın Amacı	3
Çalışmanın Önemi	3
Varsayımlar	4
Sınırlılıklar	4
Tanımlar	5
BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1. İnsan - Çevre Etkileşimi	8
1.2. Coğrafya Ve Kültür	10
1.3. Edebiyat Ve Coğrafya	11
1.4. Edebiyat Coğrafyası	13
1.5. Çukurova’da Bir Efsane İnce Memed	18
BÖLÜM 2: YÖNTEM	19
2.1. Araştırmanın Yöntemi	19
2.2. Veri Toplama Araçları	19
2.3. Verilerin Toplanması	20
2.4. Verilerin Çözümlemesi	20
BÖLÜM 3: BULGULAR	32
3.1. Fiziki Coğrafya Açısından Bulgular	32
3.2. Beşeri Coğrafya Açısından Bulgular	32

3.3. İnce Memed Romanının Edebiyat Coğrafyası Açısından Değerlendirilmesi	34
3.3.1. Fiziki Coğrafya	35
3.3.2. Bitki Coğrafyası (Flora)	62
3.3.3. Hayvan Coğrafyası (Fauna)	72
3.3.4. Çukurova’da İklim ve Yaşam	83
3.3.5. Beşeri Coğrafya	86
3.3.5.1. Nüfus ve Yerleşme	87
3.3.5.2. Kırsal Yerleşme Alanları	90
3.3.5.3. Kentsel Yerleşme Alanları	102
3.3.5.4. Ekonomik Coğrafya	114
3.3.5.5. Siyasi Coğrafya	121
3.3.5.6. Etnik Coğrafya	130
3.3.5.7. İnanç Coğrafyası	133
3.3.5.8. Psikocoğrafya	142
3.4. Kültür Ve Dil	147
3.4.1. Çukurova Ağzına Ait Sözcükler	148
SONUÇ VE ÖNERİLER	159
KAYNAKÇA	164
ÖZGEÇMİŞ	171

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1927’de Yapılan ilk Nüfus Sayımında Adana’nın Nüfus Bilgileri. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 2: Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre Çukurova ve Çevresi Nüfusu 1831Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 3: Cevdet Paşa'ya Göre Çukurova Nüfusu 1864-65 **88**

Tablo 4: 1950 Nüfus Sayımına Göre Türkiye’nin En kalabalık 9 İli Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 5: Adana Vilayeti 1914 Nüfusu **134**

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Çalışma Alanının Genel Haritası	6
Şekil 2: Toros Kuşağı Tektonik Haritası	37
Şekil 3: Düldül Dağı Fotoğrafı	40
Şekil 4: Nurhak Dağları Yükselti Haritası	43
Şekil 5: Toros Dağları Topoğrafya Haritası	44
Şekil 6: Geniş Anlamda Çukurova Olarak Kabul Edilen Bölgenin Haritası.....	44
Şekil 7: Anavarza Kalesi Uydu Fotoğrafı	47
Şekil 8: Anavarza Kalesi Zafer Kapısı	47
Şekil 9: Anavarza Kalesi'nden Anavarza Ova'sının Görünümü.....	48
Şekil 10: Anavarza Kalesi Surları	48
Şekil 11: Misis Antik Kenti'nden Geriye Kalan Kilise Harabeleri Fotoğrafı	50
Şekil 12: Vayvaylı Köyü Sakinleri İle Yapılan Mülakat Fotoğrafı.....	53
Şekil 13: Akçasaz'ın Bugünkü Sınırlarını Gösteren Harita.....	56
Şekil 14: Akçasaz'da Ekili Mısır Alanları Fotoğrafı.....	57
Şekil 15: Akçasaz'daki Kurutma Kanallarındaki Sazlıkları Gösteren Fotoğraf.....	57

Şekil 16: Ceyhan Nehri Fotoğrafı	58
Şekil 17: Ceyhan Nehri Haritası.....	59
Şekil 18: Kadirli İlçe Merkezinin Ortasından Geçen Savrun Çayı Fotoğrafı	61
Şekil 19: Doğal Ortamında Yarpuz Bitkisi Fotoğrafı	63
Şekil 20: Karaçalı Bitkisi Fotoğrafı.....	65
Şekil 21: Çakırdikenî Fotoğrafı.....	66
Şekil 22: Hatmi Çiçeğinin Aktar Tezgâhındaki Görüntüsü	67
Şekil 23: Mantıvar Fotoğrafı	69
Şekil 24: Huğ Ev Fotoğrafı	99
Şekil 25: Huğ Ev İç Mekân Fotoğrafı	99
Şekil 26: İnce Memed 1’de Adı Geçen Kasaba Hanı Duvarı ve Bugünkü Kullanımı. 106	
Şekil 27: Roman Karakteri Murtaza Ağa’nın Uğradığı Kebapçı Dükkânları	107
Şekil 28: Roman Karakteri Kertiş Ali Onbaşı’nın Namaz Kıldığı Hamidiye Camisi.. 108	
Şekil 29: Hamidiye Camisi’nin Ayakkabı Ustaları ve Terzilerin Bulunduğu Sokağa Açılan Avlu Kapısı	109
Şekil 30: Çamlıkahve Mevkii.....	109
Şekil 31: Pazar Mahallesi Uydu Görüntüsü	109
Şekil 32: Ağa Konağı Fotoğrafı	111
Şekil 33: Kasabadaki Değirmenin Var Olduğu Alan, Kadirli Yeni Mahalle.....	111
Şekil 34: Kadirli’de Geleneksel El Sanatları Ustaları Tarafından Yapılan Çamçak....	151

KISALTMALAR

Ad.	Adana
akt.	Aktaran
Ar.	Arapça
Bkz.	Bakınız
Dey.	Deyim
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DS	Derleme Sözlüğü
Eş anl.	Eş anlamlısı, eş anlamlıları
Erm.	Ermenice
Far.	Farsça

GB	Güneybatı
GD	Güneydoğu
GOP	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
GS	Güncel Sözlük
GYK	Görüşme Yapılan Kişi
HES	Hidroelektrik santrali
Hz.	Hazreti
Ing.	İngilizce
İM 1	İnce Memed 1
İM 2	İnce Memed 2
İM 3	İnce Memed 3
İM 4	İnce Memed 4
KB	Kuzeybatı
KD	Kuzeydoğu
Km	Kilometre
Km²	Kilometrekare
L.	Latince
m.	Metre
Osm.	Osmanlıca
TDK	TÜRK Dil Kurumu
TS	Tarama Sözlüğü
TTK	Türk Tarih Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

GİRİŞ

İnce Memed romanları bir efsanenin, Köroğlu Efsanesi'nin Çukurova'ya taşınmış halidir. Bir efsane kahramanı olan Bolu Dağı'ndaki Köroğlu, 20. Yüzyılda Güney'de, Toros Dağları'nda İnce Memed olarak boy göstermiştir. Köroğlu'nun baş düşmanı olan Bolu Beyi'nin yerinde bu kez İnce Memed'in düşmanları olan Çukurova'nın ağaları, beyleri vardır. İnce Memed'in yaratıcısı olan Yaşar Kemal, bir röportajında şöyle demektedir: Ben edebiyata destan anlatıcılarını dinleyerek başladım. Çukurova bölgesinde onlarca Köroğlu anlatıcısına rastladım, onları dinledim. Bir romancı yeni bir roman dili yaratmak istiyorsa sözlü edebiyat onlar için mükemmel bir kaynaktır (Kabacalı, 2004). Yaşar Kemal'in bu değerlendirmesi, farklı coğrafyalar arasındaki etkileşimlerin mümkün olduğunu işaret etmektedir. İnce Memed, Köroğlu'nun Çukurova'ya taşınmış halidir önermesini desteklemektedir.

Sözlü edebiyatın en önemli unsurlarından birisi olan efsaneler, yazıya döküldüğünde romana, destana, şiire dönüştüklerinde okuyucularına çok daha fazla bilgi verirler; özellikle de coğrafya açısından. İnce Memed romanlarında da coğrafya açısından çok fazla, çok derinlikli bilgiler vardır. Bu bilgilerden birisi ve belki de en önemlisi, coğrafyanın insanı şekillendirmesi, insanı birtakım fiziki ve beşeri unsurlara maruz bırakmasıdır. Roman kahramanı İnce Memed de Çukurova ve Torosların fiziki ve beşeri unsurlarına maruz kalmıştır. İnce Memed'in maruzluğu, aslında Çukurova ve Toros köylülerinin maruzluğudur.

Yaşar Kemal, İnce Memed için şunları söylemiştir. “Ben mecbur adamın romanını yazdım.” Mecbur adam dediği İnce Memed Toros dağlarına, tepelerine, kayalıklarına, Çukurova'nın sazlıklarına, bataklıklarına mecburdur. Çünkü o bir eşkıyadır ve onu böylesi yerler korumaktadır. Dört ciltlik romanda mecbur adam üzerinden, bir mecburiyetin coğrafyası çizilmektedir. Bu da akıllara “Coğrafya kaderdir.” sözünü getirmektedir.

İnce Memed romanlarında eşkıyalık, soylu ve soysuz eşkıyalık diye ikiye ayrılmaktadır. Mecbur adamın eşkıyalığı soylu bir eşkıyalık olarak romanlarda anlatılmaktadır. İnce Memed'in eşkıyalığı öğrendiği Deli Durdu soysuz eşkıyalardan, İnce Memed ise soylu eşkıyalardandır. Soylu eşkıyalar, eşkıyalığa mecbur oldukları için eşkıyalık yaparlar. Onlar bir nevi Robin Hood'lardır. Zenginden alıp fakire verenlerdir.

PROBLEMİN TANIMI

İnce Memed romanı üzerine çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar genel olarak edebiyat ağırlıklıdır. Elbette sözü edilen çalışmalar oldukça değerlidir. Mümkün olduğunca edebiyat alanında yapılan İnce Memed konulu akademik çalışmalardan bu çalışmada da yararlanılmıştır. Ancak bu çalışmada İnce Memed romanları üzerine coğrafya merkezli bir okuma amaçlanmıştır. İnce Memed romanında coğrafyanın tüm unsurları (fiziki ve beşeri) yönleriyle ele alınmış ve bu anlamda mekân insan etkileşimine bir bütün olarak yaklaşılmıştır.

Mekân, coğrafya ve edebiyat için olmazsa olmaz kavramlardır. Edebiyat Coğrafyası, edebi eserlerdeki mekânların betimlenmesi, mekân, olay ve zaman boyutu içerisinde insan-mekân etkileşiminin yapısal ve işlevsel anlamda incelenmesidir. Bir edebi eserdeki mekân adlarının saptanması Edebiyat Coğrafyası değildir (Kefeli, 2009). Edebiyat Coğrafyasının kapsamı çok daha geniştir. Bu tez çalışmasında tanımlanan problem şudur: İnsan mekâna ne kadar müdahale edebilir, onu ne kadar değiştirebilir, sorusundan hareketle, 1930'ların Çukurova'sından günümüze kadar adı geçen coğrafyada fiziki ve kültürel anlamda meydana gelen değişiklikler, İnce Memed roman serisi ile açıklanabilir mi?

ALT PROBLEMLER

İnce Memed romanlarının üç çerçevede, 1-İnsan, çevre ve mekân etkileşimi, 2-Coğrafya ve kültür, 3- Coğrafya ve edebiyat açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Mekân her türlü insan etkinliğinin geçtiği yerdir. İnsan, çevre, mekân etkileşimi yerleşik kültür kalıpları içerisinde ortaya çıkmaktadır. Coğrafyacılar insan, çevre ve mekân etkileşimini diğer bilim insanlarından farklı bir şekilde ele almakta, kültüre odaklanmaktadır. Coğrafyacı için insan, çevre ve kültür etkileşimi bir problem alanı olarak kültürün ve toplumların mekânsal farklılıkları ve işlevleri ile ilgilidir.

Coğrafya, coğrafi konumun yanında dil, din, tarih, ekonomi ve sosyal yapı unsurlarıyla da ilgilenir. Bu noktada kültür ve coğrafya ilişkisi ortaya çıkar. Kültürel coğrafya adı altında tüm bu unsurlar incelenir. Edebiyat coğrafyası adı altında yapılan çalışmalarda kültürel coğrafya göz ardı edilemez. İnce Memed nehir romanı, kültür coğrafyasının unsurlarıyla incelendiğinde kültürü şu şekilde tanımlamak mümkündür: Kültür: İnsanın doğayla olan mücadelesinde elde ettiği her türlü maddi ve manevi

değerlerin toplamıdır. Kültürün bu şekildeki tanımı çalışmamızın alt problem alanı olarak ele alınmıştır.

Bir sanat türü olan edebiyat belli bir coğrafyayı en kapsamlı olarak gerek kurgusal anlamda ve gerekse gerçek anlamda betimleyen bir yazılı anlatım türüdür. Bu çalışmada edebi türlerden roman konu edilmiş, roman olarak İnce Memed 1, İnce Memed 2, İnce Memed 3, İnce Memed 4 romanı edebiyat coğrafya ilişkisi anlamında incelenmiştir. Yaşar Kemal'in "Ben, Çukurova'nın yazarıyım." Sözü esas alınarak, yazarın coğrafyadan etkilenişi ve bunu eserlerine nasıl yansıttığı aşağıda belirtilen alt problemlerle incelenmiştir.

1930'ların Çukurova'sından günümüze kadarki demografik değişimler.

Ulaşım coğrafyasında meydana gelen değişiklikler.

Üretim ve tüketim ilişkilerindeki değişiklikler.

Kültürel varlıkların korunabilmesi ve günümüze aktarımı.

Kentleşme olgusu ve kentleşme sorunları.

Göç olgusu.

Siyasi coğrafya bağlamında toplumsal değişimler.

Peyzajda meydana gelen değişimler ve doğa tahribatı

ÇALIŞMANIN AMACI

Edebiyatın bir coğrafyası vardır. Yazılı metinlerden oluşan edebiyat; metinlerle mekânın tasvirini, yapısını, içeriklerini ve mekânsal bileşenlerini yapısal ve işlevsel bir bütünlük içinde ortaya çıkarır. Şiirlerle, öykülerle, romanlarla mekân insan etkileşimini anlatan edebiyatın her bir dalı Edebiyat Coğrafyasını oluşturur. Örneğin Doğan Hızlan, şiirin coğrafyasından bahsetmektedir.

"Okul yaşamımda, başlangıçtan sonuna kadar coğrafya dersinden hep kırık not aldım. Haritalara bakarak, ülkeleri tanımak konusunda da tutkulu değildim. Bir kâğıt üzerindeki çizgiler, çoğunluğu sayısal veriler bana insandan uzak, soğuk gelirdi. Coğrafya kitapları soğuk ve donuk bilgiler toplamı, insansız, nötr bir dünya gibi gelirdi. O zaman, Türkiye'yi ve dünyayı keşfetmek, coğrafyasını insanıyla öğrenmek için yapabileceğim en iyi şeyin şiirin coğrafyasında gezmek olduğunu keşfetmiştim. Hep öyle yaptım." (Hızlan, 2017)

Bu çalışma Edebiyat Coğrafyasına insan- mekân etkileşiminin tüm boyutlarıyla bir katkı sağlamayı amacıyla yapılmıştır.

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Dört ciltlik nehir romanı İnce Memed, coğrafya bilimi açısından oldukça önemlidir. Mekân tasvirleri, ekosistem, biyoçeşitlilik, yeryüzü şekillerinin betimlenmesi, iklim, demografya, üretim ilişkileri, inanç sistemleri, gelir eşitsizliği, işsizlik, göç, etnik unsurlar gibi birçok konuda kaynak niteliğinde bilgiler vermektedir. Sözlü edebiyatın en önemli unsurlarından birisi olan efsaneler, yazıya dönüştüklerinde; roman, destan, şiir olduklarında okuyucularına çok daha fazla bilgi verirler, özellikle de coğrafya açısından. İnce Memed romanı okuyucularını belli bir coğrafyada gezdiren, gezdirmekten öte adeta o coğrafyanın içinde yaşatmaktadır. Edebiyat Coğrafyasına katkı sağlaması açısından İnce Memed romanını coğrafya merkezli okumaktan ziyade Edebiyat Coğrafyası bağlamında okumak, çözümlemek ve değerlendirmek literatüre özellikle bölgesel coğrafya anlamında katkı sağlayacaktır.

“Ben mecbur adamın romanını yazdım.” diyen Yaşar Kemal, İnce Memed romanlarını yazarken aslında kendisi de bu romanları destan tekniğinde, coğrafyaya bağlı kalarak yazmaya mecburdur. Mecbur adam dediği İnce Memed’in dağlarını, tepelerini, kayalıklarını, Çukurova’nın sazlıklarını, bataklıklarını olduğu gibi anlatmaya, betimlemeye mecburdur. Aksi takdirde mecbur adamın mecburiyetini anlatamayacaktır. Bu anlamda coğrafyanın, edebiyat için bir belirleyici olduğu söylenebilir.

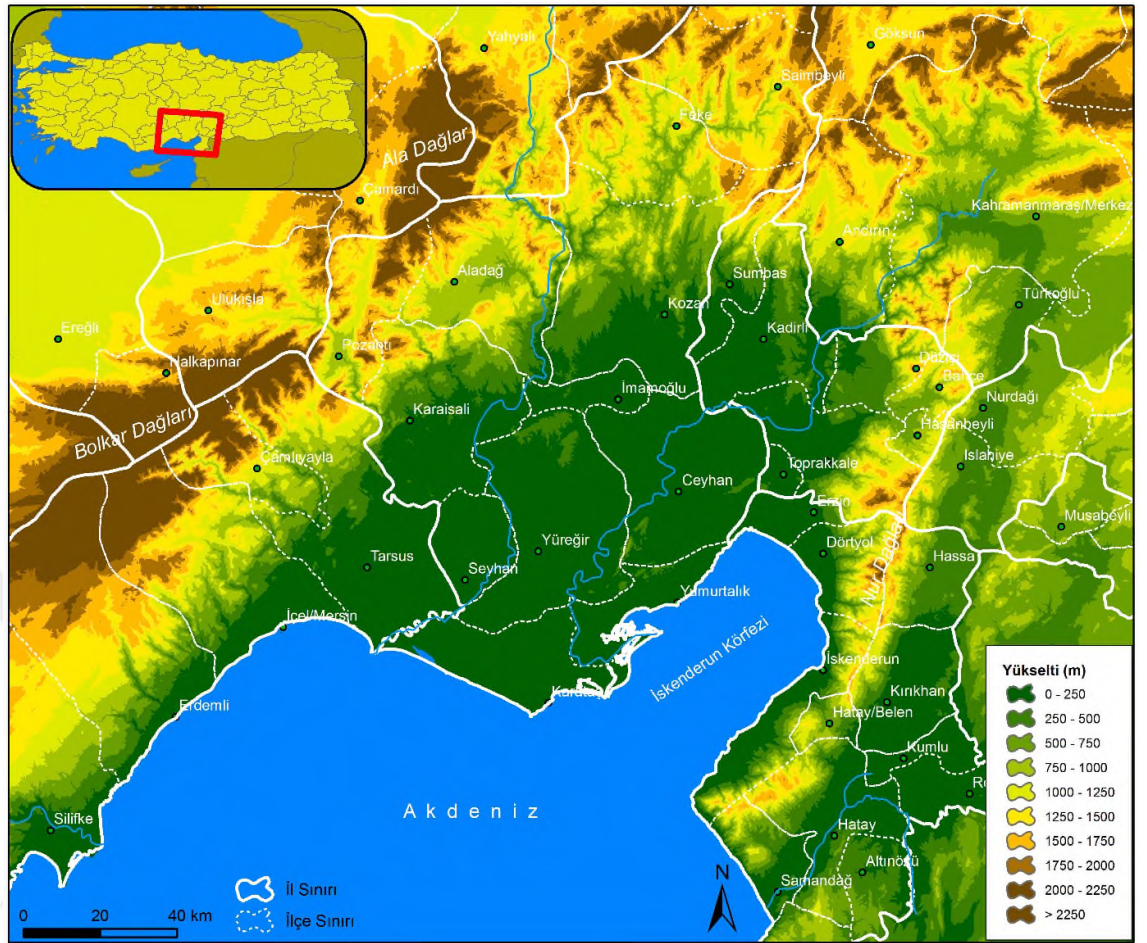
VARSAYIMLAR

Mekân, insanlar tarafından çeşitli şekillerde algılanır. Duyuşsal, bilişsel, anısal, duygusal, ideolojik ve başka şekillerde algılanan mekân, insanların tutumlarının, değer yargılarının oluşmasında etkilidir.

İnsan, mekânı algılayış biçimiyle mekânın kendisine müdahale eder, onu değiştirir, ona yeni anlamlar, değerler ve işlevler yükler. İnsanın mekâna müdahalesi tarihsel bir süreçtir. Geçmişten geleceğe sürecektir.

SINIRLILIKLAR

Bu çalışma, İnce Memed romanları ve romanlardaki coğrafi unsurlarla sınırlıdır (Şekil 1). İnce Memed romanlarının edebi analizi ve değerlendirmeleri çalışmanın sınırları dışında tutulmuştur.

Kozan ilçelerinde geçmektedir. Be nedenle Çukurova'nın Adana ve Osmaniye ile sınırlandırılmış, Ceyhan ve Seyhan nehirlerinin havzası olarak tanımlanmıştır.

Mekân: TDK GS'de mekân sözcüğünün karşılıkları şunlardır: Yer, bulunan yer, ev, yurt, uzay. Bu çalışmada mekân sözcüğü uzay kavramı dışında yer, ev, yurt anlamlarıyla tanımlanmaktadır. Mekân sosyolojik anlamda insanların yaşayabilmesi için uygun şartların bulunduğu, sınırları belli bir alan olarak tanımlanabilir. Yukarıda verilen her iki tanım kapsamında kentsel ve kırsal yerleşmelerdeki mekânlar incelenmiştir.

Toroslar: Bu çalışmada Torosların tamamı değil, Çukurova'yı çevreleyen Bolkar Dağları, Aladağlar ve Tahtalı Dağlar ve Orta Torosların kuzeydoğu uzantısını oluşturan, Kahramanmaraş'a uzanan Binboğa Dağları, Toroslar olarak tanımlanmıştır.

BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İNSAN - ÇEVRE ETKİLEŞİMİ

İnsan, biyolojik bir varlık olarak fiziki bir çevrede, sosyal bir varlık olarak sosyal bir çevrede var olur. Var oluş sürecinde insan, hem çevreyi etkiler, hem de çevreden etkilenir. İnsan çevre etkileşimi sürekli ve sürekli.

Çevre, insan ilişkisi en başta sosyal psikolojinin konusu olmakla beraber; sosyoloji, antropoloji, mimari ve coğrafya gibi birçok disiplinin ortak çalışma alanıdır. İnsan, çevresini duyu organlarıyla algılar. Hiç kuşkusuz insanın çevreyi algılaması yaşadığı coğrafyanın ve o coğrafya üzerinde yaratılan kültürün etkisi altındadır. Öncelikle kabul edilmesi gereken insanın belli bir fiziki ve sosyal çevrenin parçası olduğudur.

İnsan, fiziki ve sosyal çevrenin bir ürünüdür ve onun yaşam sürecinde çevreyle olan ilişkisi dinamik ve sürekli. Her insan, ilk olarak ait olduğu çevrenin özgül donanımıyla şekillenir. İkinci olarak fiziksel çevrenin sosyal sistemleri oluşturmasıyla sosyalleşme süreci başlar. Bu süreç, dinamik bir süreçtir. Biyolojik bir varlık olan insan, çevreyle olan etkileşimi sonucunda sosyal varlığını kazanır. Bu kabulden yola çıkarak şu yargıya ulaşmak mümkündür: Her fiziksel çevre, aynı zamanda sosyal bir yapı ve sistemdir. Buna koşut olarak her insan sosyal bir varlık olarak fiziksel çevreye tepkide bulunur, bu tepkilerin toplamı sosyal sistemi oluşturur (Morval, 1985). Sosyal bir varlık olan insanın çevre ile olan etkileşimini ve çevreye verdiği tepkiyi mikro, mezo, makro olmak üzere üç düzeyde değerlendirmek mümkündür.

1-Mikro-çevre: Bir kişi veya küçük gruplara özgü olan çalışma odası, ofis gibi kişisel mekânları oluşturan küçük mekânlar mikro çevre örnekleridir.

2- Mezo-çevre: Ev, komşuluk, mahalle gibi orta ölçekli mekânlar mezo-çevre örnekleridir.

3-Makro-çevre: Kent, megakent, coğrafi bölge gibi büyük ölçekli mekânlar makro çevre örnekleridir.

Mekân kavramını gerçek mekân ve kullanım mekânı diye ikiye ayırmak mümkündür. Bu yaklaşım insan mekân etkileşimini kavramayı kolaylaştırmaktadır. “Gerçek mekân terimi nesnel peyzaja karşılıktır. Kullanım mekânı ise, yaşam

çerçevesini karşılar ve kişinin yaşadığı gerçek mekân parçasıyla ilgilidir.” (Bilgili, 2016) .

Mekân sözcüğünün TDK GS’de isim olarak beş farklı anlamı vardır: “Yer, bulunulan yer, ev, yurt, uzay. Mekânın sözlükteki anlamları, onun statik bir yapı gibi algılamasına neden olmaktadır. Oysa mekânlar sürekli değişmektedir, bu anlamda mekânlar statik değil, dinamik yapılardır. Ayrıca, mekân tek yönlü değil, çok yönlüdür. Hiç durmadan, sürekli işlemektedir. Massey’e göre mekân; “belli bir düzlemdeki olaylar zincirinin geçmişe sıkıştırılmış uzantılarıdır.” (akt. Bilgili, 2016). Bu anlamda mekân, zamanın bir parçası ve aynı zamanda bileşenidir. Mekânları tek bir kimlikle tanımlamak olanaksızdır. Mekân parçalı, kesintili, sürekli olarak üçe farklı süreçte oluşmaktadır. “Her ne kadar üç farklı kimlikle devam eden mekân oluşumu olsa da mekânın oluşumu he zaman süreklilik göstermektedir.” (Bilgili, 2016). Mekânın üç farklı süreçte sürekli oluşumu İnce Memed romanlarında görülmektedir Örneğin birçok mekân adı bitki adlarından oluşmaktadır. Akçasaz, Çiçeklidere, Çürükçınar, Dikenlidüzü, Kaba ağaç Küçükçınar, Karadut, Menekşeli, köyü, Narlıkışla, Yalnızdut bitki adlarından oluşturulan mekân adlarıdır.

Coğrafyacılar insan- mekân etkileşimini mekânın işlevleri ile birlikte ele almaktadırlar. İnsan, çevre, mekân etkileşimi yerleşik kültür kalıpları içerisinde oluşur. Coğrafyacılar, kültürü inceleyen diğer bilim insanlarından farklı olarak insan-mekân etkileşimini nasıl ve ne şekilde ele inceleyecektir? Tümertekin (1994)’e göre kültürel coğrafyacılar, bir odak noktası oluşturmalıdır. Kültürel coğrafyacılar, kültürlerin ve toplumların mekân üzerindeki farklılaşmalarını inceleyerek bu odağı oluşturabilirler. Coğrafya, geniş bir mekân incelemesi, mekân bilimidir. Bu nedenle coğrafya insanların duygularının, düşüncelerinin şekillenmesinde, ulusların kimlik inşasında, ulusların kaderlerinin belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. (Kefeli, 2006).

Mekân ve çevre kavramları arasında bir fark var mıdır? Anlamsal yakınlık taşıyan bu iki sözcük, konuşma ve yazı dilinde aynı anlamda kullanılmaktadır. Arapça bir isim olan mekânın Türkçe karşılığı yerdir, ancak yer sözcüğünden kastedilen yalıtılmış, insansızlaştırılmış bir yer değil, aksine insanın dâhil olduğu, etkin olduğu yerdir. TDK Türkçe Sözlük, çevre sözcüğünün ikinci anlamını, “ev, yurt” olarak tanımlamaktadır. Çevre sözcüğünün kavramsal çerçevesi etraf, mahal, lokaysan, periferi

gibi sözcüklerle düşünülebilir. TDK çevreyi şu şekilde tanımlamaktadır: “Bir şeyin yakını, dolayı, etraf, periferi... Kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam...”

Mekân kavramı, bu çalışmada insanın dâhil olma sürecini anlattığı için Beşeri Coğrafya anlamında daha kullanışlı ve anlamsal çerçevesi daha geniştir. Çevre kavramı ise toplumu oluşturan ortam olarak düşünülmekte ve daha çok sosyolojik anlam taşımaktadır. İnsan-çevre etkileşimi başlığı altında yapılan tartışmalarda çevre ve mekân kavramları arasındaki yakınlığın yanı sıra bu ayrım dikkate alınmıştır.

1.2. COĞRAFYA VE KÜLTÜR

En genel anlamıyla coğrafyanın tanımı belli bir bölgenin tasvir edilmesidir. Ancak bu tanım yetersizdir. Sözü edilen tasvir çok yönlü olarak ele alınması gerekmektedir. Coğrafyanın belli bir bölgeyi tasvir etmesi, coğrafyanın ortaya çıkardığı ürünlerden sadece birisidir.

Coğrafya, belli bir bölgeyi fiziksel, biyolojik, ekonomik, insani ve siyasi açıdan tasvir eder, ortaya çıkardığı veriler çeşitlenir. Coğrafya insanı belli bir mekân içerisinde ele alır, böylece karşımıza mekân insan ilişkisi çıkar. İnsanın mekân ile etkileşiminden kültür doğar. Kültürün birçok tanımı yapılabilir. Örneğin Karl Marx, kültürü şu şekilde tanımlar: Tarihsel gelişim süreci içerisinde yaratılan bütün maddi ve manevi araçlar ve bu değerlerin ortaya çıkarılmasında kullanılan her türlü araçtır. Taylor’un kültür tanımı Marx’ın tanıma benzerlik gösterse de farklıdır. Çünkü Taylor, Marx’ın aksine bireyi kültür edinmede edilgen olarak görmekte ve kültürü şu şekilde tanımlamaktadır: Toplumun bir bireyi olan insanın toplumdan öğrendiği, edindiği bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür. Max Weber ise kültürü anlamsal bir form olarak tanımlamaktadır. Ona göre dünyada sonsuz sayıda anlamsız olaylar vardır. İnsanlar bu anlamsız olayların ancak sınırlı bir parçasını belli bir görüş noktasından anlamlandırır ve onu önemser (Güvenç, 1984). Kültürü bir sorun çözme aracı olarak görmek ve işlevsel bir kültür tanımı yapmak da mümkündür (Mardin, 1990). Toplamların eğitim, teknoloji, siyaset, hukuk, ekonomi, sanat ve dine ilişkin sorunlarını kendilerine özgü yollarla çözmeleri kültürdür. Mardin’in kültür tanımı yukarıda yapılan coğrafya tanımında yer alan unsurlarla örtüşmektedir. Bir anlamda Mardin, kültür coğrafyasının tanımı yapmıştır.

Kültür Coğrafyası, sosyal grupları; dil, din, ekonomi, eğitim, hukuk gibi sosyal kurumları ve diğer kültürel olguları inceler; kültürel unsurların değişen ve değişmeyen özelliklerini betimler ve analiz eder. (Ertürk D. D., 2010). Coğrafyadan bağımsız kültür düşünülemez. Her coğrafya kendi kültürünü öznel koşulları içerisinde yarattığı içindir ki kültür bölgeden bölgeye farklı özellikler göstermektedir. Kültür, toplumdan topluma, hatta aynı toplumda bölgeden bölgeye farklılık göstermesinin yanında kuşaktan kuşağa bazı biçimsel değişikliklere de uğramaktadır. Çünkü kültür öğrenilen bir süreçtir, her öğrenilen süreçte olduğu gibi kültürün üzerine de birtakım yeni bilgiler ve değerler eklenmektedir (Wells, 1984). Bu değerlendirmelerden şu sonuca ulaşmak mümkündür: Kültür, bilerek ya da farkında olmaksızın başkalarından öğrendiğimiz her şeydir.

En geniş, kapsayıcı kültür tanımı UNESCO tarafından yapılan tanımdır: Kültür, bir toplumu veya bir sosyal grubu belirleyen maddi ve manevi, entelektüel ve duygusal özelliklerin bütünüdür. Sanat ve edebiyat dışında yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları da içerir (UNESCO, 2008). (akt. Oğuz,2011).

Tüm sanat dalları kültüre içkindir. Sanatın türlerinden birisi olan edebiyat da hiç kuşkusuz kültürün bir ürünüdür.

1.3. EDEBİYAT VE COĞRAFYA

Tüm sanat yapıtları bir üründür ve bu ürünlerin sahipleri vardır, sanatsal ürüne sahip olan her insan sanatçıdır. Sanatçı, her durumda ve koşulda mekânı estetik kaygılarla algılayan ve onu ürüne dönüştüren insandır. Sanatçılar, belli bir dönemde, belli bir coğrafyada, sınırlı mekânlarda doğa-insan etkileşimi içerisinde yaşamışlardır ve bundan sonra da aynı şekilde yaşayacaklardır. Her sanatçı yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik, psikolojik unsurlarından etkilenir. Sanatçının mekân algısı da sözü edilen unsurlara bağlı olarak sürekli değişir. (Uyar & Mertol, 2020). Bir sanat türü olan edebiyat ve yazılı edebiyatın türlerinden roman, belli bir coğrafyayı en kapsamlı olarak gerek kurgusal anlamda ve gerekse gerçek anlamda betimleyen bir anlatı türüdür. Roman yazarı, coğrafyacı gibi mekânı tasvir eder; ancak romancının tasviri bazen kurgusal ve düşsel, bazen gerçektir, bazen de kurgusallık ve gerçeklik iç içedir. Oysa coğrafyacının tasviri öznellikten uzaktır, nesnel olmayı amaçlamaktadır.

Edebiyat ve coğrafya, etkileşimi sürekli. İnsanın yaşamını sürdürdüğü/var olduğu coğrafya, edebiyat metinlerine yer ve muhteva oluşturur. Diğer yandan edebi

yapıtlar, farklı bir dünya (coğrafya) kurgularlar ve bu kurguya hayat vererek, onu biçimlendirirler (Vurmay, 2010). Coğrafyada mekân kavramı sınırlı değil, aksine oldukça geniştir. Köy, mahalle, kasaba, kent gibi yerleşme alanlarının dışında dağ, nehir, deniz, göl, mağara, orman, step gibi coğrafi oluşumların hepsi coğrafyada mekândır. Kent, kır, kıta, köy, manzara, ülke, yer, yol, yolculuk, yöre, yuva gibi coğrafi kavramlar birçok edebi eserin içeriğini oluşturmaktadır. “Malcolm Bradbury The Atlas of Literature (Edebiyat Atlası) adlı kitabında edebiyat ve coğrafya arasındaki ilişkiyi edebiyatın kendisi bir atlas, evrenin hayali bir haritasıdır diyerek açıklar.” (Vurmay, 2010). Edebiyat, coğrafyaya bilimsel çalışmalardan daha öte bir bakış açısı sağlar (Türkoğlu, 2019). Edebiyatın sunduğu bakış açısı, daha derindir ve insanların duygu dünyasında şekillenen öznel bir bakış açısıdır.

Dar anlamda mekân, daha geniş anlamda coğrafi yüzey, bir yazar için kendini var etme, gerçekleştirme alanıdır. Her türlü eylemsellik, düşünsellik, düşsellik, duygusallık, algısallık belli bir yeryüzü parçasında gerçekleşir ve orada şekillenir. Bütün romancılar gibi, Yaşar Kemal de roman ve öykülerini coğrafi bir alan üzerinde yaratmaktadır. Ona Çukurova yazarı demişlerdir. O da bunu açık yüreklilikle kabul etmiş ve (Kabacalı, 2004).’ ün aktarımıyla şöyle demiştir: “Ben gökyüzünden yere inmedim ki, Çukurova’da bir köyde doğdum, bir kasabayı, bir şehri, bir toprak parçasını yaşadım.”

Yaşar Kemal, kendisini tanımlarken ilk önce kendi yarattığı düşsel roman ülkesinden işe başlar. Çukurova, onun için tam bir Akdeniz’dir. Romanlarında yarattığı düşsel ülkeyi şu şekilde betimler: “Benim ülkemi, Toroslar yeni doğmuş bir ay gibi çevirmiştir. Önünüz de Akdeniz’dir.” Çukurova, Toroslar ve Akdeniz Yaşar Kemal’in kişiliği ve romancılığı için önemlidir. Bu yüzden Yaşar Kemal kendisini dağ, ova ve deniz insanı olarak görmektedir. Çukurova’yı hem kendi ülkesi, hem de romanları için yarattığı bir ülke olarak gören Yaşar Kemal, “Romanlarımdaki otları, böcekleri, çiçekleri, atları kuşları nasıl yarattıysam, Çukurova’nın dilini de yeniden yoğurdum. Yoğurduğum bu dili, roman diline dönüştürdüm ve böylece kendi Çukurovamı yarattım.” demiştir (Can, 2018). Bu sözler coğrafyanın edebiyatı nasıl etkilediğini anlatması bakımından oldukça önemlidir.

1.4. EDEBİYAT COĞRAFYASI

Her edebi yapıt bir kurgudur. İnsan hayatı, kişiliği, mekânlar, olaylar edebi eserde yeniden kurgulanır. Edebi yapıtlar, kendilerini oluşturan coğrafyadan izler taşırlar.

Edebi yapıtlarda özellikle roman, tiyatro metni gibi türlerde zaman, mekân, olay üçlemesi vardır. Her olay belli bir zamanda, belirli bir mekân üzerinde gerçekleşir, böylece her olay gerçekleştiği mekânın izlerini taşır. Bu anlamda şunu söylemek mümkündür: Coğrafya, edebiyat üzerinde etkilidir. Ancak şu da bir gerçektir: Bazı edebi türler- gezi yazıları gibi- doğrudan belli bir coğrafyayı tanıtmak için yazılır. Bu konuda en önemli örnek Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sidir. Coğrafyacılar bu tür eserlerden yararlanırlar.

Coğrafya, romandadır, şiirdedir, müziktedir, kısacası sanattadır. Bu anlamda Cosgrove'un "Coğrafya Her Yerdedir" sözü önemlidir. Cosgrove, "Coğrafya Her Yerdedir" başlıklı yazısında coğrafyacılar ile romancıların yöntem ve konu olarak ortak yönleri olduğunu savunmaktadır (Kaçmaz & Kaçmaz, 2019). Edebiyatçı ve coğrafyacının ortak konusu mekân, ortak yöntemleri ise gözlemdir. Her ikisi de mekânı gözlemler. Nitekim İnce Memed romanlarının yazarı Yaşar Kemal, Çukurovayı, Toroslari mekânsal analizler yaparak gözlemlemiştir. Gözlemlerini ve analizlerini etkili bir dille romana dönüştüren Yaşar Kemal, roman yazarı olarak ün kazanmasını Çukurova'ya ve Toroslara borçludur.

Edebiyat coğrafyası, edebi yapıtlardaki mekân betimlerini ve analizlerini saptamak ve bu saptamaları coğrafya bilimi çerçevesinde değerlendirmektir.

Edebiyat coğrafyası Türkiye'de ve dünyada son yıllarda yaygınlaşmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalara Türkiye ve dünya ölçeğinde şu örnekler verilebilir. (Peraldo, 2016; Piatti vd, 2009; Coşkun, 2010; Kaçmaz ve Kaçmaz, 2019; Kaçmaz ve Kaçmaz, 2017; Kaçmaz, 2017; Uzun ve Doğan Uzun, 2019; Oruç, 2020). Bu çalışmaların ortak noktası, mekânın edebiyata konu olmasıdır.

Son yıllarda Edebiyat Coğrafyası yerine "Coğrafi Merkezli Okuma" kavramı daha yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Coğrafi merkezli okuma, Kefeli'nin (2009) yaptığı açıklamada Edebiyat Coğrafyasının sınırları çizilmeye çalışmıştır. "Coğrafya

merkezli okuma ‘géo-littéraire’ yaklaşımıyla metni değerlendirme, okuma türlerinden birisidir”.

Doğal ortam sosyal gerçekliğin en önemli belirleyicilerindendir. Coğrafya, sadece insanların yaşama biçimi, duyguları, inançları, ideolojileri üzerinde etkili olmaz. Aynı zamanda insanlara çeşitli olanaklar sunar. Bu olanaklar insanın/insanların geleceğini de şekillendirir. Her coğrafi bölge kendi edebiyatını oluşturmaktadır. Doğal olarak edebiyat doğadan, kültürel, sosyal ve siyasal oluşumlardan bağımsız değildir.

Kefeli’nin kullandığı coğrafya merkezli okuma yerine coğrafya merkezli bakış açısı ya da coğrafya merkezli inceleme kavramlarını kullanmak da anlamlı olabilir. Ayrıca yukarıdaki açıklamada sözü edilen okumada coğrafyanın sadece fiziki coğrafya boyutu öne çıkmaktadır. Beşeri coğrafya konusu göz ardı edilmiştir. Edebiyat coğrafyası fiziki ve beşeri unsurlarıyla bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Coğrafya merkezli okuma ile Edebiyat Coğrafyası, her ikisi de okuma tekniği açısından coğrafyayı merkeze alırlar. Ancak aralarında şöyle bir fark olduğu söylenebilir: Coğrafya merkezli okuma, edebi eserlerdeki mekânları doğrudan coğrafi bir unsur olarak ele alır, metni ön plana çıkarır. Buna karşılık edebiyat coğrafyası, edebi eserlerdeki mekânları yaşayan bir organizma olarak ele alır. Yazarı ön plana çıkarır, yazarın oluşturduğu hayat coğrafyasına vurgu yapar.

Hayat coğrafyası, dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan ve o coğrafyalardan etkilenen insanların coğrafyasıdır. Bir kültürün inançları, değerleri vb. özelliklerinin diğer kültürlerde farklılaşmasının sebebi yalnızca farklı bilişsel süreçlerin varlığından kaynaklanmaz. Bu farklılık, aynı zamanda farklı coğrafyalarda yaşamaktan ve farklı şeylere maruz kaldıkları içindir. (Merlin, 2008; akt: Kefeli, 2009).

Dünyanın farklı yanlarına maruz kalanların bir kısmı Çukurova’da ve Çukurova’nın üstünü örten Toroslarda yaşamaktadırlar. Bu insanlar için oralarda bir hayat coğrafyası vardır. Çukurova ve Toroslarda yaşamak, onları bambaşka bir hayata maruz bırakmakta ve yaşadıkları coğrafyaya mecbur etmektedir. İnce Memed, Toroslara mecburdur. Ne yapacaksa Toros Dağlarında yapacaktır. Çünkü o her ne kadar bir efsane, bir halk kahramanı olsa da yasalara göre bir eşkıyadır. Eşkilyalık ovalarda değil dağlarda yapılır. Dağlar, ıssızlığın, yalnızlığın, kaçışın, bir de mecburiyetin adıdır. Ovalarda, şehirlerde yapılamayacak olan her şeyin yapılabileceği mekânlardır dağlar. Türk Edebiyatının usta kalemi Sabahattin Ali, bu mecburiyeti, “Benim meskenim

dağlardır.” diye anlatmıştır. İnce Memed’in meskeni de dağlardır. Dağlar, sadece Çukurova’da değil, Anadolu’nun tüm coğrafyasında başkaldırı mekânlarıdır. İnce Memed’in coğrafyasında başkaldırı, Yaşar Kemal’in ifadesiyle mecbur insanın haklı eylemidir. Mecbur insan, ovada yaşayamaz. İnce Memed’in dağa mecburiyeti kendi ağzından İnce Memed 4’te şu cümlelerle dile getirilmiştir:

“Ben zaten anamdan eşkiya doğmuş bir kişiyim, burada, bu kasabada, bu portakal bahçelerinin içinde yapamam. Ben, dağda doğdum, dağda öleceğim. İzin ver bana.” (Kemal,2020).

Eşkiyanın coğrafyası dağdır; bu gerçek, İnce Memed’in eşkiya arkadaşı Cabbar tarafından şu şekilde anlatılmıştır.

“Çukurova kapan demektir. Eşkiya kapanı. Kim düşmüşse Çukurovaya çıkamamıştır dışarı.” (Kemal, 1986).

İnce Memed 2’de dağın fiziksel özelliklerinin eşkiyayı nasıl koruduğu benzer şekilde anlatılmaktadır. Bostan bekçisi Köse Halil’in yanında sığınan İnce Memed, Halil’e hitaben şunları söylemektedir:

“Burada sarılırsak kurtuluş yok Halil. Burası dağlara benzemez. Dağlarda insanı her kaya, her çalı saklar. Bu ovada her şey insanı ele verir. Çukurovaya güven olmaz. Hadi kalk Akçasaza girelim. İstersen sen burada bekle” (Kemal, 1984).

Dağın korunaklı, ovanın korunaksız mekân oluşu şu şekilde açıklanabilir: İnsanın var oluş süreci uzam ve zamanda var olabilme, bir mekâna sahip olma ve o mekânda hayatta kalma mücadelesiyle oluşur. İnsan sadece bir mekâna sahip olmakla yetinmez, aynı zamanda kendini var etmek için çabalar. Bu ontolojik bir gerçekliktir (Uysal, 2016). Eşkiyanın ontolojisi onun coğrafyasından bağımsız değildir. İnce Memed, bir diğer eşkiya arkadaşı Sefil Ali’ye kendisiyle birlikte Çukurova’ya gelip gelemeyeceğini sorduğunda şu yanıtı alır:

“Ben Çukurovayı bilmem ki kardaş, ben Çukurovadan korkarım. Benim sana bir faydam olmaz ki...” (Kemal, 1986).

Bilinmeyenden her insan korkar. Çukurova’yı görmemiş, ovaya hayatı boyunca inmemiş bir insanın eşkiya da olsa korkması son derece normaldir. Çünkü onu var eden fiziksel mekânın dışına çıktığında varoluşunun tehdit altına girdiğini bilir.

İnce Memed romanlarında dağlar koruyucudur, kollayıcıdır. Dağ; yiğitliğin, cesaretin, azametinin hem simgesi hem de imgesidir. Bu özelliklerinden dolayıdır ki, dağlar kutsal mekânlar olarak işlemiştir (Uysal, 2016). İnce Memed, Çukurova’yı yükseklerden seyreden Toroslarda yaşamaktadır. Henüz Cumhuriyet’in ilk yıllarında (1930’lar), Anadolu’nun her tarafı gibi Çukurova’nın köylüsü, Torosların dağ köylüleri

ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda yoksulluk ve yoksunluk içindedir. Birçok coğrafyada olduğu gibi Çukurova’da da insanlık dışı koşullarda yaşayan köylüler, yoksulluklarına, yoksunluklarına çözüm bulamayınca çareyi dağa çıkmakta bulmuştur. Fethi Naci bu süreci “ihkak-ı hak” ka başvurmak diye tanımlar (Naci, 2017). İhkak-ı hak, hakka uygunluk demektir. O hâlde, İnce Memed’in dağa çıkması o coğrafya için bir haktır, meşru bir eylemdir. Söz konusu meşruluk, dönemin sosyo-ekonomik koşullarına dayandırılmaktadır.

Yaşar Kemal, İnce Memed romanlarında, 30’lu yıllarda, Çukurova’dan ekonomik, toplumsal, siyasal kesitler aktarmaktadır. Çukurova ve Toros köylüleri üzerinden Türk köylüsünün içine düştüğü yoksulluğu ve gördüğü zulmü kendi bakış açısıyla İnce Memed romanlarında irdelemektedir. Ona göre köylülerin yoksul olmasının ve zulme uğramasının tek nedeni toprak ağalığı ve bürokrasi ittifakıdır. Dönemin koşullarında toplumsal sorunlara toplumsal çözüm yolları bulmak Yaşar Kemal göre olanaksızdır. Bu nedenle Memed adındaki bir köylü çocuğu tek çare olarak “ihkak-ı hak”ka başvurmakta, adaleti kendi silahıyla sağlamak zorundadır.

İnce Memed’in yaşadığı ya da yaşadığı varsayılan bölgenin sosyo-ekonomik koşullarıyla ilgili ipuçları şu cümlelerde vardır.

“Dikenlidüzü bu düzlüklerden biridir. Dikenlidüzü’ne beş kadar köy yerleşmiştir. Bu beş köyün beşinin de insanları topraksızdır. Cümle toprak Abdi Ağanındır. Dikenlidüzü, dünyanın dışında, kendine göre apayrı kanunları, töresi olan bir dünyadır. Dikenlidüzü’nün insanları, köylerinden gayrı bir yeri bilmezler hemen hemen. Düzlükten dışarı çıktıkları pek az olur. Dikenlidüzü’nün köylerinden, insanlarından, insanların ne türlü yaşadıklarından da kimsenin haberi yoktur. Tahsildar bile iki üç yılda bir uğrar. O da köylülerle hiç görüşmez, ilgilenmez. Abdi Ağayı görür gider.” (Kemal, 1986).

Dağa çıkmanın, eşkıyalığın “ihkak-ı hak” olarak görülmesi romanın ikinci cildinde de vurgulanmıştır. Eşitsizliğin coğrafyasına ve onun tarihsel sürecine ayrıca vurgu yapılmaktadır. Roman karakteri Vayvay köyü yerlisi ve köyün sözü geçen adamı Koca Osman, eşitsizliğin tarihsel sürecini bir başka roman karakteri olan Ferhat Hoca’ya şu şekilde anlatmaktadır.

“Bir insan ki boyu küçüktür. Cüssesi bir çocuk cüssesi kadardır. On iki yaşında bir çocuk cüssesi... Anasını öldürürler gene korkmaz. Sevgilisini, en sevdiğini öldürürler gene bana mısın demez. Hükümeti, köylüsü, ağası üstüne çullanır, kurşun yağmuruna tutarlar gene bana mısın demez. Dağlar kabul etmez onu, geceler, kovuklar, mağaralar, insanlar kabul etmez onu, gene

bana mısın demez. Demez Ferhat Hocam, demez. Köpekleşemez bizim gibi. Bin yıllık, iki, üç bin, on bin, yüz bin yıllık bir haksızlığın karşısına dev gibi dikilir.”(Kemal, 1984).

İnce Memed’in eşkıyalığa mecbur oluşu romanın üçüncü cildinde, eski bir eşkıya olan Bayramoğlu ile Murtaza Ağa arasında geçen bir diyalogda şöyle anlatılmaktadır:

“O Ali Safa’yı tanır mıydı?”

“Sanmıyorum.”

“Onu öldürmesi için bir sebep var mıydı?”

“Bilemem. Benim bildiğim yoktu. Belki öldürdüğü ana kadar onun yüzünü görmemişti bile.”

“Böyle adamlar vardır, onlar mecburdurlar.”

“Sen?”

“Ben onlardan değilim.”

“Onlar...”

“Onların içinde ayrı, bambaşka bir ateş yanar. Mecbur ateşidir o. İnce Memed dağa çıkmaya, Abdi Ağayı, Ali Safa’yı öldürmeye mecburdu. Sonuna kadar gidecektir. Bari acele etmese...” (Kemal, 2021).

İnce Memed’in eşkıyalığa mecbur oluşu, eşkıyalık yapması yaşadığı coğrafyanın ekonomik, sosyal ve siyasal yapısını değiştirmeyecektir. Bu durum, hem İnce Memed tarafından, hem de onu sevenler tarafından daha en baştan bilinmektedir. Çukurova ve Toroslar, bir anlamda öğrenilmiş çaresizlik içinde yaşayan insanların coğrafyasıdır. İnce Memed ve arkadaşlarını evinde konuk eden İlyas Çavuş, uykuya dalan eşkıyaları izlerken şöyle düşünmektedir:

“Zor,” diye inledi, “eşkıyalık zor zanaat. Can pazarı. Eninde sonunda da ellerine hiçbir şey geçmez. Çabaları hiçbir işe yaramaz.” Yüksek sesle, “Yaramaz,” diye yineledi. “Ama eşkıyalık, hiçbir işe yaramasa da kıyamete kadar eşkıya insanlar bu dünyada ellerinde silah dolaşacaklar.” Sesini gene yükseltti, “Dolaşacaklar.” (Kemal, 2020).

Eşkıyalığın işe yaramayacağı bilinmesine rağmen, Toros köylüleri niçin İnce Memed’i yüceltmekte, onu efsaneleştirmektedir? Yaşar Kemal, bu soruyu şu şekilde yanıtlamıştır: Herkes İnce Memed’e ait bir şeyler uydurdu. Zamanla İnce Memed destanlaştı. Öylesine çok kahramanlıklar, öylesine çok olaylar uydurdular. On insan ömrü yetmezdi bu kahramanlıkları yapmaya ama köylü bunları düşünecek halde değildi. Çünkü köylü çaresizdi. Daima ezilmekte olan köylüler, kendilerine yardım edecek bir güç arayışındadır (Önertoy, 1983). Bu değerlendirmeden halkın, kendi hayal gücüne sığındığını anlamak mümkündür. Destanlaştırılan yaşam öykülerindeki kahramanları için halk kendi söylediğine kendisi inanır ve kendi yarattığı kahramanın olağanüstü gücüne güvenir.

Tüm bu anlatılardan sonra şunu söylemek mümkündür. Edebiyat Coğrafyası, belli mekândaki insanların coğrafyaya maruz kalışını inceleyen, irdeleyen bir disiplindir. Coğrafya merkezli okuma ise Edebiyat Coğrafyası için bir okuma tekniğidir.

1.5. ÇUKUROVA'DA BİR EFSANE İNCE MEMED

İnce Memed bir efsanedir, halk kahramanıdır. Yaşar Kemal, sözlü edebiyat unsurlarından yararlanarak yazılı edebiyata bir roman kahramanı olarak İnce Memed'i kazandırmıştır. Sözlü edebiyatın çoğu ürününde olduğu gibi İnce Memed adlı kahramanın yaşayıp yaşamadığı belli değildir. Yaşar Kemal, gerçekte öyle birisinin olmadığını, bir hayal mahsulü olduğunu belirtmiştir. Bir röportajında da esin kaynağının Afyon yöresinde yaşamış birisi olduğunu söylemiştir (Doğan, 2020). İnce Memed'in kim olduğu, yaşayıp yaşamadığı, romanda geçen olayların gerçek olup olmadığı bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Yazarın, İnce Memed'i kastederek, öyle birisi gerçekte yok demesi, aslında tüm tartışmaları sonlandırmalıdır. Bu çalışmada İnce Memed romanının yukarıdaki bilgiler doğrultusunda bir kurgu olduğu sayıltısı kabul edilmiştir.

İnce Memed romanları aslında bir destan yazımıdır. Çukurova'nın destanı İnce Memed üzerinden Yaşar Kemal tarafından yazılmıştır.

Destanlarda doğa temel mekândır. Doğa tüm ayrıntılarıyla destanlarda işlenir. Doğa insanın var oluşu nedenidir, insanı besleyen, ona yön veren doğadır. Birçok yazar destanlardan esinlenmiş, eserlerini yine destansı bir üslupla yazmıştır. Yaşar Kemal, bu yazarlardan birisidir. Yaşar Kemal'in eserlerinde coğrafyanın özel bir yeri vardır, çünkü coğrafya onun yazarlığını yönlendirmektedir. Yaşar Kemal gibi yazarlar coğrafyayı sadece bir mekân olarak değil, aynı zamanda bir karakter, bir roman kişisi olarak ele almaktadırlar (Kefeli, 2009). Mekânın salt mekân değil, aynı zamanda bir karakter oluşu İnce Memed romanlarının ana karakterlerinden birisi olan Ferhat Hoca'nın ağzından dile getirilmiştir.

“Bu dağların hepsi bizim dostumuz ya, ne kadar dostumuz varsa o kadar da düşmanımız var. Biz dağlardaki ilk İnce Memedler değiliz. Dünya kurulduğundan bu yana vardık, bundan sonra da olacağız.” (Kemal, 2020).

Bu dağların hepsi bizim dostumuz ifadesinde Toros dağları kast edilmiş, dağın kendisi hem bir mekân, hem de roman karakteri olarak işlenmiştir. Biz dağlardaki ilk İnce Memedler değiliz ifadesinde de efsanelerin öncesiz ve sonrasız olduğu anlatılmıştır. Ayrıca mekânsız bir efsanenin olamayacağı da ortaya konmuştur.

BÖLÜM 2: YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren kullanılan betimsel analiz yöntemleri, son yıllarda sosyal bilimlerde daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle içerik çözümlemesi yöntemi kullanılan çalışmaların sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir. Eğitim bilimlerinde örnek gösterilebilecek çalışmaların bazıları şunlardır: Cleave, Arku ve Chatwin, 2017; López-Bonilla, ReyesRodríguez ve López-Bonilla, 2020. Sosyal bilimlerin diğer alanlarında örnek gösterilebilecek bazı çalışmalar ise şunlardır: Loomis, Davis, Cruden, Padilla ve Drazen, 2021; Neuendorf, 2002; Ültay, Dönmez Usta ve Durmuş, 2017; Ültay ve Ültay, 2014.

Bu çalışmada içerik çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. İçerik çözümlemesi yöntemi çeşitli amaçlar dâhilinde kullanılmaktadır (Berelson, 1952). Sözel ve yazılı malzeme içeriğindeki eğilimleri tasvir etmek amacıyla da kullanılan içerik çözümlemesi yöntemi romandaki olayların ve olguların çözümlemesi için uygun bir yöntem olduğu için tercih edilmiştir.

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Çalışmada ağırlıklı olarak literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama araçları olarak İnce Memed romanlarının 1. (1986) ve 2. Ciltleri (1984).Toros Yayıncılık, 3 (2021) ve 4. Ciltleri (2021) YKY ana kaynak olarak çalışılmıştır. İnce Memed romanları üzerinde yazılmış Yüksek Lisans/ Doktora Tezleri ve Makaleler taranmıştır. Yaşar Kemal ve İnce Memed üzerine yazılmış kitaplar, röportajlar temin edilmiş ve ilgili literatür taraması yapılmıştır. Sahanın doğal ve beşeri coğrafya özellikleri hakkında bilgi edinmek için coğrafya literatürü taranmıştır.

Farklı disiplinlerden Yaşar Kemal'in İnce Memed romanları üzerine yazılmış araştırma, inceleme eleştiri kitapları, (Örneğin Yaşar Kemal'in Yörük Kilimlerindeki Nakışlar, Pertev Naili Boratav, 1982) incelenmiştir.

Coğrafya ile ilgili tüm sosyal disiplinlerin (Sosyoloji, Antropoloji, Arkeoloji, Siyaset, Ekonomi, Tarih) temel başvuru kitaplarından kavramsal analizler yapmak için, (Örneğin Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür, 1984) yararlanılmıştır.

Ayrıca sayısal veriler, analizler için TÜİK, Belediyeler, Valilikler, 1 /25000 ve 1/100000 ölçekli topoğrafya haritalarından yararlanılmış ve ilgili Sivil Toplum Kuruluşlarının resmi internet sitelerinden veri sağlanmıştır.

Bu çalışma bir Edebiyat Coğrafyası çalışması olduğu için öncelikle İnce Memed romanlarındaki coğrafya konularının aranması ve metinlerde geçen mekânların haritalanması (edebiyat kartografyası) amacıyla arazi çalışması yapılmıştır. Arazinin görüntülenmesi için fotoğraf makinesi, kamera ve gps cihazı kullanılmıştır.

2.3. VERİLERİN TOPLANMASI

Literatür taraması sonucunda sınırları belirlenen coğrafi unsurlar göz önüne alınarak roman okuması gerçekleştirilmiş ve bu sırada roman üzerine alınan notlarla Fiziki ve Beşeri Coğrafya terimleri saptanmıştır. Romanlardan elde edilen veriler nitel şekilde anlamlandırılmış ve yorumlanmıştır. Romanlarda adları geçen ana mekânlar 1/25000 ve 1/100000 ölçekli topoğrafya haritaları kullanılarak incelenmiştir. Bu mekânlar bizzat gözlemlenip, yaşayanlarla mülakatlar yapılmıştır.

2.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Verilerin çözümlemesinde içerik çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmanın ana kaynağı dört ciltlik İnce Memed romanıdır. İnce Memed romanının okuma süreci tamamlandıktan sonra fiziki ve coğrafi unsurlar belirlemiş ve alt başlıkları oluşturulmuştur. Oluşturulan alt başlıklara göre romanda geçen dağ, ova, akarsu, kent, köy, bitki ve hayvan adları belirlenmiş, bunların hakkında bilgiler verilmiştir. Dağ, ova ve akarsu adları harita konumlarıyla çözümlenmiştir. Bitki adları; tür, yetiştiği bölgeler, Latince adları ve yöresel adlarıyla birlikte açıklanmıştır. Bu açıklamalarda ana kaynak olarak Burhan Baytop tarafından hazırlanan Türkçe Bitki Adları Sözlüğü (TDK Yayınları) kullanılmıştır. Ali Püsküllüoğlu'nun Yaşar Kemal Sözlüğü hem bitki adları hem de hayvan adlarının çözümlemesinde kullanılmıştır. Hayvan adları, türleri, ait olduğu familyalar TDK Derleme Sözlüğü, TDK Güncel Sözlük, TDK Zooloji Terimleri kullanılarak çözümlenmiştir. Çukurova yöresine ait sözcükler ve deyişlerin çözümlemesinde Ali Püsküllüoğlu'nun Yaşar Kemal Sözlüğü'nden, Derleme ve Tarama Sözlüklerinden, Yekpare Karakış'ın (2019) Yaşar Kemal'in Romanlarında

Çukurova Ağzına Ait Sözcükler ve Etimolojileri adlı yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır. Kavram analizleri için ilgili kaynakçada belirtilen ilgili literatüre atıfta bulunularak çözümlemeler yapılmıştır.

Arazi çalışmasında kayıt altına alınan görüntüler tasnif edilmiş, içerik çözümlemesiyle ulaşılan bilgiler ve yorumlar şekil ve fotoğraf olarak metinlerle ilişkilendirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle görüşülen şahıslara aşağıdaki sorular sorulmuş, şahıslardan elde edilen bulgular çalışmanın ilgili bölümlerinde değerlendirilmiştir.

Soru 1: Yaşar Kemal ve İnce Memed romanları hakkında bilginiz var mı?

Soru 2: İnce Memed romanlarını okudunuz mu?

Soru 3: Akçasaz bataklığı sınırları nerede başlar, nerede biter

Soru 4: Akçasaz bataklığının şimdiki durumu nedir?

Soru 5: Akçasaz’da üretilen mahsuller nelerdir?

Soru 6: İnce Memed 2’de Vayvay köyünün topraklarına ağalar tarafından el konmak istendiği anlatılıyor. Anlatılanlar doğru mudur?

BÖLÜM 3: BULGULAR

3.1. FİZİKİ COĞRAFYA AÇISINDAN BULGULAR

İnce Memed romanında Çukurova'nın topografyası, morfolojisi, klimatolojisi, biyoçeşitliliği, hidrografyası zengin bir anlatımla betimlenmiştir. Romanda olay kurguları Çukurova'nın neredeyse tümüne yayılmıştır. Aynı değerlendirmeyi Toros Dağları için yapmak olanaklı değildir; çünkü Toroslar çok geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Türkiye'nin Akdeniz kıyılarından başlayıp Hakkâri dağlarına kadar uzanan bu dağ silsilesinde yer alan dağlardan, romanda adları fazlasıyla geçen dağlar şunlardır: Akçalı Dağları, Bolkar Dağları, Aladağlar, Tahtalı Dağları. Bu dağlar Orta Toroslarda yer almaktadır. Doğu Toroslarda yer alan Nurhak Dağları, Malatya Dağları, Maden Dağları, Genç Dağları, Bitlis Dağları romanda daha az adları geçen dağlardır. Batıda Teke Yarımadasından başlayarak Doğuda Taşeli Platosu ve Göksu Nehri ile Orta Toroslardan ayrılan Batı Toroslar veya Antalya Toros Dağları İnce Memed romanındaki dağ adları arasında yoktur. Buradan yola çıkarak İnce Memed'in coğrafyası Orta Toroslardır yargısına ulaşılabilir. Ancak romanın ana mekânları göz önünde bulundurulduğunda Orta Toroslar ifadesi çok daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Romanın olay örgüsü Çukurova'yı oluşturan Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin havzalarında geçmektedir.

Seyhan Nehri'nin Çukurova'daki havzalarından Yüreğir ve Sarıçam ovaları romanın önemli mekânlarından ikisidir. Ceyhan Nehri'nin Çukurova'daki havzalarından Adana ilinin Kozan ve Yumurtalık ilçeleri, Osmaniye ilinin Kadirli ve Toprakkale ilçeleri romanın olay-mekân ilişkisi için önemli yerleşmelerdir. Kadirli ilçesi, romanın ana mekânıdır.

3.2. BEŞERİ COĞRAFYA AÇISINDAN BULGULAR

Ekonomik coğrafya: Verimli topraklara sahip Çukurova'da kırsal nüfus seyrek, buna karşılık Toroslarda yoğun bir kırsal nüfus vardır. Romanların zamansal boyutunda dağ köyleri yoğunluklu yerleşim alanları olmasına karşılık ovada kentsel yerleşim dışında kırsal yerleşim oldukça seyrek. Bunun romanlardaki anlatıma göre olası iki sebebi vardır: Birinci sebep, çeltik ekimi ve bataklık alanların ürettiği sivrisinek, ikincisi

devletin uyguladığı vergi politikası. Sivrisinek ve tahsildar korkusu nedeniyle, Çukurova insanı dağ köylerinde yaşamayı tercih etmiş olmalı (Belge, 2006). Kırsal yerleşimde Anadolu'ya özgü feodal sistem hâkimdir. Ağalık-yarıcılık düzeni olarak tanımlanabilecek bu sistemde topraksız köylülerin yoksulluğu, sağlıksız barınma ve beslenme koşulları İnce Memed romanının ilk cildinin ilk sayfasından başlayıp son cildin son satırlarına kadar vurgulanmıştır. Topraksız köylülerin dışında konargöçerlerin yaşamları, hem ekonomik hem de siyasi coğrafya açısından yoğun olarak olay örgüsünün içinde işlenmiştir. Toros dağlarının köylüleri ve konargöçerleri İnce Memed romanlarında ağalık/ beylik düzenine karşı direnişin temsilcileri olarak gösterilmiş, ova köyleri ve köylüleri ise bu direnişin dışında tutulmuştur. Örneğin topraklarına Ali Safa Bey tarafından el konulmak istenen Vayvaylılar, topraklarını koruyabilmek adına Toros dağlarından ovaya inen İnce Memed ve onun gibi dağ köylüsü eşkıya arkadaşlarını desteklemek dışında bir direniş göstermemişlerdir.

Etnik unsurlar: Çukurova ve Torosların etnik yapısı roman karakterlerine ve olay akışına yansıtılmıştır. Anadolu'nun tüm etnik unsurları; Türk, Kürt, Çerkes, Ermeni, Rum, Arap, Acem ve diğer etnik unsurlar İnce Memed romanlarında adlarıyla yer almışlardır. İnanç coğrafyası açısından Alevi-Bektaşî inanç sisteminin değerleri, kutsalları, kutsal kişilikleri daha baskın olarak işlenmiştir. Buradan yola çıkarak, Çukurova ve Torosların tamamının Alevi-Bektaşî inancına sahip olduğu söylenemez. İnce Memed nehir romanının ana mekânı olan Kadirli Alevi- Bektaşî değil, Sünnî inanış biçimi hâkimdir. Buna rağmen Alevi-Bektaşî inancının baskın bir inanış gibi anlatılmasının tek bir nedeni olabilir: Yazarın dünya görüşü, duyguları bu baskın anlatımda etkili olmuştur. Etnik grupların fazlalığına karşın etnik çatışmalar İnce Memed romanının zaman boyutunda yoktur. 1930 ve 1950 yılları arasında Türkiye'nin bir entisite sorunu zaten yoktur. Sadece Birinci Dünya Savaşı sırasındaki 1915 tarihli Ermeni tehciri hatırlatılmış, Ermenilerin bölgeyi boşaltmasından sonra onlardan boşalan bölgelere kimlerin, hangi yollarla yerleştiği, yazarın bakış açısıyla anlatılmıştır. Tarihsel bilgi ve belgelere dayanmamaktadır.

Kasabada üç mahalle Ermeni vardı. Kasabanın çoğunluk esnafı, demircisi, ayakkabıcısı, çiftlik sahipleri, zenginleri onlardı. Ve Ermeniler Amber Beyi yakından tanıyorlar, ona gözleri gibi güveniyorlardı, altınlarını, mücevherlerini, yolda başımıza neyin geleceği, neyin gelmeyeceği belli değildir diyerek ona emanet bıraktılar... Savaş bittikten, onlar kasabaya döndükten sonra geri almak üzere (Kemal,2020).

Siyasal coğrafya: Siyasal coğrafya açısından elde edilen en önemli bulgu, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti kurumlarının yetersizliğidir. Cumhuriyet, Osmanlı'nın kurumlarının bir kısmını sürdürürken lağvettiği kurumların yerine yenisini koymakta sıkıntılar yaşamıştır. Devlet kurumlarındaki rüşvet İnce Memed romanlarının en belirgin özelliğidir. Yasama, yürütme, yargının ayrı güçlerde toplanması demek olan kuvvetler ayrılığı ilkesi, romanın tarihsel boyutunda işlerlik kazanamamaktadır. TBMM, hâlâ kurucu meclis işlevini sürdürmektedir. Roman kahramanı Arif Saim Bey, milletvekili kimliğiyle yargı ve yürütmeye müdahale etmekte, emirler vermektedir. Kendisini o bölgenin sorumlusu olarak görmektedir.

“O kadını derhal istiyorum, emrediyorum.” Durdu, gözlerini Yüzbaşı'nın gözlerinin içine dikti, çenesini kaşıdı, düşündü. “Aşıkları da unutmayın. Hepsini yakalayıp içeriye atın, bu da bir emirdir. Ve bizzat Faruk Yüzbaşı, sen gideceksin Kırkgöz Ocağına o kadını alacak, buraya bana getireceksin.”(Kemal, 2020).

Çukurova ve Toros köylüleri yeni kurulan devletten umudunu kesmiştir. Ulus-devlet örgütlenmesine dayanan yeni devlet modeli egemenliğin ulusta olduğunu, egemenliğin kullanılması için yurttaşlık bilincinin oluşması gerektiğinin farkındadır. Ne var ki, feodal düzenin temsilcileri ağalar, beyler yeni kurulan devletin tek partisinde ya milletvekilidir ya da siyasi otorite üzerinde güç sahibidir. Osmanlıda, reaya olan köylünün yine aynı şekilde reaya kalması onların çıkarıdır. Yurttaşlık bilinci oluşmayan, yurttaşlık haklarını kullanmayan bir kitle var oldukça, deyim yerindeyse köylünün ensesine vurup lokmasını elinden almak kolay olacaktır. Nitekim İnce Memed romanının dört cildinde ağa/eşraf karakterli şahıs kadroları, köylülerin yurttaşlık bilincine erişmesini engellemek için her türlü yasadışı yolu kullanmaktan geri kalmamışlardır. Çukurova ve Toros köylüleri tek parti iktidarını yoksulluğun, adaletsizliğin, sorumlusu olarak görmektedir. Devletin kurucusu, milletin kurtarıcısı Mustafa Kemal Atatürk'e karşı Çukurova ve Toros köylülerinin en küçük bir eleştirisi yoktur. Atatürk sevgisi, köylünün yüreğinde tamdır

3.3. İNCE MEMED ROMANIN EDEBİYAT COĞRAFYASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İnce Memed'in coğrafyası Çukurova'dır. Toros Dağları'dır. Yaşar Kemal, İnce Memed üzerinden sadece Çukurova'nın coğrafyasını anlatmaz. Aynı zamanda birçok

şeyi anlatır. İnce (2020) bu çokluğu şu şekilde açıklamaktadır: Yaşar Kemal, Çukurova'nın coğrafyasını, tarihini, insanlarını, toplumsal değişmelerini, bitki ve hayvan coğrafyasını anlatır. Yaşar Kemal, İnce Memed nehir romanında, Dikenlidüzü'nde beş köyün sahibi Abdi Ağa'nın zulmüne dayanamayan küçük bir çocuğun on bir yaşından başlayarak, gelişerek yürüttüğü direniş, bir roman karakteri üzerinden destansı bir dille anlatılmaktadır. Direnişin kahramanı İnce Memed'dir, İnce Memed, yazarın eşitlik ve özgürlük anlayışını yansıtan destansı bir roman karakteridir.

Bir coğrafi bölge üzerinde var olan tüm fiziki ve beşeri unsurlar İnce Memed romanlarında fazlasıyla bulunmaktadır. Dört ciltlik İnce Memed romanı okuyucuyu Çukurova'nın dağında taşında, tarlasında, bahçesinde, kentinde, köyünde, ırmağında, çayında, yaylasında, obasında, bataklığında, bükünde adeta karış karış gezdirmektedir.

Toroslar ve Çukurova dört ciltlik romanın birinci cildinde, şu şekilde betimlenmiştir.

“Toros dağlarının etekleri ta Akdeniz'den başlar. Kıyıları döven ak köpüklerden sonra doruklara doğru yavaş yavaş yükselir. Akdeniz'in üstünde daima, top top ak bulutlar salınır. Kıyıları dümdüz, cıllanmış gibi düz killi topraklardır. Killi toprak et gibidir. Bu kıyıları saatlerce içe kadar deniz kokar, tuz kokar. Tuz keskindir. Düz, killi, sürülmüş topraklardan sonra Çukurovanın bükleri başlar. Örölmüşçesine sık çalılar, kamışlar, böğürtlenler, yaban asmaları, sazlarla kaplı, koyu yeşil, ucu bucağı belirsiz alanlardır bunlar. Karanlık bir ormandan daha yabani, daha karanlık! Biraz daha içeri, bir taraftan Anavarza'ya, bir taraftan Osmaniye'yi geçip İslahiye'ye gidilecek olursa geniş bataklıklara varılır. Bataklıklar yaz aylarında fıkır fıkır kaynar. Kirli, pistir. Kokudan yanına yaklaşılmaz. Çürümüş saz, çürümüş ot, ağaç, kamış, çürümüş toprak kokar. Kışınsa duru, pırıl pırıl, taşkın bir sudur. Yazın otlardan, sazlardan suyun yüzü gözükmeyiz. Kışınsa çarşaf gibi açılır. Bataklıklar geçildikten sonra, tekrar sürülmüş tarlalara gelinir. Toprak yağlı, ıslık ıslıdır. Bire kırk, bire elli vermeye hazırlanmıştır. Sıcaktır, yumuşaktır.” (Kemal, 1986).

3.3.1. Fiziki Coğrafya

İnce Memed serisinin sonuncusu olan İnce Memed 4, serinin ilk kitabında olduğu gibi Torosları anlatarak başlar.

Toroslar ovayı bir ay gibi çepeçevre kuşatır. Ve Çukurova Akdeniz'le dağların arasında kalır. Ovayı kuşatan dağlar kat kattır. Ta görünmeze kadar açık maviden, mordan, laciverde uzanır, çok uzaklarda da göğün belli belirsizliğine karışır gider (Kemal, 2020).

Yaşar Kemal, Torosları anlatmaya devam etmektedir. Bu kez Torosların fiziki yapısına ek olarak dağın ekosistemini anlatmaktadır.

Toros dağlarının dorukları salt kayalıktır. Kayaları ak, pembe, kırmızı, kahverengi, turuncu, yeşil çakmaktaşıdır. Çakmaktaşılarının üstünde geniş kanatlı kartallar döner. Çakmaktaşı doruklardan aşağı inilince ormanlar başlar. Bunlar çok gür ormanlardır. Yabanıl hayvanlar barınağıdır buralar. Her bir çamı, sediri, gürgeni, çınarı göğe ağmıştır. Pınarlar kaynar her bir koyaktan, kaya dibinden, yamaçtan. Yarpuz, çam, çiçek kokar suları. Kimisinde, büyüceklerinin içinde alabalıklar oynar. Bir ağaçtan çakmaktaşına, bir ağaçtan çakmaktaşına, bir yamaçtan dereye son hızla akarlar (Kemal 2020).

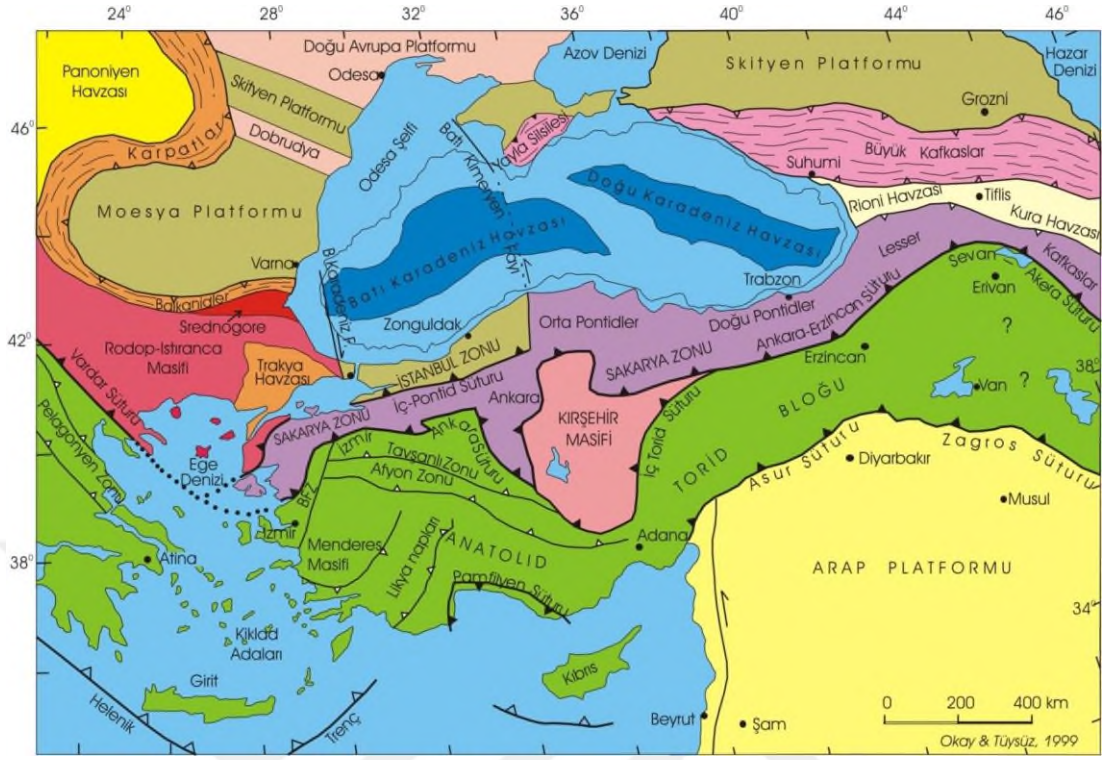
Toros Dağları: Toros Dağları çok geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Ülkemizin güneyi boyunca kabaca Doğu-Batı yönlü uzanır. Kızılıkaya, Torosların zirvesidir (3767 m). Sarp, zengin bir flora ve faunaya sahip olan Toros dağları, su kaynaklarını beslemektedir. Dağ sistemi çerisinde yer alan çok sayıda zirve ve yüksek düzlükler sahip oldukları muazzam ekolojik çeşitliliğin yanı sıra çevresindeki alçak ovalara su kaynaklarıyla hayat vermekte, yöre insanlarına zengin yaylalar sunmakta, sıcak yaz aylarında yaşanacak mekanlar oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Toros Dağlarının Aladağ ve Bolkar dağı birlikleri yer almaktadır. İnce Memed romanındaki Toroslar Çukurova'yı çevreleyen dağlardır (Bolkar, Aladağlar ve Tahtalı dağları). Orta Torosların kuzeydoğu uzantısını oluşturan ve Kahramanmaraş'a uzanan Binboğa Dağları da romandaki mekân adlarındandır.

İnce Memed'in coğrafyası dendiğinde Toroslar ve Çukurova birbirinden ayrı tutulamaz. Yaşar Kemal'in deyişiyle Çukurova'yı Toroslar yaratmıştır.

Ve Çukurova'yı Toroslar yaratmıştır. Çok eskiden Akdeniz Torosların tam eteğinden başladılar. Sonra Ceyhan, Seyhan, sonra öteki irili ufaklı dereler, çaylar Torosların tüm bereketli topraklarını taşıyarak denizi doldurdular, ortaya Çukurova çıktı. Ova güneşle, ışıkla doldu. Sular sakırdadı. Toprak bereketten deniz gibi taşı (Kemal, 2020).

Gerçekten de jeolojik veriler de bu meyandadır. Sahanın jeoloji haritaları incelendiğinde kuvaterner yaşlı tortulların geniş yer kapladığı gözlenmektedir. Bunları kuşatan nispeten daha yüksek sahalarda ise Neojen yaşlı daha eski tortullar gözlenmektedir. Buradan hareketle jeolojik anlamda yakın zamanlara kadar Çukurova Akdeniz'in nispeten sığ bir bölümüydü. Bu denizel alan Toroslardan taşınan tortullarla günümüze kadar dolarak bugünkü görünümünü kazanmıştır. Bu süreçte Toros kütlesi üzerinde de çeşitli aşınım yüzeyleri/düzlükleri ortaya çıkmıştır (Erol, 2013).

Şekil 2: Toros Kuşağı Tektonik Haritası

Kaynak: Veysel Işık (2021) Ankara Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü Tektonik Araştırma Grubu

Toros kuşağı, Alp-Himalaya Orojenezinin belirgin etkilerini göstermektedir. Toros kuşağında yer alan kaya topluluklarını üç ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; kambriyen-miyosen, metamorfitler ve ofiyolitlerdir. Toros Kuşağı, yapısal anlamda otokton ve naplı yapıların egemen olduğu kuşaktır. Toros Kuşağındaki nap gelişimi çok evreli tektonik süreçlerin ürünüdür. İlk evre üst kretase sonunda gelişmiştir; Bu evre üst kretasa sonunda hemen hemen tüm kuşakta etkili olmuştur. İkinci evre eosen sonunda gelişmiştir. Orta Toroslarda geniş alanlarda etkinliği görülür. Üçüncü evre miyosen sonunda gelişmiştir. Bu evrenin etkinliği özellikle Batı Toroslarda belirtilir (Işık, 2021).

Yaşar Kemal'in, "Çukurova'yı Toroslar yarattı" şeklindeki yargısının jeolojik açıklaması şu şekildedir.

Tetis okyanusunun Erken-Orta Miyosen trasgresyonu sonucunda deniz Çukurova havzasının batısında Silifke, Mut ve Karaman dolaylarını kaplamıştır. Sadece bugünkü Toros Dağlarının Bolkar-Medetsiz ve Aladağ dolayları bu okyanusun üzerinde yükselen kara parçalarıdır. Bu evreyi izleyen zamanlarda, Toros dağlarının duraklamalarla yükselmesinin sonucu olarak, esas itibarıyla Alt ve Orta Miyosen, Üst Miyosen, Pliyosen ve Kuvaterner'e ait dört ana evre halinde Akdeniz suları güneye doğru çekilmiştir. Bu her yükselme evresi süresinde, Toros dağlarının güney eteğinde ve o zamana ait denizin kıyı çizgisi kuzeyinde farklı aşınım yüzeyleri meydana gelmiştir (Erol, 2013).

Yaşar Kemal, İnce Memed 4'te Toros dağlarının Türkiye'deki sınırlarını tarihten yararlanarak çizmeyi denemiş, coğrafyasız bir tarihin yazılamayacağını göstermiştir.

“Dulkadiroğlu'nun konağıdır bu konak,” dedi Sultanoğlu alçak gönüllü, boynunu bükerek. Dulkadiroğlu dört yüz yıl bu dağlara, Maraş'tan Adana'ya, oradan Kayseri'ye, Niğde'ye, oradan Orta Anadolu içlerine kadar hükmetmişti. Sultan Memedin Anası da Dulkadirli Sultanının kızıydı. O yüzden Toros dağları Osmanlı bizim yiğenimizdir, der, övünürdü (Kemal, 2020).

Elbette, İnce Memed ve Toroslar dendiğinde yukarıdaki haritanın tamamı akla gelmemelidir. İnce Memed Toros Dağlarının Adana Bölümünde, bir diğer deyişle Çukurova'nın kuzeyinde yükselen Toros Dağlarında efsaneleşmiş bir kahramandır. Sözlü edebiyat kahramanı İnce Memed'i yazıya aktaran, yazılı edebiyatın kahramanı haline getiren Çukurovalı Yaşar Kemal'dir. Toros Dağlarında birçok dağ ve tepe vardır ve bu dağların ve tepelerin adları İnce Memed romanlarında geçmektedir.

Ahır Dağı: Kahramanmaraş ili sınırları içerisinde, Kahramanmaraş şehir merkezinin 25 km kuzeyindedir. “Doğu-batı uzantısında kıvrımlar kubbe yapar antiklinal (ayrı yöne doğru eğilimli) yapılar oluşur.” (Şahin M. , 2016). Ahır Dağı; Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin birbirine en çok yaklaştığı yerde, Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nün kuzeydoğusundadır.

...İnce Memedin Akçadağda olduğu haberi gelince, Bayramoğlu tam tersi yöne Ahırdağı'na doğru yola çıkıyor, İnce Memed Konur dağdaysa, o, Feke dağlarına yöneliyordu. (Kemal, 2020).

Aladağlar: Aladağlar, Orta Toroslarda bulunmaktadır. Doğu sınırında Zamantı Çayı, batı sınırında Ecemiş Koridoru, güney sınırında Karsantı Havzası ve bu havzanın içinde yer alan Kale Dağı ve Karanfil Dağı bulunmaktadır. Aladağların kuzey sınırında ise Develi Ovası bulunmaktadır. Aladağlar kütlesi, Tekir grabeni ya da Ecemiş koridoru ile batıdaki Bolkar dağlarından ayrılır. Zamantı çayı vadisi ile doğudaki Tahtalı dağlarından ayrılmaktadır (Toroğlu & Ünalı, 2008). Yüz ölçümü 55.065 hektardır.

Alıdağı: Aladağlar üzerinde yer alan bir dağ adıdır. Kayseri, Merkez Talas ilçesinin güneyinde ve şehir merkezine 10 kilometre uzaklıktadır. Dağın rakımı 2000 metredir (<https://www.kulturportali.gov.tr>).

O gün bugündür, Dikenlidüzü köylüleri her yıl çift koşmazdan önce, çakırdikenliğe büyük bir toy düşünle ateş verirler. Ateş üç gün üç gece düzde, doludizgin yuvarlanır. Çakırdikenliği delicesine yalar. Yanan dikenlikten çığlıklar gelir. Bu ateşle birlikte de Alıdağın doruğunda bir top ışık patlar. Dağın başı üç gece ağarır, gündüz gibi olur (Kemal, 1986).

Yaşar Kemal'in yukarıdaki cümlelerde bahsettiği dağ Talas'ta olamaz. Adana veya Osmaniye il sınırları içerisinde kalan bir dağdan söz etmiş olmalıdır. Çünkü

romanın olay örgüsü bu iki il merkezinin sınırları içerisinde geçmektedir. Büyük bir olasılıkla romanda adı geçen dağın adı Aladağ'dır. Aladağ, aynı zamanda Adana'ya bağlı bir ilçe merkezidir. Doğusunda Kozan, güneyinde İmamoğlu ve Karaisalı, batısında Pozantı ilçeleri ve kuzeyinde Niğde ile Kayseri illeri vardır. İlçe, adını kuzey kesiminde bulunan Toros Dağları'nın Aladağlar bölümünden almıştır.

Berit Dağı: Ahır Dağı gibi Kahramanmaraş ilindedir. Ceyhan Nehri'nin batısındadır. Engizek ve Binboğa dağları arasındadır. Güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan dağın zirvesi 3027 metredir. Başkalaşmış kayaç çeşitlerinin geniş yer tuttuğu Berit dağı Akdeniz ve Karasal iklimlerinin karşılaşma alanında yer aldığı için zengin bitki çeşitliliğine de sahiptir (dogadernegi.org/ berit-dagi/)

Bu ne çabukluktu. Birkaç günde, bu boranda fırtınada insan kuş olsa da Düldülden Konur dağına varamazdı. Karafırtına ilk kez şaşırdı ve İnce Memed çetesine hayranlık duydu. Bundan sonra da dehşet bir kovalamaca başladı. İnce Memed çetesi bugün Berit dağındaysa, birkaç gün sonra Ahır dağlarından sesi geliyordu (Kemal, 2020).

Binboğa Dağları: Orta Toroslarda yer almaktadır. Güneyinden Göksun Çayı geçer. Doğusunda Afşin Ovası, batısında ise Dibek Dağı bulunur.

Bingöl Dağları: Bingöl dağları Toros dağları içinde olmamasına karşılık İnce Memed romanlarında adı geçmektedir. Bunun nedeni başlangıçta belirtildiği gibi Köroğlu Destanının bir anlamda yeniden yazılmış şekli olarak kabul edilen İnce Memed'in, Köroğlu ile ilişkilendirilmesidir. Bingöl Dağı, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat Bölümü içinde yer alan volkanik bir dağdır. Dağın jeomorfolojisi hakkında kısaca şu bilgiler verilebilir: Bingöl dağları, KB-GD yönünde uzanmaktadır. Uzunluğu 50-55, genişliği ise 30-35 km'dir. Dağın alanı yaklaşık olarak 1500 km² dir. En-yüksek noktası ise, 3193 metredir. Bölgenin merkezi bir kesiminde bulunan dağ, Bingöl'e 100 km. uzaklıktadır. Bingöl dağlarının sınırlarının 1/3'lük bölümü Bingöl'de, geri kalanı, Muş ve Erzurum il sınırlarındadır. Bingöl dağları, adını üzerinde bulunan çok sayıda gölden almaktadır. Dağın üzerindeki göller, pleistosen glasyasyonu sonucunda oluşmuştur. (Tonbul, 1997). Bingöl dağı İnce Memed'in eşkıyalık yaptığı dağlardan birisi değildir. Roman, efsanelere yer verdiği için doğrudan İnce Memed'in coğrafyasında olmayan mekânların adı, Bingöl dağı örneğinde olduğu gibi romanda geçmektedir.

Ve Köroğlu Bingöl dağlarında dolaşırken gökte uçan üç ördek düşürdü üç ok atışta. Al yeşil çadırını Bingöl yaylasına kurdurdu (Kemal, 2020).

Düldül Dağı: Düldül Dağı, Osmaniye'ye bağlı Düziçi İlçesinin kuzeydoğusunda bir tepe olup Nur dağlarının en yüksek noktasını oluşturur. Denizden 2448 m. yüksektedir. Efsaneye göre Hz. Ali'nin atı Düldül, bu buradan geçerek ayak izini bırakmıştır. Adını buradan almıştır (Tarhan, 2016).

Şekil 3: Düldül Dağı Fotoğrafı

<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/akdenizdeki-renk-cumbusu-duldul-dagi/956274> adresinden alınmıştır.

Erişim tarihi: 7. 5. 2021 saat: 12.20

Erciyes Dağı: Erciyes Dağı, İnce Memed romanlarında olay örgüsünün geçtiği bir yer değil, duygu betimlemesi yapmak için kullanılan bir metafordur. Erciyes Dağı, sönmüş bir volkanik dağ olması nedeniyle ejderhaya benzetilmiştir.

Öfkeden deliye dönmüş, dişi dişini yiyor, içi alıp alıp veriyor, ulan iki bin yüzü Zülfü, ben ne bilirdim senin Beyle bu kadar laubali olduğunu, diye düşünüyordu, yoksa seni Erciyesin ejderhası gibi kuşatır, sana İnce Memedin şu fıkara millete yaptıklarını bir bir ezberletirdim (Kemal, 2020).

Feke Dağları: Genç volkanik oluşumlu dağlardır. Adını, Adana ilinin Feke ilçesinden alan Feke, engebeli araziler üzerindedir. Feke dağları çoğunlukla sarp dağlardır. Bitki örtüsünü kızılçam, karaçam, sedir, ardıç ağaçlarının oluşturduğu ormanlık alanlar oldukça fazladır. Feke dağlarında Seyhan nehrinin kolları, Zamantı ve Göksu tarafından yarılmış derin vadiler yer almaktadır. Dağlık alanlar, vadilerin sona erdiği 700 m.den başlayarak düzenli bir şekilde yükselmektedir. Feke dağlarının en yüksek dağı 2495 rakımlı Tahtafırlatan, bir diğer adıyla Bakırdağı'dır. Feke dağlarının

en yüksek noktası 2495 rakımlı Tahtafırlatan, bir diğer adıyla Bakırdağı'dır. Feke dağları çok sayıda irili ufaklı tepelerden ve sıra dağlardan oluşmaktadır (<http://www.feke.gov.tr/dogasison>, 2019).

“...İnce Memed Konur dağdaysa, o, Feke dağlarına yöneliyordu.” (Kemal, 2020).

Gâvur Dağları: Amanos dağları, Nur dağı olarak da bilinen Gâvur dağları Osmaniye, Bahçe, Hasanbeyli ve Düziçi'nin içinde bulunan bölgeyi kapsamaktadır. Dağın gerçek adı, Arap coğrafyacılarının sık kullandığı, "tepeler arasındaki basık arazi" anlamına gelen "gavr" ya da "al-gavr" dur. Gavr sözcüğünü söyleyemeyen bölge insanı sözcüğü gâvur olarak kullanmaya başlamıştır. Amanos (Nur) (Gâvur) Dağları, Sır Barajından başlayıp Samandağına kadar 175 km uzanmaktadır. Dörtyol doğusunda Bozdağ(Mıgır tepe)'da 2240 m. yükseltiye ulaşır. Amanoslar, deniz kıyısından dik bir şekilde yükselen, sarp nitelikli dağlar durumundadır.

Amanos dağları; Hatay, Osmaniye, Kahramanmaraş, Gaziantep il sınırları içerisinde yer almaktadır (<https://www.dogadernegi.org/amos-daglari/>), (Topalak, 2021) .

O köy denizin kıyısında, Gavur dağlarının dibinde, Payas kalesinin yakınlarındaydı. (Kemal, 2020).

Ege ve Akdeniz bölgelerinin jeomorfolojik yapısı gereğince dağlar, bu bölgelerde denize dik uzanır. İnce Memed 4'te bu olgu Gâvur dağları üzerinden anlatılmıştır.

Gavur dağları ovanın tam ucundan, denizden yükselir gibi birden yükseliyordu (Kemal 2020).

Hasandağı: Eteklerinde ve çevresinde çok sayıda Türk boyu, yörüklerin yaşadığı, 1750 m. yükseltiye kadar meşeliklerle kaplı Hasan Dağı Aksaray ve Niğde il arazilerinde bulunmaktadır(Şahin C. , 2010). Büyük Hasan (3268 m) ve Küçük Hasan Dağı (2844 m) olmak üzere iki zirvesi vardır. Melendiz dağının büyük ölçüde bu zirvelerdeki kraterlerden çıkan volkanik malzemeden oluştuğu iddia edilmektedir (Güngördü, 2003). İnce Memed 3'te Hasandağı isminin nereden geldiği söylencelere, inanış biçimlerine dayanarak roman kahramanlarından Anacık Sultan'ın ağzından şu şekilde anlatılmaktadır:

“Ertesi gün köylüler gelmişler, bakmışlar ki kırat da ölü de yan yana uzanmışlar, dudaklarında gülümsemeler, hiçbir yerlerinde en küçük kandamlası yok, yatar dururlar, derin uykularda. Onları yıkamışlar, ak kefenlere sararak gömmüşler. Bir de görmüşler ki ne görsünler, Hasan Beyin kılıcı gelmiş mezarın başucuna kıyama durmuş. Kılıcı almak istemişler, el uzatmışlar, köylüler el uzatır uzatmaz kılıç çekilmiş yerin altına girmiş. Onlar çekilince gene yerin altından

ağır ağır çıkmış, gene kıyama durmuş. Ötekiler kılıcı ne kadar oradan almak istemişlerse, kılıç onlara teslim olmamış. Bu sırada bir er peydah olmuş, “Destur,” diye bağırarak, “destur ümmeti Muhammed, bu kılıcı buradan hiç kimse koparıp alamaz. Vakta ki Hasan Beyin soyundan bir er buraya gele, bu dağa çıka, adı da Hasan ola, ancak o er Hasan Beyin kılıcını yerinden ala... Ondan bu yana, o kılıcı yerinden koparmaya hiçbir er muktedir olamaya...”

Aradan yıllar, yüzyıllar geçmiş, o kılıç orada, Hasan Beyin, onun yiğitlerinin başında türbedarlık yapmış Kırkgöz Ocağına Hasan adında bir pir gelinceye kadar. Pir günlerden bir gün, on yedisinde tuvana bir delikanlı imiş, dağa yürümüş, Hasan Bey dedesinin türbesine gelmiş kılıcı görmüş. Ürküntüsünden ona yaklaşmamış. Kılıçtır, ona doğru yürümüş kabzasını delikanlının eline vermiş. O da almış onu ocağa getirmiş.

O günden sonra o dağın adı Hasan dağı olmuş. Ve o gün bugündür, güneş her sabah doğduğunda Hasan dağının doruğuna gelir, orada bir süre oturur, ardından da göğe yükselir (Kemal, 2021).

Hemite Dağı: Yaşar Kemal, kendi köyünün adını taşıyan Hemite dağını Torosların eteklerinde küçük bir dağ olarak anlatmaktadır.

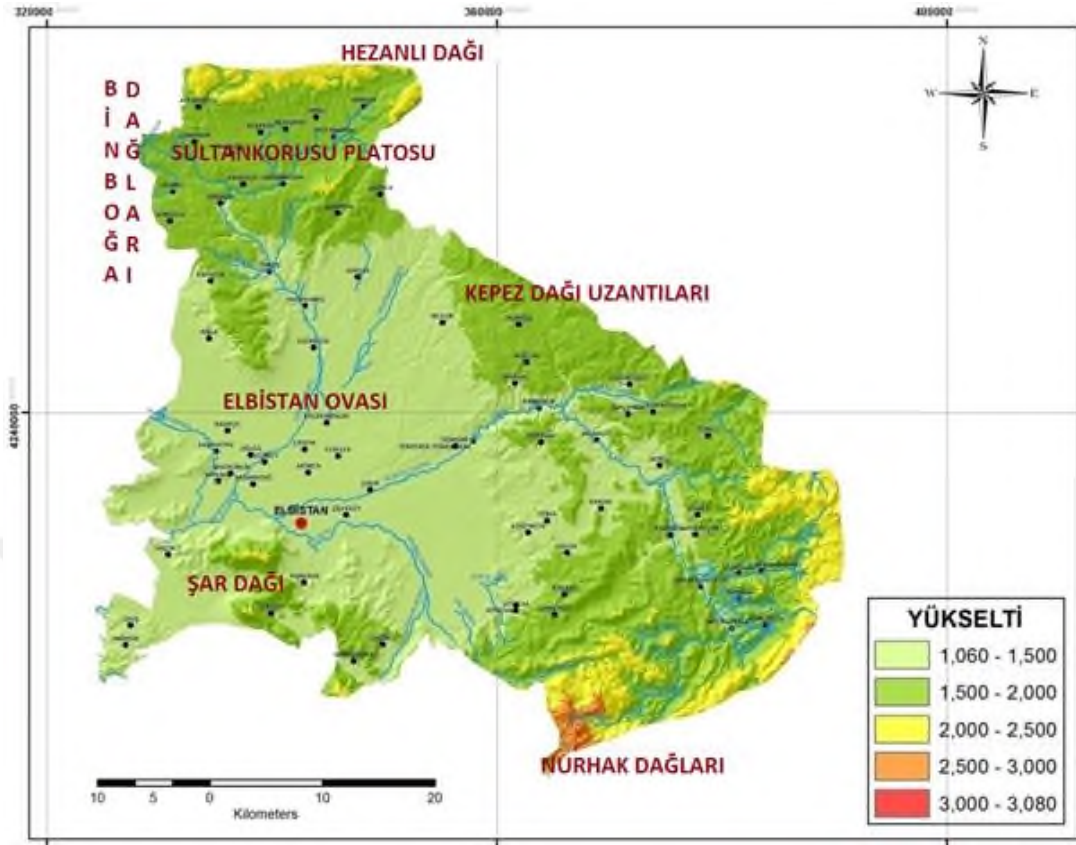
“Hemite dağı Çukurovanın ortasına doğru bir hançer gibi uzanmıştır. Önünden Ceyhan ırmağı akar. Aşağıda Akdenize kadar uzanan Çukurova düzlüğü... Hemite dağı Çukurova düzlüğünden birdenbire çıktığı, yükseldiği için ulu bir dağ gibi gözüktür. Sırtını Torosa dayamış bir küçük dağdır. Kıraçtır. Kayalığında tek tük kesme çalıları, kocayemiş çalıları, alıç ağaçları bulunur. Hemite dağı baştan ayağa çiriş, nergis açar. En kokulu nergis Hemite dağı nergisidir. Hemite dağı kayalıkları keskin, mor, ak, yeşil benekli kırmızı damarlı çinketaşındandır. Çinketaşı çakmaktaşıya yakın sertliktedir. Bu dağdan hiç mi hiç su kaynamaz. Kurudur, ince, yarım parmak kalınlığında bir su Hemite köyünün üstündeki kayalığın dibinden sızar. Bu çeşmenin çok eskilerden, Hititlerden kaldığı söylenir. Bu ot bitirmez Hemite dağı hiç kimsenin işine yaramaz. Sarp kayalıklarında eskiden kartal yuvaları vardı. Öylesine çoktu ki kartallar, kapkara, kayalıkları örterlerdi. Şimdi onlar da çekip gitmişler, nereye gitmişlerse...” (Kemal, 2004).

Hemite dağının farklı bir toprak yapısına sahip olduğu, toprağının farklı renklerden oluştuğu romanda şu cümle ile anlatılmaktadır:

“(...) Bu sıvaların üstü de Hemite dağı yörelerinden getirilmiş mavi, sarı, yeşil, kırmızı, topraklarla boyanır, süslenirdi.” (Kemal, 2021).

Konur Dağı: Ahır ve Berit gibi Konur Dağı da Kahramanmaraş ili sınırları içerisinde. Dağın yüksekliği 2.199 metredir.

Nurhak dağları: Torosların güneydoğu uzantısı dağlardır. Kahramanmaraş il sınırları içindedir. Elbistan ovasını, Berit, Binboğa ve Hezanlı dağı ile çevrelemektedir. Zirve yüksekliği 3090 m’dir(Şekil 3).

Şekil 4: Nurhak Dağları Yükselti Haritası

Kaynak: <http://www.elbistan.gov.tr/cografi-yapi> 18.01.2022, 12.22 'de alınmıştır.

Nurhak Dağları'nın İnce Memed'in yaşadığı coğrafyada olmadığı romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Horman deresi, Nurhak dağlarından gelen Söğütlü deresi ile birleşir...” (Kemal, 2020).

Yıldızlı Dağ: Orta Toroslarda yer alan Bolkar Dağları üzerindedir. Yıldız Dağı üzerindeki önemli doruklar; Gâvur Dağı (3.337 m.), Yıldız Tepe (3.314 m.), Meydan Dağı (3.132 m.) ve Hacıhalil Dağıdır (3.107 m.) (<http://adana.cu.edu.tr/cografya.asp>).

Bu ateşle birlikte de önce Yıldızlı, sonra Çakmaklı, ardından da Boranlı dağın doruğunda birer top ışık parıldar (Kemal, 2021).

Bolkar Dağlarının üzerinde Boranlı ve Çakmaklı adında iki dağın daha bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tahtalı Dağ: Toros sıradağları üzerindeki bir dağın adıdır. Tahtalı Dağları Seyhan ve Ceyhan vadileri arasında uzanmaktadır. (Öztürk, Şimşek, & Utlu, 2015). Tahtalı Dağları vadilerle sık bir şekilde parçalanmış sarp dağlar görünümündedir. Kuzeydoğuda tamamen çıplak bir manzara hakimken güneye gittikçe nispeten ormanlık alanlar kendini gösterir.

neyin gerçek olduğu belli değildir. Nedim Gürsel (2008)'in de bahsettiği gibi düşünle gerçek, imgeyle söz, doğayla yazı öylesine halleşip kaynaşmaktadır ki Çukurova'nın nerede başlayıp nerede bittiği belli değildir.

İnce Memed romanında Çukurova Adana ve Osmaniye'dir. Olaylar Osmaniye'nin Kadirli ilçesi, Adana'nın Yüreğir ve Kozan ilçelerinde geçmektedir. İnce Memed romanının olay örgüsü Kadirli'de yazıldığı için Kadirli, İnce Memed'in Çukurova'sıdır.

Anavarza

İnce Memed'in coğrafyasında en belirgin lokasyonlardan birisi de Anavarza Antik Kenti'dir. Anavarza, İnce Memed romanlarında kale, kayalık ve ova olarak anlatılmaktadır. Anavarza ovasını Adana ovasının içinde düşünmek gerekir.

Gün doğuyordu. Yobazoğlunun atı ovanın ortasında dimdik kıpırdamadan duruyordu. Gölgesi Anavarza kayalıklarına doğru uzamıştı (Kemal, 1984).

Bütün Anavarza ovası, öteki Çukurova köylüleri. Kozan altı köylükleri günlerce onun adıyla, onun yiğitlikleri, efsaneleriyle çalkandı durdu da hiçbir ağanın hiçbir hükümet adamının bundan haberi olmadı. Ova köylüleri en kutsal sırlarını saklar gibi saklıyorlardı İnce Memed adını (Kemal, 1984).

Anavarza ovasının güneyinden Ceyhan Irmağı geçer. Irmak Hemite dağından Anavarza kayalıklarına kadar öyle büyük kıvrıntılar yapmadan düz iner. Bazı yerlerde sular toprağı derinden oymuştur. Altı oyulmuş toprak zaman zaman büyük gümbürtülerle suyun üstüne çöker. Bazı yerlerde kılıçla kesilmişçesine suya inen dik yarlar çöküntülerden dolayı dış dış olur, ırmağı kıyılarında küçük, kumlu koycuklar yapar. Bazı yerlerde de ırmak ovaya çakıltaşlarını sererek, geniş, yayılır. (Kemal, 1984).

Anavarza ovasının verimliliği şu cümlelerle anlatılmıştır:

Verimli Anavarza toprağı yılda üç kez ürün verir. Kara, yağlı, rahat ve doğurgan olan bu kütür kütür topraktan yılın her gününde başka türlü bir bitki fişkirir. Her bitki iridir. Başka topraklarda biten aynı bitkilerin iki, üç, beş misli olurlar. Çiçeklerinin, yeşilden patlamış otlarının, ağaçlarının renkleri de başkadır. Yeşilse yeşili billur yeşili, sarıysa sarısı sapsarı, kehribardır. Kırmızısı yalım yalım kıvılcımlanarak parlar, mavisini bin misli mavidir. Böceklerinin, karıncalarının, kelebeklerinin, kuşlarının kanatları, kabukları, sırtları görülmemiş, büyüklü binbir renk içinde yalp yalp eder. Böcekleri, kelebekleri, kuşları, çekirgeleri ovada bir fırtına olur eser. Bir gün bakarsın, Anavarza ovasında binbir renk içinde balkıyarak, savrularak bir kelebekler fırtınası esmektedir. Ağaçlar, otlar, taş toprak, yeryüzü, gökyüzü kelebeğe kesmiştir. Sarı, kırmızı, yeşil, mavi, ak, her birisi bir kuş kadar kelebekler birbirlerine girmiş, binlerce, milyonlarca büyük bir kelebek hortumunda dönmekte, göğe ağmakta, dalgalanmakta, ovaya serilmekte, sonra birden kalkmakta, bulut bulut gene havalanmakta, dünyayı erişilmez, hayran,

bambaşka, büyüğü bir dünya yapmaktadır. Bir gün bakarsın, iri, kırmızı atlıkarıncalar, uzun bacakları üstünde yaylanarak ovaya düşmüşler doludizgin ovayı bir uçtan bir uca geçmektedirler. Bir gün bakmışsın rüzgârlar safi boncuklu arı esiyor (Kemal, 1984).

Anavarza ovasında her şey, ot, ağaç, böcek, kuş, hayvan, sonsuz bir çiftleşmede, döllenmededir. Yaratıklar Anavarza ovasında başkadır. Verimli sağlıklı, ısıltılı, büyüğü bir dünyanın yaratıklarıdır (Kemal,1986).

Anavarza antik kentinin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu tam olarak saptanamamıştır (Buyruk, 2016). Günümüzde Dilekkaya Köyü'nün yer aldığı Anavarza, Adana'nın 70 km. kuzeydoğusundadır. Kozan İlçesi'nin ise 35 km. güneydoğusundadır. 230 m. yüksekliğindeki kaya kütlesi Anavarza Kalesi, ovanın ortasındadır.

Anavarza Antik Kenti hakkında İnce Memed 4'te çeşitli efsanevi bilgiler roman kahramanı Kör Haydar Usta'nın ağzından verilmektedir. Makedonya Kralı Büyük İskender'in Anavarza ve Toroslarla ilişkilendirildiği, Babil'e benzetildiği cümleler şunlardır:

Bu İskender Çukurovayı, Hindistanı, Çini, Maçini, arkasından da Mısırı zaptettikten sonra Babile geldi. Bukelfalosun üstünden hiç inmiyor, orada yiyor, içiyor, orada uyuyordu. Babil o zamanlar dünyanın en güzel şehriydi ya, bizim Adana gibi sıtmalı, yılanlı çıyanlı bir şehirdi. Bizim şimdiki Anavarza gibi. Siz Anavarzayı böyle bellemeyin, o, İskender çağında, o da Babil gibi bir şehirdi. Bakın şimdi, taş üstüne taş kalmamış. Bu dünya kimseye, İskendere bile baki değildir. Anavarzada bir zamanlar o çok konuşan Çiçero bile valilik etti ne haber... Anavarzada doğan büyük hekimler yılan ağısından ölümün ilacını buldular. Efendime söyleyim, İskender bir deyişe göre Babilde sıtmadan, bir deyişe göre karın ağrısından öldü. Kör Haydar Ustaya göre ise onun ölümü akrep sokmasından oldu. Babil bizim Diyarbakır gibi kara surlar içinde bir şehirdi, çok kara akrep vardı. Kumandanları İskender'in kıymetli naaşını toprağa gömmeye, Fırata atmaya, yakmaya kıyamadılar, atına yükleyip salıverdiler. Atı aldı onun değerli ölüsünü Toros dağlarına getirdi, burada onu ölüsünü Kırk Ermişlere teslim etti. Kendisi de Toroslarda dolaşmaya başladı (Kemal, 2020) .

Yaşar Kemal'in İnce Memed 4'de betimlemeye çalıştığı Anavarza Antik Kenti'nin arazi çalışmasından elde edilen görselleri (Şekil 7) (Şekil 8) (Şekil 9) (Şekil 10).

Şekil 7: Anavarza Kalesi Uydu Fotoğrafı
<https://www.google.com/search? Adresinden> 20.02.2021 tarihinde alınmıştır.

Şekil 8: Anavarza Kalesi Zafer Kapısı

Şekil 9: Anavarza Kalesi'nden Anavarza Ova'sının Görünümü

Şekil 10: Anavarza Kalesi Surları

İnce Memed romanlarında adı geçen bir başka antik kent Misis'tir.

Misis: Misis Antik Kenti günümüzde tamamen yok olmuş, korunamamıştır. Ceyhan nehrinin kenarında yer alan Misis'ten günümüzde izler yok denecek kadar azdır. Sahada yapılan incelemede önceleri kilise daha sonra cami olarak kullanılmış yapıdan kalan yıkıntılar saptanmıştır (Şekil 11).

Misis'in tarihi kervan yolları üzerinde stratejik ve ticari öneme sahip bir kavşak üzerinde kurulu olduğu anlaşılmaktadır. Suriye, Antakya ve Yumurtalık'tan başlayan kervan yolları Misis'te kesişmektedir (Buyruk 2014). Suriye'den gelen kervan yolu, Amanos Dağları üzerinden Çukurova'ya, buradan da Misis ve Adana'ya ulaşmaktadır. Antakya'dan başlayan kervan yolu Belen Geçidi, İskenderun ve Payas aksını izlemekte ve Misis'e ulaşmaktadır. Misis'te birleşen kervan yolları İç Anadolu'ya ulaşmaktadır. Antakya'dan başlayan kervan yolu Tarsus'a, oradan Gülek Boğazı yoluyla İç Anadolu'ya ulaşmaktadır. Yumurtalık Limanı'ndan başlayan kuzey kervan yolu Misis kentinden batıya ayrılarak Adana'ya ulaştıktan sonra, Adana üzerinden Yılanlı Kale, Tumlu, Anavarza, Sis (Kozan), Feke ve Saimbeyli güzergâhını takip eder, Gezbeli Geçidi'ni aşarak, Boğazköy, Kayseri ve Kapadokya'ya ulaşır.

Şekil 11: Misis Antik Kenti'nden Geriye Kalan Kilise Harabeleri Fotoğrafı

Payas Kalesi

İnce Memed 4'te oldukça önemli mekânlardan birisi Payas Kalesidir. Payas Belediyesi kaynaklarına göre kalenin özellikleri ve tarihçesi hakkında şu bilgilere ulaşılmaktadır: Haçlı seferleri döneminde Cenevizlilerce yapılan kale Kudüs'e giden hacıların güvenliğiyle görevli Tapınak Şövalyeleri tarafından yönetilmiştir. Kale Osmanlılar tarafından aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmiştir. Kıbrıs'ın fethinden sonra önemli bir üs durumuna gelmiştir. Sürre Alaylarını, kervanları ve Payas limanını koruyan kale, Cumhuriyetin başlarında karakol ve hapishane olarak hizmet vermiştir(Türkiye Kültür Portalı, 2022).

Payas Kalesi, tarihsel süreç içerisinde benzer amaçlar için kullanılmıştır. İnşa edildiği dönemde Sürre Alaylarını, ticaret kervanlarını ve Payas Limanını koruyan bir karakol ve ileri sefer karargâhı olarak hizmet veren kale Cumhuriyet'in ilk yıllarında da karakol ve hapishane olarak kullanılmıştır. Vatan şairi Namık Kemal sürgüne gönderildiği Kıbrıs'a gitmek üzere bir süreliğine Payas Kalesi'nde tutulmuştur (Türkiye Kültür Portalı, 2022).

Kalenin mimarisi hakkında şu bilgileri vermek mümkündür: Ortasında bir avlu bulunmakta, avlunun çevresinde alt katlarda depo ve koğuşlar, üst katlarda ise merdivenle çıkılan kule ve burçlar vardır. Avlu ortasında bir mescit ve kışla yapısı bulunmaktadır. Payas Kalesi, fiziki konum itibariyle külliyeinin doğu kanadındaki kervansarayın simetrik olarak dengeleyici unsurudur. Mimar Sinan'ın külliyeinin planını kaleyi de hesaba katarak tasarladığı ve kaleyi külliyeinin bir parçası gibi değerlendirdiği anlaşılmaktadır (Türkiye Kültür Portalı, 2022).

Adana'da, dağlarda, eski örenlerde, Payas Kalesinde aradı, aradı bulamadı (Kemal, 2020).

O köy denizin kıyısında, Gavur dağlarının dibinde, Payas kalesinin yakınlarındaydı. (Kemal, 2020).

Romanda Payas Kalesi'nin tarihi ve özellikleri hakkında kısa bilgiler verilmektedir.

şu aşağıdaki kalenin sahibi Mıstık Paşa bu dağlarda eşkiyalık da yapmışmış. Aşğı yoldan gelen tüm kervanların haracını o alır, bir kısmını da padişaha gönderirmiş, Özerli aşiretinin fermanlı beyi Küçükaliogullarından olurmuş. Payas Kalesine de gitti. Son yıllarda burası kürek mahkûmlarının mahpushanesiymiş. Kalın duvarlı kale onu ürküttü (Kemal, 2020).

Bataklık Alanlar

Akçasaz

Kadirli ilçesinin sınırları içinde eskiden bataklık olan, kurutma yoluyla zengin bir tarım arazisine dönüştürölen coğrafi bir alandır. Akçasaz, 1874 yılında Savrun suyunun Anberin Arkı denilen yerden yatağını değiştirmesi sonucunda oluşmuştur (Kırpık, 2016). Savrun suyunun yatak değiştirmesi sonucunda araziler kullanılamaz hâle gelmiş, salgın hastalıklar yayılmış, asayiş bozulmuş, hayvancılık sekteye uğramıştır. Tüm bu olumsuzlukların sonucunda vergi gelirleri düşmüş, devlet hazinesi zarara uğramıştır.

Kozan mutasarrıfının raporunda Akçasaz bataklığının asayişin bozulmasına nasıl yol açtığı şu şekilde açıklanmaktadır (Kırpık, 2016). Su baskını neticesinde bataklık içerisinde oluşa devasa sazlıklar eşkıyaların için sığınma yeri olmuştur. Akçasaz'da oluşa devasa sazlıklar eşkıyaları sakladığı için, Yaşar Kemal, sazlığın bu özelliğinden yararlanarak İnce Memed 2'de İnce Memed ve eşkıya arkadaşlarının jandarma takibinden kurtarmak için Akçasaz bataklığına sığındırmaktadır.

İnce Memed romanlarında adı sıklıkla geçen Akçasaz kurutulduktan sonra toprak ağaları tarafından ele geçirilmeye çalışılmış ve ondan itibaren kavgalara ve çatışmalara yol açmıştır (Yurtsever, 2014). Paylaşılmaya çalışılan arazi yaklaşık olarak 100 bin dönümdür. Vayvaylı köyü sakinlerine göre 1940- 1950 yılları arasında sayıları bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıdaki ağalar Akçasaz'ı ele geçirmiş, çok büyük çiftlikler kurmuşlardır. Topraksız kalan köylüler ile toprak ağaları arasındaki mücadele çok uzun yıllar sürmüştür. İnce Memed 2 romanında bu mücadeleyi anlatan birçok olay vardır. Aşağıdaki alıntı bu mücadelenin örneklerindendir.

Akçasaza da Türkmen Bey'i Talip Bey sahip çıkmış, Akçasazın her yanına eli tüfekli, boğa aletinden kırbaçlı bekçiler koymuştu. Gereksinimleri olan köylülere Akçasazın kamışlarını, sazlarını satıyor, dediklerine göre de sandıklara kese kese altın dolduruyordu. Akçasaza sahiplendiği gibi Anavarza ovasının büyük bir kısmına da sahip çıkıyordu (Kemal, 2021).

Akçasaz bataklığı kurutulduktan sonra, Çukurovanın ağaları, beyleri Akçasaz'a sahip olabilmek, Akçasaz'dan toprak kazanabilmek için birbirleriyle amansız bir yarışa girmişlerdir.

İnce Memed 2 romanının olay örgüsünün geçtiği Vayvaylı köyündeki yaptığımız mülakatlarda yaşlı köy sakinleri, hem babalarından duyduklarını hem de çocukluklarında tanık olduklarını toprak mücadelesini anlattılar. Akçasaz'a ağaların sahip çıkmasını, hukuksuz bir şekilde topraklarının ellerinden alındığını benzer cümlelerle iddia ettiler. Mülakat yaptığımız Vayvaylı Köyü sakinlerinin hepsi Yaşar Kemal'i bilmelerine rağmen hiçbirisi İnce Memed romanlarını okumamışlardır. Sadece Ali Öztürk (84), Yaşar Kemal'in Akçasaz'ın Ağaları adlı kitabını okuduğunu belirtmiştir.

İnce Memed romanlarını okumayan Vayvaylı Köyü sakinleri, İnce Memed 2'deki anlatılan olayların gerçek olduğuna inanmaktadırlar. Bu vesileyle Yaşar Kemal'in dönemin gerçeklerini yazdığını ifade etmişlerdir. Romanda adı geçen ağaların isimlerinin gerçek olmasa da hangi ağadan söz edildiğinin kendilerince bilindiği görüşme yapılan şahıslar tarafından ifade edilmiştir (Şekil 12).

Görüşme yapılan kişilerin sorulara verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde Yaşar Kemal'in edebi kişiliğinin ve eserlerinin onları çok fazla ilgilendirmediği anlaşılmaktadır. Çukurova'nın yazarı Yaşar Kemal'in Çukurova insanı tarafından okunmaması şu şekilde değerlendirilebilir: Bölge insanı, kendisinin var olduğu mekândaki mekân yapısını, ilişkileri, sınıfsal yapıları, olayları bildiği ve birebir yaşadığı

için Yaşar Kemal eserlerindeki olay kurgusu onlara yabancı değildir. Bu nedenle Yaşar Kemal'in eserlerine ilgisiz kalmış olabilirler. Bir diğer etken, yazarın politik görüşleri, dünya görüşü bölge insanının dünya görüşü ile örtüşmemesi olabilir.

Şekil 12: Vayvaylı Köyü Sakinleri İle Yapılan Mülakat Fotoğrafı

Yaşar Kemal, Akçasaz bataklığının kurutulmasını ve kurutulmadan önceki hâlini anılarına dayanarak anlatmaktadır (Kemal, 2020).

Bir Akçasaz bataklığı var ki, hem ovanın havasını zehirliyor, yaşanılmaz hale getiriyor, hem de bir sivrisinek çıkarıyor ki, her birisi bir zehir. Yazın Çukurda kalmayagör. Zehirli sıtma hemen yakana yapışır. Onun için yazın koskoca Kadirli kasabasında, benim çocukluğumda, beş - on kişiden başka kimse kalmazdı. Yavaş yavaş Kadirli'nin etrafındaki bataklıklar kurudu. Bu küçük bataklıkların kurumasında çeltiğin büyük faydası oldu. O çeltik ki, Çukurun başına belâ, o çeltik ki, şimdi sıtma ve ölüm kaynağı... Sonra da Akçasaz bataklığı kurutuldu. Hava azıcık değişti. Sıtma da o kadar olmaz oldu... Ama gene de var.

Akçasaz bataklığıdır. Bataklık, hem gerçek anlamıyla hem de metaforik anlamıyla olumsuz bir sözcüktür. Ancak Akçasaz, aşağıdaki örnek cümlelerdeki gibi, romanda birçok cümlede olumlu bir şekilde betimlenmiştir.

Akçasaz bataklığının kıyıları ta içlere kadar nergisliktir. Ve nergisler göbeğe kadar çıkarlar. Bir gül kadar da iri açarlar. Bütün bataklığın kıyıları firdolayı sapsarı nergis tarlalarıdır. İşte bu yüzden baharları Akçasaz bataklığından bataklık kokusu gelmez. Yumuşak topraktan ılgıt ılgıt esen nergis kokusu, sıcağa, taşlara, otlara, ağaçlara, insanlara, böceklerle, kuşlara siner.

Bataklık toprağı da her yerde bir değildir. Çok büyük ayrıcalıklar gösterir. Bazı uzun, birer ağaç gibi uzamış sazlar, bazı kısacık, bodur otlar, kısa, parlak kaya çiçekleri... Bazı dümdüz serilmiş bir çimenlik, som yeşil. Bazı sık, ulu ağaçlarıyla gök görünmez bir orman... Türlü, renkli ağaçlar, otlar... Sarmaşıklar. Gün doğarken sarmaşıklar iki el büyüklüğünde mavi çiçekler açar. Sık kamışlıklar, yabangülleri, nilüferler ki, her birisi bir kucak, aydınlık sularda yüzen (Kemal. 1984).

Yaşar Kemal, kendisiyle yapılan, “Yaşar Kemal Anadolu Doğasını Anlatıyor” adlı röportajda Akçasaz’ın nasıl kurutulduğunu ve ne gibi sonuçlara yol açtığını şu cümlelerle anlatmaktadır:

Çukurova’daki bataklıklar da kurutuluyordu. En kolay kurutulan bataklık Akçasaz oldu. Akçasaz bataklığı, Anavarza kayalıklarının dibinden başlıyordu. Ceyhan Irmağı yakındı. Bataklıktan ırmağa bir kanal açıldı, bataklık bir on beş, yirmi gün içinde boşalıverdi. Yavaş yavaş öteki bataklıklar da kurutuldu. Yalnız çeltik ekimi sürüyordu. Seyş Bey’i de bir yere atamışlardı. Ölüm, çocuk ölümleri daha sürüyordu. Bataklıklar yoğun bir çabayla kurutuldu. Büyüklü küçüklü, Çukurova’da on beş kadar bataklık vardı. Her bataklık kuşlarıyla, bitkileriyle ayrı bir dünyaydı. Örneğin Akçasaz’da uçan şamingolar, uçtuklarında gökte kanat kanadaydılar. Anavarza bizim köye yakın olduğundan uçan şamingoları, kamış kesmeye gittiğimizde görüyorduk. Bataklıklar kuruyunca ne kuş kaldı, ne bir şey. Bataklıkların yeri tarla oldu. Tarlalar çok bereketliydi. Çukurova dünyanın en verimli toprakları derler. Bataklıktan çıkmış topraklar daha da bereketliydi. Çukurova kurutulmuş göllerden çıkartılmış çok toprak kazandı; kuşları, kelekleri, bitkileriyle bir dünya yitirdi. Çukurova’da bataklık kalmamıştı ya, ovanın yüz örtüsüne fazla dokunulmamıştı. Ağaçlıklar, çalılıklar daha duruyordu. 1950’lerde Çukurova traktör doldu. Bundan sonra traktörlere kötenler takıldı. Kötenler çalılıkların altını üstüne getirdi. Ova ağaçlıktı; ağaçlıklar köklerinden söküldü, yerlerine pamuk ekildi. Sonra tarım ilaçları... Ne

böcek kaldı ovada, ne kuş. Anavarza kayalıklarında, ovaların yöresini çevirmiş dağların bu yüzlerinde kartal vardı. Kartallar o kadar çoktu ki kimi yerlerde uçtuklarında, gökyüzü gözükmezdi dedikleri gibi. Çukurova’da yiyecek çok olduğu için, yamaçlarda kartallar çoğalmıştı. Toroslar’da bir kol uzamış gelmiş Çukurova’nın karnında durmuştu. Bizim köyün üst başındaki kayalıklarda çok kartal vardı. Kartallar uçtuğunda gökyüzü kapanırdı. Bir de bakır rengi kızılkartal vardı, artık soyu tükenmiş. Yıllar sonra köye gittiğimde hiçbir kartal görmedim. İkinciüstü bile gökte bir tek kartal yoktu. Oysa bundan önce ikindileri gökyüzü kartalla dolardı. Bizim köylülere sordum, ne oldu kartallara diye. “At vebasası çıktı” dediler. At vebasından kartallara ne olurmuş? “Atlar ölünce leşlerine zehir koyduk. Atların ölümleri yazılarda, tarlalarda kaldı. Kartallara gün doğdu, her leşin üstüne on beş, yirmi kartal indi. Zehirli leşi yiyen kartal öldü. Yazılar, ovalar kartal ölümleriyle doldu. Her yer kartal ölümleriyle kapkara, kıpkırmızı kesildi.” Dünyada soyu tükenmekte olan kızılkartalın böylelikle soyu buralarda da bitti (Kemal, 2003).

Akçasaz’ın günümüzdeki sınırları yaklaşık olarak 90 bin dekadır (Şekil 13). Akçasaz’ın sınırlarını tam olarak anlamak için, Vayvaylı köyü sakinlerine, Akçasaz bataklığı sınırları nerede başlar, nerede biter? Sorusu soruldu, alınan yanıtlar şunlardır:

GYK 1: Anavarza’nın dibinden başlar. Bizim köyün (Vayvaylı) tam altında biter.

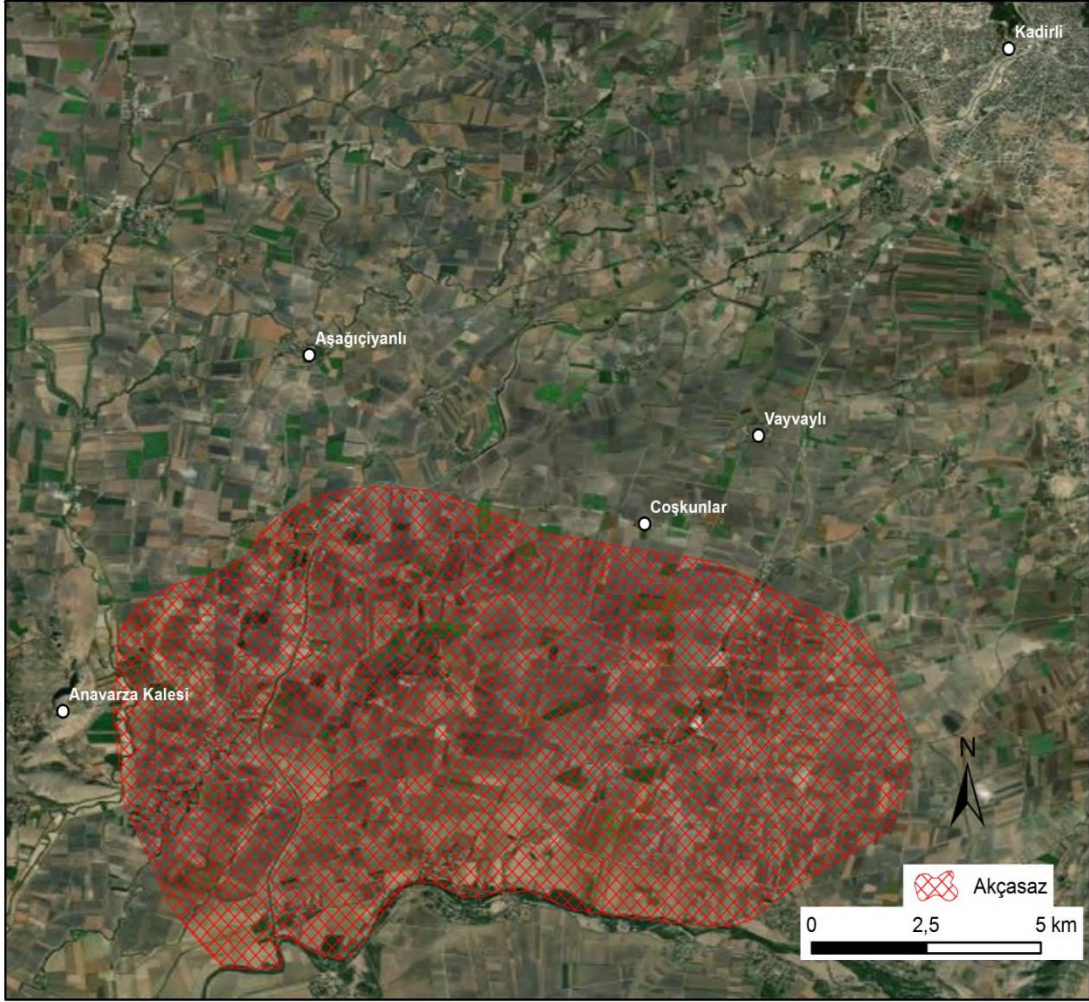
GYK 2: Anavarza’dan başlar, Coşkunlar çiftliğini içine alır. Bataklık Vayvaylı’da biter.

GYK 3: Anavarza’dan Vayvaylı’ ya kadar uzanan sınırı vardır.

GYK 4: Anavarza ile Vayvaylı arasındadır

GYK 5: Anavarza’dan başlar. Burada (Vayvaylı) biter.

Bu soruya verilen yanıtlar, Akçasaz Bataklığının sınırları hakkında tam bir uzlaşma sağlamaktadır. Verilen yanıtlar, Yaşar Kemal’in (2003), “Akçasaz bataklığı, Anavarza kayalıklarının dibinden başlıyordu. Ceyhan Irmağı yakındı.” ifadesiyle de örtüşmektedir.

Şekil 13: Akçasaz’ın Bugünkü Sınırlarını Gösteren Harita.
(Harita, Kemal Ersayın tarafından oluşturulmuştur.)

Sahada yaptığımız incelemede Akçasaz arazisinin tamamının mısır ekim alanı olduğu saptanmıştır. Akçasaz’da artık çeltik ekimi yapılmamaktadır (Şekil 14). Aynı durum Savrun vadisindeki araziler için de geçerlidir. Akçasaz’ın kurutulması için açılan kurutma kanalları, sazlıkların yok olmasına yol açmıştır. Kurutma kanallarının kenarlarının dışında sazlıklar görünmemektedir (Şekil 15).

Görüşme yapılan kişiler, mısır ekiminin neden tercih edildiğini tarımsal üretimdeki girdi fiyatlarıyla açıklamıştır. “Diyelim ki ilk ürün olarak buğday ektik, dekar başına ortalama 600 kg alırız. İkinci ürün olarak da mısır ektik, dekar başına alacağımız toplam ürün 600 kg olur. Oysa tek bir mahsulden yani mısırdan dekar başına 1200 kg almaktayız. Tohum, gübre, mazot, ilaç ve diğer girdiler iki katına çıkmakta. O yüzden tek mahsulle yetinmekteyiz.”

Şekil 14: Akçasaz'da Ekili Mısır Alanları Fotoğrafi

Şekil 15: Akçasaz'daki Kurutma Kanallarındaki Sazlıkları Gösteren Fotoğraf

İnce Memed Romanlarında Akarsu Adları

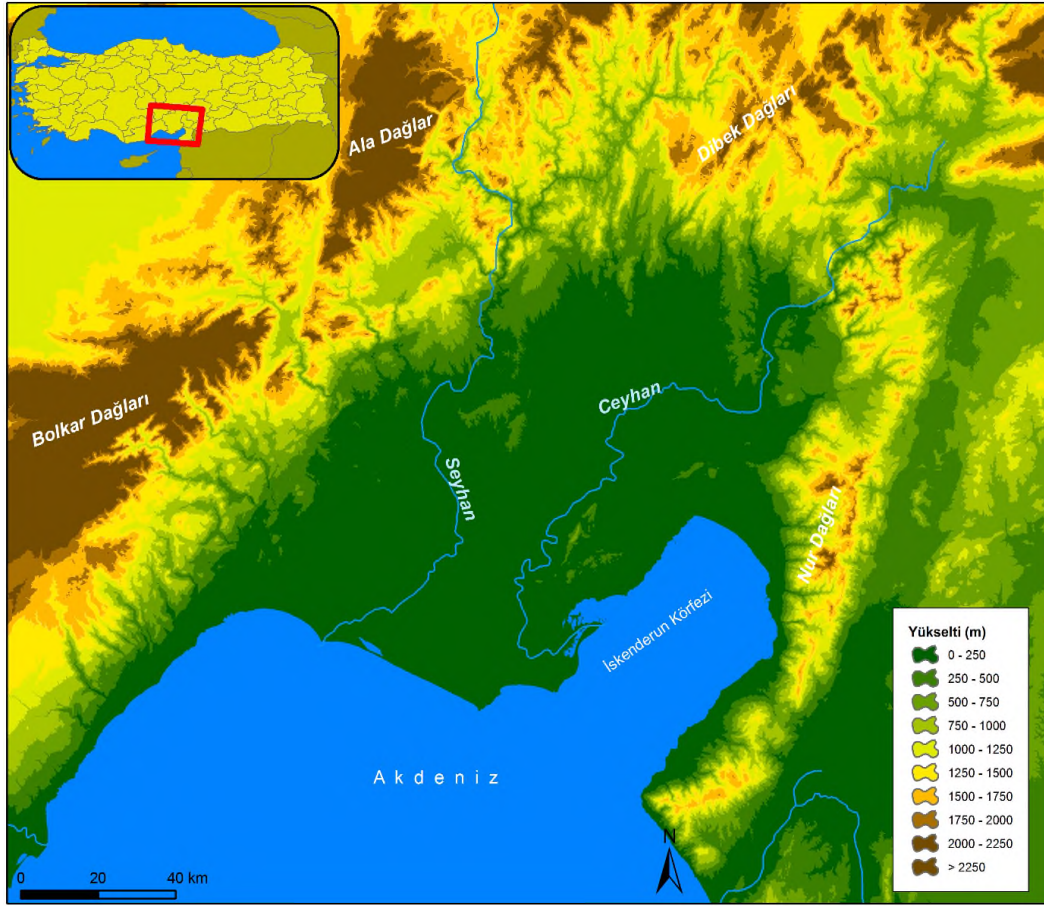
Ceyhan Nehri

Akdeniz bölgesinin en büyük akarsularından birisi olan nehir, Elbistan ilçe topraklarından doğup, 509 km. yol kat ederek Çukurova'yı meydana getiren büyük deltalarından birini oluşturur ve İskenderun körfezine dökülür (<https://www.haritatr.com/harita/Ceyhan-Nehri/50951>).

İnce Memed 4'de Ceyhan Nehri, nehri oluşturan kollarıyla birlikte anlatılmaktadır. Horman,, Söğütlü; Aksu, Körsulu, Çayır, Savrun, Sumbas, Handeresi, Cerpece çay ve dereleri Ceyhan Nehrini besleyen akarsulardır (Şekil 16) (Şekil 17)..

Şekil 16: Ceyhan Nehri Fotoğrafi

Şekil 17: Ceyhan Nehri Haritası

Ceyhana gelince onun gözü Binboğaların göbeğindedir. İlk doğuşta ona Horman deresi derler. Horman deresi Nurhak dağlarından gelen Söğütlü deresiyle birleşir... Coşkun deli bir su olur. Toroslari bir uçtan bir uca biçerken Aksu, Körsulu, Çayır, Savrun, Sumbas, Handeresi, Cerpece çaylarını ve daha nicelerini, binlerce pınarı, gözü, dereyi alarak büyük Akdenize ulaşır (Kemal, 2020).

Seyhan Nehri

Seyhan Nehri iki ana koldan, Zamantı suyundan ve Göksu'dan oluşmaktadır.

Seyhanın anası Zamantı suyudur. Kaynağını Uzunyayladan alır, uzun bir düzlükten geçtikten sonra Toroslara varır. Orada çakmaktaşıdan kayalar çarpar, mor, sert kayalıklardır bunlar. Zamantı kayalarda köpürür, derin koyaklara düşer. Çok aşağılardan toprağı oyarak baş döndürücü bir hızla akar. Gene önüne kayalar çıkar, kayaları aşamayınca toprağı deler, yerin dibine girer... Uzun bir süre yer üstünde gözükmez. Sonra birden yukarıya fışkırır. Deli bir hızla, çılgınca savrulur kayadan kayaya başını vurur, önüne çakmaktaşıdan dağ yeniden çıkıncaya kadar. Sonra yine yerin dibine batır, çıkar... Çok çok pınar, çok dere, çok çay alır Toroslardan aşıncaya kadar. Bir de Göksu'yu alır. Göksu Toros'un Tahtalı dağından doğar, o da çok dere,

çok çay alır, sonra da gelir Zamantı'ya katılır. Ondan sonra bunların adına Seyhan derler, bir ulu su olur. Her bir su o kadar aydınlıktır ki, sanki akan su değildir de ışıktır. Dibine kitap düşse okunur (Kemal, 2020).

Seyhan ve Ceyhan, alüvyon bir ova olan Çukurova'yı oluşturmuştur. Bu bilimsel bir gerçekliktir. Yaşar Kemal bu bilimsel gerçekliği edebi anlatımla şu şekilde dile getirmiştir.

Seyhan da, Ceyhan'da Akdenize binlerce, yüzbinlerce ton toprakla birlikte gelirler. Binlerce, yüzbinlerce ton mil yayarlar Akdeniz kıyılarına. Her yıl ova biraz daha, biraz daha büyür ve Toros'ta kayalıklar her yıl biraz daha arınarak sivri ak kayalıklar biraz daha ortaya çıkar (Kemal, 2020).

Yaşar Kemal, bu saptamayı yaptıktan sonra fütürist bir anlatımla, toprak aşınmasının olası olumsuz sonuçlarını şu şekilde dile getirmiştir.

Ve belki bir gün Toros'ta hiç ağaç, hiç toprak kalmayacak, koca Toros salt kayalık olarak dikilip duracak gökle toprak arasında. Keskin kayalar kızgın bakır mor kızılında tütecek ve belki de bir damla su kalmayacak bu çıplak kayalıkların Toros'unda... Belki bir tek bitki bitmeyecek bu ustura keskini kayalıklarda, Belki bir tek canlı yaşamayacak. (Kemal, 2020).

Savrun Çayı

Ceyhan nehrinin bir kolu olan Savrun çayı, Mozgaç Dağından doğarak 83 km yol katedip Kadirli'ye ulaşır, Kadirli ilçe merkezini ikiye bölerek Ceyhan Nehrine katılır. (<https://www.haritatr.com/harita/Savrun-Cayi/51235>). İnce Memed romanında kasabanın içinden geçen çay, Savrun çayıdır (Şekil 18).

“Kasabayı çıkınca bir saat sonra Akçasazın bataklığı başlar. Bükler, orman misalidir. Pırıl pırıl Savrun çayı büklerin arasından kirlenerek geçer...” (Kemal, 1986)

Şekil 18: Kadirli İlçe Merkezinin Ortasından Geçen Savrun Çayı Fotoğrafı

Saha çalışması esnasında yazar tarafından çekilen bu fotoğrafta Savrun çayının suyunun çekildiği görülmektedir. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi fotoğrafın çekildiği tarihteki (04.08.2022) iklim koşulları, ikincisi ise Savrun çayı üzerine inşa edilen Sayan, Köroğlu ve Kalealtı HES'leridir. Ayrıca Ceyhan nehri üzerinde bulunan ve sulama alanları Kadirli ilçe sınırları içerisinde olan Aslantaş ve Ceyhan hidroelektrik santralleri ve barajları bulunmaktadır.

Romanda adları geçen diğer akarsu adları ise şunlardır:

Zamantı ve Göksu akarsuları yukarıda Seyhan Nehri paragrafında yer almıştır. (Bkz. Seyhan Nehri) Horman Deresi, Söğütlü Deresi

Fırat Nehri

İnce Memed romanlarında Çukurova'nın dışındaki akarsu adları geçmektedir. Fırat Nehri, bölgeye olan komşuluğu, inanış, ticaret, göç, efsane gibi beşeri olgular nedeniyle olay anlatımlarının nesnesi konumdadır.

Mülayım'dan sonra şu koca dağların arkasından Fırat suyu kıyılarından Ağu içen Ocağının yüz yaşındaki dedesi Balım Sultan geldi (Kemal, 2020).

3.3.2. Bitki Coğrafyası (Flora)

İnce Memed'in coğrafyasında, genel anlamda Çukurova'daki bitki çeşitliliği tüm türleriyle birlikte Yaşar Kemal'in kalemiyle, yabani otlardan, kır çiçeklerine, meyve ağaçlarından, orman ağaçlarına, sebze adlarına kadar daha çok yöresel adlarıyla birlikte verilmiştir. Daha ilk sayfalardan itibaren yarpuz, çiriş, çakırdiken, mersin ağacı, böğürtlen, devediken, nar ağacı adları okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Sayfalar ilerledikçe çam, gürgen, mantıvar, peryavşan, çobansarısı, püren, dut ağaçları, ılgın ağaçları, hayıtlar, söğütler, zincarlar, kekikler, karaçalılar cümlelerdeki yerlerini almışlardır. Kavun, karpuz, nar, dut meyve adları olarak romanlarda çok yoğun geçmektedir. Madımaktan, kuzukulağından, pancardan yenilebilen, yemeği yapılabilen ot adları olarak İnce Memed romanında söz edilmektedir.

İnce Memed 1'de geçen bitki adları: Çınar, çam, gürgen, nar, mantıvar, çoban çırası, yarpuz salkım söğüt, mersin, hayıt, ağın, mazi, meşe, sarıçiğdem, menekşedir.

İnce Memed 2'de mersin çalısı, nergis, püren, su püreni, yaban lalesi, sığırkuyruğu, yarpuz, peryavşan, kekik, keditaşağıdır.

İnce Memed 3'de çınar, hayıt, kızılıçık, tarhun diken, keven, dut, akasya, ağın ağacı, murt ağacı, kasımpatı, karaçalı, satır, çiğdem çiçeği, meşe, kavak, sakız ağacı, mine çiçeği, nergis, nar, ılgın çiçeği, çitlembik, cevizdir.

İnce Memed 4'de ise şu bitki adları geçmektedir: Çam, menekşe, kavak, yarpuz, su püreni, mor devediken, zincar, nar, ılgın çalısı, çınar, mor menekşe, kır lalesi, portakal, turunç, kaktüs, böğürtlen, sedir, kavak, kızılıçık, salep çiçekleri, servi, söğüt, mersin, çiğdem, incir.

Yarpuz: Akdeniz nanesi olarak da bilinir. Ballıbabagiller familyasındandır. Çiçekleri birbirinden ayrı halkalar halindedir. Kısa saplı, tüylü, güzel kokulu bir bitkidir. Latince adı *mentha pulegium*'dur.(Baytop, 1997).

Savrun vadisinde yer alan Kösepınarı köylüleri yarpuz hakkında şu bilgiyi vermişlerdir: “Yarpuzu dere yatağında bulursunuz. Eskiler su gözesi aramak, su çıkartmak için yarpuz ararlar ve nerede yarpuz varsa oradan su çıkartmışlar.” Kösepınarı köylülerinin verdiği bu bilgiden ve İnce Memed 1'deki şu cümleden yarpuz bitkisinin sulak veya yer altı sularının yüzeye çıktığı topraklarda kendiliğinden yetiştiği anlaşılmaktadır (Şekil 19).

Su yarpuz yarpuz koktu. Gece yarpuz koktu (Kemal, 1986).

Şekil 19: Doğal Ortamında Yarpuz Bitkisi Fotoğrafi

Peryavşan: Yavşanotu olarak bilinen bitkinin Çukurova'daki adıdır. İkiçeneklilerden, mavi ve beyaz çiçekler açan bir bitkidir. Latincesi vronica'dır. (Baytop,1997).

Haydi, evimizi temizleyelim... Mağarayı ev gibi donattılar. Evleri zengin bir köylü ağasının evinden daha da hoştu. Tabana peryavşan döşemişler üstüne nakışlı yörük kilimleri sermişlerdi. Bahar gibi tüten kilimler (Kemal,1986).

Püren: İnce Memed romanlarında çok etkili ve büyüleyici bir bitkinin adıdır. Püreni hiç görmemiş, adını duymamış olanlar bu bitkinin sadece Toros Dağlarına özgü olduğunu düşünebilirler. Püren, Türkiye'nin farklı coğrafyalarında daha çok süpürge otu veya funda olarak bilinmektedir. Püren, ffypericum (Guttiferae) türlerine verilen genel addır. Otsu veya çalı görünüşünde ve genellikle parlak sarıçiçekli otsu bitkilerdir. Türkiye'de yetmiş kadar türü bulunduğu bilinmektedir. Çiçekli dalları zeytinyağında bırakılırsa kantaron yağı elde edilir. Yaraların tedavi edilmesinde kullanılır. Püren, binbirdelik otu, kan otu, kılıç otu, koyunkıran, kuzukıran, mayasıl otu, sarı kantaron, yara otu adlarıyla bilinmektedir.(Baytop, 1997).) Küçük, çansız ve güzel kokulu çiçekleri olan çalı görünüşünde bir bitki olan pürenin kökünden ağızlık, dallarından süpürge yapılır. Arıların püren çiçeklerini özümleyerek bal yaparlar, püren balı çok değerlidir (Püsküllüoğlu, 2014).

“Memed, buraya geldiği geceki sel yatağında bulduğu pürenleri unutamadı. Anası çocukluğunda yastığın içine püren çiçekleri doldurur, yatağın altına, yanına yöresine, yarpuz, peryavşan, kekik, alageyik çiçekleri seperdi. Bir koku düşünde uyur, bir koku düşünde uyanırdı.” (Kemal, 2020).

“Çimenliği geçerken burnuna keskin bir su püreni kokusu geldi, aradı, bulamadı.” (Kemal, 1984).

Çiriş otu: Pek bilinen bir bitki türü değildir; çünkü Türkiye coğrafyasında çok yaygın olmayan bir bitkidir. Daha çok yabani pırasa olarak bilinmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yetişen yabani pırasa veya çiriş otu, zambakgiller familyasındandır. Mart ve nisan aylarında açan beyaz çiçekli bir bitkidir. Boyu 1 metreye kadar çıkabilen yumru köklü çiriş otunun yumru köklerinden un elde edilmektedir (Baytop, 1997).

Bitki çeşitliliğinin bu kadar yoğun olduğu bu bölgede, bitkilerin nerdeyse tümüne yer verilmesi yazarın coğrafyayı adeta roman kahramanı haline getirmesiyle açıklanabilir. Yaşar Kemal’in yazdıklarında coğrafya bir mekân olmanın ötesine geçerek eserin bir karakterine, kahramana dönüşür (Kefeli, 2006). Yaşar Kemal, Çukurova’yı bir manzara ressamı gibi tasvir etmez, onun eserlerinde Çukurova adeta her bölümde yeniden yaratılır, her cümle yeni bir gerçekliği ortaya çıkarır. Yazarın hayal gücünü kullanarak doğaya, bir roman kahramanı kimliği kazandırır. Roman kahramanına dönüşen doğa, kendi öyküsünü geliştirmeye başlar ve kendi rotasını çizer (Gürsel, 2008). Altan Gökalp, “Yaşar Kemal’in bütün romanlarında doğa başkahraman ve yapıtın değişmez temel taşıdır. Bu kahraman da kendini, destanın çemberini kapatıp noktalayan epik söylem aracılığıyla ifade eder” diyor (akt. Gürsel, 2008)

İnce Memed romanlarında bitki örtüsünün çevre bilimiyle ilgili önemi, diğer canlı türleriyle ilişkisi bitki adları üzerinden okuyucuya aktarılmıştır. Örneğin, karaçalı bitkisinin verimli topraklarda yetiştiği şu cümlelerle anlatılmıştır.

“Karaçalı en güzel, en verimli toprakta biter. Boyu bir insan boyunu geçmez ama, bir kökten bir sürü çalı fişkirir. (...) Çukurovada, Anavarza ovasında yüzlerce dönümlük karaçalı ormanları vardır. Balta girmemiş, kuş uçmaz, kervan geçmez alanlardır bunlar.” (Kemal, 1984).

Demek oluyor ki, karaçalılardan oluşan bir bitki örtüsü varsa o coğrafi alan verimlidir, bereketlidir. Karaçalı bitkisi hayvan coğrafyası açısından da ilişkilendirilmiştir.

“Karaçalılıkta atlar, eşekler, sığırlar, domuzlar, kurtlar dolaşamazlar. Köpekler giremezler. Yanılıp da girenler Karaçalılıkta kan revandırlar. Tavşanlar, bir de porsuklar, küçük çakallar

yatağıdır karaçalılık. Bir de Karaçalılıkta arada sırada kuyrukları yolunmuş yalın renkli tilkiler görülür.” (Kemal, 1984).

Karaçalı: *Paiurus spina-cbrisli* Miller (Rhamnaceae). Yüksekliği 4 metreye kadar ulaşabilen, sarıçiçekler açan, kışın yaprakları dökülen, iri dikenli bir çalı türüdür. Anadolu’da çaltı, çeşmezen, İsa diken, kara diken, kışla diken, kunar, sincan gibi isimleri de olan bu bitki bazı rahatsızlıklar için şifa verici olarak da kullanılmaktadır (Baytop, 1997) (Şekil 20).

Şekil 20: Karaçalı Bitkisi Fotoğrafı

Karaçalı, nasıl bereketli toprağın işaretiyse, çakırdikeni de bir o kadar bereketsiz, verimsiz toprağın işaretidir. İnce Memed, Çakırdikeni ile kaplı Dikenlidüzü köyünün çocuğudur. Arpa, buğday ekmek için, çakırdikenini söküp atmak gerekmektedir. Aslında çakırdikeninin iyi toprakta yetişmemesi gibi bir durum söz konusu değildir. Çakırdikeni işlenmemiş toprakta çıkar. Yabani otlarla mücadele edilmediği için çakırdikeni toprakta kendiliğinden biter. Yaşar Kemal, bu gerçeğin farkındadır ve bu farkındalığı şu şekilde ifade etmektedir.

“Çakırdikeni en pis, en kıraç toprakta biter. Bir toprak ki bembeyaz, peynir gibidir. Ot bitmez, ağaç bitmez, eşek inciri bile bitmez, işte orada çakırdikeni keyifle serile serpili biter, büyür, gelişir. En iyi toprakta bir tek çakırdikenine rastgelinmez. Bunun sebebi, bir kere iyi toprak boş

kalmaz, her zaman sürülür, ekilir. Bir de öyle geliyor ki çakırdikeni iyi toprağı sevmey. Ne iyi ne kötü boş bırakılmış orta halli toprakta da biter çakırdikeni. Çakırdikenini söker, yerini ekerler. Toros dağlarının doruklara yakın etekleri bu minval üzeredir.” (Kemal, 1986) (Şekil 21).

Şekil 21: Çakırdikeni Fotoğrafi

Bitkiler ve toprak türü hakkında birçok ayrıntılı bilgilere İnce Memed romanlarında yer verilmektedir. Bir orman ağacı olan meşe ağacı hakkında şu bilgiler verilmektedir:

Meşe biten toprakta, hemen hemen hiç başka ağaç gözükmey. Dağ taş, dere tepe sırf meşedir. Meşeler kalın kısa gövdelidir. Dalları güdüktür. En uzun dalın uzunluğu bir metredir. Üstünde meşeden başka bitki yaşatmamaya and içmiş gibidir. Koyu yeşil yapraklar üstüstedir. Toprakta, sağlam, toprağı bütün güçleriyle yapışmış dururlar. Hiçbir güç onları ayıramayacakmış gibi gelir. Meşe toprağı kırıç, bembeyaz, kireç gibidir (Kemal, 1986).

Meşe: Palamut ağacı olarak da bilinen bir orman ağacıdır. Meşe ya da diğer adıyla palamut ağacı kışın yapraklarını döker.

Yaşar Kemal, Çukurova'nın düzündey, Torosların eteklerinde, dağlarında, kayalıklarında görülmeyen bitki türlerini, ait oldukları bitki familyasıyla ilişki kurarak Çukurova ile ilişkilendirmektedir. Bu bitkilerden birisi de gülfatma çiçeğidir. Ali Safa

Bey'in adamı Avcı Adem üzerinden olay aktarımı yapılarak Gülfatma çiçeği hakkında bilgi verilmiştir.

Bolu dağlarında candarmalık ederken, çok iri, güzel, bir insan boyunda bir çiçeğe rastgelmiş, çiçeğe hayran kalmıştı. Bu kadar iri bir çiçeği Akçasaz'da da görmemişti. Köylülere bu çiçeğin adını sormuş, gülfatma demişlerdi. Çiçeği bir kucak salkımsaçaktı. Gülfatma adını taktığı yerde de o çiçeklere benzer iri, daha iri salkımsaçak çiçekler görmüştü.” (Kemal, 1984).

Adem'in askerlik yaparken gördüğü ve adını bilmediği çiçek, aslında hatmi çiçeğidir.

Hatmi: Âdem'in gülfatma dediği yerdeki çiçeklerin adı, Baytop'tan edinilen bilgilere göre büyük bir olasılıkla devegülüdür; çünkü Urfa; Mardin, Erzurum yörelerinde hatmi çiçeğine devegülü ve hıra denilmektedir. Hatmi çiçeğinin yörelere göre eş anlamları şöyledir: Deve gülü, Hıra (Erzurum, Mardin, Urfa), Hıra (Malatya), Hırı (Van), Hitmiye, Silindir çiçeği. (Baytop, 1997). Hatmi, bir veya çok yıllık otsu bir bitkidir. Genellikle büyük, beyaz, sarı veya kırmızı çiçekleri vardır. (Şekil 22).

Şekil 22: Hatmi Çiçeğinin Aktar Tezgâhındaki Görüntüsü

Çukurova'nın elli altmış yıl öncesi bitki örtüsü hakkında bilgiler şu cümlelerle aktarılmıştır.

Kamışları kavak boyu uzar giderdi Çukurovanın. Göl kıyılarında berdilerin tozrakları gün ışığı gibi ışık saçarak dökülürdü sulara. Bütün Çukurova tepeden tırnağa nergis açardı. Gece gündüz yelleri nergis kokardı Çukurovanın. (Kemal, 1986).

Berdi: TDK sözlüğü berdi sözcüğünü şu şekilde açıklamaktadır: “1.Sapı hasır, zembil, ip yapmakta, semer yastık doldurmakta ve dam örtmekte kullanılan bir çeşit saz. 2. Yakacak olarak fırın ve hamamlarda kullanılan bir çeşit saz.” Tozak sözcüğü ise yukarıdaki anlatımda, kavak ve benzeri ağaçlardan süzülen pamukçuklar olarak kullanılmaktadır.

Zıncar: İnce Memed romanlarında adı sıkça geçen bir bitki türüdür.

İlgın ağaçları, hayıtlar, söğütler, zıncarlar, böğürtlenler yer yer kıyıları örерler (Kemal, 1984).

Farsça bir sözcük olan zıncar, Çukurova’da dikenli çalılara verilen addır, genellikle böğürtlen çalısı için bu ad kullanılır (Püsküllüoğlu 2014). Zıncar Steingass’ın sözlüğünde “pas rengi, bitkilerde ekin pası anlamındadır” (Karakış, 2019). Ekin pası anlamı ise incelediğimiz romanlarda geçmemektedir. İnce Memed romanlarında zıncar, böğürtlen çalısıdır.

Hayıt: Sıcak iklimleri seven, zeytin yaprağını andıran yaprakları olan, kırmızı çiçekler açan ve sepetçilikte kullanılan (Karakış, 2019) bir çalıdır. Latincesi Verbenaceae olan hayıt, 3 metreye kadar boylanabilir. Çiçekleri soluk pembe veya mavi de olabilen bu çalının kökleri ip boyamada kullanılmaktadır. Bazı türlerine “beşparmakotu” denmektedir (Baytop, 1997).

Hıltan: Yaygın olarak dış otu olarak bilinir, Latincesi visnagadır. Bir metreye kadar boylanabilen beyaz çiçekli bir veya iki yıllık ottur. Çiçeklerinin sapları kürdan olarak ve meyveleri kurt düşürmede kullanılır. Ülkemizin çeşitli yörelerinde farklı adları vardır. Amasya yöresinde daraklıotu, dış hilali, hırhır olarak adlandırılır. Muğla yöresinde hıltan, hilal otu, kılır, koşni olarak bilinir. Kürdan otu, mısır anasonu gibi farklı adları da vardır. (Baytop, 1997).

Hıltanlar, kurumuş, acı pıtıraklar, su pürenleri, çatır çatır eden dökülen kurumuş kokularıyla kurumuş Çukurova toprağının hoş bitkileriydi (Kemal, 1984).

Keven çiçeği: Daha çok geven olarak bilinen bitkin adıdır. Dağlık alanlarda yetişen, dikenli ve yastık şekilli çok yıllık bitkidir. Kitre zamkı gevenin bazı türlerinden elde edilir(Baytop, 1997). Bu bitkinin Anadolu coğrafyasındaki önemi büyüktür. Çiçekleri bal üretiminde önem taşır. Hayvan yemi ve yakacak olarak da kullanılır.

Keven veya geven çiçeğinin bir dağ bitkisi olduğu ince Memed romanlarında da vurgulanmaktadır.

Buradan dağın doruğuna kadar pespembe keven çiçekleri yamacı örtmüştü (Kemal, 2021).

Mantıvar: Çok yıllık bir bitkidir, tüyleri yünümsü bir görünüme sahip olan, sarıçiçekli bir bitkidir. Mantıvar, genellikle kaya yüzeylerinde biter, mimozaya benzeyen sarıçiçekleri vardır (Püsküllüoğlu, 2014), (Şekil 23). Sarı, ufak top şeklindeki çiçekleri nedeniyle bu bitkiye altın otu adı da verilmektedir. Mantıvar, İnce Memed romanlarında ölmez çiçek olarak da geçmektedir. Baytop'un verdiği bilgiler mantıvarın ölmez çiçek olduğunu doğrulamaktadır: Mantıvarın Türkiye'de özellikle şu türleri bulunmaktadır. “*Ne/ich/ysum arenarium (L.) Moench-Ölmez çiçek, Güneş çiçeği*” (Baytop, 1997).

Gece ıslak ıslak kokuyordu. Çam, gürgen, mantıvar, peryavşan, çobançirası, ter kokuyordu. Ekşi ter... Püren kokuyordu (Kemal,1984).

Şekil 23: Mantıvar Fotoğrafı

Menekşe: Latince adı *viola* olan çiçek familyasının türlerine verilen ortak ad menekşedir. Bitkinin çiçekleri beyaz, sarı ve mor renklidir. Mor rengi daha yaygın olduğu için menekşe bir renk adı olarak kullanılmaktadır. Menekşe bitkisinin, “bazı kültür formları süs bitkisi olarak kullanılır.” (Baytop, 1997).

O köyde bu sıralar yer gök hep menekşe açar. Her şey menekşe kokar. İnsan, hayvan, toprak, ağaç, kurt kuş hep menekşe kokarlar. İnekler de menekşe yediklerinden... İneklerin sütü de... Pınarların suyu da... (Kemal, 2020).

Ağın ağacı: Zakkum bitkisine yöresel ağızlarda verilen bir isimdir. Türkiye'nin farklı bölgelerinde ağı ağacı, ağı çalısı, ağı, zıkkım, kan ağacı şeklinde farklı adları vardır. Bazı bölgelerde zekkum olarak seslendirilir. Zakkum bitkisi, Latince Apocynaceae olarak adlandırılır. Zakkum bitkisinin zehirli bir bitki olduğu bilinmektedir. Yol kenarlarında, dere yataklarında yetişen bu pembe ya da kırmızı gövdeli ağacın yaprakları kışın dökülmez. 6 metreye kadar boylanabilir.(Baytop, 1997).

"Şimdi giderim," diye kendi kendine konuştu, "giderim de o ağın ağaçlarının arasına yatarım." (Kemal, 2021).

Çobançırısı: Bu bitkinin adı ülkemizde dağ kirazı olarak bilinmektedir. Bir diğer adı da mahleptir. Mahlep, aşılандığında raf ömrü uzun, dolgun etli kiraz türlerine dönüşmektedir. Tokat ve Amasya'da yaygın olarak bulunan mahlep ağacının aynı adı taşıyan meyveleri kozmetik ve ilaç endüstrisi için oldukça önemli bir hammadDEDİR. Pembe veya beyaz çiçek açan bu bitki 3 metreye kadar boylanabilir. Meyveleri yenilebilir (Baytop, 1997). Yiyeceklerde hoş koku verici olarak kullanılabilir.

Mezdeğe: Kozalaklarından elde edilen reçinenin sakız olarak çiğnendiği, 15-20 metreden yüksek, iğne yapraklılardan bir ağaç olarak tanımlanan (Püsküllüoğlu, 2014) mezdeğe aslında ladin ağacının yerel bir isimlendirmesidir.

Pazaryerine, o gün bugündür Avşarlar, Türkmenler, Yörükler aynı malları getiriyorlardı. Koyunlar, keçiler, sığırlar, atlar, eşekler... Bir de yağ, peynir, bal, mezdeğe, kenger sakızı... (Kemal, 2020).

Kenger -Gundelia toumefortu L. (Compositae).sakızını açıklamak için öncelikle kenger bitkisinin açıklanması gerekmektedir. Baytop'a göre kenger, İnce Memed romanlarında adı sıkça geçen çakırdikeninin bir başka adıdır. Bir metreye kadar boylanabilen, taze sürgünlerinden yemek yapılan, sütlü, dikenli bir ottur. Çok yıllıktır. Cenger, çakırdikeni, çengel otu, olarak da isimlendirilir (Baytop, 1997).

Murt ağacı veya murt çalısı: Akdenizli, maki grubundan bir çalı türü olan mersin bitkisinin veya bu çalının meyvesinin yöredeki adıdır.

Çocuklar kasabanın üst başındaki yamaçta, murt çalısının dibinde, bir Roma mezarının önünde aşık oynuyorlardı (Kemal, 2021).

Pampal: İnce Memed 4'te açıklamasıyla birlikte adı geçen bu bitki, kır lalesidir. Türkçe Bitki Adları Sözlüğünde Manisa lalesi diye yer almaktadır. Literatürde

anemone, ranunculaceae olarak adlandırılmaktadır. Anadolu’da Girit lalesi, Girit şakayığı, kır lalesi, kar çiçeği, yoğurt çiçeği, yoğurtçuk gibi farklı adları olan bu bitkinin bir diğer adının kır lalesi olduğu İnce Memed 4’ün satırlarından anlaşılmaktadır.

Yönlerini bahçelere döndüler. Toprak ağzına kadar pampal dedikleri kır laleriyle dolmuştu (Kemal, 2020).

Hayvan adlarından türetilen bitki adları

Bazı bitki adları, hayvan uzuvlarına benzetilerek adlandırır. İnce Memed romanında da bu tür bitki adları yer almaktadır. “Türkler, hayvan adlarını başka varlık ve nesnelerin adlandırmak için kullanmışlardır” (Uçar, 2013). Bu adlandırmalar doğrudan hayvan adı ile yapılabildiği gibi keçi boynuzunda olduğu gibi hayvanın bir organıyla da yapılabilmektedir.

Sığırkuyruğu: Tek veya çok yıllık olabilen bir ot türüdür. Genel olarak çiçekleri sarı renklidir, çok nadir olarak mor çiçekli olanları da vardır, Verbascum (Scrophulariaceae) türlerinin genel addır. Kurt kulağı, öküz pörçüğü, öküz kuyruğu, sığır otu, sığırgözü, sığırsiydiği, yünotu, zinemit gibi isimleri de olan bu bitkinin ülkemizde 250 türü vardır. Çiçekleri bazı yörelerimizde ip boyamak ve yemek için kullanılmaktadır (Baytop, 1997).

Memed, sığırkuyruğuna doğru hızla ilerledi ve kuyruğu salladı, mavi kelebek havalandı, bu sefer uzun bir süre havalarda dolaştı, sonra da geldi, başka bir sığırkuyruğuna kondu (Kemal, 2020).

Keditaşağı: Keditaşağı, ülkemizde yaygın olarak kuzukulağı olarak bilinmektedir. Latince adı allium akaka olan kuzukulağı, ıspanak türü olarak bildiğimiz bir bitkidir. Kuzukulağı bazı yörelerde keditaşağı adıyla bilinmektedir. Allium akaka, gmelin familyasının ayrıca itsoğanı, keçitaşağı, kuzukulağı, sarımsak soğanı gibi farklı adları da vardır (Baytop, 1997). .

Hemite Dağı baştan aşağı çiriş nergis açar. En kokulu nergis Hemite’dedir. Bir de keditaşağı çok kırmızı açar... (Kemal, 1984).

Uruşman: Derleme Sözlüğünde, ekinler arasında biten sarı renkli çiçek olarak açıklanmaktadır

Müslüm ekinlerin içinden Ceyhan ırmağına doğru yılan gibi akarken önüne bir uruşman kümesi çıktı, Müslüm sevincinden deliye döndü (Kemal, 2020).

3.3.3. Hayvan Coğrafyası (Fauna)

Belli bir yörede yaşayan ve o yöreye has özellikler taşıyan hayvanlar ile onlara dair inanışlar, edebiyatın her dalında olduğu gibi roman sanatında da oldukça önemli önemlidir. Romancılar, olay örgüsü içinde hayvanları olay betimlemesinde kullanırlar, hatta bazı romancılar hayvanlardan roman karakteri yaratırlar. Bu nedenle hayvanlarla ilgili efsaneler, gelenekler, inanışlar Edebiyat Coğrafyası açısından oldukça önemlidir.

İnce Memed romanlarında börtü böcekten, kanatlıdan, sürüngenden, omurgalıdan, omurgasız, yumurtalıdan, memeliye kadar tüm hayvan adları geçmektedir. Adı geçen tüm hayvan adlarının doğadaki işlevselliği, fizyolojik özellikleri, insan-hayvan etkileşimi; hayvanların efsanelerdeki, inanış biçimlerindeki yerleri ve değerleri tüm ayrıntılarıyla okuyucuya aktarılmaktadır. Hayvanların doğal yaşam alanları, yaşamak, barınmak ve üremek için seçtikleri yeryüzü şekilleri de belirgin bir biçimde İnce Memed romanlarında anlatılmaktadır.

Ali Toros'ta dolaşırken tilkilerin, kurtların, yabanıl parsların, vaşakların, yabankedilerinin, ayıların onların yuvalarını, inlerini buluyordu (Kemal, 2021).

Hayvan türlerinin neredeyse hepsinin isimlerinin geçtiği İnce Memed romanlarında at ve yılan diğerlerine göre daha baskın ve oldukça fazla yer almaktadır.

At: Türklerin ata verdiği değer Orhun Yazıtlarından bu yana yazılı belgelerde kendini gösterir (Uçar,2013). Türk milleti tarihin her döneminde atlardan hem binek olarak hem onları çalıştırarak, etini yiyerek, sütünü içip derisini kullanarak, bazen de onları Tanrı'ya kurban ederek faydalanmıştır. Türk milleti için at dost, sırdaştır. Çoğu zaman at dertleşmiştir. 'Kuş kanatın er atın' atasözünü kanıtlarcasına onunla özdeşleşmiştir. At, savaşçı ve konargöçer Türkler için bir ulaşım ve savaş aracıdır.

At göçebe Türk kavimleri tarafından asil hayvan olarak bilinir, özellikle Anadolu Türk Edebiyatı'nda oldukça saygındır ve yazılı ve sözlü Türk Edebiyatı'nda oldukça önemlidir. Türklerin ata karşı sevgisi, Orta Asya günlerinden bu yana sürmektedir (Özcan, 2015). Kaldı ki günümüzde Orta Asya Türk topluluklarında at halen sürüler halinde beslenen, eti tüketilen bir hayvandır. Yasar Kemal, geleneksel kültürümüzün en önemli hayvan figürü olan atı her türlü özelliğiyle romanlarında anlatmaktadır. İnce Memed romanlarında da at bütün yönleriyle ele alınmakta, adeta efsaneleştirilmektedir. Yakalanamaz, kurşun geçmez atlar İnce Memed nehir romanında ana karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı, diğer hayvanlardan daha yoğun bir şekilde yer

almaktadır. Türk kültüründe at, avrat, silah üçlemesinin ne kadar büyük bir kutsiyet olduğu düşünüldüğünde, destan türünde yazılmış İnce Memed romanının her cildinde atların ana karakter olması oldukça doğaldır.

Atların insanlarla etkileşimi, atın efsaneleştirilmesi, atların soyluluğu, sıradanlığı, atın ulaşım aracı ve binek hayvan olma gibi tüm özellikleri İnce Memed romanlarında ayrıntılı olarak işlenmektedir. İnce Memed dörtlemesinde, Ali Safa'nın safkan Arap atı, ikinci ciltte ortaya çıkar. İnce Memed 2'den itibaren romanın ana karakterlerinden birisi olan Arap atı Urfa doğumludur, Ali Safa'ya bir arkadaşı tarafından hediye edilmiştir. Geldiği ilk günden beri hassas olan at, daima binicisinin ruh halini gözler ve ona göre davranır.

Ali Sefa Bey üzülüşünde o da üzülüyor, iri kara gözlerini buğulu bir kederdir kaplıyordu. Ali Sefa sevinçliyse at bir sevinç kasırgası gibi esiyor, gözlerinden parça parça sevinç ışıkları dökülüyordu (Kemal, 1984).

Ali Sefa Bey, Vayvay köyündeki arazileri kapatmak için köylülerin topraklarını ellerinden almak istemektedir. Onlardan birisi de Yobazoğlu Hasan'dır. Hasan, toprağını tek bir şartla Ali Sefa Bey'e vermeye razıdır.

“Ya Beyin yağız Arap atı, ya da hiçbir şey,” diyordu.

Ali Sefa Bey edemedi, başka hiçbir çaresi yoktu. Atını savatlı sırmalı takımlarıyla donataraktan Yobazoğlu Hasan'ın evine gönderdi bir sabah vakti.

Yobazoğlu sonra sonra gittikçe azıttı:

“İstesem,” diyordu, “Ali Sefa Bey atını değil, karısını da verecekti on yedi dönümlük bir kıraç tarla için. Merhamet ettim de karısını değil, atını istedim. Atını veren karısını vermez miydi, elinizi vicdanınızın üstüne koyun da söyleyin.” (Kemal, 1984).

Yobazoğlu'nun Ali Sefa Bey'den aldığı yağız at, bundan sonrasında romanın ana karakterlerinden birisidir. İnce Memed'in kurşun işlemeyen atıdır.

İnce Memed romanlarında asil atlar sadece ağaların, beylerin atları değildir. Tıpkı Köroğlu'nun Kırat'ı gibi, halk kahramanlarının da atlarıdır. Yağız at, İnce Memed gibi bir kahraman, ezilen Toros köylülerin koruyucularıdır. İnce Memed nehir romanında eşkıyalar, soylu ve soysuz olarak sınıflandırılmaktadır. Bu nedenle soylu bir eşkıya olarak betimlenen İnce Memed'in atının da soylu bir at olması gerekmektedir. Soylu eşkıyaların atları hem onların binitleri, hem de en yakın yoldaşlarıdır. Yirminci yüzyılda atalarının izini süren Yaşar Kemal'in roman karakterleri de, tıpkı geçmiş yüzyıllardaki halk kahramanları gibi böyle atlara sahiptirler (Yılancıoğlu, 2010). İnce Memed romanlarında atların soyluluğu ayrıca dinsel motiflerle zenginleştirilmektedir.

Örneğin bazı atlar, Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed'in atlarına benzetilerek efsaneleştirilmektedir. Soylu atların atası olarak Hızır Aleyhisselam'ın atı Bozat'tan söz edilmektedir.

Soylu atların piri Hızır Aleyhisselam'dır. Onun altındaki at da ölümsüzdür. Onun için ona deryalar yüzünde dolaşan Bozatl Hızır derler (Kemal, 2020).

İnce Memed'in atı, Değirmenoluk köyünün kayalıklarında tek başına görüldüğünde, İnce Memed'i evladı yerine koyan, onu çok seven Hürü Ana, at ile şu şekilde konuşur:

Sen Hazreti Alinin Döldülüne benzersin. Yüz bin kılıç içinden de süzülerek çıkarsın, söyle bana ne yaptın binicini, yangınlar mı onu elinden aldı, hasta mı, sayrı mı oldu, söyle ona ne oldu? Sen, adı güzel, kendi güzel Muhammed'din Burağına benzersin, pervaz vurup gökyüzüne uçan. Hızır'ın Benlibozuna benzersin, yedi denizler üstünde yürüyen, söyle bana binicini şu moraran yüce dağlara mı verdin... Söyle ne yaptın binicini, tüyleri yıldır yıldır gün altında yanan yağız at? (Kemal, 2021).

Atın soyluluğu yerellikten evrenselliğe doğru uzanan bir şekilde de anlatılmıştır. Çok ilginç bir şekilde Makedonya Kırallı Büyük İskender'in efsanevi savaş atı Bukefalos'tan söz edilmektedir.

Bukefalosun üstüne binmiş, kılıcını çekmiş onun kılıcı da Hazreti Alinin kılıcı gibi... (Kemal, 2020).

Yılan: Adı mitolojilere, masallara, atasözlerine, deyimlere konu olan yılan, İnce Memed romanlarında coğrafyanın fiziksel ve beşeri unsurlarıyla birlikte anlatılmaktadır. Örneğin yılan, nerede nasıl deri değiştirir, derisini değiştirdikten sonra ne yapar, nasıl davranır? Bu soruların yanıtları tüm ayrıntılarıyla aşağıdaki cümlelerde verilmektedir.

“Yılan önce yumuşak otlu bir yer bulur kendine. Bir süre orada otların üstünde döner durur. Sonra yay gibi iki üç kez gerilir. Gerilir bırakır, gerilir bırakır. Sonuncusunda çok uzun gerilir, bir top olur açılır. Bir de bakmışsın ki yılan o anda kavlamış, derisini upuzun, bambaşka bir çalı dibine bırakmıştır. Derisini bıraktıktan sonra yılan bir sersemlik, bir korku içindedir, ne yapacağını nereye gideceğini bilmez. Oralarda sersem sersem dolanır durur.” (Kemal, 1984).

Yılanın deri değiştirmesinin insan davranışıyla benzerliği de ifade edilmektedir. İnsan alışkanlıklarını, yaşadığı mekânı değiştirdiğinde, tıpkı deri değiştiren yılan gibi bir süre ne yapacağını bilemez. Yukarıdaki paragrafın devamında yılanın deri değiştirmesini anlatan roman kahramanı Koca Osman şunları söylemektedir:

“Askerlikten döndükten bir yıl sonraya kadar bile ellerimi nereye koyacağımı bilemedim. Şimdi her sabah kalk borusuyla uyanıyorum.” (Kemal, 1984).

Yaşar Kemal, İnce Memed 4’de bitki, hayvan, insan coğrafyalarının birbirinden ayrılmaz olduğunu, iç içeliğini ve türlerin birbiriyle olan etkileşimini, inançlara, geleneklere nasıl yansıdığını, okuyucuya şu cümlelerle aktarmaktadır:

“Bir sürü küçük küçük kuş, sapsarı, yeşil kırmızı, boyunları halkalı, mor çiçeklere, küme küme, incecik kanat sesleriyle, inip kalkıyorlardı, önünden usulca, çok uzun bir karayılan sırtı menevişleyerek akıyordu. Memedin eli tabancanın üstünde kalakalmış onun geçip gitmesini bekliyordu. Uğurdur, diye geçirdi içinden. Atalar, bir şeyi hiç boş yere söylemezler. Bir insanın karşısına yılan çıkması uğurdur.” (Kemal, 2020).

Yılanın korkulan bir hayvan olmasına rağmen insanların onu uğurlu sayması garipsenecek bir durum gibi görülebilir. İnce Memed, yilandan korkmuyor mu sorusunu akla getirebilir.

Yılan, mitolojilerde, halk hikâyelerinde, efsanelerde, masallarda hem korkulan hem de kutsanan bir hayvandır. Öldürücü zehrinden korku duyulan ama deri değiştirmesiyle ölümsüz olmayı hatırlatan ve saygı duyulan yılan, geçmişten günümüze değin tüm kültür ve toplumlar da simgesel varlığını sürdürmüştür (Sivri & Akbaba, 2018). Yılanın kutsanması, antik çağdan itibaren devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Yılanın deri değiştirerek gençleşmesi, onun ölümsüz olduğu düşüncesini oluşturmuş, Tıp biliminin sembolü olmasını sağlamıştır. Var olduklarından beri yılan zehrinin öldürücülüğü ve deri değişiminin temsil ettiği ölümsüzlüğü gözlemleyen toplumlar ondan korkmuş ve kutsallık atfetmişlerdir (Sivri & Akbaba, 2018). Yılan en eski zamanlardan bu yana insanların yaşamında mühim bir yer işgal etmiştir, neredeyse günlük yaşamın bir parçasıdır. Bu nedenle güncelliğini hiçbir dönemde yitirmemiştir

Yılanın deri değiştirmesi onun ölümsüzlüğünü çağırırsa bile İnce Memed 2’de yılanın nasıl öldürüleceği, hangi şartlarda kendi kendine öleceği, yılan yiyen diğer hayvanları Karadağlıoğlu Murtaza Ağa, Vali Bey’e şu şekilde anlatmaktadır:

“Yılan nasıl ölür bilir misin?”

“Bilmem,” dedi Vali.

“Başını bir taşla ezersin ölür. Bu bir!”

(...)

“Bir de boğarsın yılanı, bu iki. Bir de kurşunlarsın yılanı bu üüüç! Yılan türlü türlü ölür bir de... Hastalanır ölür leylek yer ölür, şöyle ölür böyle ölür. Bir de nasıl ölür bilir misiniz?”

(...)

“Bir de nasıl mı ölür, sorduğu şeye bak Vali Beyimin! Bir yılan iğne ucu kadar bir yara alırsa... İğne ucu kadar bir yara ne ki! Bir insan iğne ucu kadar yara alırsa ne olur? Hiçbir şey olmaz, düşünmeyin, hemen iyi olur. Halbuysam ki bir yılan iğne ucu kadar bir yara alırsa ölür. Nasıl

ölür derseniz, işte onu siz görmediniz, bilmezsiniz. Ben bilirim. Yılan iğne ucu kadar da bir yara olsa bir yara alınca, sarıca karıncalar o yaraya üşüşürler. Bir gün içinde yılanı yer bitiriverirler. Anladın mı şimdi Vali Bey?” (Kemal, 1984).

Konuşmanın devamında Murtaza Ağa, İnce Memed’in öldürdüğü Abdi Ağa’yı yılan, köylüleri ise sarıca karıncalara benzeterek, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını anlatmaktadır.

“Efendime söyleyim ki, İnce Memed Abdi Ağayı öldürdü, toprağını köylüye dağıttı, bu yarayı açtı. Şimdi sarıca karıncalar bedene üşüştüler. İnce Memed ölse de yaşasa da gayri ne biz, ne bu Hükümet kolay kolay iflah olamayız. Başımız dertten kurtulmaz. Köylü sarıca karıncalar gibidir, akılsız, yolsuz, yordamsız. Amma velakin bir yerde, bir iğne ucu kadar bir yara açılmasın, yer bitirirler. Bizi işte bu İnce Memed yüzünden önce teker teker, sonra toptan yiyip bitirecekler. Sizi de bizi de Vali Bey.” (Kemal, 1984).

İnce Memed romanlarının en önemli ve en çok tekrarlanan coğrafi unsurlarından birisi olan Akçasaz’ın gerçekten bir bataklık ve sazlık alan olduğu düşünüldüğünde yılanlardan bolca söz edilmesi hayvan coğrafyası açısından doğru, edebiyat coğrafyası açısından yerinde ve başarılı bir olgudur. Aynı şekilde meralarda, yeşil alanlarda, ekili alanlarda, sulak alanlarda, göletlerde yılanlar yaşarlar. Toroslar ve Çukurova dönemin ekonomik ve fiziki koşulları içerisinde bir önceki cümlede belirtilen tüm özellikleri barındırmaktadır. Bu nedenle İnce Memed’in coğrafyası yılanlar için doğal bir yaşam alanıdır.

Ilık toprakta biraz oturduktan sonra, yerlerinde fazla duramadılar, ayağa kalktılar, sık bir orman gibi bitmiş ağaçların arasında dolaşmaya başladılar. Yeşil bir yılanla karşılaştılar. Yılan bir pınar kıyısında bitmiş, taze yeşil bir ot yeşilliğindeydi. Başını kaldırdı onlara baktı, ardından da ağırca akıp gitti (Kemal, 2020).

Av Hayvanları

Anavarza Kalesi’nden Vayvay altına, Vayvay’dan Hacılar’a, Dumlu altına, oradan Ceyhan kıyısına vurup, gece gündüz dolaşırlar. Anavarza’da hiçbir yaratık, yılan çıyan, alıcı kuş, kartal, insan, kurt, çakal, köpek, hiçbir yaratık bu cerenlere dokunmaz. Onlar Anavarza Ovası’nda son kutsal yaratıklar gibi özgür, istediklerince gezerler (Kemal, 1984).

Yukarıdaki cümlelerde cerenlerin dokunulmazlığından söz edilmektedir. Bu cümleler İnce Memed 2 romanında yer almaktadır. Oysa İnce Memed 1’ de cerenlerin Çukurova’da avlanışını roman kahramanı Koca İsmail şu şekilde anlatmaktadır:

“Top top olmuş cerenler gezerdi. Sürmeli gözlü, ürkek cerenler... Cereni yavuz atlarla avlardık. Atın yiğidi ceren avında belli oluyor.” (Kemal, 1986).

Hayvanların doğal ortamlarında birbirleriyle olan mücadeleleri, hayvanın hayvanı avlaması ise ceren- karakuş üzerinden anlatılmaktadır.

Binlerce ceren gelirmiş güneyden, çölden her şubat Çukurovaya, Anavarza yazılarına. Sürü sürü dolaşırlarmış yazıda. Ceren sürüsü üstünde sivri kanatlı, hızlı karakuşlar... Karakuşlar cerenlerden de hızlı uçarlarmış. Varır cerenlerin sırtına konar, arkadan gagalarını cerenlerin gözlerine saplarlar yerlermiş.

Koca Osman diyordu ki:

“Kör cerenlerin hali yürekler acısıydı. Anavarza yazısında yüzlerce kör olmuş, çaresiz ceren döner dururdu, bizim gençliğimizde. Kör cerenleri kimse tutup kesmeğe de kıyamazdı. Öyle ölür giderlerdi.” (Kemal, 1984).

Kör cerenlerin yakalanıp kesilmemesi, etinden yararlanılmaması iki açıdan değerlendirilebilir. Birincisi, av geleneğiyle ilgilidir. Nasıl kanadı kırık kuşa gerçek bir avcı tüfek doğrultmazsa, aynı şekilde yaralı bir geyiğe, ceylana da tüfek doğrultmaz. Bu durum avcılığın etik değeri olarak ele alınabilir. İkincisi, kurban etme, kurban olma metaforu üzerinden değerlendirilebilir. Hayvan kesimi aynı zamanda, özel anlamda ve özel günlerde, belli amaçlar için kurban kesme anlamını da taşımaktadır. Kurban edilecek hayvanın sağlıklı ve ergin olması şarttır. Her ne kadar ceren veya geyik kurbanlık hayvanlar arasında yer almasa da kör bir cereni yakalayıp kesmek kurban ritüellerine aykırı bir davranış olarak görülebilir.

Ceren, ceylan ve geyik gibi türleri akla getirmektedir. İnce Memed romanlarında geyik farklı bir anlatımla, mitolojik özellikleriyle, kutsal sayılan bir hayvan türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle geyikle ilgili bilgiler, İnanç coğrafyası başlığı altında verilmiştir.

Tavşan: Eti yenilebilen memeli hayvanlardan olan tavşanın Çukurova’da oldukça fazla olduğu ve etinden yararlanıldığı İnce Memed 3’te şu cümlelerle anlatılmaktadır.

Oradan kalktılar, dereyi geçip kireç ocaklarına vardılar. Orada çok tavşan yavrusu olurdu. Bir tanesini bir yakarlarsa... Mustafa bir tanesini iki yıl önce yakalamış ve büyütmişti. Tavşan büyüyünce amcası onu kesmiş de yemişlerdi (Kemal, 2021).

Ceren ve tavşan avının dışında Anadolu’nun her tarafında olduğu gibi kanatlı avı da Çukurova ve Toroslarda yaygındır.

Bıldırcın: Göçmen bir kuş olan bıldırcının eti ve yumurtası yenilir. Boz renkli ve benekli olan kuş tavukgillerdendir.

Çukurovada deniz kıyısında çok bıldırcın olurdu. Hürü Ana dişsiz ağzıyla, çenelerinden akıta akıta yumuşacık bıldırcın etini yiyecek, şu darı dünyada hiç görmemiş Hürü Ana, onun sayesinde gün görecek. (Kemal, 2021).

Keklik: Anadolu coğrafyasında eti için avlanan keklik kuşu Çukurova ve Toroslar’da da bolca avlanmaktadır. İnce Memed romanlarında keklik kuşunun bu özelliği sıkça belirtilmiştir.

O önde, Muhtar, adamları arkada, eve geldiler. Muhtarın karısı sofrayı sermiş, bir de büyük şişe rakıyı sofranın ortasına dikmişti. Ağalarının içkisiz yapamayacağını bilirlerdi. Sinide de haşlanmış birkaç keklik tütüp duruyordu (Kemal 2021).

Turaç: Turaç kuşu, İnce Memed romanlarında eti için avlanan kanatlı hayvanlardandır. Arapça olan dürrâc ve dürrâce, eti gevrek keklik cinsinden bir kuş, turaç ve çil kuşu anlamlarına gelir (Develioğlu, 1996). TDK Güncel Sözlükte turaç şu şekilde tanımlanmaktadır: “Sülüngillerden, uzunluğu 34 santimetre olan, soyu azalmış bir tür kuş (Tetrao francolinus).”

Yaşadığı mekânı terk etmemesi ve ötüşünün güzel olması Turaç kuşunu Çukurovalılar için diğer kuşlardan daha özel bir hâle getirmiştir (Özkaya, 2014). Örneğin yöreye ait bir efsanede turaç kuşunun nasıl oluştuğu anlatılmaktadır.

Adana’nın sahil köylerinden birinde yaşayan genç bir çocuk, amcasının kızına âşıkmiş. Ancak kız başkasını sevdiği için amcasının oğluyla ilgilenmezmiş. Amcaoğlu bir gün kızla sevdiği çocuğu تنها bir yerde öpüşürken yakalamış. Kızı, babasına durumu anlatmakla tehdit etmiş. Bunun üzerine kız öyle bir beddua etmiş ki, amcasının oğlu orada kuş olmuş. Bugün, turaç kuşunun bu şekilde oluştuğuna ve öterken, “tuttu da öptü tuttu da öptü” diyerek o günkü sırrı açığa vurduğuna inanılmıştır (Okuşluk, 1994).

Eti lezzetli olan turaç kuşu, hem insanların hem insanların hem de yırtıcı kuşların sevdiği bir av hayvanıdır.

“Köse Halil: ‘Ana diye ona koştu, ‘iyi ki geldiniz. Bugün iki tane turaç avladım. Birisini bize pilav yap, birisini de Osman Emmime götür, olur mu? Turaçlar bir de yağlı ki...’”(Kemal, 1984).

Üveyik: Eti için avlanan üveyik kuşu, İnce Memed romanlarında avlanan bir kuş olarak değil, doğal ortamda yaşam koşullarıyla anlatılmaktadır.

“İncir nerede be?” diye sordu Mustafa. “Bakın dallara bir tek incir kalmış mı, üveyikler yemiş bitirmişler.” (Kemal, 2021).

İnce Memed romanlarında sadece eti için avlanan kanatlı türlerinden bahsedilmez. Yırtıcı kuşlardan, av hayvanı olmayan diğer kuşlardan da sıklıkla söz edilir.

Av hayvanı dışındaki kuşlar

Güvercin: Özellikle Alevi- Bektaşî inanç sisteminde kutsal sayılan bir kuş türüdür. Birçok toplumda barış simgesi olarak görülen güvercin, İnce Memed romanlarında mitolojik unsurlarıyla, insan yaşamı ve inanç sistemleri ile olan ilişkisi ile anlatılmıştır.

“Bir gece uyuyordum. Uykumun arasından bir ses duydum. Koca Osman, Koca Osman diyordu. Fırladım, kapıyı açtım. İçeriye gözleri birer damla ışık olan bir ak güvercin süzüldü. O anda da güvercin donundan sıyrılıp Hızır oldu. Aksakalları aydınlık. Elimden tuttu. Ne uykudaydım, ne de düştü. Kafdağındaki sıkışmış yolcuların karanlığının üstüne de bir top ışık düştü.” (Kemal,1984).

Kartal: İnce Memed romanlarında genel olarak kartal, yüksek yerlerde yaşaması, yırtıcılığı gibi doğal özellikleriyle anlatılır.

Çakmaktaşlarının üstünde geniş kanatlı kartallar dönerler (Kemal, 2020).

Kartalın bir türü olan kızkartallların yırtıcılığından ve bu kartal türünün Toroslar’da nasıl yok olduğunu Yaşar Kemal şu şekilde anlatmaktadır: Bizim köylülere sordum, ne oldu kartallara diye. “At vebasî çıktı” dediler. At vebasından kartallara ne olurmuş? “Atlar ölünce leşlerine zehir koyduk. Atların ölümleri yazılarda, tarlalarda kaldı. Kartallara gün doğdu, her leşin üstüne on beş, yirmi kartal indi. Zehirli leşi yiyen kartal öldü. Yazılar, ovalar kartal ölümleriyle doldu. Her yer kartal ölümleriyle kapkara, kıpkırmızı kesildi.” (Kemal, 2003).

İnce Memed, genel olarak şahin diye nitelendirilse de bazen köylülerin, onu sevenlerin dilinde kartala dönüşmektedir.

Avşaroğlu da onu kucaklayıp alnından öptü:

“Hoş gelmişsin İnce Memed,” dedi içten gülererek, “Binboğa dağlarının çatal yürekli kartalı...” (Kemal, 2020).

Şahin: Atmacagiller ailesinden olan yırtıcı bir kuş olan şahin, kanatlarının genişliği ve kuyruğunun yuvarlaklığı ile ayrı bir görünüm sunmaktadır. Avusturalya kıtası hariç, bütün kıtalarda yaşayan şahinler, genellikle ormanlık ve çayırılık bölgelerde barınmaktadır. Şahinler, yüksek ağaç dallarına ve kayalara yuva kurarlar. Gözleri oldukça keskindir. Bu nedenle çok seri bir şekilde avlanabilirler. Avlarını görür görmez sert bir iniş yaparlar, avlarını yakalar ve anında havalanır. Yırtıcı bir kuş olan şahin, diğer yırtıcı kuşların aksine evcilleştirilebilir, evcilleştirilen şahinler avcılıkta kullanılmaktadır (Aytaş, 2013).

İnce Memed romanlarında şahin, İnce Memed’e gösterilen saygının, hayranlığın ifadesidir. Kara Zeynep ile oğlu Yunus arasında geçen konuşmada olduğu gibi, İnce Memed onu sevenlerin gözünde bir şahindir.

“O bizim evin üstüne konan görkemli şahin kim biliyor musun?”

“Kim ana?”

“İnce Memed Yunusum, o bize geldi. O Allahın güzel kulu, ermişi, yiğidi, eli çatal kılıçlı Alisi, Bozatlı Hızırı, Kıratlı Köroğlusu ...” (Kemal, 2020).

İnce Memed 2’de Vayvay köyünün sakinlerinden Koca Osman, evinde sakladığı İnce Memed’i uyurken izler ve içsel konuşmasında şunları söyler:

"İnsanın yükte hafif pahada ağırı bizim oğlan. Umudumuz ışıgımız. Dağlarda yemek bulamamış ki fıkaram boy atсын... Burada epeyce kalır da, yemek yer beslenirse belki boy atar, irileşir, babayığit olur." Gene onun yüzüne hayran, şefkatle, sevgiyle bakarak gülümsedi. "Varsın boy atmasın, irileşmesin. Bir kusur değil ki... Şahin de küçük ama vermez avını." (Kemal, 1984).

Martı: Deniz kuşu olarak bilinen martı, İnce Memed’in Akdeniz sahilindeki kasabaya yerleşmesiyle romanda betimsel bir malzeme olarak kullanılmıştır.

Deniz sütbeyaz, ortalık sütlimandı. Dağların yansıması aklığın bir ucunu karartmıştı. Dünyadan çıt çıkmıyor, toprak bile soluklanmıyordu. Bir tek ak bir martı göğün çok yükseğinde bir ışık parçası içinde kalmış, daha da aklaşarak orada durup duruyordu (Kemal, 2020).

Saksağan: Kargagillerden, karnı beyaz, kanatları ve kuyruğu külrengi, öteki yerleri parlak kara, uzun kuyruklu, kargaya benzeyen bir kuş (TDK; Hayvanbilim terimi).

Bu, bıçağan, solağan, ölümcül beygirlerin sırtlarına saksağanlar konuyorlar, orada, beygirlerin sırtlarında kanatları savrulurken zavallıların sırtlarını gagalıyorlardı (Kemal, 2020).

Kırlangıç: Geniş gagalı, çatakkuyruklu, ince uzun kanatlı, küçük göçebe kuş (Hirundo) (TDK, Güncel Sözlük).

Gözlerinin önünden son hızla fırt fırt kırlangıçlar geçiyordu durmadan (Kemal, 2020).

Leylek: Göçmen bir kuş olan leylek, Çukurova’da bolca bulunur. Leyleklerin ve diğer göçmen kuşların niçin Çukurova’da var olduğu İnce Memed 4’de şöyle anlatılmıştır:

Doğudan batıya, güneyden kuzeye göç eden kuşlar Çukurova bataklıklarına uğramadan gidemezler (Kemal, 2020).

Leylekler, uzun gagaları sayesinde doğadaki sürüngen hayvanları kolayca avlarlar, yılanı avlayan leylekler sadece yılan avlamazlar, aynı zamanda küçük kuşları da yılanın ağzından kurtarırlar.

Gökten leylekler inmeye başladı. Gergin kanatları, uzun bacakları, gagalarıyla... Her birisi bir yılanı kuyruğundan yakalıyor, havalanıyor, o, havalanırken yılan ağzından küçücük mai kuşu bırakıyordu.

Divlik kuşu: Literatürde bu isimli bir kuş yoktur, ancak divlik kuşu hakkında aşağıdaki metinden çıkarılan sonuçlar bu kuşun yalıçapkını olma olasılığını artırmaktadır.

Bacakları çok uzun, ince yapılı, rengi yeşile çalan, duman gibi, hani duman arkasından görünen ağaç yeşili var ya, onun gibi, boynu, gagası gövdesinden ayrı dedirtecek kadar uzun bir kuş vardır. Hep su kıyılarında bulunur. Adına Değirmenoluk köylüleri divlik kuşu derler. Sesinden kinayedir. Bu kuş, bir tuhaf, ılık gibi öter. Uzun ışığının sonu kesik kesik biter (Kemal,1986).

Yalıçapkını, su kıyılarında yaşayan ve balıkla beslenen, yaklaşık 20 cm. uzunluğunda, kısa bacaklı, uzunca sivri gagalı, sırtı parlak mavi, omuzları koyu yeşil, karın bölümü pasrengi, gerdanı beyaz bir kuş, iskelekuşu (TDK, Hayvanbilim terimi).

Gurruk kuşu: “Serçeden oldukça büyük, güzel tüylü bir kuş, arıkuşu” (Püsküllüoğlu, 2014).

Ve sert bir böcek sırtına benzeyen uzun gagalarıyla mavi, yanardöner pırıltılı gurruk kuşları gelir, kılıç gibi kesilmiş yarlara ince, uzun deliklerini günlerce oyar, yuvalarını ta toprağın dibine, derinine yaparlar (Kemal, 1984).

Gurruk kuşu, Değirmenoluk köylülerinin divlik kuşu dediği kuşun Çukurova’nın bazı köylerindeki bir diğer adıdır. Nitekim Püsküllüoğlu, gurruk kuşu için arıkuşu adını vermiştir. Arıkuşunun bir diğer adı yalıçapkındır.

Gurruk kuşu, divlik kuşu ve arı kuşunun, aynı kuş türünün değişik adları olduğu anlaşılmaktadır. Arı kuşu hakkında TDK Zooloji Terimleri Sözlüğünde verilen bilgilere göre; sırtı sarı, karnı mavi ve yeşil, kuyruğu ise yeşildir. Yaşam alanları az ağaçlı ve açık yerlerdir. Avrupa’nın güneyinde, Afrika’nın kuzeyinde, Ön ve Orta Asya’da yaşamaktadırlar.

Güvercin: İnce Memed romanlarında Alevi- Bektaşî inanç sisteminin sembol hayvanlarından. Bu konudaki açıklamalar İnanç coğrafyası başlığı altında verilmiştir.

Puhu: TDK Hayvan Bilim Sözlüğünde şu şekilde açıklanmaktadır: “Strigidae familyasına ait en iri baykuş türüdür. Baykuşgillerden, orman, dağ ve kayalıklarda yaşayan, uzunluğu yaklaşık 65 santimetre, sırtı koyu kahverengi bir tür kuştur. (Bubo bubo).”

Anavarza kayalıklarından puhu sesleri geliyordu, karanlıkta bir tuhaf kuş karartıları gecenin içinde, göğün aydınlık kalmış yerinde daha dönüyordu (Kemal, 2020).

Yağmurcuk kuşu: Bu kuşun türü ve özellikleri hakkında romanda herhangi bir bilgi verilmemiştir. Zooloji literatürü ve ilgili literatür taranmış, yağmurcuk kuşu hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Büyük bir olasılıkla yazarın bir kuş türüne verdiği kişisel bir adlandırmadır, fakat yağmurcuk kuşuyla hangi kuş familyasından bahsettiğine dair bir ipucu bulunmamaktadır.

Mavi uzun bir yılan geldi, yağmurcuk kuşunun yanına kıvrıldı kelep oldu (Kemal, 2020).

Yarasa: İnce Memed romanlarında yarasanın adı kayışkanattır. Yarasa için Anadolu'nun birçok yerinde karanlık kuşu adı kullanılmaktadır (Aksan, 1997). Anadolu'da ürkülen ya da uğursuz sayılan bir kısım hayvanların güzel isimlerle anılması geleneğine bağlı olarak derisi ve kanatlarından mülhem bu kuşa kayışkanat da denilmektedir (Karakış, 2019).

Türbenin içini, bacaklarından asılarak sarkmış yarasalar doldurmuştu. İnce Memedin ödü koptu, yüzü sarardı, Müslüm'ün yanına soluyarak geldi.

“Neden korktun, mezardan mı?”

“Yok,” dedi Memed, daha soluyarak. “İçerde bütün kümbet ağzına kadar kayışkanat dolu.” (Kemal, 2020).

Kaplumbağa: Sert kemiksi bir kabuk içinde yaşayan, çok yavaş hareket eden ve çok uzun yıllar yaşayan kaplumbağaların çiftleşirken sert kemiksi kabuklarının birbirine teması sonucunda çıkan sesler, aşağıdaki cümlede betimlenmiştir.

Taktaklayarak çiftleşen kaplumbağalar gördüler. (Kemal, 2020).

Karınca: Koloniler halinde yaşayan karıncaların bu özellikleri romanda şu şekilde betimlenmiştir.

Karıncalar katar katar, yarın üstündeki kurumuş otların arasından kendilerine incecik bir yol açmışlar, uzaklara, ağızlardan tohumlarla düşe kalka çekiliyorlardı (Kemal, 2020).

İnce Memed 4'te karınca ezilen, ayaklar altına alan insanı simgeleyen canlılardandır.

Eeeey, insanoğlu, sen solucan, sen karınca, sen böcek değilsin. Allah seni bir tek şey, bir tek, bir tek şey için yarattı, başkaldırman için yarattı (Kemal, 2020).

Kertenkele: İnce Memed romanlarında doğal yaşam biçimiyle anlatılan kertenkele, bazen de sürüngen özelliği nedeniyle bir benzetme sıfatı olarak kullanılır, başkaldıramayan insanı betimler.

“Daha bir kertenkele gibi sürünüyoruz. En küçük bir başkaldırımı bile öğrenemedik.” Kemal, 2020).

Kurbağa: Suda ve karada yaşayabilen kurbağalar, bataklıkların, sazlıkların bolca olduğu Çukurova'da kaplumbağalar doğal hayatın bir parçasıdır.

Belki o yeşil, o kırmızı, dilleri dışarıda kertenkele, belki o pörtlek gözlü kurbağa yutmuştur onu (Kemal, 2020).

Cırcır böceği: TDK, Hayvanbilim terimi sözlüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır. “Düz kanatlılardan ocaklarda, fırınlarda, kırlarda yaşayan böcek, bir diğer adı cırlaktır. (*Grillus domesticus*, *G. campestris*).”

Cırcırböceklerinin sesleri gün kızdırdıkça artıyordu, kulakları sağır edercesine (Kemal, 2020).

Balık türleri

İnce Memed romanlarında balık türlerinden bahsedilmez. Olay örgüsü ve olay akışı daha çok dağlık alanlarda gerçekleştiği için deniz balıklarının adı romanlarda hiç yoktur. Buna karşılık bir tatlı su balığı olan alabalık İnce Memed 4 romanında bir benzetme sanatı olarak kullanılmıştır. Roman kahramanı Arif Saim Bey’in ağzından, alabalıkların doğal yaşam alanlarıyla, İnce Memed’in zorunlu yaşam alanı olan Toros dağları ve köyleri arasında aşağıdaki cümlelerde görüleceği gibi bir bağıntı kurulmuştur.

“Köylüler bu suyu kesme işini çok iyi bilirler. Hususiyetle Toros köylüleri. Toros dağlarının çaylarında, derelerinde, göleklerinde, pınarlarında çok alabalık olur. Hem de kırmızı benekli... Bu kadar lezzetli alabalık dünyanın hiçbir yerinde bulunamaz. Bu alabalıkları yakalamak dünyanın en zor işidir. Ağla, oltayla, tuzakla falan yakalanmazlar. Ancak, elini köklerin altına, kovuklara sokarak yakalayabilirsin. O da çok kaygan olan balığı çoğu kez elinden kaçırsın. O zaman bizim kurnaz köylüler ne yaparlar, suyu gözünden keserek yolunu değiştirirler. Sular çekilir, balıklar çakıltaşlarının üstlerinde ya da küçük birikintilerinde kalırlar. Köylüler de bu sular çekilmiş çakılların üstünde hoplayan balıkları toplarlar. Efendim şimdi anlaşıldı mı, biz yarından tezi yok, alabalık hareketına başlayacağız. Yani, bütün Toros köylülerini, aşağıya, Çukurovaya indireceğiz. İnce Memed yakalanıncaya kadar da onlara çıkış müsaadesi vermeyeceğiz. Dağlarda yapayalnız, suyu kesilmiş, yani köylülerin yardımlarından mahrum kalan İnce Memed de, alabalık gibi, muhterem Binbaşım tarafından çakıltaşlarının üstünden kuyruğundan tutularak alınılacaktır.” (Kemal, 2020).

3.3.4. Çukurova’da İklim ve Yaşam

Çukurova iklimi, İnce Memed romanlarında dört mevsim değil, yaz ve kış olarak iki mevsim olarak anlatılmaktadır. İlkbahar ve sonbahar mevsimlerinden adeta söz edilmemektedir. Akdeniz ikliminin genel karakteristik özelliği Çukurovayı anlatan İnce Memed romanlarında kendisini göstermektedir.

“Kimi yıllar Çukurovaya bahar birdenbire iner. Çiçekler tomurcuklar, kuşlar, arılar, böcekler, otlar birdenbire bastırır. Ilık güneş, apaydınlık ortalığı doldurur.” (Kemal, 2021).

Bahar mevsimi, ne kadar erken gelirse yaz mevsimi de bir o kadar erken gelmektedir Çukurova'ya. İnce Memed 3'te yazılanlar bu iddianın kanıtı niteliğindedir.

“Böyle baharın birdenbire bastırıldığı yıllarda yaz da birdenbire çöker, sarı sıcaklar kurşun gibi inerdi insanların tepelerine. Erken gelen baharın sevinci kursaklarda kalırdı.” (Kemal,2021).

“Temmuz sıcakları Çukurovada beter olur, yeryüzü yalıma keser. Toprak yarılr, otlar sararır, dünya yanık bir sarıya dönüşür. Sümüklüböcekler, kurumuş yanmış, yanmış çöplere sıvanırlar. Böceklerin renkli sert sırtları renklerini yitirip bir ak parıltılı yalımda parlarlar. Arılar, sinekler tek tük bahardan kalmış kelebekler, kocamanlaşır, kartlaşırlar, bir böceğin, sineğin, kelebeğin birkaç misli olurlar. Kuşlar bile öyle keyifli uçmazlar temmuz sığağında. Hele öğleleri sıcakta, havada bir tek kuş bile gözükmmez. Kuşları havadan alan, tap diye yere düşüren sıcaklar derler bu sıcaklara.” (Kemal, 1984).

Bahar esintileriyle, yaz rüzgârları (yeller) arasındaki fark ve yaz rüzgârlarının ısıyı artırdığı, nemi çoğalttığı, Çukurova'nın en önemli sağlık sorunu olan sıtmanın, iklim koşullarıyla ilgisi gayet net bir şekilde şu cümlelerle ifade edilmektedir:

“Yeller artık kokular yerine toz bulutları getirirdi. Köyler, kasabalar, evler, otlar, ağaçlar, insanlar apak, kalın bir toz tabakasının altında kalırlardı. Tozlarla birlikte de sivrisinek akınları, sıtma salgınları da başlardı. Kasabalarda, köylerde, tarlalarda, yollarda bellerde sıtmaya yakalanmışlar titreşir dururlardı. Çocuklara kıran girer ve köy mezarlıkları küçücük, taze toprak yığınlarıyla dolardı. Bataklıklardan, sazlardan bulut bulut gelen sivrisinekler insanlara hayvanlara saldırır, onları yerlerdi. Ve bedenleri kıpkızıl kana keserdi insanların, hayvanların.” (Kemal,2021).

Çukurova, İnce Memed dağlara düşmezden önce, yöre insanın kışlağıdır. İskân politikalarından önce Yörüklerin kışın indikleri ve kışı geçirdikleri bölgenin adıdır Çukurova. İnce Memed romanlarının tarihsel boyutu olan 1930'larda Çukurova, artık bir kışlak değildir. Köyleriyle, kasabalarıyla sürekli bir yerleşim alanıdır.

“Eskiden yaz gelince, yazdan da önce, Baharın ucu gözükmünce Çukurun insanları sığağa, toza, sineğe yakalanmadan göçlerini yükletip yaylaya, o mavi dağlara göçer, mavi, soğuk suların başına çadırlarını, alaçıklarını kurarlardı. Şimdi dağlar yitirilmiş bir cennet, bir acı özlemdi.” (Kemal,2021).

Her coğrafi alanın kendine göre zorlukları vardır. Bu zorluklar coğrafya-insan etkileşiminin türünü ve niteliklerini ortaya koymaktadır. Dağlar, insanları sıcaktan, sıtmadan korur bu doğrudur. Fakat dağların verimli toprakları yoktur. Koyunculuk, arıcılık, ormancılık dışında ekonomik etkinlikler yoktur; bu yüzden her bölgede olduğu gibi Çukurova'da da dağ köylüleri yoksulluk içindedir. Ovada yaşayanların nasıl dağ özlemi varsa, dağda yaşayanların da ova özlemi, yoksulluktan kurtulma umudu vardır.

“Çukurova insanların yüreklerinde ne kadar mor gölgeli dağların, o yitirilmiş cennetin özlemi varsa, dağ insanları da onlar kadar, belki onlardan da daha çok aşğının, Çukurun, bu bire bin veren verimli toprakların özlemini çekerler, kayalıklardan, ormanlardan inanılmaz yoksulluklardan kurtulmanın, oralarda, Akdeniz’in kıyılarında yumuşacık, sıcacık tarlalara kavuşmanın bir yolunu ararlardı.” (Kemal,2021).

Akdeniz ikliminin her türlü tarımsal etkinliğe uygun olmasına rağmen kurutulmamış bataklıklar, ıslah edilmemiş topraklar, başa çıkılamamış salgınlar – özellikle tifo- yazları Çukurova’yı insansız bırakmaktadır. İnce Memed 1 de roman kahramanı Koca İsmail’in anıları okuyucuya şu cümlelerle nakledilmiştir.

“Bundan elli altmış yıl öncesine kadar, diye başlardı Koca İsmail. Başlar susmazdı. Bir aşk gibi, bir türkü gibi konuşurdu. ‘Çukurova salt bataklık, büküktü. Yalnız tepe eteklerinde el kadar tarlalar... Çukurovada in yok, cin yok o zamanlar. Göç başlardı gürül gürül, Türkmen göçü... Çukurova bayramlığını giyerken. Yani soyunmuş ağaçlar, soyunmuş toprak, soyunmuş toprak donanırdı... Al yeşil, göç kalkardı gürül gürül. Alırdık göçü, aşardık dağları konardık Binboğanın yaylasına. Kış basarken de inerdik Çukurovanın düzüne. Büklerini, kamışlıklarını kaplan yaramaz. Bataklık. Düzlüklerinde yılın on iki ayında otlar dizde. Top top olmuş cerenler gezerdi. Sürmeli gözlü, ürkek cerenler... “ (Kemal, 1986).

Çukurova’nın iklimi çok sıcaktır, Yaşar Kemal’in deyişiyle sarı sıcaktır. Akdeniz iklim kuşağında yetişen her türlü sebze, meyve ve pamuk bu ovada fazlasıyla yetişmektedir. Çünkü canlılığın iki kaynağı güneş ve su Çukurova’da fazlasıyla vardır. Ancak sebze, meyve ve pamuk ekmek dururken, İnce Memed romanlarının tarihsel kesitinde, Çukurova çeltik tarlalarıyla doludur. Çünkü o yıllarda Çukurova’da kolay para kazanmanın iki yolundan birisi çeltik ekimidir.

Bugünlerde bu ovada iki zanaattan para kazanılıyordu, birisi kaçakçılık, öbürü de çeltik tarımıydı (Kemal, 2020).

Çukurova’nın yarısı, o yıllarda bataklıklarla doludur ve bu nedenle sıtma önemli bir halk sağlığı sorunudur. Bir de üzerine ovanın verimli topraklarında kural tanımaz şekilde çeltik tarımının yapılması yoksul Çukurova insanının, özellikle de çocukların sıtmadan kırılmasına neden olmaktadır. O yıllardaki çeltik ekim yasasına göre çeltik ekimi yerleşim birimlerinden en az 3 kilometre uzakta olmalıydı. Çeltik ekimine karşı mücadele eden, çeltiğin tümüyle yasaklanmasını isteyen Öğretmen Zeki Nejad’ın çabalarına karşı mülki idare bu halk sağlığı sorununa duyarsızdır.

Bu portakal, pamuk, sebze ambarı ovaya çeltik ekmek, hem de bu biçimde ekmek cinayetti. Bütün düşündüklerini Ankaraya yazıyorlar, oradansa çıt çıkmıyordu. Ankaraya göre çeltiğin yasaklanması, dünyanın neresinde olursa olsun düşünülemezdi, çünkü çeltik milli ve onurlu bir

üründü. Burası Çukurovaydı ve ova toprağının, çeltik olsa da olmasa da yarıdan çoğu bataklıkta. Sinek olacak, sıtma olacaktı. Ve çocuklar ve hem de büyükler, şimdiye kadar öldükleri gibi, gene öleceklerdi (Kemal,2020).

Çukurova’da artık çeltik ekilmiyor, pamuk da ekilmiyor. Yaşar Kemal’in portakal, sebze ambarı olarak nitelediği ovada neredeyse tek bir mahsul ekiliyor, mısır. Kadirli ilçesinin tarımsal arazilerinde tek bir portakal bahçesi yoktur. Sebze üretimi ise sadece dağlık köylerin bahçelerinde yapılmaktadır.

Edebiyat Coğrafyası bir anlamda hayat coğrafyasıdır. Hayat coğrafyası, bir mekânda yaşayan insanların kaderlerini okumak ve anlamaktır. Çukurova köylüsü için sıtma bir kaderdir. Çukurova insanı sıtmayla yaşamak zorundadır. Az bir para karşılığında sıtmaya rağmen çalışmak ve yaşamak zorunda olan çeltik işçileri sıtmaya razıdır. Ölümü gösterip sıtmaya razı etmek çeltik ektiricisi Çukurova Ağaları için oldukça kolay bir yöntemdir. Çeltik ektiricisi Şakir Bey’in ağzından yazılan şu sözler, yapılan kanunsuzluğu meşru göstermenin bir ifadesidir.

Çeltikçiler onlara az ya da çok para veriyorlardı. Sıtmadan bundan önce olduğu gibi, bundan sonra da kırılacaklardı. Bu onların kaderiydi. Çocukları da ölecekti. Ve de ölmeliydi. Yoksa o kadar ürer, o kadar ürerlerdi ki, çünkü her köylü kadını en az on iki çocuk doğuruyordu, birkaç yılda bu Türk köylüleri dünyayı alıverirlerdi (Kemal, 2020).

Çukurova köylüleri Şakir Bey gibilere mecburken, Toros dağlarının köylüleri de ağalara hatta sultanlara mecburdurlar. 20. Yüzyılda, Çukurova’da feodalizm en güçlü dönemini yaşamaktadır. Ferhat Hoca’nın silahlı çatışmaya girdiği Sarı Sultanoğullarından yaralı bir adam, Ferhat Hoca’ya, mecburiyetin ne demek olduğunu şu sözlerle anlatır:

“O candarmalar bir yıl, iki yıl mecbur. Onlar bir yıl, iki yıl Hükümetin kulu, ya ben, ölünceye kadar Sarı Sultanoğlunun kuluyum. Babam da, dedem de, onun dedesi, onun dedesinin dedesi hep Sarı Sultanlıların kuluydu. Ben de, benim çocuğum da, benim çocuğumun çocuğu da onların kulu. Yazık değil mi, şu bir lokma ekmeğin kullarını öldürdünüz (Kemal, 2020).

3.3.5. Beşeri Coğrafya

Beşer sözcüğünün anlamının insan olduğu göz önünde tutulduğunda insan coğrafyası anlamına gelen beşeri coğrafyanın konusu insan ve mekân etkileşimidir. Beşeri coğrafya, insan-doğal çevre etkileşiminin geçmişinin ve bugününün ortaya çıkardığı görünümü analiz eder (Doğanay, Özdemir, & Şahin, 2012). Her ne kadar insan coğrafyası anlamına gelse de beşeri coğrafya tek başına bir insanın etkinliğini

değil, insan topluluklarının etkinliklerini konu edinir. İnsan topluluklarının nüfus, yerleşme, sağlık, ekonomi, siyaset, ulaşım gibi her türlü etkinliği beşeri coğrafyanın çalışma konuları ve değerlendirme alanlarıdır.

3.3.5.1. Nüfus ve Yerleşme

İnce Memed romanlarının tarihsel boyutu 1930'lu yıllardır. Türkiye nüfusu 1923-1950 arasında kırsal yerleşme alanlarında yoğunlaşmıştır. TÜİK arşiv bilgilerine göre 1927'de ilk kez yapılan nüfus sayımında 13.648.270 olan Türkiye toplam nüfusunun 10.342.391'i köy nüfusedir. Köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı %76.78'dir. 1950 nüfus sayımında ise 20.947.188 olan toplam nüfusun 15.702.851'i kırsal nüfustur. Kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı %74.96'dır. Ülke genelinde 13 yıl içinde toplam nüfus 7.298.918 artışla %53.47'lik nüfus artış hızına ulaşmıştır. Aynı yıllarda kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki oranında sadece 1.82 puanlık bir azalma görülmüştür (Tablo 1).

Tablo 1: 1927'de Yapılan İlk Nüfus Sayımında Adana'nın Nüfus Bilgileri

KAZA	NÜFUS	KAZA	NÜFUS	TOPLAM
Merkez	108.957	Saimbeyli	18.633	12 .590
Karaisalı	39.224	Feke	10.495	49.719
Kozan	26.881	Kadirli	23.462	0.343
TOPLAM	175.062		52.590	227.652

Kaynak: <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0018326.pdf>

Ülkemizde ilk kapsamlı nüfus sayımı 1927'de yapılmıştır. Çukurova nüfusu hakkında daha önceki nüfus bilgilerine Arazi Tahrir Defterlerinden ulaşılabilmektedir (Kara, 2015) . Bunun dışında yöreyi değişik zamanlarda gezen yerli ve yabancı gezginlerin yazdıklarından yöre nüfusu ile ilgili kesin olmayan çıkarımlar yapılabilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin ilk nüfus sayımı olan 1831 yılı nüfus sayımına göre Adana ve Tarsus Sancaklarında bulunan 28.098 hane 6 sayısı ile çarpılarak bu sancaklarda 168.588 nüfusun yaşadığı tahmininde bulunulmuştur (Kara,2015).

(Tablo 2). Çukurova'da bulunan önemli idare merkezlerinin hane sayıları hakkında ilk bilgileri 1831 yılında Osmanlı imparatorluğunda yapılan ilk nüfus sayımında bulmak mümkündür. Bu kaynağa göre Adana ve Tarsus Sancaklarında 28.098 hane bulunmaktadır, inceleme konumuz olan Çukurova nüfusu hakkında bir fikir vermesi için, bir hane 6 kişi kabul edilerek, toplam hane sayısı 6 ile çarpılmış ve söz konusu sancaklarda 1831 yılında 168.588 kişinin yaşadığı saptanmıştır (Kara,2015) (Tablo 2).

1864 yılında, yörede çıkan isyanları bastırmak için, Derviş Paşa ile gelen Cevdet Paşa'nın eserinde Çukurova nüfusu hakkında bilgilere rastlanmaktadır. Cevdet Paşa'nın eserinde belirttiği gibi (Tezkire No: 36) nüfus hakkında verilen rakamlar kesin sayılmaz. Bu eserde Çukurova ve bu ovayı kuşatan yakın çevrede 20.321 hane bulunmaktadır ve yörede 1864-65 yıllarında 121.926 kişi yaşamaktadır (Tablo: 2).

Tablo 1: Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre Çukurova ve Çevresi Nüfusu 1831

Sancak Adı	Hane Sayısı	Toplam Nüfus
Adana Sancağı	11.489	68.934
Tarsus Sancağı	16.098	99.654
TOPLAM	27.587	168.588

Kaynak: Cevdet Paşa, 1963. Tezakir, yayınlayan C. Baysun, Türk Tarih Kurumu Yay. No: 11, Seri: 17b, Ankara, S. 27-35

Cevdet Paşa'nın eserinde verilen hane sayısının 1831 yılında yapılan nüfus sayımı hane sayısından daha az oluşu, sadece Çukurova içinde kalan yerleşme merkezleri hane sayılarının esas alınması ile ilgilidir. Ancak hemen belirtelim ki Cevdet Paşa tarafından verilen bu çalışmada Tarsus ve Mersin gibi o dönemde önemli iki yerleşme merkezinin hane sayısı bize göre çok düşük gözükmemektedir. Fakat her şeye karşın, yüz yılı geçkin bir zaman önce Çukurova ve yakın çevresi nüfusunun 121.926 kişi oluşu, bölgenin o tarihlerdeki nüfus yoğunluğu açısından önemlidir (Tablo 3).

Tablo 2: Cevdet Paşa'ya Göre Çukurova Nüfusu 1864-65

Yerleşme Merkezleri	Hane Sayısı	Toplam Nüfus
Adana	6.567	39.402
Ceyhan (Cihan)	2.500	15.000
Kadirli (Kars)	2.596	15.596
Kozan (Sis)	4.308	25.848
Osmaniye	1.388	8.328
Mersin	1.300	7.800
Tarsus	1.662	9.972
TOPLAM	20.321	121.926

Kaynak: Cevdet Paşa, 1963. Tezakir, yayınlayan C. Baysun, Türk Tarih Kurumu Yay. No: 11, Seri: 17b, Ankara, S. 27-35.

1950 yılında, o zamanki adıyla Seyhan olan ilin toplam nüfusu 508.518'dir. Türkiye'nin 9. büyük kentidir. Kırsal nüfusu ise 341.822'dir. Seyhan kır nüfusunun toplam nüfusa oranı % 67.21'dir. Seyhan kentli nüfusu %32.79'la Türkiye ortalamasının üzerindedir. (Türkiye toplam kentli nüfusunun toplam nüfusa oranı %25.04) (Tablo 4)

Tablo 4: 1954 Nüfus Sayımına Göre Türkiye'nin En Kalabalık 9 İli

İL	TOPLAM	ŞEHİR	KIR
Türkiye	20.94 .188	5.244.337	15.702.851
İstanbul	1.166.477	1. 02.085	164.392
Ankara	819.693	348.552	471.141
İzmir	768.411	359.372	409.039
Konya	741.026	157.421	583.605
Balıkesir	563.221	127.371	435.850

Bursa	545.919	179.016	366.903
Sivas	542.004	92.352	449.652
Manisa	520.091	146.347	373.744
Seyhan	508.518	166.696	341.822

Kaynak: <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015040.pdf>

1935 Nüfus sayımı verilerine göre Kadirli ilçe merkezinin nüfusu, 1338 erkek, 1216 kadın olmak üzere toplamda 2554'dür. Nahiye ve köylerin nüfusu ise 13419 erkek, 11968 kadın olmak üzere toplam 25287'dir. Merkez ve köylerin toplam nüfusu ise 27941'dir ([https://kutuphane.tuik.gov.tr/1935 Seyhan pdf/](https://kutuphane.tuik.gov.tr/1935-Seyhan-pdf/)).

Sonuç olarak İnce Memed romanlarının tarihsel kurgusu ve olay akışları ele alındığında Çukurova'daki yerleşme, kırsal yoğunluklu, seyrek bir yerleşmedir.

3.3.5.2. Kırsal Yerleşme Alanları

İnce Memed romanlarında kırsal yerleşme adları, kentsel yerleşme adlarına göre daha yoğun olarak vardır ve bu adlar sürekli tekrarlanmaktadır. İnce Memed'in bir eşkıya olması, romanların olay örgüsünün kırsal yerleşmeler üzerinden akışını zorunlu kılmaktadır. Romanlarda geçen köylerin çoğunluğu Kadirli ilçesine bağlı köylerdir, bu durumda şunu söylemek olanaklıdır: İnce Memed romanlarında olayların mekânsal yoğunluğu Kadirli'dir.

İnce Memed romanlarında geçen kırsal yerleşme adları şunlardır: Değirmenoluk, Sakarköy, Öküzlü, Avşar, Aktozlu, Yalnızdut, Çağşak, Vayvay, Karadut, Aksöğüt, Ç, Kesmeköy, Şabaplı, Cıgıcık, Çağşak, Çanlıkazık, Çamlıyol, Çiçeklidere, Narlıkışla, Menekşeli, Aslanlı, Sakızlı, Yanıkören, Yelpınar, Yolaşan, Yalnızçam

Aktozlu köyü: Bu isimle bir köye rastlanmamıştır. Büyük bir olasılıkla, Ceyhan ilçesine bağlı Sarıbahçe mahallesinin içinde yer almaktadır. Yaşar

Kemal'in İnce Memed romanının birinci cildinde Sarıbahçe köyü ile Aktozlu köylerinin adı geçmektedir.

Kasabayı çıkınca bir saat sonra Akçasazın bataklığı başlar. Bükler, orman misalidir. Pırıl pırıl Savrun çayı büklerin arasından kirlenerek geçer, Akçasazın çamuruna karışır. Aktozlu köyü Akçasazın kıyısımdadır. Sıtmaya yakalanmamış insanı yok gibidir. (Kemal, 1986).

Aslanlı köyü: Adana'nın Kozan ilçesine bağlı bir mahalle adıdır.

Mahallenin günümüzdeki adı Arslanlı'dır.

Sumbasın öte gecesi, Anavarza kalesinin batıdan yüzü, Hacılar köyü, onun ötesinde de Aslanlı köyü... (Kemal, 1986) .

Avşar köyü: İnce Memed 1'de Çağşak köyü ile birlikte adı geçen bir köydür. Abdi Ağa'nın saklandığı köyün adıdır. Romandaki anlatımla ova köyü olduğu anlaşılmaktadır. İnce Memed, Topal Ali'yi bulur ve ondan Abdi Ağa'yı bulması için yardım ister. Topal Ali'nin yanıtı şöyledir:

“Ooooooh bre kardaş! dedi, bu muydu benden istediğin? İstedığın Abdi olsun. Cehennemde ise de bulur çıkarırım. Ya kasabada, ya Avşar köyünde, ya da Sarıbahçededir şimdi. Üç yerin birisinde... Gelin benimle Çukurovaya, elimle koymuş gibi bulayım onu. Bulayım da teslim edeyim o gavuru. O gavur benim evimi başıma yıktı. Yalancı şahitlik etmedim diye. Çoluk çocuk aç kaldık, Çağşak köyünde. Elin içinde garip garip kaldım kardaş. O gavuru parça parça et. Onu bulmak için elimden ne gelirse yaparım. Eşkiya da olurum. Eşkiya olur seninle dağlarda gezerim.”

Azaplı köyü: Osmaniye ili, Kadirli ilçesine bağlı bir köydür. Kadirli ilçe merkezine 6 kilometre uzaklıktadır. Yöre halkından ve yerel araştırmacı ve yazarlardan edinilen bilgilere göre Azaplı köyü, Yaşar Kemal'in Kadirli'de yaşadığı yıllarda sürekli uğradığı köylerden biridir.

Cabbar uzandığı yerden doğruldu. “Şimdi onlar bizi ne dağda, ne de bükte bulamayınca, Azaplı, Sumbas, kasaba kolunu tutacaklar, bizi pusuya düşürmek isteyeceklerdir.” (Kemal, 1986).

Çağşak köyü: Roman karakteri izci Topal Ali'nin köyüdür. Osmaniye Merkez ilçeye bağlı bir köydür. Çağşak Köyü, 37° 8' 27,8844" Kuzey ve 36° 21' 54,4032" Doğu gps koordinatlarındadır. Osmaniye Merkez ilçeye 13 kilometre mesafe uzaklıktadır.

Cıgıcık köyü: Kadirli'ye bağlı bir köydür.

Anavarza'nın üstbaşında, Bozkuyu'yla Cıgıcık köyünün altında boz topraklı yayvan geniş bir yığıntı vardır (Kemal, 2020).

İnce Memed 4’de Cıgıcık köyünün kilimlerinden bahsedilir.

... Cıgıcık köylülerinin kilimleri geleneksel kilim renklerinden, nakışlarından kopmuş, kendine özgü renkler, nakışlar bulmuştur (Kemal, 2020).

Bozkuyu köyü, Aşağıbozkuyu ve Yukarıbozkuyu olarak Kadirli’ye bağlı iki komşu köydür. Metinde geçen Bozkuyu köyünün tam adı Aşağıbozkuyu köyüdür.

Çanlıkazık köyü: Adı geçen köyün hangi ilin hangi ilçesine bağlı olduğuna dair bir iz bulunamamıştır. Büyük bir olasılıkla adı değiştirilmiş yerleşmelerden birisidir. İnce Memed 3’de köyün muhtarının Jandarma muhbiri olduğundan bahsedilmektedir. Bunun dışında köyle ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

"Kim bu Çanlıkazık köyü muhtarı Kenan?" diye sordu. "Ben onu tanıyor muyum?"

"Tanıyorsunuz kumandanım."

"Nasıl bir adam?"

"Bizim muhbiri hasımız. Hani bütün at hırsızlarını takip ederek bize yerlerini bildiren, kısa boylu, cingözlü zayıf adam..." (Kemal, 2021).

Çamlıyol köyü: Adana ve Osmaniye’de Çamlıyol köyü adında bir köy günümüzde yoktur. Romandaki anlatımıyla bir dağ köyü olduğu anlaşılmaktadır. İnce Memed ve Ferhat Hoca Kasabada karakolu bastığında tekrar dağlara kaçarken Yolaşan köyüne gitmek isterler, ancak bu köy oldukça uzaktır. Bu nedenle İnce Memed şöyle der:

"Bu gece nasıl yetişiriz Çamlıyol’a? Atla bile gitsek oraya yetişmenin mümkünü yok." (Kemal, 2021).

Hıdır Ağa dedi ki, amanın İnce Memede söyle, bu gece Çamlıyol köyüne ulaşsın. Biz Kuzgun Veliye bu gece delice ekmeği yedireceğiz, o da iki gün iki gece baygın düşecek. Gelsin de kellesini kessin." (Kemal, 2021).

Çiçeklidere köyü: Osmaniye ili, Sumbas ilçesine bağlı bir dağ köyüdür. İnce Memed 3 romanıyla birlikte yoğun olarak adı geçmektedir. Çiçeklidere köylüleri, Jandarmanın dağdaki bir grup eşkıyayla çatışmaya girmesi ve eşkıyaların tamamının öldürülmesi sonucunda içlerinden bir tanesini (Kara Osman’ı) İnce Memed diye teşhis ederler ve hatta köylü kadınlar, İnce Memed’in ölüsüne ağıtlar yakıp, kıyafetlerini parçalar. Çiçeklidere köylüleri, İnce Memed’i korumak adına Yüzbaşı Faruk’u kandırmıştır.

O gider gitmez de Yüzbaşı cana geldi, dirildi, daireye koştu, masasına otururken:

"Kan kusturacağım o Çiçeklidersi köylülerine," dedi dişlerini sıkarak. (Kemal, 2021).

Çiçeklidere köyü, köy boşaltmaların, köylüleri sürgüne göndermenin ve sürgüne direnişin örneklerindendir.

İçki, muhabbet gece yarıya kadar sürdü. Çiçeklidesi köylülerine tanınan on günlük mühlet çoktu. O köylüler derhal köyü tahliye etmeliydiler. Mahmut Ağa bunun mümkün olamayacağını söylüyor, "Ben," diyordu, "bu yaşa gelinceye kadar çok köy boşalttım. On günden önce ne yaparsak yapalım onlar köyü boşaltamazlar, bize de baş ağrısı olurlar (Kemal, 2021).

Değirmenoluk köyü: İnce Memed'in doğup büyüdüğü köydür. Bu adla Kadirli'de, Osmaniye'nin diğer ilçelerinde bir köy, Adana'nın Kozan ve Ceyhan ilçelerinde bir mahalle yoktur. İnce Memed 1 'de betimlenen köyün Değirmendere olması kuvvetle muhtemeldir. Değirmendere köyü, Osmaniye ili, Kadirli ilçesine bağlı bir köydür. Değirmendere Köyü 37° 37' 37,6644" Kuzey ve 36° 15' 1,5120" Doğu konumundadır. Kadirli'ye 31, Osmaniye'ye 61 km mesafededir. Köyün arazisi küçük ve dağınıktır. Yetiştirilebilen ürünler kısıtlıdır. Tahıl ekimi ön plandadır. Tarım dışındaki ekonomik etkinlik küçükbaş hayvancılıktır (Osmaniye.net). Bu bilgiler, Değirmenoluk köyü için kullanılan, "Tarla yok, bağ bahçe yok, safi çakırdikenlik." betimlemesi ile örtüşmektedir.

İnce Memed duman kaçan gözlerini oğuşturarak:

"Değirmenoluk'tan geliyor, o köye gidiyorum," dedi (Kemal, 1986).

Değirmenoluk köyü çakırdikenlik... Tarla yok, bağ, bahçe yok, safi çakırdikenlik. (Kemal, 1986).

Kadirli ilçe sınırları içerisinde Değirmenoluk köyü adında bir köy hiçbir zaman olmamıştır. Dikenlidüzü ve Dikenlidüzünü oluşturan beş köy de yoktur. Saha çalışmasında Savrun vadisinde böyle bir düzlük tespit edilememiştir. Kadirli araştırmacı yazar İrfan Can, Dikenlidüzü adında bir lokasyonun olmadığını doğrulamaktadır.

Doğrusunu söylemek gerekirse Torosların koynunda beş köyü içine alan bir düzlüğe rastlamak mümkün değil. Toroslarda, dünyaya kapalı, dünyanın kendisinden habersiz böyle bir yer bulunmaz. Her yaz, Toroslarda yaylaya çıkan Çukurova insanının ayak basmadığı bir yeri bulmak da mümkün değil (Can, 2018).

Değirmenoluk ve Dikenlidüzü'ndeki diğer dört köyün olmadığını Can'ın şu cümlesinden de anlamak mümkündür. Ağalık toprakla olur. Toroslarda ağalık yapacak kadar toprağı bulmak da mümkün değildir (Can, 2018).

Yaşar Kemal'in dağlık arazilerde ağılık sisteminin olmayacağını bilmemesi olanaksızdır. Değirmenoluk ve Dikenlidüzü adlarıyla Toroslarda olmayan bir lokasyonu, romanın ana mekânlarından birisi olarak işlemesi mecbur adam olarak nitelediği ve yine yazarın kendi ifadesiyle kendisinin yarattığı bir karakter olan İnce Memed'i dağdan ovaya indirmesi, ovadan dağa kaçırmasıyla açıklanabilir. İnce Memed, yazarın (Yaşar Kemal'in) ifadesiyle kurgusal bir kahramansa, onun doğup büyüdüğü köyün kurmaca olması da roman yazım tekniği açısından oldukça normal ve kabul edilebilir bir durumdur.

Hemite köyü: Bu köy aynı zamanda İnce Memed romanlarının yazarı Yaşar Kemal'in doğduğu köydür. Köyün günümüzdeki adı, Gökçedam'dır. Ceyhan Nehri kıyısında, Osmaniye-Kadirli karayolu üzerinde ve İl merkezine 23 km mesafededir.

Gece yarıyı dağda ettikten sonra Hemite köyünün yoluna düştü (Kemal, 2020).

Karadut köyü: Kadirli ve Ceyhan ilçelerinde Karadut adıyla bir köy bulunmamaktadır. Aşağıdaki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla adı geçen köyün Akçasaz bataklığının sınırındaki köylerden birisi olması gerekmektedir. Roman kahramanı Ali Safa Bey'in Vayvaylı köylüleriyle olan toprak mücadelesi bu olasılığı güçlendirmektedir.

Ali Safa Beyin son ele geçirdiği çiftlik, Karadutla sınır sınıradır. Çiftliğin topraklarının yaridan çoğu Ermenilerden kalmadır. Gerisi de Karadut köylülerinden zorla, hileyle alınmadır. Karadut köylüleriyle Ali Safa Bey arasındaki anlaşmazlık yıllardır sürer gider. Birbirlerinin izlerine kurşun sıkırlar. Ali Safa Beyin verimli Karadut topraklarına musallat oluşu, hileyle epey toprağı da ele geçişi uzun bir hikaye, daha doğrusu bir maceradır. Bu iş, Ali Safa Beyin hilekarlığının, ihtirasının ölçüsüz, engel tanımaz olduğunu gösterir. Bir avuç toprak için Ali Safa Beyin nelere kadir olduğunu da anlamış oluruz.

Kesme köyü: İnce Memed'in Abdi Ağa'nın baskısından, zulmünden kaçıp kurtulmak isteğiyle zorunlu olarak yerleştiği köyün adıdır. Bu köyde Süleyman'ının keçilerini gütmüştür.

Hösük anlatmaya başlayınca, kalabalık etrafına sıkıştı. Halka oldu. Hösük, Memed'i nasıl gördü. Orağı kafasına nasıl vuracaktı. Hepsini teker teker, hiçbir şey unutmadan anlattı. Abdi Ağa kızdı, küplere bindi: Vay Süleyman vay! dedi. Demek Süleyman benim kapıdaki adamları alır çoban edersin! Kırdığın ceviz kırkı geçti Süleyman! Demek Kesme köylü Süleyman ha? (Kemal, 1986).

Kesme köyün, Dikenlidüzü'ndeki köylerden birisi olduğu anlaşılmaktadır. Kesme köy adıyla Adana ve Osmaniye ilçelerinde bir köy veya mahalle adı

bulunmamaktadır. Kesme köyüne en yakın ad, Kadirli ilçesindeki Kesim köyüdür. Romanda geçen Kesme köy, Kesim köyü olabilir. Ceyhan Nehri kıyısında, Osmaniye-Kadirli karayolu üzerinde ve İl merkezine 23 km mesafededir.

Menekşeli köyü: Adana'nın Sarıçam ilçesine bağlı köydür. 12.11.2012 tarihli 6360 sayılı kanunun 6. maddesi, Büyükşehir belediyelerinin sınırları, il mülki sınırlarıdır, hükmü gereğince mahalle statüsüne dönüşmüştür.

“Bu gece buralardan uzaklaşmalı, çok uzaklara gitmeliyiz. En azından o Kızılbaş köyünü tutmalıyız. Neydi o köyün adı?”

“Menekşeli,” dedi Temir (Kemal, 2020).

Narlıkışla köyü: Osmaniye ili, Kadirli ilçesine bağlı bir köydür.

Yobazoğlu Hasan Narlıkışla köyünün en ucunda terkedilmiş, çitleri bel verip çatısındaki sazları dökülmüş delik deşik bir huğa sığınmıştı(Kemal, 2020).

Öküzlü köyü: Roman kahramanı Hatçe'nin kadınlar koğuşundaki hapis arkadaşı İraz'ın oğlu Rıza'yı vuran Ali'nin ifadesinde adı geçen köydür. İnce Memed romanlarının 1.ciltinde adı geçen Öküzlü köyü, Adana ve Osmaniye illerinin sınırları içinde yoktur; fakat Öksüzlü diye bir köy adı vardır. Köy; Osmaniye il merkezine 68 km, Kadirli ilçe merkezine 23 km uzaklıktadır. Aynı zamanda köyün 1925 yılından itibaren aynı adı taşıdığı bilinmektedir. Yazar (Yaşar Kemal) ilk cildin ilk baskısında bir yazım yanlışı yapmış olabilir mi? Olabilir. Ancak, daha sonraki baskılarda bu yanlışı düzeltme olanağı varken niçin düzeltmesin? Bu da düşündürücüdür.

Ali verdiği ifadede, o gün köyde olmadığını, Öküzlü köyünde düğünde bulunduğunu şahitleriyle ispat etti. Öküzlü köyü Sakarköye dört saattir (Kemal,1984).

O zamanın ulaşım olanaklarını düşündüğümüzde, insanlar ulaşımını yaya olarak yapmaktadırlar. At, zamanın en pahalı ulaşım gereçlerinden birisidir ve varlıklı insanların atları vardır. Sağlıklı, dinç bir insanın, bir saatte tempolu bir yürüyüşle 6 kilometre yol aldığını kabul edersek, Kadirli ilçe merkezine 23 km. mesafede bulunan Öküzlü köyünün, Öksüzlü köyü olması kuvvetle muhtemeldir.

Sakarköy: Adana ve Osmaniye ilçelerinde günümüzde Sakarköy adıyla bir yerleşme bulunmamaktadır. Ancak romandaki anlatımlardan burasının bir ova köyü olduğu anlaşılmaktadır. Ovanın Anavarza Ovası olma olasılığı ise çok yüksektir. Seçili parçada Adı geçen Adaca kayalığı, İnce Memed romanlarında Anavarza kayalığı olarak da anlatılmaktadır.

Anavarza'ya iki saatlik yolları kaldı. Yalnız gökyüzünü görüyorlar. Bir de Anavarza kayalığının tepesini (Kemal,1986).

Sakarköy'ün toprakları çok verimli... Öteki köylere bakarak geniş de. Büyük bir düzlük... Bu düzlüğün tam orta yerinde bir nokta gibi, Adaca denilen kocaman kaya parçası var. Cümle düzlük ekilip yeşerince, tarlalar yeşile kesince, Adaca kayası bembeyaz, yeşilliğin ortasında parlar (Kemal,1986).

Sakarköy'ün Anavarza Ovasındaki köylerden birisi olduğuna dair güçlü kanıtlardan birisi de Iraz Ana'nın Kadirli'deki hapishanenin tek kişilik kadınlar koğuşunda yatıyor olmasıdır. Bu hapishanede Hatçe'yle birlikte bir süre hapis yatmışlardır. Hapishanede iki kadın dertleşirken Iraz, Hatçe'ye şöyle der:

Sarıbahçe köyü: Adana ilinin Ceyhan ilçesine bağlı bir köyken 2012'de çıkarılan yasayla mahalle yapılmıştır.

Topal Ali, Aktozlu'da olup olmadığını iyice sağlamlamak için: O, dedi. Aktozlu köyünü hiç sevmeyiz. Çukurovaya inince dayısının oğlunun evinde kalır Sarıbahçe köyünde (Yaşar 1986).

Sakızlı köyü: Günümüzde Adana'nın Yüreğir ilçesine bağlı bir mahalledir.

Çünkü dağlardan kovulanlar gelir Çukurovada köy kurarlarsa mükâfatlandırılmış olurlar, tıpkı Sakızlı köyü gibi. Numuneyi imtisal olurlar. (Kemal, 2021).

Sarıasma köyü: Ağa, bey, eşraf takımından roman karakteri Molla Duran'ın doğduğu köydür. Romanda köyün kuytu bir köy olduğu ve bu nedenle sosyal etkileşimlere kapalı, izole bir köy olduğu anlatılmaktadır. Savaş yıllarında asker kaçaklarının, eşkıyanın sığındığı sonrasında yerleştiği bir köy olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal yerleşmelerin nasıl ve hangi durumda göç aldığına dair anlamlı bir örnektir, Sarıasma köyü. Sarıasma köyünün nerede olduğuna dair bir bilgi edinilmemiştir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında köy ilk yabancıları gördü. Bunlar, kimisi daha bıyığı terlememiş genç, kimisi de orta yaşlı kişilerdi. Kimisi silahlı, kimisi silahsız, kimisi yarı çıplak, kimisi de koyunları altın dolu, çok güzel giyinmiş, altın kordon takınmış, parlak çizmeli kişilerdi. Birkaç yıl içinde köydeki insan sayısı üç katına, Kurtuluş Savaşı günlerinde de beş katına, yedi katma çıktı. Köye sığınanlar daha çok okumuş yazmış kişilerdi. İçlerinde eşkıyalar, yol kesiciler, kaçakçılar da vardı. Bu asker kaçakları, kaçakçılarla birlikte de kurulduğundan bu yana tekdüze yaşamını sürdürmüş olan Sarıasma köyü birden başkalaştı, birkaç ay içinde köylülerde gözle görülür bir biçimde değişiklikler oldu. Köylülerin kılıklarında bile farklar görüldü. Kaçakların bir kısmı bu kuytu köye ev bile yapıp, karılarını getirdiler (Kemal, 2021).

Şabaplı Köyü: Osmaniye'nin Kadirli ilçesine bağlı bir köydür.

Şabaplı'ya geldiler. Şabaplı'nın altından geçen su arkı patlamış, alttaki yolu su basmıştı. Ayaklarını çıkarıp girmek zorunda kaldılar (Kemal, 1986).

Vayvay köyü: İnce Memed 2 ve 3’de romanın ana mekânlarından birisi olan Vayvay köyünün şimdiki adı Vayvaylı köyüdür. Ali Sefa Beyin topraklarına katmak isteği, bu nedenle köylüleri topraklarından çıkarmak için mücadele ettiği ve mücadelesini canıyla ödediği Vayvaylı köyü Osmaniye’nin Kadirli ilçesine bağlıdır.

Vayvay köyü Anavarza ovasının yukarı ucunda, Topraktepe’nin yarım saat kadar aşağısında, Dedefakılı bükünün sağında, Savrun çayının çakıltaşlarını yayararak genişlediği yerdedir. Köyün evlerinin hepsi kamıştan, sazdan, çitten yapılmış huğdur. Anavarza düzlüğüne yukarlardan bakar (Kemal, 1984).

Yalnızdut köyü: Kadirli ilçesinin köyüdür. İnce Memed romanlarında Yalnızyurt, Yalnızkurt adlarıyla aynı köyden söz edilmiştir.

Yalnızdut düzünü geçtiler. Sonra bir bataklığa saplandılar (Kemal, 1986).

Yanıkören köyü: Toroslarda ve Çukurovada günümüzde Yanıkören adıyla bir köy veya mahalle bulunmamaktadır. Ancak roman karakterlerinden Kertiş Ali’nin Yanıkören köyünün tamamını dayaktan geçirmiştir. Kertiş Ali, uzatmalı bir onbaşıdır ve kasabanın jandarma karakolunda Yüzbaşı Faruk, Asım Çavuş’la birlikte çalışmaktadır. Sözü edilen kasaba Kadirli’dir. Bu nedenle Yanıkören köyünün Kadirli civarında bir dağ köyü olması yüksek bir olasılıktır.

Hocayla Memedler, öteki eşkıyalar, Yanıkören köyüne, ikinci gün kuşluklayın girdiler (Kemal, 2020).

Yelpınar köyü: Toros dağlarındaki Türkmen köylerinden birisi olduğu romandaki anlatımlardan anlaşılmaktadır. Köyün bugünkü adı, mahalle olup olmadığına dair herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır.

“Bu köy çok eski bir köy,” dedi Hoca. “Bu köyün bir başka adı da inadım inat köyüdür.” (Kemal, 2020).

Köye, inadım inat denmesinin nedeni romanda şu cümlelerle açıklanmıştır:

Bu korkunç kovalamaca Türkmenler yenilip ovaya yüz binlerce insan hapsedildikten, hanelerine sıtma kıranı girip binlerce kişi sinekler gibi kırıldıktan sonraya kadar da sürdü. Birçok dağ köyü sıtmaya, ölüme karşın hükümetle başa çıkmayıp ovaya yerleşti, ama Yelpınar köyü inadını sürdürdü. O ünlü Validen sonra da hükümet onların yakalarını bırakmadı. Evlerini yıktılar, onlar gene ev yaptılar. Hapsettiler, inatlarından dönmediler. Yıkık köyün ortasına candarma karakolları kurdular, köye dönenleri yakalayıp hapishanelere taşıdılar. Köylüler uzak dağlara, kuytulara, saklı yerlere alaçıklar, çadırlar, evler kurdular. Zaptiyeler, candarmalar onları oralarda da rahat bırakmadılar. Ne yaptılar, ne ettilerse inadım inat Yelpınar köylüleriyle, onun gibi daha birçok köyle başa çıkamadılar. Toros köylüleri dağlarda aç susuz, zulüm altında kalsalar bile Çukurovanın sıcakına, sivrisineğine alışamadılar, yıkılmış yakılmış köylerine gerisin geri

döndüler. Bu kovalamaca uzun bir süre, hükümetler inatlarından dönünceye, onları ve dağları unutuncaya kadar sürdü (Kemal, 2020).

Yalnızçam köyü: Bu adla bir köy ve mahalle adı İnce Memed romanlarında sınırları çizilen Orta ve Doğu Toroslarda ve Çukurovada yoktur.

Yolaşan köyü: Bu adla bir köy veya mahalle adı tespit edilememiştir. İnce Memed 4'deki anlatım dikkate alındığında Alidağı'nda bir köyden söz edilmektedir. Yolaşan köyünün Orta Toroslarda bir dağ köyü olması yüksek bir olasılıktır. Bir başka olasılık da yazarın kurguladığı bir köy adıdır.

Yalnızçam ve Yolaşan köyleri aynı olay örgüsünün içinde anlatılmıştır.

Bayramoğlu, Yüzbaşı Faruk'a, Yüzbaşı, Gavur Ali'ye, teğmenlere haber gönderdi, gece Alidağın dibinde buluştular, İnce Memed onların durumlarını haber alması diye akla gelen her gizliliğe, onu yanıltmak için her hileye başvuruyorlardı. İnce Memed Yolaşan köyünde Gül Dedenin evindeydi. Bu kesindi, öyleyse bütün birlikler ters yöne gidecekler, sonra da çok çabuk bir dönüşle Yolaşan köyünü saracaklardı. O gece yürüyüşe geçtiler, sabaha karşı Yalnızçam köyüne geldiler. İnce Memed, onların Yolaşan'a gelmek için yön değiştirdiklerini anlamış, o da onların gittiği yöne yönelmiş, onlardan önce kese yollardan Yalnızçam köyüne gelmiş, Veli Dedenin evine yerleşmişti. (Kemal, 2020).

Romanda adları geçen fakat haritalarda ve kaynaklarda adları yer almayan kırsal yerleşme alanları için şunu söylemek mümkündür. Yazar (Yaşar Kemal) romanın olay kurgusu içinde bazı mekân adlarını kendi türetmiş ya da değiştirmiş olabilir. Örneğin Yalnızdut köyünün adını, kuş uçmaz, kervan geçmez bir yerleşme alanına vurgu yapmak için Bazen Yalnızyurt, bazen de Yalnızkurt olarak kullanmış olabilir.

Kırsal Yerleşmelerdeki Konut Özellikleri

İnce Memed romanlarında kırsal yerleşim alanlarındaki konut tipleri ova, dağ ve yaylalar olmak üzere yeryüzü şekillerine göre ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Kırsal alanda dahi sınıfsal farklılıklar konutlar üzerinden verilmektedir. Çukurova'nın kırsal konut tipi huğ denilen evlerdir. Bu evler, duvarları kerpiç ya da genellikle toprak sıvalı kamış ya da ağaçtan yapılmış çatılarının üzeri kamış ve sazlarla örtülüdür.

Çukurova'daki köy evleri genellikle sazlarla kamışlardan, cilpirti dedikleri çalılardan kurulur, huğ denilen bu evler dikdörtgen biçiminde, uzunlaması en çok yirmi beş, otuz adım, enlemesi on adımla on beş adım arası olurdu. Yan duvarları kamışsa, kamışlar, uzatılmış kalasların üstüne dikine dizilirdi, çitse, dikilmiş kazıkların arası ince cilpirti çubuklarıyla üstü çoğunlukla sazlarla örtülürdü. Yalnız çok zengin insanların evlerinin, o da çok seyrek, duvarları taştan örülür, damları da çinkoyla, kiremitle örtülürdü Duvarların yüksekliği iki buçuk metreden fazla

olamazdı. Kamış çitlerin de, cilpirt çitlerin de içi toprakla kalınca sıvanır, bu sıvaların üstü de Hemite dağı yörelerinden getirilmiş mavi, sarı, yeşil, kırmızı topraklarla boyanır, süslenirdi (Kemal,2021).

Yoksul dağ köylerinde tek odalı huğ evler vardır ve bu evlerin damı toprak damdır, üzerlerinde kamış veya saz yoktur. İnce Memed'in baba evi bu evlerdendir. Özel bir toprak türü olan Sarıçağşak toprağı ile üzeri örtüldüğü için toprak dam su geçirmemektedir.

Memed'lerin evi bir gözdür. Bir göz toprak dam... Duvarı anacak bir metre yüksekliktedir. Bütün köyün damları güz yağmurlarına dayanamaz akardı. Köyde bir Memed'lerin damına kâreylemezdi güz yağmurları. Baba ölmeden az önce, Sarıçağşak'tan toprak getirmiş, evin üstünü onunla örtmüştü. Sarıçağşakın toprağı bir başka topraktır. Bizim bildiğimiz, kara, kumlu topraklardan değildir. Bu toprak, parça parça billur gibi donmuştur. Sarısı, kırmızısı, moru, mavisi, yeşili türlü türlü vardır. Bu renk renk toprak billurları birbirine karışmıştır. Bu sebepten, Memed'lerin evlerinin damı güneşte çeşit çeşit rengiyle yalp yalp yanar (Kemal, 1986)

Şekil 24: Huğ Ev Fotoğrafi

Şekil 25: Huğ Ev İç Mekân Fotoğrafı

(Şekil 24 ve 25 Kadirli Kent Müzesi bahçesinde aslına uygun olarak yapılmış huğ evin görüntüleridir.)

Toros Dağlarında Bir Başka Mekân: Yörük Çadırı

İnce Memed'in coğrafyasında, Torosların eteklerinde, yamaçlarında, tepelerinde sadece dağ köyleri yoktur. Konargöçerler, Yörükler ve Türkmenler de vardır. Yörüklerin obalarında çadırlar vardır. Çadırların folklorik özellikleri şu cümlelerle anlatılmıştır.

Çadırın içine kapıdan başlarını eğerek içeri girdiler. İçeri girer girmez Memed afalladı kaldı. Çadırın içinin güzelliği onu vurdu. Ömründe ilk olarak böyle bir çadır içi görüyordu. Yörügün merhabasını bile duymadı Gözü çadırın içinde. Çadırın arka tarafında nakışlı çuvallar... Çuvallarda nakışlar renkler uçuşuyor. Baş döndürücü hızla uçuşuyorlar. Renklerin cümbüşü veryansın ediyor. Nerden bu kadar ışık sızıyor çadırın içine? Işıklar renkler birbirine karışmış oynuyor. Memed'in gözüne bir çuval takıldı. Uzun zaman gözünü çuvaldan alamadı. Çuvalın üstünde muhabbet kuşları vardı. Küçük küçük... Belki bin tane. Gaga gagaya vermiş kuşlar... Yeşil mavi, kırmızı, mor kuşlar. Kuşlar renk renk uçuşuyor (Kemal, 1986).

Yukarıdaki cümlelerde bahsi geçen yörük çadırı Kerimoğlu'nun çadırıdır. Çadır, İnce Memed için yeni ve bambaşka bir mekândır (Uysal; 2016). Yörük çadırı, İnce Memed için yeni bir varlık alanıdır. Çünkü daha önce böyle bir çadır görmemiştir. Öncesinde huğ evde yaşayan, dağ çıkıp eşkiya olduğunda mağaralarda, kayaların

kuytularında yaşayan birisi için yörük çadırı oldukça farklı bir mekândır. İnce Memed için Kerimoğlu'nun çadırı yeni bir varlık alanının oldukça değerli bir sembolüdür.

Türkmen aşiretleri Osmanlı döneminde Çukurova'ya neredeyse hiç inmemiş, ovayı hiç görmemiştir. Deyim yerindeyse ovayı boş bırakıp dağları doldurmuşlardır. Osmanlı döneminde Türkmen aşiretlerin dağlara yerleşmesi onlara bir anlamda özerklik sağlamıştır. Çünkü bu dönemde Toroslar vergi vermeyen, asker göndermeyen bir coğrafyadır. Osmanlı Devleti bu durumdan rahatsızdır. Aşiretleri konargöçerlikten yerleşik hayata geçirmeye karar vermiş, bu amaçla 1868 yılında Türkmen aşiretlerinin üzerine bir ordu göndermiştir. Türkmen aşiretleri hakkındaki bilgi romanda şu şekilde verilmiştir:

Aşiretler konardı oba oba. Dumanlar tüterdi oylum oylum. Osmaniye Toprakkale düzün, yani Ceyhan ırmağının dağlara doğru düşen yukarı yörelerini, deniz geçesini Tecirli aşireti yurt tutardı. Onun alt yanını, Ceyhanbekir'li, Mustafabeyli, Ceyhan kazasını Cerit aşireti, Anavarza'yla Hemite kalesi arasını Bozdoğan aşireti, Anavarza Kozan arasını Lek Kürtleri, Sumbas suyu Toroslar arasını Sumbaslı aşireti, şimdiki Ekşiler köyüyle Kadirli arasını da Tatarlı aşireti yurt tutardı. Bazı bazı yerlerini değiştirdikleri de olurdu. Bozdoğan Cerit'in yerine, Cerit Bozdoğanın yerine geçerdi. En zorlu aşiret Avşar aşiretiydi. O, Çukurovada canının istediği yere konabilirdi. Önüne geçen olamazdı (Kemal,1986).

Aşiretler, ne kadar dirense de Osmanlı Ordusunun karşısında tutunamamışlardır. Aşiretler yenilmiştir. Bu yenilginin siyasal coğrafya açısından sonuçları, romanın kahramanlarından Koca İsmail'in ağzından aktarılmaktadır:

“İşte bundan sonra aşiretleri zorlan Çukurovaya yerleştirdi Osmanlı. Tarla verdi, tapu çıkardı. Yaylaya çıkmayalım diye de dağ yollarına asker dikti. Kimse yaylaya çıkmadı. Aşiret Çukurovada dökülü dökülüverdi. Kimi sıtmadan kimi sıcaktan... Kıran girdi aşirete... Aşiretin Çukurova da yerleşip kalmaya hiç niyeti yoktu. Osmanlının verdiği bağ çubuklarının, ağaçların köklerini yakıp öyle dikeyorlardı. İşte bu yüzden ki, şimdi hiçbir köyde ağaç yoktur. Sonra baktı ki Osmanlı, aşiret tüm kırılacak. Yazın yaylaya çıkma izni verdi. Sonra sonra aşiret de Çukurova'ya yerleşmeye, yurt yerlerini köy yapmaya, daha sonraları da ekin ekmeye başladı. Ondan sonradır ki aşiret bozuldu. Törenler kalktı. Devir döndü. İnsan miskinleşti. Osmanlının dediği oldu.” (Kemal, 1986).

Yörük beylerinin çadırları, diğer çadırlara göre farklılık göstermektedir. En görkemli çadır yedi direkli. Ancak Yörükler güç kaybetmeye başlayınca çadırdaki direk sayısı azalmaktadır.

“Bu çadırlar yedi direkli olur Battal Ağa, bunun iki direği nerede?”

“Hürü bacım,” dedi Battal Ağa, “artık bizim gücümüz yetmez oldu yedi direkli çadıra. Yedi direkli çadırı taşımak için dört deve gerek. Biz de ne deve kaldı, ne de Arap atı... Bizi bitirdiler

Hürü bacım, bizim iflahımızı kestiler. Çadırda beş direğe indi. Gelecek yıl üç direğe, ötekisi yıl da bir direğe inecek...” (Kemal, 2021).

Bey çadırları tek başlarına olmaz, o çadırların yanında derimevi denilen derme çatma yapılar vardır. Derim sözcüğü derme, çatma anlamlarını taşır (Karakış, 2019).

Mademki derimevi var Beylik çadırının yanında, bu her obada olmaz, biz de orada kalırız (Kemal, 2021).

İnce Memed romanında, Yörükler dışında farklı etnik gruplar da vardır. Ne var ki, bu grupların hepsi neredeyse romanda Yörük kimliği altında verilmektedir. Buradan Yaşar Kemal’in Yörük deyimini çok geniş bir anlamda kullandığı sonucuna ulaşabiliriz. Yaşar Kemal için Yörük deyimini, göçebe, yarıgöçebe –ya da yerleşik köylü düzenine geçmiş eski göçebe– Türkmen, Kürt, Sünni, Alevi Toros Dağlarında ve onun eteklerinde yaşayan herkesi kapsamaktadır. Dar anlamı ile “kara-çadırlı Yörük”ün katışımı bir Anadolu insanı tipidir. Etnik ve dinsel özelliklerini tanımlamak güçtür (Boratav,1982). Boratav’ın bu saptaması, şu satırlarda gerçeklik kazanmaktadır.

“Daha kışın Çukurova kışlağı, yazın Toros yaylağı olan, üç eteğini çıkarmamış Türkmen Beyi saygıdeğer Kürt Ali Ağayı da üç sefer Arif Saim Beye gönderdi. Onurlu Ali Ağa her gidişinde eli boş döndüğü halde İdris Bey’e dayanamamış ona üç sefer gitmişti.” (Kemal,1984).

3.3.5.3. Kentsel Yerleşme Alanları

Romanlarda Adana başta olmak üzere, Adana’nın daha sonra il yapılan ilçesi Osmaniye, Adana ve Osmaniye’nin ilçeleriyle birlikte Maraş, Antep vilayetleri yoğun olarak işlenmektedir. Halep, Beyrut gibi Türkiye Coğrafyası dışında kalan kent isimlerinin yer alması olay örgüsüyle ilgilidir ve bu coğrafyaların Cumhuriyet’ten önce Osmanlı Devletinin idaresi altında olması bakımından oldukça gerçekçidir.

İnce Memed 1’de yer alan kentsel yerleşme adları şunlardır: Osmaniye, Kadirli, İslahiye, Akçadağ, Aladağ, Adana, Bolu, Kozan, Maraş, Antep, Mersin.

İnce Memed 2’de Kadirli, Kozan, Birecik, Ankara, Adana, Tarsus, Mersin, İskenderun, Bingöl, Hacılar, Pazarcık, Çanakkale, Urfa, İzmir, Aydın, Denizli, Manisa, Karaisali, Erzurum, Maraş, Payas, Dört Yol, Yüreğir, Çolaklı’nın adları kentsel yerleşmeler olarak geçmektedir.

İnce Memed 3’de kent adları daha yoğun olarak geçmektedir. Kozan, Tarsus, Yüreğir, Payas, Osmaniye, Dumlupınar, Maraş, Antalya, İstanbul, Ankara, Adana,

Çanakkale, Sarıkamış, Sakarya, Aydın, Maraş, Göksün, Andırın, Ceyhan, Kadirli, Malatya, Bağdat, Halep, Konya, Urfa, İskenderun belli başlı kent adlarıdır.

Eserin dördüncü cildinde adları geçen kent isimleri ilk üç ciltteki kentlerdir. Kadirli, Yüreğir, Kozan, Ceyhan, Osmaniye, Mersin, Ankara, Adana, Diyarbakır, Dumlukale, Misis, İstanbul, Antakya, Maraş, Kayseri, Niğde, Konya, Dört Yol, Çanakkale, Sarıkamış, Antep, Adıyaman, Malatya, Sivas, İskenderiye, Şam, Halep'in isimleri serinin son cildinde de yer almaktadır. Dördüncü ciltte adı geçmeyen fakat olay akışının ana mekânlarından birisi olan Yumurtalık ilçesi vardır.

Adana: Olay örgüsünün gerçekleştiği birincil derecedeki kentsel yerleşme ve idari merkez adıdır; sonradan il merkezi yapılan Osmaniye İnce Memed romanlarının yazıldığı yıllarda Adana'ya bağlı bir ilçe merkezidir.

“Bir şehir var Adana Şehri safi sırcadan tiril tiril yanar gece gündüz...” (Kemal, 1984).

Antakya: Hatay ilinin merkez ilçesidir. İnce Memed romanlarında ana mekân olan Kadirli ve dördüncü ciltte olay örgüsünün gerçekleştiği Yumurtalık ilçesine olan coğrafi yakınlık nedeniyle Antakya adı yer almaktadır. Kadirli'de başlayan bir olay Antakya'da devam edebilmektedir.

Bayramoğlu onun ardını bırakmıyordu. Onu Antakya'da buldu, elinden kaçırdı (Kemal, 2020).

İnce Memed romanlardaki bu tür takipler, romanın coğrafyasını genişletmektedir. Yukarıdaki cümlede Bayramoğlu'nun takip ettiği roman karakteri Gülmezoğlu'dur. Cümlenin devamında Hama, Halep, Şam kentlerinin isimleri yer almaktadır.

Gülmezoğlu, Hama'dan sonra Halep'e, Halep'ten Şama gitti. Bayramoğlu, o, nereye giderse onu gölgesi gibi izliyor, sonunda onunla karşı karşıya geliyordu (Kemal, 2020).

Çukurova ve Toroslar'ın dışında yer alan kent adları, belli bir coğrafyanın diğer coğrafyalarla olan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal bağlantılarıyla ilgilidir. Örneğin Ankara, başkent olması nedeniyle siyasi coğrafya açısından İnce Memed romanlarında adı geçmektedir.

Öyle durup dururken ortaya attığı o söz ortalığı velveleye vermiş, Adana, Ankara ve hem de İstanbul çalkalanmıştı. Arif Saim Beyin Mustafa Kemal Paşaya suikast yapacağı haberi bütün ülkede bomba gibi patlamıştı (Kemal, 2021).

Çanakkale ise roman kahramanlarının anılarında veya anlatıcı kişinin ifadelerinde I. Dünya Savaşı'ndaki bir cephenin adıdır. Türkiye'nin her bölgesinden

olduğu gibi Çukurova ve Toroslar'dan bu cepheye asker gitmiş ve çoğu orada şehit düşmüştür.

Bazı kentler ise yapı ustaları ile ilişkilendirilmiştir.

“Sivas’tan, Kayseri’den, Göksun’dan çok ustalar getirmiş, namlı, hünerli ustalar...” (Kemal, 2021).

Ayrıca Sivas, Pir Sultan Abdal’la ilişkilendirilmiştir.

Hızır Paşa, pirim, düşün gerçekleşti, der, asesler piri alırlar Sivas meydanında asarlar. O yüzden Sivas’ın adı kanlı Sivas kalır. Kıyamete kadar da bu şehrin adı böyle kalacaktır (Kemal, 2021).

Sakarya adı, Sivas’ta olduğu gibi Osmanlı’ya muhalif Alevi-Bektaşî Şeyhlerinin efsanelerini anlatılırken romanın sayfalarında yer almaktadır.

Sakarya Şeyhini sorarsanız Sultan Dördüncü Murad devrinin Mehdisi’dir. Mehdi olaraktan Sakarya dağlarında zuhur ve huruç eylemiştir. Padişah üç kere üstüne ağır asker göndermiş, Mehdi üç keresinde de Osmanlı askerini birkaç bin kişiyle püskürtmüştür. (Kemal, 2021).

Konya kenti, 13. Yüzyıldaki Baba İshak isyanında Selçuklu’nun başkenti olması nedeniyle İnce Memed 4’te mekân adı olarak vardır.

Ve az kalmıştı başkent Konya’yı almalarına. Konya’yı alacak, zulmün sultanını ele geçirecek, bunca kötülüğün, çürümüşlüğün hesabını ondan soracaklardı. Ondan ve hem de adamlarından (Kemal, 2020).

Konya ayrıca Mevlana ile ilişkilendirilmiştir.

Çok güzel bir resim... Ustası çok büyük bir usta... Konya’da Molla Hünkârın Türbedarıdır kendileri (Kemal, 2020).

Kadirli: Osmaniye’ye bağlı bir ilçedir. İnce Memed 1, 2, 3’de ana mekândır. İnce Memed romanının en önemli mekânları Anavarza ovası, Akçasaz, Vayvay köyü, Savrun çayı Kadirli ilçesinin sınırları içerisindedir. Antik Çağda adı Flaviapolis olan Kadirli ilçesinin bulunduğu coğrafyada birçok devlet ve medeniyet kurulmuştur. Bu devletlerin adları şunlardır: Kizzuvatta Krallığı, Hititler, Asurlar, Kilikyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Anadolu Selçukluları, Dulkadiroğulları ve Osmanlılar. İlçe bugünkü adını Dulkadiroğulları beyliğinden almıştır. Osmanlı devrinde Kadirli, Maraş Beylerbeyliğine bağlı bir sancaktır. Kars-ı Maraş, Kars-ı Zül Kadriyye adlarıyla Osmanlı Salnamelerine yazılmıştır. Osmanlı döneminde 1872 yılında kurulan Kadirli Belediyesine Karsakeli, Pazaryeri ve Kars Pazarı adı verilmiştir. İlçe 1928’de Kadirli adını almıştır (Kütük, 2016). Osmanlı son döneminde Kadirli ilçesine verilen adlardan ikisine bakılacak olursa Kadirli ilçesinin bir ticaret merkezi olduğu sonucu çıkarılabilir.

İnce Memed romanının ilk üç cildinde sürekli olarak kasabadan bahsedilmektedir. Ne var ki kasabanın adı hiçbir yerde belirtilmemiştir. Kasabanın neresi olduğu okuyucunun izleğine bırakılmıştır. Kasabanın adı hakkındaki ilk ipucu, İnce Memed'in bir bayram günü arkadaşı Mustafa ile ilk kez kasabaya gitmek için yola çıkmaları ve kasabayı tarif üzerine bulma çabalarında geçmektedir. Memed, arkadaşı Mustafa'ya kasabaya yaklaştıklarını söylediğinde Mustafa ona nerden belli diye sorar ve devamında Memed konuşur:

“Sular Çukurovada kıvrılır gider. Bence, bu su Savrun suyudur. Kavaklar da Kadirli'nin Değirmenoluk kavaklığıdır. Durmuş Ali Emmi böyle anlatırdı. Tamam mı?” (Kemal, 1986).

Kasaba hakkında romanların hiçbir cümlesinde bu kadar açık ve net olarak Kadirli adı geçmemiştir. Fakat kasabadan sürekli söz edilmektedir.

Kasaba dağların eteğinde, bir koyağın ucunda, ovanın bittiği yerdeydi. Batısında bir çıplak vardı ve tepenin dibinden Savrun çayı apaydınlık akıyordu (Kemal, 1986).

Yukarıdaki cümlelerde kasaba hakkındaki en önemli ipucu yine Savrun Çayıdır. Savrun Çayı Osmaniye şehrinde yer almaktadır. Romanda sözü edilen ova, içinde birçok küçük ovayı barındıran Anavarza ovasıdır. Anavarza ovası, harita üzerinde Kadirli, Kozan ve Ceyhan ilçe sınırlarının kesiştiği yerdedir. Bu durumda, kasabanın sonradan il yapılan Osmaniye'nin Kadirli ilçesi olduğu anlaşılmaktadır. Kasabanın, Kadirli olduğuna dair bir diğer kanıt da Vayvay köyüdür. İnce Memed 2 romanının ana eksenini olan Vayvay köyü ve bu köyün üzerinde büyük bir çiftlik kurmak isteyen Ali Safa Bey'in kasabadaki evi düşünüldüğünde, romandaki kasaba Kadirli'dir. Bugün Kadirli ilçesinin 59 köyü arasında yer alan Vayvaylı köyü, romanda geçen Vayvay köyüdür. İleri sürülen kanıtlar ışığında kasabanın Kadirli olduğu gayet net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Romanda adı geçen Narlıkışla köyünün Kadirli ilçesine bağlı bir köy olması da kasabanın Kadirli olduğuna işaret etmektedir.

Kasabanın neresi olduğuna dair bir kanıt da Şabaplı köyüdür. İnce Memed ve çocukluk arkadaşı kasabaya gitmek için yola çıktıklarında Kadirli'nin Şabaplı köyünden geçerler.

Şabaplı'ya geldiler. Şabaplı'nın altından geçen su arkı patlamış, alttaki yolu su basmıştı. Ayaklarını çıkarıp girmek zorunda kaldılar (Kemal, 1986).

İnce Memed romanlarında adı geçen köylerin birçoğu Kadirli'ye bağlıdır. Bu köylerin adları şunlardır: Azaplı, Narlıkışla, Vayvay, Yalnızdut, Cıgıcık, Kesme köy.

İnce Memed romanının ilk üç cildinde kasaba Kadirli'dir. Bu nedenle Kadirli ilçe merkezi bu çalışmanın ana mekânıdır.

Yaşar Kemal, İnce Memed romanlarını Kadirli'de arzuhalcilik yaptığı yıllarda, şimdiki adı Pazar Mahallesi olan mahalledeki sosyal ilişkilerden, mekânlardan, sosyal gruplardan edindiği gözlemlerle oluşturduğuna dair kanaatimiz, Kadirli'de yapılan saha çalışması sonucunda elde edilen bulgulardan oluşmuştur.

Saha çalışmasında, Kadirli hakkında kaynak kişi olarak görüşlerine başvurduğumuz Kadirli Kent Müzesi Müdürü Cevahir Zararsız, Kadirli Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Muzaffer Kaya ve Kadirli sakinlerinden Mehmet Demir'in Kadirli tarihi ve coğrafyası hakkında verdikleri bilgiler de bu kanaatimizi güçlendirmiştir.

İnce Memed Romanının Tarihsel Boyutu İçinde Günümüze Uzanan Kadirli Görselleri

Şekil 26: İnce Memed 1’de Adı Geçen Kasaba Hanının Duvarı ve Bugünkü Kullanımı

Şekil 27: Roman Karakteri Murtaza Ağa'nın Uğradığı Kebabçı Dükkânları

Şekil 28: Roman Karakteri Kertiş Ali Onbaşı'nın Namaz Kıldığı Hamidiye Camisi

Şekil 29: Hamidiye Camisi'nin Ayakkabı Ustaları ve Terzilerin Bulunduğu Sokağa Açılan Avlu Kapısı

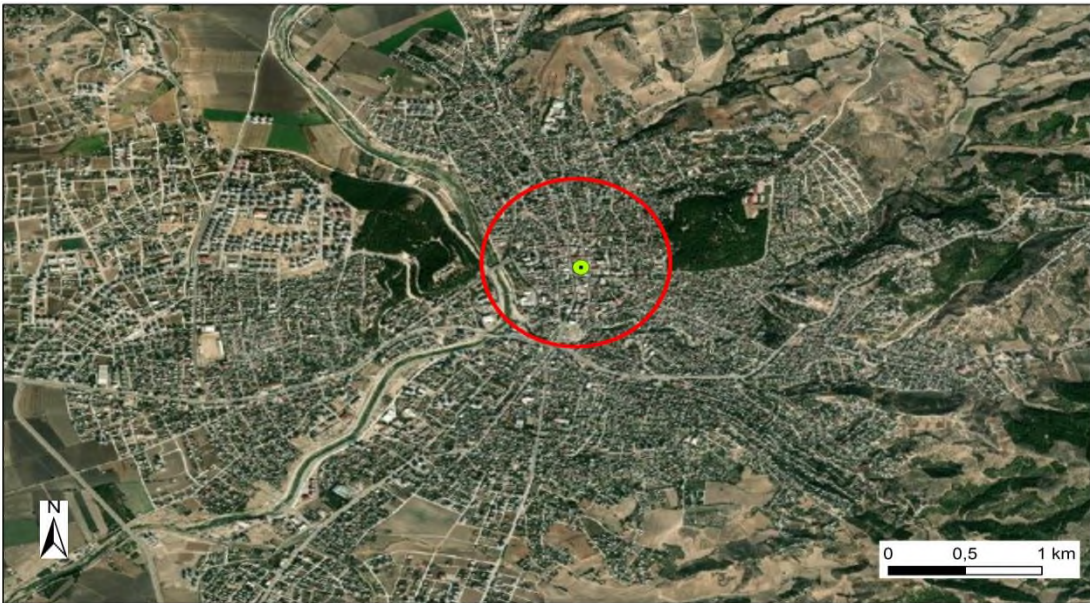
Pazar Mahallesi İnce Memed romanlarının yazıldığı tarihsel dönemi önemli ölçüde günümüzde de yansıtmaktadır (Şekil 26) (Şekil 27) (Şekil 28) (Şekil 29).

Romadaki kahvehanelerin, arzuhalcilerin ve Yaşar Kemal'in bir dönem kendisinin de arzuhalcilik yaptığı Çamlıkahve mevki günümüzde, tarihsel dokusunu ve yapısını önemli ölçüde korumaktadır (Şekil 30). Kadirli'nin kentleşme sürecinde ortaya çıkan yeni yapılaşmanın Vayvaylı köyü, Ceyhan Nehri aksındaki Akçasaz ovası yönünde oluşması, Kadirli çarşı merkezinin tarihi dokusunun korunmasındaki en önemli etkidir.

İnce Memed 2'de olay akışının geçtiği Pazar Mahallesi (Şekil 31) Hamidiye Camii sarı nokta ile gösterilmiştir. Hamidiye Camii, Pazar Mahallesinin sıkışık ve geleneksel yapılarıyla çevrelenmiştir. Camiyi çevreleyen dükkânlar ve işportacı tezgâhla, Hamidiye Camiinin mimari görüntüsü ve inanç turizmi için engel teşkil etmektedir.

Şekil 30: Çamlıkahve Mevkii

Şekil 31: Pazar Mahallesi Uydu Görüntüsü

Şekil 32: Ağa Konağı Fotoğrafı

Şekil 33: Kasabadaki Değirmenin Var Olduğu Alan, Kadirli Yeni Mahalle
(Yer tespiti Kadirli Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Muzafer Kaya tarafından yapılmıştır.)

Kahramanmaraş: İnce Memed romanlarında kent adı olarak en fazla geçen mekân Kahramanmaraş'tır. 1973'e kadar Maraş olan ilin adı, romanlarda doğal olarak Maraş

diye geçmektedir. Maraş'ın, Osmaniye ve Adana'ya sınır olması, bölgenin ticaret ve zanaat merkezi olması İnce Memed romanlarının şahıs kadrosunu ve olay örgüsünü çoğunlukla Maraş'a taşımaktadır. İnce Memed romanında Maraş adı 101 kez tekrarlanmıştır.

Kozan: Günümüzde Adana'nın ilçesi durumunda, Çukurova'nın kuzeyinde, olan Kozan Osmanlı döneminde vilayet statüsündedir. Cumhuriyetimizin ilk üç yılında da il statüsünde devam etmiş ve 1926 yılında Adana'ya bağlı bir ilçeye dönüştürülmüştür. Adana'ya 69 km uzaklıktaki Kozan ilçe merkezi ildeki önemli şehirlerden birisidir. 1690 km² yüz ölçümü ile Adana'nın en geniş ilçesidir. Feke, Saimbeyli, Ceyhan, İmamoğlu, Aladağ (Adana), Yahyalı (Kayseri) ve Kadirli (Osmaniye) ilçeleri ile komşudur.

Kozan, İnce Memed romanlarında eski ismiyle de geçer. Kozan'ın eski adı Sis'tir. Şehrin bilinen en eski ismi Sis veya Siski'dir. Roma kontrolü altında şehre Flavias veya Flaviopolis denilmiştir. "Bizans döneminde ise şehrin eski Yunanca ismi olan Sision (Σίσιον) yaygınlık kazanmıştır. Ermenicede şehre Sis (Միս) veya Sissu denilmiştir. Şehre Kozan (Osmanlıca: قوزان) isminin verilmesi, aslen Gaziantep'in Kozan köyü kökenli Kozanoğlu Hanedanı'na (1689-1865) dayanmaktadır." (<http://www.kozan.gov.tr/kozan-ilcesinin-tarihi.>).

İskenderun: Günümüzde Hatay iline bağlı bir ilçe olan İskenderun, adını kentin kurucusu Makedonya Kralı Büyük İskender'den almaktadır. İskenderun, İnce Memed romanlarının ana mekânı olan bugünkü Osmaniye ili ve Kadirli ilçesine olan coğrafi yakınlığı ve komşuluğu nedeniyle romanlarda geçmektedir.

Bayramoğlu onu kaçtığı İskenderun'da buldu (Kemal, 2020).

Toprakkale: Osmaniye iline bağlı bir ilçe merkezidir. Toprakkale doğudan Osmaniye merkez ilçe ile komşudur. Osmaniye'nin diğer ilçeleri ile sınırı yoktur. Güneyden Hatay il sınırındadır. İlçe, adını merkeze uzaklıktaki Toprakkale'den almaktadır.

Ovaya, birkaç yıldır çeltik ekmeye Maraşlılar geliyor, ovaya buradan Akdeniz'e, kuzeyde Ceyhan ırmağına, aşağıda Toprakkale'ye kadar binlerce dönüm çeltik ekiyorlardı (Kemal, 2020).

Yumurtalık: İnce Memed romanın son cildinde diğer üç ciltte olduğu gibi bir kasabadan söz edilmektedir. Ancak bu kasaba, Kadirli değildir, başka bir kasabadır. Kadirli örneğinde olduğu gibi bu kasabanın da adı belli değildir. İnce Memed'in Çukurova'ya, deniz kenarına inmesi ve kasaba denilen yerden bir ev alması, bu

kasabanın sahil yerleşmesi olduğuna işaret etmektedir. Deniz kenarında ya da sahile yakın kasaba hakkında İnce Memed 4'te şu ipuçları yer almaktadır:

Alacakaranlıkta ikisi birden adamı Akdeniz'e kadar, ellerinde çıplak tabancaları kovaladılar. Akdeniz'in orada, karanlık iyice bastı, önlerindeki ışıkları denizin yüzü bile karardı.

Yorgun, öfkeli eve döndüler.

Çukurovanın o yoğun, taş gibi ağır, soluk aldırılmaz sarı sıcağı çöktü. Bütün ova, ta buradan Anavarza ovasına, oradan Kozan altına, Misise, oradan da Yüreğir ovasına kadar sonsuz bir düzlük sarı, yoğun gözleri yakan bir ışıltıya batmış yalbirdıyordu. Biçilmiş ekinlerin sapları yollara dökülmüş samanlardan fışkırıyor, ortalık kaynıyordu (Kemal, 2020).

Kasabanın neresi olduğu hakkında en güçlü ipucu Misis'tir. Misis Antik Kenti Adana ili, Yüreğir ilçesi, Yakapınar köyünde bulunmaktadır. Yüreğir, Adana'nın merkez ilçelerinden birisidir. Şehrin ortasından geçen Seyhan nehri Yüreğir ve Seyhan ilçelerini ayırmaktadır. Bu durumda İnce Memed'in yerleştiği kasabanın Yüreğir olması gerekir. Ayrıca roman yazım tekniği açısından bakıldığında İnce Memed 1'de Hatçe ve onun hapis arkadaşı İraz arasında geçen, "Yüreğir toprağında bir gözcük evimiz olacaktı." cümlesi dikkate alınacak olursa, yıllar sonra İnce Memed, yarım kalmış hayalini gerçekleştirmiş olacaktır; fakat Yüreğir, deniz kenarında değildir. Adana'nın Akdeniz'de kıyısı olan iki ilçesi vardır; birisi Karataş, diğeri ise Yumurtalık, Misis Antik Kenti ve Yüreğir'in Yumurtalık ilçesine uzaklığı 33 km'dir. Karataş'ın ilçesi ise adı geçen lokasyonlara 52 km uzaklıktadır. Bu durumda kasabanın Yumurtalık ilçesi olma ihtimali oldukça yüksektir.

Yumurtalık, Ceyhan'a bağlı bir bucak iken 1 Nisan 1959 tarihinde ilçe olmuştur. Yumurtalık'a bağlı 16 köy ve 3 kasaba bulunmaktadır. İlçe merkezi 5296 nüfuslu Yumurtalık'tır. İlçenin eski adı Ayas'tır. Yüzölçümü 501 kilometrekaredir. Adana'nın 81 kilometre uzakta, güneybatıdadır. İskenderun Körfezi'nin batı kıyılarında yer almaktadır. İlçenin kuzey ve batısı Adana'nın Ceyhan, Karataş ve Yüreğir ilçeleri ile doğu ve güneyi Akdeniz'le çevrili bir sahil yerleşme alanıdır.

Yüreğir: Yüreğir ilçesi adını 24 Oğuz boyundan birisi olan "Üregir" den almaktadır. Günümüzde Adana Büyükşehirinin merkez ilçelerinden birisi durumunda olan Yüreğir, İnce Memed romanlarında bir yerleşim yerini değil Seyhan Nehri-Misis-Karataş arasındaki bereketli toprakları ifade etmektedir. Bir idari merkez olması çok yeni sayılabilir (1986). Bu ovanın ve günümüzde merkez ilçenin Yüreğir adını alması

Üregir boyundan oymakların bu sahayı kışlak olarak kullanmaları ve sonra yerleşmeleri ile ilgili olabilir.

İlçe, doğuda Misis havzası, batıda Seyhan Nehri ve güneyde Karataş Ovası ile çevrelenmiştir. Yüreğir ilçesinin kuzeyinde Sarıçam, kuzeybatısında Çukurova, batısında Seyhan, doğusunda Ceyhan, güneyinde Yumurtalık ve Karataş ilçeleri bulunmaktadır. Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin deltalarından oluşan Yüreğir Ovası, 125 bin hektarlık bir alanla Türkiye'nin en geniş delta ovasıdır. Topoğrafik açıdan kuzeyde dağlık, güneyde de ovalık alan olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. İlçe merkezi ovalık alandadır. Yüreğir ovası denizle birleştiği yerlerde kum ve bataklık görünümündedir, eğik sahalara çıktıkça alüvyallerden teşekkül etmektedir. Ovanın toprak yapısı genellikle ikinci ve üçüncü sınıf tarım topraklarından oluşmaktadır. Eğik sahalara geçerken, toprak rengi değişerek kırmızı Akdeniz toprağına dönüşür.

“Yüreğir toprağında bir gözcük evimiz olacaktı.” (Kemal, 1984).

Adana ve Osmaniye ilçe merkezlerinin dışında Kahramanmaraş ilinin bazı ilçe merkezlerinin adları romanda geçmektedir.

Andırın: Kahramanmaraş'a bağlı bir ilçe merkezidir. İnce Memed 4'te Andırın'a şu cümlelerle yer verilmiştir:

“O sizin ardınızı bırakmaz. Adamları çoktan köyü sarmışlardır. O, Dulkadiroğlu değildir, biliyorsun. Dulkadirli Sultanlarından kimse kalmadı. Bir tek kişi var, o da Andırındaki Saraç Hacı.” (Kemal, 2020).

Yüzbaşım, biz yedi kardeşiz, bütün Toroslarda Maraş'ta, Göksun'da, Andırında herkes bizi tanır, (...)" (Kemal, 2021).

Pazarcık: Kahramanmaraş'a bağlı bir ilçedir. Pazarcık adı, İnce Memed 2 romanında, Hatçe'den sonra İnce Memed'in kadını olan Seyran'ın köyü Harmanca'dan dolayı yer almaktadır.

Seyran, Pazarcık'ın kırmızı kayalıklı Harmanca köyünden olurdu (Kemal, 1984).

3.3.5.4. Ekonomik Coğrafya

Ekonomik coğrafya (İktisadî coğrafya), insan-çevre etkileşiminin en önemli motivasyonudur. Mekânsal dönüşüm açısından bakıldığında ise en önemli unsuru olan ürünün, meta/malların dağılışını, dağılışın nedenselliğini, bağlantılarını inceleyen coğrafya uzmanlık alanıdır.

Ekonomik etkinliklerin üretim, tüketim ve bölüşüm olduğu, başlıca üretim tarzlarının tarım, hayvancılık, ticaret, sanayi, hizmet etkinlikleri olduğu bilinmektedir. Osmanlı'nın siyasal, kültürel, hukuki mirasını devralan Türkiye Cumhuriyeti, onun ekonomik mirasını da devralmıştır. Osmanlı'dan kalan tarımsal ağırlıklı bir ekonomidir. Osmanlı'da olduğu gibi Anadolu köylüsü dağlık kırsal alanlarda yaşamayı tercih etmiş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ovaları boş bırakmıştır.

Anadolu, ağırlıklı olarak tarımsal bir toplum yapısına sahip, nüfusu tenhadır. Dağlık alanların daha yoğun yerleşime sahipken, ovaların nispeten boş kalması ovalardaki sivrisinek sorunu ve devlet otoritesinden kaçma arzusuyla doğrudan ilgilidir (Belge, 2006). Belge'nin bu değerlendirmesi ilk bakışta doğru gibi görülebilir, ancak bir takım eksikliklerin olduğu göz ardı edilemez. Ovalardaki şartların dışında, dağların hayvancılık faaliyetleri için daha elverişli sahalarda olduğu bilinen bir gerçektir. Bunların dışında temiz içme suyu, savunma kolaylığı vb. faktörler de dağların yerleşme alanları olarak tercih edilmesinde etkilidir. Dağlık sahalardaki yerleşmeler tam olarak dağların zirvesi değil, etek, sırt, yamaç gibi ulaşılabilir konumda olan sahalardır.

Köy nüfuslarının seyrek olması, köy adlarına da yansımıştır. İnce Memed romanlarında bazı köy adları yalnızlığa vurgu yapmaktadır. Yalnızdut, Yalnızyurt, Yalnızkurt, Yalnızçam köyleri nüfusun seyrek olmasının yanında köylerin yalıtılmışlığını da anlatmaktadır. (Bkz. Kırsal Yerleşme Alanları)

İnce Memed romanlarının tarihsel boyutu ele alındığında yeni kurulan devletin, savaş sonrası yıkımlardan çıkıp bir ekonomik sistem oluşturulmasının güçlükleri açıkça ortadadır. Her ne kadar siyasal rejim kurumları oluşmaya başlasa da, ekonomik bir sistem henüz oluşmamıştır. 1912-1922 yılları arasında Osmanlı Devleti birçok savaşa girmiş, çalışma çağındaki nüfusunu çok büyük oranda kaybetmiş, dönebilenler ise büyük oranda bedensel ve psikolojik çöküntü içindedir. Tüm bu süreçte ekonomik üretim durmuş, ülke harap olmuştur. Genç Cumhuriyet böyle bir sosyal ve ekonomik ortamda kurulmuştur TÜİK arşiv bilgilerine göre 1927'de ilk kez yapılan nüfus sayımında 13.648.270 olan Türkiye toplam nüfusunun 10.342.391'i köy nüfusudur. Köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı %76.78'dir. 1935'de yapılan nüfus sayımında da köy-kent nüfuslarının oranlarında anlamlı bir değişiklik yoktur: 16.158.018 olan Türkiye toplam nüfusunun 12.355.376'sı köylerde yaşamakta, köy nüfusunun toplam nüfus içindeki yoğunluğu % 76.47'dir. 1950 nüfus sayımında ise 20.947.188 olan

toplam nüfusun 15.702.851'i kırsal nüfustur. Kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı %74.96'dır. İstatistiklerden anlaşılacağı üzere Türkiye o yıllarda tarımsal ekonomiye dayalı bir ülkedir. İlkel koşullardaki tarımsal faaliyetler ise ekonomik kalkınma için yeterli düzeyde değildir. 1930'lu yılların Türkiye'sinde hızlı kalkınmayı sağlayacak bir sermaye birikiminin olmayışı, üstelik 1929 Dünya Ekonomik Krizinin yarattığı küresel daralma düşünüldüğünde zaten köylü bir toplum olan Türkiye'nin bu ekonomik yapısını kısa zamanda değiştirmesi olanaksızdır. Anadolu köylüsünün o dönem yaşadıklarını romandaki bir köylü aşağıdaki cümleyle özetlemektedir.

“Baksana, şu koca dağların, şu koca ovanın, koskoca Anadolu'nun insanları zulüm altında, yoksulluktan kan ağlıyorlar.” (Kemal, 2020).

Çukurova köylüsü, çoğu Anadolu köylüsü gibi topraksızdır. Yaşar Kemal İnce Memed romanının ilk cildinde topraksız köylüleri şu cümlelerle anlatır:

Dikenlidüzü'ne beş kadar köy yerleşmiştir. Bu beş köyün beşinin de insanları topraksızdır (Kemal, 1986).

Topraksız köylüler, toprak sahibi ağaların yarıcılarıdır. Yarıcılık sisteminde ekilen üründen elde edilen hasadın yarısı ağanın, yarısı da topraksız köylünündür, fakat bu oran ağaların istekleri doğrultusunda değiştirilebilmektedir. Abdi Ağa'nın köylerinde ise köylünün hakkı üçte bir, yeri geldiğinde ise dörtte birdir.

Abdi Ağa, Döne'yi işaretle yanına çağırdı. Yanaşmalarına şu emri verdi;

“Dörtte üçü bizi, birisi de Döneye.”

Döne Ağanın üzensisine sarıldı:

“Etme Ağam! Acımızdan ölürük bu kış. Etme. Eyleme. Tabanlarını öpeyim Ağam!”

Ağa:

“Hiç sızlanma Döne!” dedi. “Hakkını veriyorum.”

“Benim hakkım üçte birdir,” dedi Döne sızlıyarak (Kemal, 1986).

Yazarın anlatımına göre Çukurova ve Toros dağlarında topraklar ağaların, beylerin elindedir. Beş köyün insanı topraksızdır; ama bu köylerdeki toprağın tek sahibi bir kişidir.

“Cümle toprak Abdi Ağanıdır” (Kemal, 1986).

Devlet de köylülerin topraksızlığını kabul etmiştir.

Tahsildar bile iki üç yılda bir uğrar. O da köylülerle hiç görüşmez, ilgilenmez Abdi Ağayı görür gider (Kemal, 1986).

Köylülerin topraksız olması, romanın ana teması olan eşkıyalığa mecburiyeti meşru kılmaktadır. Devlet otoritesini temsil eden Arif Saim Bey, topraksız köylülerin ihtiyacının karşılanmadığını kabul etmekte, köylülerin yoksulluğu ile yüzleşmektedir.

“Evet, Beyler, İnce Memed’i halk yüceltti, onu evliya, peygamber seviyesine getirdi. Demek ki buna ihtiyacı var. Demek ki, biz halkın ihtiyacını karşılayamadık. Ona zulmettik. Onu hala insandan saymıyor, onu aşağılıyoruz. O da başkaldıran birisini bulursa kendi adına, kendinden birisini bulursa onu koruyor, evliya yapıyor, başına da taç ediyor. Adı Memed’sen, kendisi de yediden yetmişe adını değiştirip Memed oluyor (Kemal, 2020).

İnce Memed romanlarında bazı köylerin ekonomik faaliyetinin zanaatkârlık olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde Ege ve Akdeniz’in ormanlık alanlarında yaşayan ve Tahtacılar olarak bilinen Türkmen-Alevilerin ekonomik etkinlikleri anlatılmaktadır.

"Hocam bu köy, başka bir köy... Üstleri başları da yepyeni, evleri de tertemiz. Bizim öteki köylere hiç benzemiyorlar. Baktım toprakları da o kadar çok değil."

"Bunlar ustadırlar." dedi Hoca. "Baba İshak’tan bu yana ağaç işlerler. Bunlar öyle hünerlidirler ki ağaçtan adam yaparlar da konuştururlar bile."

Kasım:

"Ben bunların ağaçtan insan, geyik, doludizgin giden at, tek boynuzlu gergedan, gökte uçan turna yaptıklarını kendi gözlerimle gördüm," diye söze karıştı.

"Kasım haklı," dedi Ferhat Hoca. "Bunlar, çok da güzel, nakışlı, sedef, altın, gümüş kakma beşikler yaparlar. Padişahların, Beylerin çocukları bunların beşiklerinde uyur. Öyle beşikler yaparlar ki her birisine paha biçilmez. Sonra, bu dağların en güzel balını da bunlar çıkarırlar. Büyük konakların, oya gibi işlenmiş tahta işleri de bunlarındır. Camilerin mihrapları da bunların hüneridir." (Kemal, 2020).

Kasaba ve şehirlerde az sayıda hizmet sektörü ve ticari faaliyetlerin olması nedeniyle durum köylerden farklı olmasına rağmen gelir eşitsizliği oralarda da uç noktalardadır. İnce Memed daha çocukken ilk kez kasabaya indiğinde karşılaştığı Hasan Onbaşı’ya kasabanın ağasını sorar, uzun bir konuşmanın sonunda Hasan Onbaşı, İnce Memed’e şöyle demektedir:

"Bana bak oğlum Memed, burada senin bildiğin ağalar yok: Bu kasabadaki tarlalar, az çok herkesindir. Tarlasız da var tabii. Bu dükkanların her birinin bir sahibi var. Tabii ağaların daha çok. Fıkaranın az. Çok fıkaranın da hiç yok." (Kemal, 1986).

Çukurova’da ağaların ve beylerin toprak sahibi olmalarında bürokrasinin ve bürokratların payı büyüktür. Neredeyse tamamı hazinenin olan topraklar ve 1915 Ermeni Techiri’nden sonra Ermenilerden kalan gayrimenkuller bürokratlar vasıtasıyla birtakım insana dağıtılmıştır. Romanın karakterlerinden birisi olan ve kendisi de büyük topraklara sahip olan Zülfü Bey vasıtasıyla toprak sahibi olan ağalar ve beyler İnce Memed 4’de şu şekilde açıklanmıştır:

Zülfü Beyin kafası kızmıştı. Bütün bunları zengin eden kimdi, kim olacak, Zülfü Beydi. O Muallim Rüstem'e, o Taşkın Beye, Molla Duran'a bütün bu toprakları, babalarından, dedelerinden kalmışçasına tapulayan kimdi, kim olacak... O beceriksizlere kalsa, bu her karışı kan eden topraklar şimdi hazinendi, ya da buralı olmayan, bu kasabanın adını bile bilmeyen Kurtuluş savaşı kahramanlarının. Zülfü Beyin bu kasabada toprak vermediği bir kimse kalmamıştı, Şimdi her birisi bir devlet toprağı kadar topraklara konmuşlardı, hem de dünyanın en bereketli topraklarına (Kemal, 2020).

Büyük toprak sahibi ağalar, beyler İnce Memed romanlarında telaşlıdır, panik hâlinedirler. Servetlerinin ellerinden alınacağını, bir köylü ayaklanmasıyla hem canlarından hem de mallarından olacaklarının endişesi içindedirler.

“Evet korkuyoruz,” dedi Taşkın Halil Bey, etli, mor dudaklarını sündürerek, “canımızdan ve de malımızdan ve de ırzımızdan korkuyoruz.” (Kemal, 2020).

Yazar, Çukurova'nın ağalarının telaşlı, korkak olmasını anlatırken kendi ütopyasını anlatmaktadır. Gerçekte ağaların, beylerin, toprak sahiplerinin böyle bir kaygısı ve korkusu yoktur. Bu gerçeklik yazar tarafından da kabul edilmektedir. Türk köylüsünün niçin ayaklanamayacağını Yaşar Kemal, roman karakterlerinden birisi olan Arif Saim Bey'in ağzından sosyolojik tahlillerle açıklanmaktadır.

“Hah işte, şimdi sadede geldiniz,” diye bastonunu uzun uzun vurdu Arif Saim Bey. “Evet. İnce Memed sizi öldürecek, yalnız şunu iyi bilin ki, durmadan tekrar edeceğim, bu halktan, bu ezilmeye, aşağılanmaya alışmış halktan hiçbir şey çıkamaz.” Daldı, başını yere dikip bir süre düşündü. Başını salladı, içlenmiş bir sesle, “Keşki ayaklansa, ayaklanabilse de bu halk hepimizin kafasını koparsa.” (Kemal, 2020).

İnce Memed'in dağa çıkmasında, eşkıya olmasında ilk bakışta sevdiği kadına, Hatçe'ye olan aşkı, sevdiği kadının elinden alınması görülmekteyse de asıl sebep ekonomiktir. Yaşar Kemal, eşkıyalığın ortaya çıkış nedenlerini çeşitli olmakla birlikte, ekonomik nedenlere bağlar. Anadolu'da tarih boyunca eşkıyalığın bir yaşama biçimi olarak gelişmesinin asıl nedeninin ekonomik nedenler olduğunu benimser. Anadolu coğrafyası ve bu coğrafyanın düzensiz yönetiminin de eşkıyalığın ortaya çıkışında etken olduğu görüşündedir. Yazar, eşkıyalığın olumsuz yönleriyle değerlendirileceğini, fakat bilimsel değerlendirmelerle olumlu ve olumsuz yönlerinin tespit edileceğini, eşkıyalığın olumlu ve olumsuz yönlerinin tarih içinde daha net olarak belirleneceğini işaret etmektedir. Yaşar Kemal, eşkıyalığın zararlı veya faydalı olduğu konusunda tarafsız olduğunu söylese de bazı edebiyat eleştirmenleri, bazı sanatçılar hatta bazı toplumlar eşkıyalığa hayrandırlar demektedir (Kaplan, 2004). Kaplan'ın bu değerlendirmesi Yaşar Kemal'i de kapsamaktadır.

Savaş koşullarında yeni bir sermaye sınıfı ortaya çıkmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Çukurova'da savaş koşullarından yararlanan yeni ağalar, beyler yerli bir burjuvazi sınıfı oluşturmamıştır. Yeni oluşmaya başlayan tüccar-sermaye sınıfı Avrupa'daki burjuvaziye benzer bir orta sınıf meydana getirememiştir. Toprak ağalığı sistemini eskisinden daha fazla güçlendirmek için çabalamışlardır.

Yeni tip toprak ağalığı, henüz tarımda makineleşmenin olmadığı 1930'larda Türkiye'de emek yoğun sermaye kullanmak zorundadır. Ne var ki Ulusal Kurtuluş Savaşından çıkmış ülkede, Anadolu coğrafyasında yeteri kadar emek gücü yoktur. Bu durum Çukurova için de geçerlidir.

“O köye gidelim.” dedi Hoca. “O köyün adı Yedi Kardeşlerdir. Orada Kale Bekçisi Mestan oturur. Çok yoksul bir köydür. Yiyecek ekmek bile bulamazlar. Toprakları hep kepir taşlıktır. Yiğit insanlardır. Hiç yaşlısı yoktur. Bu köyün bütün erkekleri savaşa gitmiş, hiç birisi de geri dönmemiştir. Köyün bütün insanları yaşlı dul kadınlar, genç kızlar, delikanlılardır. Çocukları da çok azdır (Kemal, 2020).

İnce Memed romanlarının tarihsel süreci ele alındığında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin askeri ve sivil bürokrasisinin henüz oluşmadığı görülmektedir. Eğitimli insan gücünde yaşanan yoksunluk, askeri ve sivil bürokrasinin elaman gereksinimini karşılayamamıştır. Ülke nüfusunun yaklaşık dörde üçünün kırsal yerleşmelerde yaşadığı bu dönemde eğitim aracılığıyla dikey hareketliliğin gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Yoksul köy çocukları için zorunlu askerlik görevi meslek edinme adına kısıtlı da olsa önemli işlevler sağlamıştır. İnce Memed romanlarının önemli karakterlerinden birisi olan Kertiş Ali Onbaşı, askerlikten sonra uzatmalı onbaşı olmuş, askeri bürokrasinin en alt kademesinde dikey hareketlilik yoluyla görev almıştır. Ali Onbaşı romanda bu süreci şu şekilde anlatmaktadır.

“Benim avradım kimim kızı biliyor musun Sultanım? Bizim köyün en zenginin kızı, o kızı bana verirler miydi sanıyorsun? Ben uzatmalı Onbaşı oldum da, koluma bu rütbeyi taktım da, ondan sonra köye gittim de, bu kıza çocukluktan beri vurgundum da, kızı istedim de, kapısında her gün, gece gündüz çalışarak, hem de boğaz tokluğuna, her gün üç öğün de kemiklerim kırılıncaya kadar dayak yiyerek, her gün öterek, bana kızı verirler miydi, ben de Onbaşı olunca bana kızı verdiler. Şimdi benim rütbem sökülürse, ben o kadar rüşvet yiyemedim, benim işim millete dayak atmaktı, bu avrat da çocuklarımı alıp gitmez mi, o zaman ben ne yaparım, ben de kendimi öldürmez miyim?” (Kemal, 2020).

Yukarıdaki satırlarda askeri otoriteyi temsil eden güçlerin rüşvet aldıkları ve bunun oldukça yoğun olduğu Ali Onbaşı'nın “ben o kadar rüşvet yiyemedim, benim

işim millete dayak atmaktı” sözlerinden anlaşılmaktadır. Söz konusu durum sivil bürokrasi için de geçerlidir. Sivil bürokrasinin en fazla öne çıkan ismi Tapucu Zülfü’dür. Milletvekili Arif Saim Bey’in en yakın arkadaşı ve işbirlikçisi olan Tapucu Zülfü, rüşvet karşılığında kayırmacılık yapmaktadır. Kayırmacılık, bazı kişi veya gruplara çıkar karşılığı avantajlar sağlamak, suçlarını görmezden gelmek veya kapatmak vb. eylemler ile sürdürülen çarpık ilişkiler örüntüsüdür. Aile yakınları (nepotizm), eş-dost (kronizm) kayırmacılığı gibi çeşitlere ayrılabilir (Özkanan & Erdem, 2014). Nepotist ve kronist bir yaklaşım içinde olan Tapucu Zülfü’nün ilçe tapu memurluğu ile yetinmesi kamu bürokrasisinin olanak ve fırsatlarını sonuna kadar kullanmak amaçlıdır.

Uzun bir süre Fransızların buyruğunda çalıştıktan sonra, her ikisi için de Kuvayı Milliyecilere katılmak kolay olmamıştı. Ama Zülfünün cin gibi akıllı her bir zorluğu yenmiş, bunlar da Millicilerle birlikte savaşa katılmışlardı. Arif Saim Bey almış yürümüş, Başkumandan Paşanın en güvendiği üç adamından birisi olmuştu. Zülfü’ye gelince o, devlette hiçbir şey istememiş, salt ilçe tapuculuğunu ona yeniden vermelerini istemişti. Ve başta Arif Saim Bey olmak üzere, Toros dağlarında müstevliye karşı kanlarını akıtmışlara, kanlarının karşılığı, her avucu bir kan eder toprakları büyük bir uzmanlık rahatlığıyla pay etmişti. Bu kan pahası topraklardan en büyük pay da Arif Saim Bey’le canı biraderi Zülfü’ye düşmüştü (Kemal, 2021).

Toros köylülerinin mülkleri yoktur, buna bağlı olarak yiyecek ve giyecekleri yoktur. Nasıl İnce Memed eşkıyalığa mecbursa bazı köylüler de hırsızlığa mecburdur. Yoksulluğun coğrafyası İnce Memed 4’te Ferhat Hoca ve Memed Çocuk arasında geçen bir diyalogda şöyle betimlenmiştir.

“Senin ayağın yalın, “ dedi Ferhat Hoca.

“Yalın,” dedi Memed Çocuk. “Bizim köyde bütün çocukların avratların ayakları yalın olur.”

“Üşümüyor musunuz?”

“Üşüyoruz, üşüyoruz ya ne halt edersin Ağam, yoksulluk başa bela. Yoksulluk ateşten bir gömlektir, onu giyen bilir. Siz aldırmayın bana. Bizim halimiz dirliğimiz böyle. Benim dedem Memed var ya, onun üstüne bu dünyada bir tane bile at hırsız yokmuş. Şu Uzunayla’nın Çerkeslerinde bir tane çalmadık at bırakmamış. Her çaldığı atı sattığında da babama Maraş’tan bir kova balla, bir kundura alıyormuş.” Boynunu büktü. “Benim babam beceriksiz çıktı. O da dedem gibi atları çalıyor, çalıyor ya, hep yakalanıyor, hapse giriyor. Olmaz olsun böyle hırsızlık, hep hapse girdikten sonra. Ben öyle bir hırsız olacağım ki dedem gibi. O zaman babama hırsızlık yasak. Beceremedi gitti bu işi fıkara. Ben sizi görmeden eşkıya olayım diyordum ya, yazık size vazgeçtim.” (Kemal, 2020).

Yukarıdaki cümlelerde var olan at hırsızlığı, İnce Memed'in yaşadığı coğrafyada en yaygın olan hırsızlık türüdür. At hırsızlığı romanın diğer ciltlerinde de oldukça fazla işlenmiştir.

3.3.5.6. Siyasi Coğrafya

Siyasi coğrafya, siyasi faaliyetler ve olayların mekâna, coğrafyaya bağlı olarak gösterdikleri değişiklik ve farklılıkları, mekânı analiz ederek, inceler (Günel, 1995). Daha açık bir ifadeyle siyasi coğrafya, coğrafi şartların rolünü, siyasi kararların coğrafi ortama etkilerini ve bunların sonuçlarını irdeleyen beşeri coğrafya dalıdır.

Romanlarda geçen tüm olaylar Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinin kuruluş yıllarını içermektedir. Tek parti yönetiminin yeni rejimi inşa etmek için uyguladığı politikalar zaman zaman keskin devrimcilik, tepeden imcecilik anlamına gelen jakobenist yaklaşımlara neden olmuştur. Osmanlı Devletinin tüm kurumlarını lağveden, onun yerine yeni bir devlet kuran kurucu irade, karşı devrim unsurlarıyla mücadele etmek zorundadır. Bu nedenle karşı devrim unsurlarını ortadan kaldırmanın yolunu devletin zor kullanma yetkisiyle gerçekleştireceğine inanmış ve ona göre politikalar gerçekleştirmiştir. Milletvekili Arif Saim Bey ve onun yereldeki işbirlikçileri olan ağalar ve beyler jakobenizmi şiddetle savunmaktadırlar.

Arif Saim Bey, yerine otururken, başını salladı, yüzü azgınlaştı, "Maalesef," dedi, "bin kere maalesef, bizim halkımız yalnız ve yalnız kuvvetten anlar. Onu ezeceksin, ezeceksin, ezeceksin..." Dişini sıkıyor, sağ elinin başparmağını masanın üstüne bütün gücüyle bastırıyordu. "Onu ezeceksin."

"Ezeceksin," dedi Zülfü.

"O, yalnız ezilmekten, dayaktan anlar." dedi Taşkın Halil Bey.

"İstiklal Harbinde eğer dayak olmasaydı, arkalarından kurşun, süngü gelmeseydi bu köylülerin hiçbirisi savaşa gitmezlerdi. Zorla onlara vatanlarını müdafaa ettirdik," dedi Muallim Rüstem Bey (Kemal, 2020).

Jakobenist yaklaşımlar, çoğu zaman siyasal şiddetle sonuçlanmaktadır. İnce Memed romanlarında Siyasi coğrafya açısından en fazla öne çıkan unsurlardan birisi siyasal şiddettir. H.L.Nieburg, siyasal şiddetin en kapsamlı tanımını şu şekilde yapmıştır.

"Amacı, hedefler ve kurbanlar seçimi, çevreleyen koşullar, uygulamaya koyuluşları ve etkileri siyasal anlam taşıyan veya taşıyabilecek yani toplumsal sistem üzerindeki sonuçlar

doğurabilecek bir uzlaşma durumunda ötekilerin davranışını değiştirmeye yönelik, karıştırıcı, yıkıcı, zarar verici eylemlerdir.” (Keleş & Ünsal, 1982).

Nieburg’un tanımında geçen zarar verici eylemlerin en yaygın olanı işkencedir. İşkence, iktidar sahiplerinin kullanageldiği, insanlık tarihi kadar eski bir zulüm yöntemidir. İlk ve Orta çağda yasal dayanakları olan işkence, itiraf ettirmek ve cezalandırmak amacıyla bütün dünyada uygulanmıştır. İlk ve Orta çağda işkence aleni olarak meydanlarda seyirlik bir infaz yöntemi olarak kullanılmıştır. Modern çağın başlangıcıyla birlikte işkence, her devlette farklı tarihlerde olmak üzere yasadışı ilan edilmiştir. Ama bu durum işkencenin iktidar sahipleri tarafından kapalı kapılar ardında, gizli biçimde uygulanmasını engellememiştir (Paker & Buğu, 2016). İnce Memed romanlarında ise işkence sıradandır, alenidir; işkencenin adı jandarma dayagıdır. (Şeker, 2019)’in belirttiği gibi, İnce Memed romanlarında işkence, modernitenin sivil ve askeri bürokrasisiyle yapılmaktadır.

İnce Memed 4’de kurucu otoritenin, güvenlik nedeniyle başvurduğu, itiraf ettirme ve itaat ettirme yönteminin en yaygın şiddet aracı jandarma gücüdür. Jandarma teşkilatının romanın tarihsel boyutundaki güçleri Kara Fırtına Albay Azmi gibi rütbeli subaylar veya Kertiş Ali Onbaşı örneğinde olduğu gibi uzatmalı onbaşı veya çavuşlardır.

“Ben esir düştüm,” diye geceki konuşmasını sürdürdü İlyas Çavuş, “Esirlikte yol yaptım, siper kazdım, taş kırdım. Ama bu Karafırtına gibi bir fırtına görmedim. Bu adam insanları aşağılıyor. Bunun yanında insan, insan değil bir bokböceğidir. Karınca bile değil. Ona göre insan bir solucandır. Deli gözleri var. Böylesine bütün dünyayı işkenceden geçiren adam akıllı olamaz. Bir insan insanoğluna işkence yapamaz, insanlığı bu kadar aşağılayamaz. Ben çok cepheye bulundum. Dokuz yıl cepheden cepheye koştum, bütün ömrümde böyle bir insan görmedim. İşkenceden bağırانları görünce bu adanın zevkten gözler dönüyor, ağzı sulanıyor, dudaklarını yalıyor, kollarını açarak gerin babam gerin ediyordu. Bunların, bu Beylerin, Efendilerin, bu Osmanlıların bize karşı tutumları çoğunlukla böyle oldu ya ben böylesini görmedim. Onun dayakçı çavuşu beni işkenceye çekerken, dayanamadı kendi de üstüme çıktı, çizmeleriyle göğsümü, yüzümü, karnımı ezdi. Ezdikçe köpürüyor, köpürdükçe üstümde tepiniyordu.” (Kemal, 2020).

Yukarıdaki alıntıda işkenceye çekme yöntemi, Osmanlı Devleti ile ilişkilendirilmiş olsa da fiziksel bir şiddet türü olan işkence, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde de sürmüştür. Karafırtına Azmi Bey, Osmanlı’nın bir zabitiyken Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Cumhuriyet’in subayı olmuş, görevini

sürdürmüştür. Keza Kertiş Ali Cumhuriyet döneminde askere alınmış ve uzatmalı onbaşı yapılmıştır. O da kendisini kara bir fırtına gibi görmektedir.

Kertiş Ali'nin, Anacık Sultan'a tehditkâr sözleri, elezerliğin dışavurumudur.

“Bak, Anacık Sultan, ben şu Anadolu'da, şu ovada, şu dağlarda kara bir fırtına gibi estim. Köyler yaktım, ocaklar söndürdüm. Bu uzatmalı onbaşılığı bana boşuna vermediler. Şimdi benim itibarım İsmet Paşanın, Fevzi Paşanın yanında Adana Valisinden de, ordu paşasından da daha büyüktür, neden ki dersin, benim gibi dayakçı, benim gibi koca bir ülkenin bu alçak köylüsünün kemiklerini söken bir kişi bu dünyaya bir tane daha gelmemiştir.” (Kemal, 2020).

Kertiş Ali Onbaşı kendisini devletin sopalı eli olarak görmektedir. Dayak atmayı, halkı katletmeyi haklı ve meşru bir eylem olarak görmektedir. Anacık Sultan'a şunları söylemektedir.

“Şimdi ben seni döve döve öldürsem, benim hiçbir suçum yok. Cehenneme de gitmem seni öldürdüğümünden dolayı. Çünkü bu el, seni öldüren bu el benim elim değil, Arif Saim Beyin, o gavatin eli bir de hükümetin eli. Yıkma ocağımı, söndürme, sen ki adı güzel, kendi güzel Muhammed, eli çatal kılıçlı Peygamber Ali, küffara karşı tunçsiper olmuş Selahaddin Eyyubi'nin yoldaşı, kılıcını kırk deve götüremez Hasan Beyin soyundansın. O kılıç daha ocağın duvarında asılıp durur, ıssız koyma yuvamı. Bak ben askere gidinceye kadar gece gündüz dayak yerken, bütün dünyaya dayak atan bir onbaşı oldum. Kendime güzel bir düzen kurdum. Şimdi sen sözünü geri almazsan, konuşmazsan, söyle ben ne olurum. Ben seni, eğer sen Anacık Sultan olmasaydın, taş olsan da demir olsan da, ölü olsan da seni söyletirdim.” (Kemal, 2020).

Kertiş Ali, Anacık Sultan'ın kanaat önderliğinden, kadın ermişliğinden her ne kadar ürküp çekinse de son tahlil de siyasi otoritenin kendisine biçtiği görevi yerine getirmekten çekinmemektedir. Askeri amiri olan Yüzbaşı Faruk'la aralarında geçen diyalogda bunu anlamak olanaklıdır.

“Şimdi ben sana desem ki, var git de, şu anda Anacık Sultanı öldür de, bana ölüsünü getir desem ne dersin?”

“Ölüsünü getiririm efendim.”

“Hani ermiş, hani peygamberdi?”

“Dinlemem efendim, vazife başka, peygamber başka, Ben hem Allah kuluyum, hem de emir kuluyum.” (Kemal, 2020).

Yukarıdaki diyalogda inançlarıyla kamusal görevi arasında sıkışıp kalmış bir bireyin kendi içinde yaşadığı psikolojik çatışmanın izleğini sürmek olanaklıdır. Kamu görevlilerinin bu tür çatışmaları çoğu kez laiklik- fundemantalizm çatışması olarak algılanmakta, son tahlilde irticai faaliyet olarak değerlendirilebilmektedir.

Siyasal ve ekonomik şiddet aracı olarak eşkıyalardan yararlanılması eşkıyalığın paramiliter bir güce dönüşmesine, dolayısıyla eşkıyalığın siyasallaşmasına neden

olmaktadır. Bu olgunun bir örneğini, İnce Memed'in takibine çıkan eski ve ünlü bir eşkıya olan Bayramoğlu'nun İnce Memed ve arkadaşlarının etrafını sardığı zaman Ferhat Hoca'nın, Bayramoğlu'na seslenişinde görmekteyiz.

"Kocamış köpek," diye bağırdı Ferhat Hoca, "ben Ferhat Hocayım Bayramoğlu. Biz burada ölürsek senin yüzünden öleceğiz. Sen sus, sen konuşma, sen ağaların, beylerin, sen Hükümetin itisin. Sen kendi kendinin düşmanısın. Sen, bu yaptığın bu alçaklıktan dolayı hem bu dünya cehenneminde, hem öteki dünya cehenneminde yanacaksın." (Kemal, 2020).

İnce Memed romanlarında siyasal ve ekonomik şiddete karşı önerilen çözüm önerisi ise sınıfsız toplumdur.

Genel anlamda İnce Memed romanlarında sınıfsız bir toplum isteği bazen açık, bazen de dolaylı olarak anlatılmaktadır. Romanın önemli karakterlerinden, eşraf/ağa sınıfının temsilcisi Abuzer Ağa'nın karısı Hüsne Hatun, eşraf/ağa sınıfının kadınları kendi aralarındaki bir ev sohbetinde İnce Memed hakkında çıkartılan söylenceleri birbirlerine şu şekilde anlatmaktadırlar:

"İnce Memed Döldül dağındaki Kırk Ölmezlerin arasına götürülmüş. Çok yakında, yalın kılıçlı, yeşil donlu bin kişiyle zuhur edecek... Zuhur ve huruç edecek, inecek Çukurovaya, bütün Çukurovayı ele geçirecek. Malı çok olandan alıp, malı olmayanlara verecekmış. Zuhur ve huruç ettikten sonra Çukurovada ve hem de koca Toroslarda kurt ile kuzu birlikte yayılacaktı. Herkes çalışacak, herkes eşit kazanıp eşit yiyecekti. Kimsenin kimsede gözü kalmayacaktı."

Hüsne Hatun, diğer kadınlara İnce Memed zuhur ve huruç edecek derken, düzeni değiştirecek, var olan siyasal ve ekonomik sistemi devirecek, yok edecek, onun yerine üretim ve tüketimde eşitliğin olduğu bir sistemi kuracak diyor. Bu söylem, sosyalist bir söylem olarak dikkat çekmektedir. İdealize edilen sistemin nasıl var edileceği, hangi yöntemlerle kurulması gerektiği romanın başkahramanı İnce Memed tarafından sorgulanmaktadır:

"Abdi gitti, Hamza geldi. Bir Hamza, bin Abdi etti... Eeee, benim emeklerime, çektiklerime ne oldu, nereye gitti?" (Kemal, 1984).

Bu sözler, çözümün bataklığın kökten kurutulması gerektiğine dair bir anlayışın romandaki ilk işaret fişeğidir. Çözüm bellidir: Halkın bilinçlenmesi gereklidir.

Yaşar Kemal, Memed'in Abdi Ağa'yı öldürmesinin ardından yerine gelen Kel Hamza'nın eskisinden daha haksız, daha kötü bir düzen kurduğunu belirterek bir ağanın ortadan kaldırılmasının yerleşmiş düzeni değiştirmeye yetmeyeceğini ve köklü bir değişim yapılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Mülkiyet sisteminde köklü bir değişiklik olabilmesi için, Kel Hamza'nın gelmesinin ardından "ağasız köy olmayacağı,

ağalarının yokluğunda başsız, beyinsiz kaldıkları için birbirlerine düşmüş oldukları” yorumunu yapan köylülerin bilinçlenmesi gerekmektedir. Bu bilincin oluşması dönemim koşullarında olanaksızdır.

Kapitalist düzenin adaletsiz bir düzen olduğu, toplumsal tabakalaşma piramidinin en tepesinde yer alanların, alt-alt toplumsal tabakaya zulüm etmesi İnce Memed romanlarının ana temasıdır. Kapitalist sistemin eleştirisi üzerine inşa edilen İnce Memed romanlarında sosyalist sistemin var edilebilmesi için geniş halk kesimlerinin desteğine ve işbirliğine gereksinim olduğu yazar tarafından vurgulanmaktadır. Sosyalist sistem için verilen mücadelede dinsel desteğin de şart olduğu Ferhat Hoca ve Anacık Sultan adlı roman kahramanları üzerinden işlenmektedir. Nitekim Yaşar Kemal, İnce Memed 2’de Ferhat Hoca’ya şöyle dedirtiyor: “Zulme karşı koymamak kâfirliktir.” İnce Memed’in mücadelesine, dolayısıyla sosyalist mücadeleye dinsel açıdan meşruluk sağlanmaya çalışılmaktadır. Bir coğrafi alan üzerinde kurulan toplumsal yapı tüm kurumlarıyla (aile, ekonomi, eğitim, siyaset, din) birbirleriyle ilişkilidir. Bunların herhangi birinde gerçekleşen değişim diğerlerini de etkileyecektir. Bu bağlamda romanda Ferhat Hoca ve Anacık Sultan gibi dinsel figürlerin İnce Memed’in mücadelesine destek vermeleri, bölgedeki siyasal elitleri karşılına almaları makro düzeydeki toplumsal değişimler açısından doğru bir yaklaşımdır.

İnce Memed romanlarında ağaların, beylerin kendilerini Dulkadiroğlu olarak gösterme çabaları içinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu çabanın nedeni 1298 yılında Elbistan merkezli olarak kurulan, 1515 yılında Turnadağ Muharebesiyle yıkılan ve Osmanlı Devleti’ne bağlanan Dulkadiroğlu Beyliği’nin Osmanlı Sarayı ile akraba olmasıdır. Uzunçarşılı’nın verdiği bilgilere göre, birçok Osmanlı sultanının eşi, annesi, babaannesi gibi çok birinci derece akrabaları Dulkadirli kızıdır. Uzunçarşılı’nın verdiği bilgi, romanda şu cümle ile desteklenmektedir.

Sultan Memed’in Anası da Dulkadirli Sultanının kızıydı. O yüzden Toros dağları Osmanlı bizim yiğenimizdir, der, övünürdü (Kemal, 2020).

Dulkadiroğlu Beyliği’nin yıkılması ve sonraki süreçte Dulkadiroğlu soyundan gelmeyenlerin nasıl Dulkadiroğlu oldukları ve siyasi elitlere dönüştükleri şu cümlelerle anlatılmaktadır:

Dulkadiroğulları derlerdi bunlara. Ortadoğu’nun en güçlü hükümdarlıklarından birisini bin üç yüz otuz dokuz yılında kurmuşlardı. İlk Beyleri Karaca Beydi. Adıyaman, Malatya, Harput, Antakya, Maraş, Antep, Samsat, Zülkadriye, Antakya Beyliği sınırları içindeydi. Beylik, bin beş

yüz yirmi birde son Beyleri Ali Beyin ölmesiyle Osmanlının eline düştü ve son buldu. Ve üç yüz yılda ne olduysa oldu, Dulkadiroğullarının namı nişanı silindi. O soydan hiçbir kişi kalmadı. Sağda solda, ben Dulkadiroğlu soyundanım, diyen birkaç kişiden başka. Onların da ellerinde ne soyağaçları, ne de şecereleri vardı. Ama sonraları Toroslarda çok Dulkadiroğlu çıktı ortaya. Her zengin olan, her adamım, diyen kendisini Dulkadiroğlu saydı. Maraşta ünlü bir Hoca, Molla Tahsin vardı. Şam Medresesinde okumuş, hattat olmuş, gelmiş yurdu Maraşa yerleşmişti. Hat sanatı eski hükmünü yitirdiğinden Molla Tahsin Efendi geçinmenin, hem de zengin olmanın yolunu aramış, bulmuştu. Her on beş altını bastırana bir Dulkadiroğlu soyağacıyla, Padişah'tan yıldızlı, tuğralı bir ferman veriyordu. Tahsin Efendi o kadar çok Dulkadiroğlu soyağacı, o kadar çok Padişah fermanı yazdı ki, Toroslarda Dulkadiroğlu soyundan geçilmez oldu (Kemal, 2020).

Siyasal otoritenin ve onun yereldeki temsilcilerinin siyasal şiddetti meşrulaştırmak için sıkça başvurduğu araç irtica kavramıdır. Sözcük anlamı gericilik, geriye dönüş olan irtica kavramı yeni kurulmuş, yüzünü Batıya çevirmiş bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde hassasiyetle durduğu ve bir anlamda varoluş nedeni olan laikliğin karşıtıdır. 30 Kasım 1925 tarihli "Tekke zaviye ve türbelerin" kapatılması kanunu yasal dayanak gösterilerek siyasal şiddet Anacık Sultan üzerinden uygulamaya geçirilmiştir. Tapucu Zülfü ve diğerlerinin konuşmalarından devletin hassasiyetini kullanarak hedef saptırma uğraşında oldukları anlaşılmaktadır.

"Bunların hepsini Anacık Sultan idare ediyor. O da dışarıdan emir alıyor. İrticanın başı ezilmedi daha. Eşkiası, aşığı, hacısı, hocasıyla genç, çiçeği burnundaki Cumhuriyetimize saldırıyorlar. Kökü binlerce yıllık yıkıcı propagandalarıyla altımızı oyuyorlar. Karşımızda İnce Memed yok, irtica var!"

"İrtica var," dedi Muallim Rüstem.

"Yoksa bir İnce Memed, bir eşkıya tek başına ne yapabilir ki ?" diye söze karıştı Murtaza Ağa.

"İrticanın başı ezilmeden bu vatan kurtulmaz..."

"Bu irticadan kurtuluncaya kadar, daha çok çekeceğimiz var," diye başını salladı Taşkın Bey.

"İrtica büyük bir kuvvettir ama, dize gelecektir. Çökmüş bir müesseseyi değil Anacık Sultan, hiç kimse, bin tane İnce Memed de olsa ayakta tutamaz," diye sakalını sıvazladı Molla Duran.

Taşkın Halil Bey, onları dinliyor, kısılmış tilki gözleri, tam sırası geldi, diye parlıyordu. Söze ölçülü, soğukkanlı girdi:

"Mustafa Kemal Paşa inşallah bu vakanın irticadan kaynaklandığını duymaz. Malumunuzdur ki Paşa Hazretleri denize döktüğü düşmandan çok, başını ezdiği irticaya ehemmiyet verir. Başını ezdiği irticanın eşkıyalık kisvesi altında..." dedi, sustu (Kemal, 2020).

İrticayla mücadele adına yasama organının bir üyesi olan Arif Saim Bey, doğrudan yürütme organına bağlı olan jandarma komutanına emir verebilmektedir. Yasama, yürütme, yargı kuvvetlerinin yetkilerinin farklı organlarda toplanması demek

olan kuvvetler ayrılığı ilkesini açıkça ihlal etmekte, gerçekte bir anayasa suçu işlemektedir.

“O kadını derhal istiyorum, emrediyorum.” Durdu, gözlerini Yüzbaşının gözlerinin içine dikti, çenesini kaşıdı, düşündü. “Aşıkları da unutmayın. Hepsini yakalayıp içeriye atın, bu da bir emirdir. Ve bizzat Faruk Yüzbaşı, sen gideceksin Kırkgöz Ocağına o kadını alacak, buraya bana getireceksin.”

Bir milletvekilinin, güvenlik teşkilatının rütbeli bir görevlisine böylesi bir emir vermesi, siyasal bağlamda ancak şu şekilde açıklanabilir: Fiili olarak kuvvetler ayrılığı ilkesi 1930’lu yılların Türkiye’inde henüz işlerlik kazanmamıştır.

Anacık Sultan’ın jandarma karakolunda işkence sonucunda öldürülmesi, devletin meşru silahlı güçlerinin temsilcisi olan Yüzbaşı Faruk ve Kertiş Ali Onbaşı’nın öldürülmesine, devlet geleneği ve yasalarıyla şehit edilmelerine neden olmuştur. “Şiddet, şiddeti doğurur,” önermesi bir kez daha gerçeklik kazanmıştır. Yüzbaşı Faruk ve Kertiş Ali Onbaşı’nın cenaze töreninde konuşan Arif Saim Bey, devletin mücadele ettiği irticayla bir anlamda barışmanın yollarını aramakta, devletin kullandığı orantısız gücü aklama çabası içindedir.

En son Arif Saim Bey kürsüye ağır ağır ilerledi.

“Evet,” diye söze başladı. “Muhterem vatandaşlar, İnce Memed nam canı kasabamıza kadar inerekten, evliyalar sultanı, zavallı kadın kahraman Anacık Sulta Hazretlerini katleylemiştir. Bu Peygamber soyundan gelen değerli kadın evliyaı canlarını vererek müdafaa eden vatan şehidi Yüzbaşımızla onbaşımızı maalesef kadın evliyaı birlikte katleylemiştir. Biz, bu kadın evliyaı korumak onun uğruna canımızı vermek mecburiyetindeydik. Çünkü bu dünyaya çok çok, binlerce, milyonlarca kadın evliya, erkek peygamber gelmiş de kadın peygamber, kadın evliya gelmemiştir. Dünyaya gelmiş bu tek evliya kadın, yeryüzünde Allah böyle bir evliya kadını Türk milletine nasip eylemiştir Büyük Paşamız da taifei nisaya çok ehemmiyet bahsettiğinden, onların yüksek haklarına çok hürmet ettiğimizden Anacık Sultan Hazretlerinin de dağlarda tehlikede olduğunu, İnce Memed nam canının onu katleyleyeceğini istihbar ettiğimiz için en kıymetli yüzbaşımızı onu kasabaya davete icabet ve azmettirdik. Onu kuştüyü yataklarda misafir ederek, kuşsütüyle besledik. Dünyanın bizden başka hiçbir milletine nasip olmamış ilk kadın peygamberini bir mücevher gibi muhafaza etmek, onu muhafaza etmek bizim büyük vazifemizdi. Anacık Sultan Hazretleri bizim ona karşı gösterdiğimiz bu muameleden çok hoşnut ve memnun kalarak, bize müteşekkir olarak... İnce Memed nam Allah, kitap, kuran Peygamber bilmez kişi bizim bu hürmetli muamelelerimizden gazaba gelerek ve gözlerini kin bürüyerek, kin içinde yanarak, yağmurdan, şimşeklerden, bizim gafletimizden bilistifade maalesef Anacık Sultan Hazretlerini ve onu muhafaza etmekte olan Yüzbaşımızı katleylemiştir (Kemal, 2020).

Arif Saim Bey'in konuşmasının satır aralarında kadın kimliği ön plana çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin irticai faaliyetleri kırması, laikliği kurumsallaştırması için kadın haklarını tanınması, kadını kamusal alanda görünür ve etkin kılması gerekmektedir. Bu nedenle yasal düzenlemeler yapılması bir anlamda zorunludur. 1930 yılında çıkarılan ilk yasa kadınların yerel seçimlerde kadınlara yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı tanımıştır. 5 Aralık 1934'çıkartılan yasayla bu kez kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı getirmiştir. İrticai bir faaliyetin sorumlusu olarak kadının siyasal şiddete maruz kalması ve şiddet sonucunda öldürülmesi yasayla güvence altına alınan kadın haklarını işlevsiz bırakacaktır. Bu nedenle Arif Saim Bey'in konuşmasında sürekli kadın vurgusu yapılmaktadır. Kadın kimliğinin öne çıkarılması yasama organının bölgedeki temsilcisi olan bir milletvekili tarafından dile getirilmesi Feminist coğrafya açısından önemlidir.

Feminist coğrafya, coğrafya biliminin çalışma sahasındaki kadınlara dair problemlerin, bilimsel ilkeler çerçevesinde ele alınmasını amaçlar (Doğanay, Şahin, Özdemir, 2007). Kadınların hayat şartları, iş bulma imkânları ve çalışma hayatındaki güçlükleri inceleyen Coğrafyanın alt bilim dalıdır. İnce Memed romanlarında sadece Anacık Sultan değil, seküler alandaki diğer kadınlarda baskın karakterler olarak öne çıkmaktadır. Örneğin Hürü Ana veya Hürüce Ana, kırsal yaşam alanında, erkek egemen bir toplumda kadın kimliğiyle daima ön plandadır. İnce Memed roman kahramanı Hürü'nün bütün yönleriyle bir kurucu kadın olduğu belirtilmektedir (Şeker, 2019). Vayvay köyünden Durmuş Ali'nin karısı Kamer Hatun da tam anlamıyla baskın bir kadın karakterdir.

İnce Memed romanlarında Siyasi coğrafya bağlamında değerlendirilmesi gereken unsurlardan birisi de ideolojik tutarsızlıktır. İrtica karşıtı gibi görünen Arif Saim Bey ve Çukurova'nın yerel egemen güçleri olan ağalar, beyler siyasal ve ekonomik güçlerini korumak adına irticai unsurlardan medet ummaktadırlar. Literatürde oportünizm olarak tanımlanan bu davranışın açıklaması şudur: Güç durumları karşısında, bireyin veya bir grubun davranışlarını ahlak ilkelerine ya da düzenli bir düşünceye sistemine göre değil, aksine kişisel çıkarlara veya grup çıkarlarına en uygun fırsatları yakalamak ve o fırsatlardan maksimum derecede yararlanmak için geliştirilen tutum ve alınan pozisyon. Bölgenin ağalarından olan roman kahramanı Murtaza Ağa, Çukurova'nın ağalarına, beylerine hitapla söyledikleri oportünist bir söylemdir.

“Şimdi beni iyi dinleyiniz, muhterem Arif Saim Bey Anacık Sultanı kasabaya davet etti, o da Arif Saim Beyimizin davetini kabul etti. Arif Saim Bey niçin davet onu, çünkü ondan sihirli yüzüğü ve doksan dokuz bin dokuz yüz doksan dokuz dua yazılı gömleği isteyecek, askerlerine verecekti. İşte o zaman İnce Memed, bu kurşun geçmez candarmalarla başa çıkamayacaktı.” Ayağa kalktı, gözlerini oradakilerin üstünde teker teker gezdirdikten sonra sözünü sürdürdü. “Anacık Sultan önceleri çok directti. Fakat sonra, Arif Saim Beyin Kırkgöz Ocağının pirleriyle cepheye diz dize, düşmene karşı çarpıştığını duyunca yüzüğü ve gömlekleri vereceğini, İnce Memed’deki yüzüğün de, gömleğin de sihrini iptal edeceğini söyledi. Bu da İnce Memedin kulağına gidince... O da geldi... Maalesef hem Anacık Sultanı ve hem de onu korumaya çalışan... Evet efendim, Şehit Yüzbaşı muhterem Faruk Bey, Muhterem şehit Onbaşı Ali Efendi Anacık Sultan uğruna seve seve kanlarını döktüler.” (Kemal, 2020).

İnce Memed romanlarında zorunlu iskâna tabi tutulma, göçe zorlanma ve köy boşaltma gibi zorunlu göç nedenleri tarihsel kesitlerle birlikte çokça işlenmiştir. İnce Memed 4’te ise güvenlik gerekçesi (eşkıyalığı önlemek) ile dağ köylerinin boşaltılması siyasi otoritenin gücüyle gerçekleşmektedir (Günel, 1995).

Bir iki gün içinde ilk dağ köylerine ulaşan candarmalar süngü takıp, köylere hücum ettiler, daha köylülere, nedir, ne oluyor, demeye vakit bırakmadan, onları yayan yapıldak, yatakları sırtlarında Çukurova yoluna düşürdüler, candarmaların korumasında, uzun ağıtlar, ilenmeler, çığlıklar, gökleri tutarak düze indirildiler. Dağlara çıkan yollar tutulmuş, candarmanın haberi olmadan ne yukardan bir tek kişi aşağıya inebiliyor, ne de bir tek kişi aşağıdan yukarıya çıkabiliyordu.

Kimi köylerde candarmalar, hiç beklemedikleri direnmelerle karşılaşılıyorlar, direnmeden dolayı çılgına dönen Nafiz Bey, o köyü yakıp yıkıyor, yerle bir ediyordu. Kimi köyler de, candarmanın zulmünden korkarak, candarma daha köylerine ulaşmadan öteberilerini, yiyeceklerini alarak Çukurovanın yolunu tutuyorlardı. Yollarda, böyle kendiliklerinden yollara düşmüş köylülerle karşılaşınca Nafiz Bey, kıvançlanıyor, böylesi köylüleri ödüllendireceğini söyleyerek adlarını alıyordu. İnce Memed yakalanır, yakalanmaz, dağlara ilk salınıverecek kişiler onlardı. Kimi köyler de köylerini boşaltıp kuş uçmaz, kervan geçmez ormanların kuytuluklarına sığınıyordu. Köylüler, bu Çukurovaya indirilerek, hapsedilme işinde büyük deneylerden geçmişlerdi. Kozanoğlu başkaldırmasının ardından da böyle olmuş, yüz binlerce kişi, dağ ve yayla insanı Çukurova bataklıklarının arasına, sıtmanın, sıcağın, öteki salgın hastalıkların kucağına atılmışlardı. Bunların yarından çoğu, ilk aylarda ölmüşler, geriye kalanların bir bölümü de malından mal, paradan para, kızıdan kız rüşvet vererek canlarını dağlara alarak yaşamlarını ilerici, öfkeli bir Vali dağlardaki damlarını başlarına yıkıncaya, köylerini böyle, bugünkü gibi, candarma korumasında Çukurovaya indirinceye kadar sürdürmüşlerdi, sıcaktan, sıtmadan gene kırılmışlardı. Sıtmanın, öteki salgın hastalıkların, bu amansız iskânların ağıtları, türkülleri daha belleklerdeydi ve kış gecelerinde ocak başlarında, yaz aylarında pınar yörelerinde söyleniyor, Kozanoğlu’nu yenen Derviş Paşaya, o ilerici dağlara düşman Valiye lanetler yağdırılıyordu (Kemal, 2020)

Ekonomik coğrafya başlığı altında sunulan gelir eşitsizliği yurdun dört bir yanında olduğu gibi Toroslar'da da var olan sosyo ekonomik bir olgudur. Demokratik bir toplumda gelir eşitsizliğini önlemenin öncelikli yolu sosyal devleti inşa etmektir. Vatandaşlarına belli bir ekonomik, sosyal güvenlik standardı temin eden sosyal devlet veya refah devleti, ekonomik kalkınmanın bir göstergesidir. 1923-1946 yılları arasında tek partili bir rejime sahip olan, sözü edilen dönemde 1929 Dünya Ekonomik Krizine (Büyük Kriz), İkinci Dünya Savaşı (1939- 1945)'nin küresel sorunlarıyla uğraşan bir ülkenin, sosyal devleti inşa etmesi olanaklı değildir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, sosyal devleti inşa edemediği, siyasal bir aktör olan roman kahramanı Arif Saim Bey tarafından itiraf edilmektedir.

“Unutmayalım ki burası benim intihap mıntıkam. Unutmayalım ki ben buraların, bu ovanın, bu dağların ve dahi uçsuz bucaksız Mezopotamya'nın kahramanıyım. Benim mıntıkamda böylesi bir çıbanbaşının teşekkül etmesi, benim gibi bir adama büyük bir darbedir. Bu vakayı Paşa Hazretleri duyarsa, aklından geçirmez mi ki, Milli Kahramanımız düşmanı böyle mi yendi, diye düşünmez mi ki... Bu vakadan sonra ben ki, Paşa Hazretlerinin en yakın arkadaşıyım, onun yüzüne nasıl bakarım ki... Bana dese ki senin intihap mıntıkanda bir Köroğlu türemiş ki zenginden alıyor fakire veriyor, bizim yapamadığımızı o yapıyor, halka adalet dağıtıyormuş dese, ben kendimi öldürmez miyim Paşa Hazretlerinin böyle bir tarizi karşısında.” (Kemal, 2020).

3.3.5.7. Etnik Coğrafya

İnce Memed romanlarında Ermeni, Kürt, Çerkes ve Rumlar diğer etnik gruplardır.

Ermeniler

1915'e kadar Çukurova bölgesi Ermeni nüfusun yoğun olduğu bir bölgedir. Karpas (1985)'e göre 1914'de Adana Vilayetinde 72.280 olan toplam gayrimüslim nüfusun 52.991'i Ermeni'dir. Adana'da Ermenilerin Gayrimüslim nüfus içindeki oranı %73,3'dür.

Çukurova'da Ermenilerin tarihinin çok eskilere dayandığı iddia edilmektedir. Tarihi kaynaklar, Kilikya Ermeni Krallığının Çukurova'da 1080-1198 arasında beylik olarak kurulduğunu, 1198-1375 arasında krallık olduğunu belirtmektedir. Çukurova çevresine dışardan gelip yerleşen ve çeşitli yönetimlere tabi olan Ermeniler, Kilikya Ermeni Baronluğu'nu kurduktan sonra onu bir krallığa dönüştürmüşlerdir. Bu krallık çeşitli siyasi anlaşmalarla varlığını 300 yıl sürdürmüştür. (Gökhan, 2012). Memlûklular

1375 senesinde Sis (Kozan)’ı ele geçirince Kilikya Ermeni Krallığı son bulmuştur. Kozan’da Memluklulara bağlı Ramazanoğlu Beyliği kurulmuştur.

İnce Memed romanlarında Ermenilerle, Türkler arasında ırk temelli bir çatışma görülmediği gibi Ermenilerle Müslümanlar arasında din temelli bir çatışmadan söz edilmemiştir. Aksine Ermenilerle Türklerin/ Türkmenlerin uzun yıllar barış içinde yaşadığı anlatılmıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcıyla değişen siyasal dengeler, Ermenilerin bölgeden kaçmasına neden olmuştur.

Ermeniler kaçarlarken, bu küçük çiftliğin sahibi Ermeni çiftliğini bir Türkmen dostuna satmış oldu. Türkmen ile Ermeni can arkadaşılar.

Ermeni dedi ki:

Eğer döner gelirim kardeş, toprağımı bana geriye verirsin. Geriye dönemezsem çiftlik senin olsun. Anan sütü gibi ye iç, kullan, helal olsun (Kemal, 1984).

Savaş başlayıp da kasaba halkı birbirine düşünce ortalık karışıp da herkes birbirine düşünce, ortalık karışıp da herkes Müslüman, Ermeni, diye ikiye ayrılınca, göç etmekte olan Ermeniler Amber Beye başvurmak zorunda kaldılar. Kasabada üç mahalle Ermeni vardı. Kasabanın çoğunluk esnafı, demircisi, ayakkabıcısı, çiftlik sahipleri, zenginleri onlardı. Ve Ermeniler Amber Beyi yakından tanıyorlar, ona gözleri gibi güveniyorlardı, altınlarını, mücevherlerini, yolda başımıza neyin geleceği, neyin gelmeyeceği belli değildir diyerek ona emanet bıraktılar... Savaş bittikten, onlar kasabaya döndükten sonra geri almak üzere. Doğrusu da bu ya, onlar dönünce, paralarının bir tamam ellerinde olacağını, bu paraları hiç kimsenin Amber Ağanın elinden alamayacağını biliyordu.

Ermeniler gittikten hemen sonra bütün servetlerini Amber Beye bıraktıkları duyuldu (Kemal, 2020).

Kürtler

Köylerinde Kürt Haydar derler çok yaşlı bir kişi vardı, üç kızıyla büyük bir evde oturur, güzel, soylu atlar yetiştirirdi. Küp küp altınları olduğu söyleniyordu. Sürü sürü koyunları aşağıdaki düzlükte yayılırdı. Belki elli tane de tazi beslerdi. Her birisi, kırmızı, sarı, kara, ala, uzun boyunlu, uzun bacaklı, ince uzun belli tazılar. Ve bu dağlarda attığını vurmakta üstüne yoktu (Kemal, 2020).

İnce Memed romanlarında Lek Kürtleri de yer almaktadır.

Aslanlı köyünde eskilerin alıcı kuş dedikleri Lek Kürtlerinin kalıntıları otururlar (Kemal, 1986).

“Lek Kürtlerinin kalıntıları” ifadesi, önceden bu etnik grubun anlatılan yerleşmede kalabalık bir grup iken sonraları nüfus olarak azaldıklarını veya asimile olduklarını düşündürmektedir.

Lek Kürtlerinin Anadolu'nun dışından Orta Anadolu'ya göç ettikleri anlaşılmaktadır. Adana ve çevresinde yaşamış, daha sonra başka yörelere göç etmiş bu topluluk aslen İran'da Lekistan denilen bir sahada yaşamaktadır. 1512'de Yavuz Sultan Selim'e yardım ettikleri ve daha sonra Kozan çevresine yerleştikleri belirtilmektedir. Kozanoğullarının aslında bunlardan olduğu ve sonradan Trkleştikleri iddia edilmektedir (Alakom, tarihsiz). Bu iddiayı doğrulayacak herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır.

Çerkesler

Kbaade Savaşı (1864) sonrasında büyük bir yıkıma uğrayan, zorunlu olarak gç etmek durumunda kalan Çerkesler kitleler halinde Anadolu'ya gçmişlerdir. (Altın, 2017). Kırım savaşından bu yana süren gçler 1865'te Rusların Kafkasya hâkimiyetini tamamen sağlamasıyla artmıştır. 1853-1865 döneminde 750 bin erkes, 100 bin Abhas ve 60 bin een'in Osmanlı topraklarına göç etmek mecburiyetinde kaldığı değerlendirilmektedir (akt. Altın, 2017). Çerkeslerin Anadolu'ya gelişi 1861 yılından itibaren başlar. Çerkeslerin iskân edildiği bölgelerden birisi de Adana'dır. 1861 yılından sonra Kırım ve Kafkasya göçmenlerinin yarısı kadar Tuna boylarına yerleştirilirken Konya, Sivas, Adana ve Bursa gibi vilayetlere de çok sayıda göçmen iskân edilmiştir.

İnce Memed romanlarında Çerkesler at yetiştiriciliği, at bakıcılığı özellikleriyle ön plandadır. İnce Memed 3 romanında eski bir eşkıya olan Kuzgun Veli, İnce Memed'i takibe başlar, ona eşlik eden diğer eşkıyalara şunları söyler:

"Bu böyle olmayacak çocuklar," dedi. "Yrmekle ona yetişilmez hemen. Birer at bulmalıyız, yukardaki Çerkeslerden." (Kemal, 2021).

Gün kavuşurken atları çektiler, bindiler. Sarı mmet her birisine de birer sırmalı Kabartay erkesi işi yamı verdi, silahları görünmesin diye (Kemal, 2021).

Çerkesler, Çukurova ve Toroslarda ayrı davranış özellikleri sergilemektedir. Kafkasya göçmeni olanı Çerkeslerin at hırsızlığından da söz edilmektedir. Ovaya yerleşen Çerkeslerin oldukça medeni olduğu, meyve yetiştiriciliği, ev yapımı, peyzaj düzenlenmesini Çukurova'ya getirdikleri anlatılmaktadır.

İdris Bey otuzunda gösteriyordu. İnce, uzundu. Sarı gözleri, kartal gagası burnu, uzun yüzüyle bu dünyada yaşamayan, nasılsa bir kere uğramış, yırtıcı, yabanıl bir yaratığa benziyordu. Büyülü, kutsal bir yaratığa... Uzun bıyıkları dşmişt. Parmakları çok uzundu, güzeldi. Onunla ilk karşı karşıya gelen ne bedenini, ne altın gibi güzel gözlerini, ne sarı pırıltılı uzun bıyıklarını, ne saçlarını görürdü. Onunla ilk karşılaşan insan yalnızca onun uzun, güzel parmaklarını görür, hayran kalırdı. Bir een beyi olan babası Osmanlı devrinde ili aşiretiyle birlikte Kafkaslardan

gelmişti, Anavarza kalesinin karşısına, Ceyhan ırmağının güney gecesine yerleşmişti. Kurdukları köyün adına Akmezar demişlerdi. İlk önceleri Çukurovada sinekten, sıtmadan, sıcaktan hastalanmışlar, kırılmışlardı. Üç dört yıl içinde Çukurovaya alışmışlardı ama sayıları da yarıya inmişti. Kafkaslardan getirdikleri atları da, öteki hayvanları da kırılmıştı. Çukurovaya alınan Çerkesler Çukurova cinsi güzel atlar yetiştirdiler sonra. Ektiler biçtiler. Çukurova o zamanlar meyve bahçesi nedir bilmezdi, güzel, bakımlı meyve ağaçları diktiler Çukurun sıcağına. Evleri ottan Türkmen köylerinin yanına ahşaptan ve taştan, ikişer katlı güzel evleri olan, caddesi, sokakları olan bir köy kurdular. Bereketli topraklar üstünde mutlu bir yaşama düzeni kurdular. Bütün ovaya güzel atları, iri meyveleri, yiğit davranışlarıyla ün saldılar. Öteki Torostaki Çerkesler gibi at hırsızlığı da yapmadılar. Beylerinin bir dediğini de iki etmediler. Geleneklerini, göreneklerini de Kafkastaki gibi korudular (Kemal,1984).

Rumlar

İnce Memed romanlarında Rumlardan çok söz edilmemektedir. Sadece İnce Memed 4’de İnce Memed’in Çukurova’ya deniz kıyısına indiğinde ev almak istediğinde almak istediği evin sahibinin Girit göçmeni Rum bir kadın olduğu anlatılmaktadır. Bölgede Rumların etnik bir unsur olarak çok az sayıda oldukları anlaşılmaktadır.

Abdülselem Hoca ipi çekti, içerden bir zil sesi geldi, bir ayak patırtısı duyuldu, Memedin eli ayağı titriyordu, ağzının içi kurumuştı, kapıyı açan ak başörtülü, yaşlı, mavi gözlü bir kadın, "Buyrun," dedi. Belirli bir Rum şivesiyle konuşuyordu (Kemal, 2020).

Kadın kocasıyla birlikte Girit’ten gelmiş, öteki birkaç Giritli eviyle birlikte buraya yerleştirilmişlerdi. Yaşlı hanımın kocası at arabası ve tahıl alımıyla uğraşıyor, iyi para kazanıyordu. Evine, bahçesine çok meraklıydı. Ölüncü karısına, iki yetişkin kızma bir hayli para kalmıştı. İstanbul’da akrabaları vardı. Babalan öldükten birkaç ay sonra kızlar İstanbul’a gitmişler, anayı evde tek başına bırakmışlardı. Ana da evi satar satmaz hemen İstanbul’a gidecekti. Kızlarını çok merak ediyor, ne pahasına olursa olsun evi çabucak elden çıkarmaya bakıyordu (Kemal, 2020).

3.3.5.7. İnanç Coğrafyası

Çukurova ve Toroslarda gayrimüslimler bulunmasına rağmen gayrimüslimlerin Müslüman nüfusa oranı azdır. 1927 yapılan ilk nüfus sayımında Türkiye’de toplam Hristiyan nüfus, 317.814 kişi ile toplam nüfusun %2,4’ünü meydana getirirken, ilerleyen zamanlarda sürekli azalma eğiliminde olmuştur. 1935-1965 döneminde Müslüman nüfus artarken (2,4), Hristiyan nüfus azalmıştır (0.35). 1927’de yapılan ilk nüfus sayımında Musevi’yim diyen 78 bin kişinin 47 bini İstanbul, 18 bini İzmir ve 9 bin kadarı Trakya’nın diğer illerinde yaşıyorlardı. (Dündar,2000).

Çukurova’da gayrimüslim nüfus, İnce Memed romanlarının işaret ettiği 1930’lu yıllar dikkate alındığında 1915 Tarihli Tehcir Yasasıyla Ermenilerin bölgeyi boşaltmasıyla Cumhuriyet öncesinde azalmaya başlamıştır. Tehcirden bir yıl önce 1914 yılında Adana Vilayeti ’nin toplam nüfusu, Karpat (1985)’e göre, 512.926’dır. Gayrimüslimlerin toplam nüfusu 68.989, toplam nüfusa oranı %13,45’dir. Gayrimüslim nüfusun 52.916’sı Ermeni, Gayrimüslim nüfus içindeki oranı %76,7’dir (Tablo 5).

Tablo 3: Adana Vilayeti 1914 Nüfusu

KAZA	MÜSLÜMAN	ORTODOKS RUM	ERMENİ	KATOLİK ERMENİ	PROTESTAN	TOPLAM
Adana	71.617	3.104	14.956	888	1.006	91.571
Ceyhan	16.068	110	229	13	36	16.456
Karaisalı	27.771	-	20	-	-	27.791
Yumurtalık	6.694	60	520	-	-	7.274
Adana Sancağı	122.150	3.274	15.725	901	1.042	143.092
Kozan	20.763	-	3.859	62	146	24.830
Haçın	16.972	-	11,042	1,103	1.405	30.522
Feke	13.170	1.879	2.308	-	632	17.989
Kars	16.989	16	1.108	-	99	18.212
Kozan Sancağı	67.894	1.895	18.317	1.165	2.282	91.553
Cebelibereket	13.193	16	675	4	80	13.968
Dörtyol	15.495	272	6.672	3	366	22.808
Islahiye	10.927	-	500	-	-	11.427
Bahçe/Bulanık	14.643	-	3.691	-	600	18.934
Hassa	8.810	33	770	269	285	10.167
Cebelibereket Sancağı	63.068	321	12.308	276	1.331	77.304
Mersin	27.844	2.273	790	42	68	31.017
Tarsus	60.947	774	2.929	122	313	65.085

Mersin Sancağı	88.791	3.047	3.719	164	381	96.102
İçel	34.628	1.210	334	-	-	36,172
Anamur	31.768	725	-	-	-	32,493
Gülnar	20.668	457	7	-	-	21.132
Mut	14.970	108	-	-	-	15.078
İçel Sancağı	102.034	2.500	341	-	-	104.875
Adana Vilayeti	443.937	11.037	50.410	2.506	5.036	512.926

Kaynak: (Karpas, Ottoman Population, 1830-1914: Demographic and Social Characteristics)

İnce Memed romanlarında ağırlıklı olarak Alevi- Bektaşî inancı yer alsa da romanın başkarakteri İnce Memed'in inanç kimliği ile ilgili ilk üç kitapta net bir ipucu yoktur. Serinin son kitabında İnce Memed'in Alevi- Bektaşî inancından olmadığı net olarak anlaşılmaktadır. İnce Memed, arkadaşının endişesini gidermek için şunları söyler:

“Onlar bize benzemezler, onlar Alevidir.”(Kemal,2020).

İnce Memed, Çukurova ve Toroslarda yaşayan Alevi- Sünni tüm inanç gruplarının ortak kahramanıdır. Onun en yakın arkadaşı olan Ferhat Hoca, Sünni bir köy imamıdır ve aynı zamanda bir eşkıyadır.

“Çünkü Bey, bütün Alevi Dedeleri, bütün Sünni İmamları, bütün kızlar, kadınlar ermiş saymışlar İnce Memedi Çünkü Bey...” (Kemal, 2020).

İnce Memed ve Ferhat Hoca her başları sıkıştıklarında ya bir alevi köyüne ya da bir yörük obasına gitmekte, onların himmetlerine başvurumaktadırlar. Molla Duran gibi Sünni inancın kanaat önderleri İnce Memed düşmanlarıdır. Bu bağlamda İnce Memed romanlarında ağırlıklı olarak Alevi-Bektaşî merkezli bir inanç coğrafyası mevcuttur denilebilir. Bu düşünceyi destekleyici temellendirmelerin başında Hz Ali anlatımlarının yoğunluğu gelmektedir. Hz. Ali'nin kendisi, kılıcı Zülfıkar ve atı Düldül'ün isimleri romanların birçok cümlesinde yer almaktadır. İnce Memed serisinin tamamında tüm kutsal şahıslar içerisinde Hz Ali en baskın isimdir; hatta bazı cümlelerde onun adı peygamber olarak geçmektedir.

Çatal kılıklı, görkemli peygamberim, Alim, işte ben de buradan, o dağlara kaçırdığın İnce Memedin evinden senin kara yüzünü görmemek için gidiyorum (Kemal, 2020).

Konar- göçer toplulukların çokça yaşadığı bir dönemi konu olan İnce Memed romanlarında Alevi- Bektaşî inancının yaygın olması hem coğrafi hem de sosyolojik bir olgudur. Alevi inancı konar-göçer toplumların yaşam pratiklerinin bir sonucu olarak Anadolu coğrafyasında oldukça yaygındır; özellikle de dağlık alanlarda. Alevi inancının dağlık kesimlerde yaygın olmasının nedeni, gerek Selçuklu, gerek Osmanlı döneminde çıkarılan isyanlardan sonra, güvenlik nedeniyle Türkmenlerin dağlara çekilmesidir.

Yerleşik haldeki Türkler İslam dininin kurallarına daha kolay uyum sağlarken, yerleşik olmayanlar (konar-göçerler) kısmen zorlanmışlardır. Konar-göçerler yaşam pratiklerini oluşturan birçok âdet ve geleneği İslamiyet'e uyarlamaya çaba göstermiştir. Mesela genellikle kadınlar ve erkekler gündelik hayat içinde aynı ortamlarda bulunmak zorunda oldukları için kaç-göç yani haremlik-selamlık uygulaması pek kabul görmemiştir. Eski Türk dini içinde müzik ve dans bulunan birçok ritüeli barındırmaktaydı (Yılmaz, 2014). İslamiyet'in müziği hoş karşılamadığı ve ibadetlerde yasakladığına dair yaygın anlayış bazı Türkmen gruplarına hep zor gelmiştir. Bu yüzden çoğunlukla Türkmenlerin bağlı olduğu Alevi-Bektaşî geleneğinde müzik ve semah var olagelmıştır.

Yaşar Kemal, İnce Memed romanlarında kutsal mekânlar, şahıslar ve değerleri olay örgüsünün içerisine yerleştirmiştir. Kutsal şahıslar ve değerleri olduğu gibi anlatmaya mecbur olan yazar, kutsal mekânları gerçek, yarı gerçek ve gerçeküstü bir üslupla yazmıştır.

İnce Memed 3 romanından itibaren dikkat çeken ve sürekli tekrar edilen kutsal mekân bir dağ başındaki Kırkgöz Ocağıdır. Alevi- Bektaşî inancının ve efsanelerinin tüm özelliklerinin anlatıldığı Kırkgöz Ocağı'nın en önemli özelliği, ocağın postnişinin Anacık Sultan adlı bir kadın olmasıdır.

Ocağı, gerçek dünyayı aşan, aşkın bir düzene sahip, kendi kuralları olan bir dini mekândır. Bu kutsal mekân eski Türk dininin Şaman/Kam'ı, Anadolu-Türk İslam geleneğinin ozan ve Pir'i gibi şifacı olan Anacık Sultan'ın var oluşuyla anlam kazanır. Kırkgöz Ocağı yarı düşsel bir anlatımla İnce Memed romanlarında yer almaktadır. Ocağın kutsiyetini vurgulamak için geyiklerin ocağa hizmet ettikleri, hatta kesilmek için kendilerinin geldiği anlatılır.

Geceleri, yıldız dolu dereyi geçerek, dolgun, süt dolu memeleriyle geyikler geliyorlardı her gece, sütleri sağıldıktan sonra, Ocakta daha fazla durmadan dağlarına çekiliyorlardı (Kemal, 2021).

Ocak, barışın, sevginin, iyiliğin ocağıdır. Bu nedenle Kırkgöz ocağına silahla girilmez. Kırkgöz Ocağının şifa dağıtan bir ocak olması üzerinde de durulmuştur. İnce Memed, vurulup yaralandığında ölümcül yaralarından ocakta gördüğü tedavi ile kurtulmuştur. Bolluk, varlık mekânı olarak anlatılan ocak bu yönüyle evrene/doğaya uyum sağlamaktadır (Özcan, 2015). Yaşar Kemal, Kırkgöz Ocağının bereketini, verimliliğini yaptığı süt dolu memeler, yıldız dolu dereler gibi nitelemelerle ayrıca vurgulamak istemiştir.

Kırkgöz Ocağı, Alevi- Bektaşî geleneğindeki tüm kutsal kişilikleri saygı göstermekte, onların mucizelerine (hünerlerine) inanmaktadır. Anacık Sultan'ın cenazesinde Alevi Bektaşî erenlerinin dirilerek cenaze törenine katılmaları, daha doğrusu katıldıklarına iman edilmesi Şamanist inanç geleneğinin devam ettiğinin göstergesidir.

İlk önce geyikler çobanı, her iki avcunda hiç sönmeden yalınlar yanan Mülayım geldi. (...) Mülayım'dan sonra şu koca dağların arkasından Fırat suyu kıyılarından Ağu içen Ocağının yüz yaşındaki dedesi Balım Sultan geldi. Belinde kavalı, başında sikkesi, elinde on iki telli büyük sazı vardı. (...)Onun arkasından da güneyden, Akdeniz kıyılarından Dede Kargın Ocağının pirleri geldi. Bunların hüneri, Akdeniz'in üstünde, tozlu yollarda yürür gibi yürümektir. (...) Sonra Ege denizi kıyılarından Bedrettiniler geldiler. Bunların hüneri, dağ olsun, kaya, çöl, kırıç toprak olsun yürüdükleri yerlerde binbir kokuyla kokan çiçekleri anında yeşertmek, hem de katmer çiçeklerini açtırmak, hem de dünyayı güzel kokulara boğmaktır. Bunların ardından Dersim Abdalları geldiler, bunların hünerleri dille tarif edilemez, kaleme gelmez, kağıda dökülemezdi. Bunların arkasından da Kırşehir'den, Hacı Bektaş Ocağının erenleri güvercin donunda geldiler, kümbetle binek taşı arasına üst üste, gün ışığını bile sızdırmayacak sıklıkta göğe kadar ak bir perde kurdular (Kemal, 2020).

İnce Memed romanlarında adları öne çıkan kutsal kişilikler şunlardır: Hz Muhammed, Hz Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hızır Aleyhisselam, Pir Sultan Abdal, Sarı Saltık, Hacı Bektaşî Veli... Kırkgöz Ocağının Evliyası Anacık Sultan'ın cenaze törenine Alevi- Bektaşî inancının kutsal kişilikleri katılır. Kırkgöz Ocağının kutsal saydığı isimlerden birisi de Selahaddin Eyyubi'dir. Selahaddin Eyyubi'ye ait olduğu iddia edilen gömleğin İnce Memed'e giydirilmesiyle, İnce Memed'de bu ocak tarafından kutsanmıştır. Anacık Sultan, İnce Memed'e şunları söyler:

“Bu gömlek Sultan Selahaddin Eyyubi Han Hazretlerinin gömleğidir. Onunla kafirlere karşı sayısız savaflara girmiş sağ salım çıkmıştır. Sultan Selahaddin Hazretleri bu gömleği kendi eliyle

ocağa armağan etmiş, o gün bugündür de bu tılsımlı gömleği Sultan Selahaddin Eyyubi Han Hazretlerinden sonra kimse giymemiştir. İşte bundan bir ay kadar önce Sultan Selahaddin Eyyubi Hazretleri bir gece benim yanıma geldi. (...) Gözlerini bana dikti, Anacık Sultan, dedi, sizde benim bir emanetim var, onun sahibi İnce Memed'dir, gömleği ona giydir (Kemal, 2020).

Alevi- Bektaşî inancında ocaklar birbirine bağlıdır, aralarında inanç birliğine bağlı olarak dayanışma vardır. Ocakların belli bir işareti ve sembolü vardır. Bu anlamda Kırkgöz Ocağı'nın farklı coğrafyalardaki ocaklarla ilişkileri ve dayanışması vardır. Söz konusu ocaklardan biri de Malatya'daki Ağuiçen Ocağı'dır.

"Bu," dedi, "ocağın mühürüdür. Benden sonra bu ocak sönüyor, al sende kalsın. Malatya'ya gidersen, Ağuiçen Ocağına var, bunu onlara göster, seni saklarlar." (Kemal, 2021).

Alevi- Bektaşî ocaklarının her birinin mührünün dışında, uğurlu saydıkları çeşitli objelerin varlığı İnce Memed 4'teki şu diyalogdan anlaşılmaktadır. Bu tür objelerin kutsal sayılması ilkel dinlerden birisi olan totemizm inancının ilahi dinlerde de varlığını sürdürdüğünün bir göstergesidir.

"Hocam," dedi, senden bir dileğim var."

Hoca toparlandı:

"Buyur Dede Sultanım," dedi.

Dursun Dede sıkıntısından yüzü buruşmuş, terleyerek, ona küçük bir kutu uzattı, "Bunu al," dedi, yere bakarak. "Bu bizim ocağın uğurudur. Belalara, kötülöklere, hastalıklara, ateşe, kurşuna karşıdır. Bilmem, bizde böyle inanırlar."

Ferhat Hoca:

"Sağ ol Dede Sultan, " diye onu kucakladı.

Eline aldığı kutuyu açtı, kutunun içinden bir tuhaf yeşil bir hayvana benzeyen, şimdiye kadar Ferhat Hoca'nın hiçbir yerde görmediği, menevişlenen, üstünden bir kıvılcımın akıp gittiği bir taş çıktı (Kemal, 2020).

İnce Memed romanlarının kutsal şahıslardan birisi Dede Sultandır.

Ve mehdiler gözlerini kırpmadan, tüyleri kıpırdamadan, ağızlarından en küçücük bir şikayet sözcüğü çıkmadan, ancak, ölüirken o da, eriş ya Dede Sultan diyorlar, can veriyorlardı.

Dede Sultan, Şeyh Bedrettin'in iki önemli müridinden birisi olan Börklüce Mustafa'dır, diğeri ise Torlak Kemal'dir. Çoğu tarihi kaynaklar onu 14. Yüzyılın ikinci yarısıyla 15. Yüzyılın başında yaşamış, İzmir'in Karaburun yarımadasında Osmanlı'ya karşı başlatılan isyanın Türkmen- Alevi halk önderi diye tanımlar. Dede Sultan yani Börklüce Mustafa'nın başlattığı isyan başarısızlıkla sonuçlandığında taraftarları onu mehdi olarak görmeye başlamışlardır. Dede Sultan'ın mehdi olabilmesi için pirinin mehdi olması gerekir, o halde Şeyh Bedrettin mehdi midir?

Şeyh Bedrettin'in eseri Varidat'a göre o bir mehdidir. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki, yazma Vâridat nüshalarında ve benim XVI. yüzyıla ait kullandığım nüsha, 22 B'de, Bedreddin bunu çok açık ifade ediyor (Ocak, 2016). Şeyh Bedrettin ahir zamanda geldiğini, âlemi düzeltereğini, yeni bir nizam tesis edeceğini iddia etmesi Şeyh Bedrettin'in mehdi olduğunu gösterir. Şeyh Bedrettin bizzat kedisini mehdi ilan etmese bile etrafına toplananlar, taraftarları, müritleri onu mehdi olarak görmektedir. Şeyh Bedrettin, zulüm ve baskı ortamını ortadan kaldıracağını, adil paylaşımcı bir düzen tesis edeceğini iddia etmektedir. Bu idealin peşine düşecek gelecek dönemlerin insanları ister istemez hareketin önderinin mehdi olduğunu, ahir zamanda ortaya çıkacağına inanırlar.

Babai isyanlarının önderlerinin adları da romandaki kutsal kişilikler arasında yer almaktadır.

Cafer Dede, onları üç gün göndermedi. "Bu ocak pir ocağıdır. Balım Sultan, Baba İshak, Baba İlyas ocağıdır," diyordu (Kemal, 2020).

Çukurova ve Torosların inanç coğrafyasının tamamını Alevi- Bektaşî inancıyla tanımlamak mümkün değildir. Kentsel yerleşmelerin aksine kırsal yerleşmelerin inanç coğrafyası daha çok Alevi- Bektaşî inancıyla anlatılmış olsa da, Toroslar'da Sünnî inanın varlığı İnce Memed romanlarında inkâr edilemez bir gerçektir.

Kırkgöz Ocağının da, şu koca Toros'ta ne kadar Alevi, Sünnî Ocağı varsa hepsinin de Kırkları, pirleri, gözükenleri gözükmeyenleri İnce Memed'in yanında (Kemal, 2020).

Romanlarda Sünnî köylerdeki camilerden söz edilir, ancak bu camilerin neredeyse hiçbirinde minare yoktur. O köylerden birisi olan Yanıkören köyünde de minare yoktur.

O gün Cumaydı, Ferhat Hoca, köyün minaresi yoktu, kayanın sivrisine çıktı sela vererek ezan okudu. Cemaatin önüne geçerek namaz kıldırıldı (Kemal, 2020).

Kentlerdeki camilerin ise minaresi vardır.

Konya çarşısında en yüksek minareye çıkmış Ferhat Hoca, gürül gürül Kuran okur gibi, hak ve adalet üzerinde konuşuyordu (Kemal, 2020).

Don değiştirme motifi

İnce Memed romanlarında insanın hayvana, hayvanın insana dönüşmesi veya ölmüş bir insanın yeniden ortaya çıkması don değiştirme kavramıyla ifade edilmektedir. Temeli animist bir inanıştan gelen don değiştirme, yeni bir bedende ruhun canlandığına dair bir inanış biçimidir. Ruhun ölümsüzlüğü Türk geleneğinde İslamiyet'ten önce de başat bir inanıştır. Bu başat inanış, Türkiye Türkçesinde, çoğunlukla ölen bir insan için

öldü yerine, uçtu sözcüğüyle dile getirilir. Türk kültürünün belirgin bir elemanı olan don değiştirme motifi Türklerin yayıldığı tüm coğrafyalarda varlığını dört farklı yapıda; ölüm-ruh, ödül-ceza, üstünlük-keramet, yaratılış-türeme sürdürmüştür/sürdürmektedir (Küçük, 2020). Don değiştirme, varlıkların (canlı veya cansız) kendilerini var eden özelliklerini kalıcı veya geçici olarak kaybedip başka varlıklara (cansız veya canlı) dönüşmesi olarak düşünülebilir. (Boratav, 1984). Romanlarda İnce Memed, şahin donuna girerek göklerde görülür. İnce Memed dışında don değiştirme motifi de işlenmektedir. Örneğin Hacı Bektaş'ın Erenleri güvercin donunda Kırkgöz Ocağına gelirler. Yeşil donlular, savaş meydanlarında savaşır ve hepsi birden şehit olurlar, başka bir kutsal savaşta yeniden yeşil donlarıyla savaşır.

Alevi- Bektaşî Ocaklarında bazı hayvanların kutsallığı bilinen bir gerçektir. Bu gerçeklik doğaldır. İnsanlar var oldukları zamandan beri hayvanlarla etkileşimde kalmışlardır. Toplumsal yaşamlarında belirgin bir yeri olan hayvanlardan, yalnızca besin elde etmek ve onları çalıştırmak için yararlanılmamış, yeri geldiğinde Tanrıya kurban edilmiş, sadece Tanrıya kurban edilmekle de kalmamış, sihir ve büyü gibi mistik pratikler amacıyla da kurban edilmiştir. İnsanoğlu çoğu zaman hayvanların yırtıcılığından ve albenisinden korkuya kapılmış, bu korku insanoğlunun zihninde hayvanların olağanüstü güçleri olduğu algısının yerleşmesine neden olmuştur. Bu algı zamanla evrilmiş, hayvanların ilahlaştırılması boyutuna kadar uzanmıştır. Bu sürecin sonucunda insanoğlu inanç bağlamında bazı hayvanları totemleştirmiş, onları kültürel bir sembol haline dönüştürmüştür. (Demirdağ, 2017, akt. Karayel & Albayrak, 2020). İnce Memed romanlarında kutsal bir ocak sayılan Kırkgöz Ocağı'nın kültürel sembol hayvanı geyiktir. Bunun nedeni geyiğin Alevî-Bektâşîlerce kutsal kabul edilen hayvanlardan biri olmasıdır (Çoruhlu, 2002: 142-143, akt. Karayel & Albayrak, 2020). Geyik motifi, Alevî Bektaşî kültüründe don değiştirme inancında efsanevi bir varlık olarak gözlenmektedir. Türk kültüründe Şamanların kıyafetleri ve davullarında geyik çizimlerinin olması, geyik kurban edilmesi bu hayvanın kutsal kabul edildiğini göstermektedir.

Geyikler gelirler ona her sabah, boynuzlarında tan ışıklarının ıptısı, tüylerinde sabah güneşinin yıldırtısı... Kırkgözün bacıları da onları sağlarlar. Sonra da her ay bir erkek geyik çöker kapıya, üç gün üç gece boynunu büküp, gözlerini ocağa diker bekler. Üçüncü gün onu keserler, postunu da kurutup Anacık Sultana getirirler. Anacık Sultan da o postu, dünyanın bir yerindeki bütün, kirlerden, kötülüklerden, zulümlerden arınmış bir kişiye gönderir. Bu kişi kadın, ya da er kişi olabilir (Kemal, 2021).

Güvercin de İnce Memed romanlarının kutsal hayvanlarından. Hacı Bektaş Veli'nin güvercin figürlü tasvirleri anımsanacak olursa güvercinin Alevi-Bektaşî inanç sistemi için değeri ön plana çıkmaktadır. Güvercin, Alevî-Bektaşî inanç sisteminde Hacı Bektaş Veli ve tüm tanınmış Alevî- Bektaşî inanç önderlerinin mitolojik kimliklerinden birisidir.

Hacı Bektaş Ocağının erenleri güvercin donunda geldiler, kümbetle binek taşı arasına üst üste, gün ışığını bile sızdırmayacak sıklıkta göğsü kadar ak bir perde kurdular (Kemal, 2020).

Orada, Kırkgöz Ocağının tam üstünde de, içine ışık doldurulmuş gibi şişmiş duran bir bulut kaynar, oradan başka hiçbir yere kıpırdamaz. Bulutun altında da ak güvercinler... Yaratıklar içinde de en zavalı kuş, bu ak güvercin dedikleridir (Kemal, 2021).

Kutsal sayılan bir başka hayvan ise şahindir. Şahin, Türk tasavvuf anlayışındaki mühim sembollerden birisidir. Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya gelmesini istemeyen bir kısım Anadolu erenlerinin Hacı Tuğrul'u görevlendirdiği, Hacı Tuğrul'un doğan donuna girerek bu gelişini engellemeye çalıştığı, Hacı Bektaş Veli'nin ise şahin donuna girerek bu mücadeleyi kazandığı bir menkıbede anlatılmaktadır (Aytaş, 2013). Bu menkıbe ile anlatılmak istenilen insanoğlunun doğada birlikte yaşadığı canlıları duygu aktarımı için bir araç olarak kullanmasıdır. Duygu aktarımı hayvanların hem nesnel, hem de simgesel özelliklerinden yola çıkılarak yapılmaktadır.

Kahvaltı bittikten sonra obanın başı ona bir şahinle, bir ce-ren postu, bir de halı heybe armağan etti. Her çadırın önündeki çatalların üstünde birkaç şahin vardı. Şimşek gibi çakan gözleriyle ışıyıp gelen tanyerlerine bakıyorlardı (Kemal,2021).

Şahinin İnce Memed romanlarında öne çıkmasının, İnce Memede sevenlerinin “şahinim” demesinin nedeni özgürlük, asalet ve güçlülük sembolü olarak görülmesiyle ilgilidir. Güçlü ve görkemli bir güzelliğe sahip olan yırtıcı kuşlar; doğan, şahin, kartal, atmaca özgürlüğü ve gücü seven Türk toplumlarında türeme sembolüdür (Yücel & Yozgat, 2018). Türkler, bu yırtıcı kuşların özgür ve meydan okuyan doğal yaşamlarından oldukça etkilenmiş, adı sayılan kuşların üstün özellikler taşıdığına inandıkları için erkek çocuklarına onların isimlerini koymuşlardır.

Çukurova ve Toros köylülerinin inançları, kutsalları, yörenin egemen güçleri tarafından irticai faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Yeni kurulan Cumhuriyet'in 13 Aralık 1925 tarihli, 677 sayılı kanunla tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasından yararlanarak İnce Memed'in bireysel başkaldırısını örgütlü bir irticai faaliyet olarak gösterip siyasal otoritenin desteğini alma çabası içindedirler.

“Halk ayaklanması hazırlığı içindedir, İnce Memed. Bütün hareketleri onu gösteriyor. Para biriktiriyor. Onun bugünkü hazinesi hiç yoksa bir Suriye Devletinin bütçesi kadar var. İrticayla, kapatılmış tekkelerin mensubinleriyle işbirliği yapıyor, halkı ayaklandırmak için...” (Kemal, 2020).

3.3.5.9. Psikocoğrafya

Tam olarak üzerinde anlaşılan bir psikocoğrafya tanımı olmasa da Gay Debord'un tanımı bu alanda yaygın olarak kullanılmaktadır. Psikocoğrafya, coğrafi çevrenin (toplumun) bireyin duyguları ve davranışları üzerindeki etkilerini analiz eder (Debord, akt. Covery, 2011). İnce Memed romanlarında çevrenin (coğrafyanın) bireyin davranışları ve duyguları üzerindeki etkileri yoğun olarak işlenmiştir. Psikocoğrafya yerine davranışsal coğrafya terimi de kullanılabilir. Davranışsal coğrafya, bireylerin çevreyi algılama biçimlerine bağlı olarak oluşan düşünme yapılarının onların davranışlarına etkisini konu edinir (Tümertekin & Özgüç , 2019). Gerek psikocoğrafya, gerek davranışsal coğrafyanın açıklamasında çevre, algı ve davranış kavramları ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle psikocoğrafya ve davranışsal coğrafya aynı anlamda kullanılabilir.

İnce Memed romanlarında doğa-insan etkileşimi üzerine sayısız örnekler vardır. Bu örneklerden birisi, coğrafyanın insanın fiziki davranışlarını etkilediğine dairdir. Dağda yaşayan insanların yürüyüşleriyle, ovada yaşayan insanların yürüyüş şekli birbirinden farklıdır. Sarp arazilerde sürekli olarak yaşayanların tırmanış ve iniş yaptıkları düşünülürse, şunu söylemek mümkündür: İnsan, adım atışını bile coğrafi oluşumlara göre düzenlemektedir.

Adam hızlı hızlı yürüyordu. Memed adamın yürüyüşüne dikkat etti. Bu, sarp yerlerin yürüyüşüydü. Sarp yerlerin insanları adım atarken ayaklarını fazla havaya kaldırırılar. Dizleri hizasına kadar. Sonra ihtiyatlı, korka korka indirirler. Buna alışmışlardır. Halbuki ova insanları tam aksinedir. Ayaklarını yerde sürürcesine giderler (Kemal, 1986).

Coğrafya, sadece insanların fiziksel davranışlarını değil, aynı zamanda bilişsel ve duyuşsal davranışlarını da etkilemektedir. Romanın kadın karakterlerinden olan Seyran'ın Vayvay köyüne gelmeden önce yaşadığı coğrafya (Maraş'ın Harmanca köyü) ve oradaki insanlar şu cümlelerle betimlenmektedir.

“İnekleri, atları, öküzleri, Harmanca köyünde yetişen tek mil yaratık ince, uzun, sert, güzeldi. Hele insanları insan güzeliydi. Maraş illeri, aşağı ova insanları Harmanca insanını salt güzelliğinden, yakışıklılığından tanırlardı. Harmancanın kuşları, böcekleri de uzundu, renkliydi. Öteki kuşlardan, böceklerden daha güzel öter, daha güzel parlarlardı. Dahası onurlarına düşkün,

sert insanlardı. Harmanca çok kan dökülürdü. Harmanca kan dökülmesi bir gelenektir, onun için çok az kişinin yüreğine korku düşerdi. Havasının, suyunun, toprağının sertliğinden olsa gerek, orada her şey kütür kütürdü.” (Kemal, 1984).

İnsanların algıları coğrafya ile şekillenmekte, değişmektedir. İnce Memed 1’de Hasan Onbaşı ile Memed arasında geçen diyalogda çevrenin algılanışı anlatılmaktadır.

Hasan Onbaşı:

“Nasıl, kasabayı beğendiniz mi?”

Memed:

“Çok büyük,” dedi. “Kocaman evleri var. Saray gibi...”

Hasan Onbaşı güldü:

“Ya Maraş görmeniz siz!” dedi. “Bir bedesteni var ren renk ışık. Her şey yüzüne güler. Lal olur kalırsın karşısında. Bir yanda kutnu kumaşçılar, bir yanda saraçlar, bira yanda bakırcılar... Ne demezsin. Bir cennettir Maraş! Maraş bunun gibi yüz tane gelir!”

Memed düşündü, düşündü:

“Aboov!” dedi.

Hasan Onbaşı:

“Yaa,” dedi. “Ya, işte böyle. Bir de İstanbulu görmeniz...” (Kemal, 1986)

Yukarıdaki diyaloglar sosyal etkileşimi anlatmaktadır. Tarih boyunca farklı etnik gruplara, uygarlıklara ev sahipliği yapan Çukurova birçok kültürün izlerini taşımaktadır. Bu durum sosyal ilişkilerde kendini belli etmektedir. Bir bölgenin farklı kültürlerin izlerini taşıması, o bölgenin açık toplum olduğunun göstergelerinden birisidir. Kentsel yerleşmeler açık toplum olma özelliğine daha fazla sahiptir. Aynı iddia kırsal yerleşmeler için geçerli değildir, çünkü kırsal yerleşmeler kapalı toplumlardır. Sihirci ya da kabileci ya da ortaklaşacı toplumlar kapalı toplumlardır (Popper, 2000). Kapalı toplum üyeleri, hısımlık akrabalık gibi biyolojik bağlarla bir araya gelirler. Mücadeleleri, emekleri, sevinçleri ortaktır. Düşmanları aynı, kaderleri aynıdır. Kapalı toplumlara bu nedenle organik toplum denmektedir. İnce Memed’in köyü Değirmenoluk köyü de kapalı toplum özelliği taşımaktadır. Romanın başkahramanı İnce Memed’in, arkadaşı Mustafa’yla kasabaya ilk gelişleri ve handa kalışları şu şekilde anlatılmaktadır:

İhtiyar:

“Siz daha ilk olarak şehire geliyorsunuz. Öyle değil mi?”

Memed:

“İlk,” diye cevap verdi. “İlk.”

Mustafa:

“İlk.”

İhtiyar, “Nasıl olur?” dedi.

“Her biriniz yirmi yaşını geçkin görünüyorsunuz. Nasıl oldu da hiç kasabaya inmediniz?

Memed utanarak:

“İnemedik,” dedi.

İhtiyar,

“Hangi köydensiniz?”

Memed:

“Değirmenoluktan“ “

Dağ köyü orası öyle mi?”

Memed:

“Dağ!”(Kemal, 1986).

Çok uzun yıllar bir arada yaşayan, kendi köylerini hemen hemen hiç terk etmemiş olan insanların farklı kültürlerden etkilenmesi için göç, ticaret, turizm gibi etkinlikler içinde olması gerekir. İnce Memed romanlarında zorunlu göç, zorunlu iskân gibi nedenlerle köylüler yaşadıkları yerleri değiştirmektedirler.

Onu Pazarcık dağlarına götüremeyen kardeşleri, akrabaları analarının ağdına dayanamayıp, büyük bir oymak halinde dağlardan inmişler, Vayvay köyünün bereketli topraklarına yerleşmişlerdi. Zeki insanlardı. Çok yiğit, güçlü, sağlıklı, iyi silah kullanan, iyi ata binen kişilerdi. Cömerttiler, sevgi doluydular. Onlar Çukurovanın Türkmenini çok sevmişler, büyük bir sevgide, cömertlikte, insan ilişkilerinin güzelliğinde geleneği olan Çukurova Türkmeni de yiğit dağlıları sevmişti. Birkaç yıl içinde Türkmenlerle dağlılar kaynaştılar, kız alıp verdiler, ayrı huyda, yaradılıştan insandılar ama bir sevgi, cömertlik, bir saygı geleneğinin güzelliğinde birleşiyorlardı (Kemal, 1984).

Bir başka sosyal etkileşim türü ise göç yoluyla oluşur. İnce Memed romanlarında buna örnek olabilecek olay Sarıasma köyüne uzak köylerden gelen yabancılardan köyün sosyal dokusunu değiştirmesidir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında köy ilk yabancıları gördü. Bunlar, kimisi daha bıyığı terlememiş genç, kimisi de orta yaşlı kişilerdi. Kimisi silahlı, kimisi silahsız, kimisi yarı çıplak, kimisi de koyunları altın dolu, çok güzel giyinmiş, altın kordon takınmış, parlak çizmeli kişilerdi. Birkaç yıl içinde köydeki insan sayısı üç katına, Kurtuluş Savaşı günlerinde de beş katına, yedi katına çıktı. Köye sığınanlar daha çok okumuş yazmış kişilerdi. İçlerinde eşkıyalar, yol kesiciler, kaçakçılar da vardı. Bu asker kaçakları, kaçakçılarla birlikte de kurulduğundan bu yana tekdüze yaşamını sürdürmüş olan Sarıasma köyü birden başkalaştı, birkaç ay içinde köylülerde gözle görülür bir biçimde değişiklikler oldu. Köylülerin kılık-kıyafetlerinde bile farklar görüldü. Kaçakların bir kısmı bu kuytu köye ev bile yapıp, karılarını getirdiler (Kemal, 2021).

Coğrafya üzerinde gelenekten kopuş ve yabancılaşma sorunsalı

Yabancılaşma kavramı başlangıçta felsefî bir kavram iken son on yıllarda sosyal bilimlerin alan yazınlarında oldukça sık kullanılan bir kavramdır. Yabancılaşma teorileri içinde en fazla atıfta bulunulan teori Marx'a aittir. Marx'a göre iki türlü yabancılaşma vardır: Bunlardan birincisi insanın doğaya yabancılaşmasıdır. İnsan, doğayla olan mücadelesinde zamanla insanlaşmış, toplumsal ve kültürel dünyayı, yani ikinci bir doğayı kurmuş, ilk doğasını unutmuş, ona yabancılaşmıştır. Marx'a göre bu yabancılaşma zorunlu ve olumlu bir yabancılaşmadır. İkinci tür yabancılaşma ise insanın bizzat kendisine yabancılaşmasıdır. Marx, bu türdeki yabancılaşmayı kapitalist sisteme dayandırmaktadır. Kapitalist sistemin bir diğer adı olan pazar sistemine uyum sağlayan insan kendisine, kendi emeğine, insan ilişkilerine yabancılaşır, kapitalist sistemin bir parçasına dönüşür. Yabancılaşma kavramını, Marx'ın kapitalist sisteme indirgediği dar sınırdan çıkarıp daha geniş sınırdan açıklamak gerekir. Yabancılaşmış insan, yaşam sürecine bir şey katamayan, yaşam mücadelesinde etkin değil, edilgen olan insandır. Yabancılaşma sürecindeki insan, kendi yaşamını ve toplumsal yaşamı anlamlandırmakta sıkıntı yaşar. Bu nedenle toplumsal yaşamı düzenleyen kurallara inanmamaya, toplumsal değerleri hor görmeye başlar, giderek kendinden uzaklaşır, yaşam pratiklerinden zevk almamaya başlar.

İnce Memed romanlarında insanın kendisine yabancılaşmasını anlatan örnekler gelenekten kopuşla ilgilidir.

Ali Safa Beyin kendisinden büyük bir kardeşi vardı. Kardeşinin de üç oğlu vardı. Bunlar çiftlikte oturuyorlardı ama okumuş kişilerdi. Kasabaya bulaşmışlar, Türkmen geleneğine göreneğine sırt çevirmişler, kötüyü insanlıktan çıkmışlardı. Kumar oynuyorlar, köylerde kadın oynatıyorlar, içki içiyorlardı. Bunlar, Türkmenin şimdiye kadar görmediği, böyle de insan olur muymuş diye şaşıttığı insanlardı. Bunlar hırsızlık yapıyorlar, insan da öldürüyorlardı (Kemal, 1984).

Geleneklerine sahip çıkan, insanın kendine yabancılaşmadığı örnekler de vardır.

Bu örneklerden birisi de eski bir eşkıya olan Bayramoğlu'dur.

"Bayramoğlu," diye sordu Murtaza. "Sen niye bu dağlara çekildin kaldın?"

Bayramoğlu usuldan güldü.

"Bir eşkıya ya sonuna kadar eşkıya kalır, ya da benim gibi ölür. Savaş bittikten sonra ben kendi kendime dedim ki... Birlikte savaştığım kişilere karşı eşkıya olup dövüşmem. Ben Mustafa Kemal Paşanın emrinde düşmana karşı dövüştüm, o başa geçince ben ona karşı gelemezdim. Gittim Doğan Beye, ben köyüme çekiliyorum... O bana, iyi yaparsın, dedi, o beni, o benim ne

dediğimi anladı. Ama bu Arif Saimle Kılıç Ali yakamı bırakmadılar. Aman sana çiftlik, aman sana mülk... Aman ha aman..."

"Niçin kabul etmedin ki?"

"Bu da bir çeşit eşkıyalık olurdu, başka biçimde bir eşkıyalık... Niçin veriyorlardı bana o malı mülkü, ben ne yapmıştım ki... Birkaç kurşun yakmıştım Fransıza karşı öyle mi, bizim candarmalar karşı yakacağımız o birkaç kurşunu düşmana karşı yakmıştım. Benim işim eşkıyalıktı, ha şuna sıkışmışım kurşunu, ha buna..."

"O kadar da değil Bayramoğlu."

"O kadar, o kadar," diye directti Bayramoğlu. "Onlar, çiftlikleri, paralan, malı mülkü eşkıya Bayramoğluna veriyorlardı. Bak, Murtaza ağa, beni dinle, sen de bugün bana, benim için gelmedin, eşkıya Bayramoğlu için geldin. Sağ ol, var ol ama konuğumsun, başım üstünde yerin var, ben eşkıyalığı, elimden tüfeği bıraktığımdan bu yana, Kürt Rüstem'in dışında, çete arkadaşlarım da içinde, o gün bugündür bana kimse uğramadı... İlk sen uğradın, söyle ne istiyorsun?" (Kemal,2020).

Coğrafyayı terk ediş, toprağa geri dönüş ve baba toprağı metaforu

İnce Memed, yeri gelir Toroslara sığamaz, zorunlu olarak kendi coğrafyasını terk eder, bir başka coğrafyaya, komşu coğrafyalara gider. Bu gidiş aslında zorunlu bir göçtür. Bir tür mülteciliktir. Ancak mülteci olmanın koşulları düşünüldüğünde mülteci olamamıştır; çünkü sığınma talebi kabul görmemiştir. O, mülteci değil, kaçaktır. Kaçak olmaya mecburdur.

"Bütün Fırat dolaylarını, dil bilmez Kürt ellerini dolaştım geldim, sığınacak bir yer bulamadım. Bu dünya bana dar geldi. Gene döndüm koca Torosa. Kimse bilmez nerde kalır ölümüz. Ben Torosa ölmeğe geldim. Ölüm burnuma burcu burcu kokuyor. Bir eşkıya adamı, İnce Memed olmuş birisini, ağaların beylerin horladığını dünya kabul etmiyor. Sarı Ümmet Ağa. Yeryüzü gökyüzü kabul etmiyor, Nereye giderim Ümmet Ağam? Bir kanadı kırık kuşum ki, el kadar da olsam, beni hiçbir çalı kabul etmiyor." (Kemal, 1984).

İnce Memed'in Kürtlerin yoğun olduğu bölgelerde bir süre yaşadığı ve onların kültürlerinden etkilendiği, Kürt kızlarına âşık olduğu İnce Memed 3'te şu cümlelerle anlatılmaktadır.

Abdi Ağadan sonra dağlara, Kürtlerin arasına çekilmişti bir ara. Çok güzel, suna gibi bir kız görmüştü, adı Gazeldi. Seyranın adı Gazel olacaktı. Bir de kızları olursa onun adını da Gazel koyarlardı. Anası da Gazel, kızları da Gazel... Dağlı Kürtler, içinde Gazel adı geçen uzun, çok güzel bir de türkü söylemişlerdi. Gazel ona bir kere ta derinden kara gözleriyle bakmış, o da bir kere azıcık, onu tepeden tırnağa ürpertmişti (Kemal, 2021).

Kaçak, mülteci, sığınmacı her kim olursa olsun, herkesin bir sıla özlemi vardır. İnce Memed de sılasını özlemiştir. Sılaya dönmeye kararlıdır. Ölecekse sılasında

ölecektir. Anadolu coğrafyasında çok kullanılan bir deyim olan, toprak çekmek deyimini İnce Memed için de geçerlidir. Her nereye giderse gitsin ait olduğu toprak onu çağırılmaktadır.

Yönünü kuzeye döndü. Köyüne gidiyordu. Köyü gözünde tutuyor, içine bir özlemlik ateşi düşmüş onu yakıp kavuruyordu. Biliyordu, ölüme gidiyordu ama duramazdı. Köyünü görmeliydi. Ya köyü görmeden ölürse? Koca çınarı, Kulaksızı, Kulaksızın değirmenini, koca çınarın büvetini, kınalı yolu, çakırdikenli Dikenlidüzünü, evleri, nakışlı toprakları, köyün kıyısına çayın serdiği çakıldaşlarını, ağaçları, çalıları, devedikenlerini, köyün tavuklarını, hele kurk tavuk ardında dolaşan yumak yumak sarı civcivleri... Her şeyi, her şeyi göresi gelmişti (Kemal, 1984).

Çukurova’da Yüreğir ile Yumurtalık arasında bir süre eşkıyalıktan uzak yaşayan İnce Memed, sonunda ovaların kendine göre olmadığını anlamış, kendi coğrafyasına Torosların zirvelerine dönmeye karar verdiğinde şöyle söylemiştir:

“Ben, dağda doğdum, dağda öleceğim. İzin ver bana.” (Kemal, 2020).

İnce Memed 2’de Ali Safa Bey’in Vayvay köyünden kovduğu bir kısım köylünün yeniden köye dönüşü işlenir. Kovulan köylülerden birisi, Ali Safa Bey’in soylu bir at karşılığında arazisini aldığı ve en sonunda döverek köyden uzaklaştırdığı Yobazoğlu’dur. Yobazoğlu da Vayvay’a geri döner ve döndüğünde baba toprağında ölmek istediğini şu şekilde dile getirir:

“Hükümet değil, candarma, ağa değil, Azrail gelse yurdumdan bir yere bir daha ayrılmam. Öldürsünler beni. Boynumu kılıçların altına uzatırım, boynum kıldan incedir, vurun, vurun ki kanım baba yurdumun toprağına saçılsın derim.” (Kemal, 1984).

3.4. KÜLTÜR VE DİL

Kültür, belli bir coğrafya üzerinde yaşayan insanların ürettiği her türlü soyut ve somut unsurlardır. Bu anlamda kültür, coğrafyanın bir ürünüdür. Kişi veya toplum düşünce kalıpları, davranış biçimleri ve yaşam şekli bir coğrafya üzerinde şekillenir. İnsanlar ve yer/mekân arasındaki bu etkileşim kültür coğrafyasını ortaya çıkarmıştır (Sandal, 2008). Kültür kavramı coğrafyacılar gibi tarihçiler, antropologlar ve sosyologların da ilgisini çekmiştir. Coğrafyacıların kültürle ilgilenme şekilleri/kültürle ilgilenme biçimleri zaman zaman diğer bilimlerin mensuplarının yaklaşımları ile çakışabilir (Ertürk,2010). Coğrafyanın kültüre odaklanması ile diğer sosyal bilimlerin kültüre odaklanması arasında fark vardır. Kültürel coğrafyacıların kültüre bakış noktasındaki odak noktası, kültürü mekânsal farklılıklar ile açıklamasıdır.

Kültürün mekânsal farklılıklarından birisi de kültürün en önemli unsuru olan dildir. Dil, hem kültürün ürünü hem de kültürü kuşaktan kuşağa aktaran dinamik bir araçtır. Nu anlamda dil, coğrafyanın iletişim haritasıdır. Başka bir deyişle dil, belli bir coğrafyanın kimlik kartıdır. Şunu da söylemek mümkündür. Dil, coğrafyayı yaşatan, ona canlılık veren güçtür. Çukurova'nın mekânsal farklılıkları, bölge insanının çevreyi algılamalarında farklı bir bakış açısı sağlamış, çevresindeki varlıkları ve olayları değişik sözcüklerle adlandırmalarına yol açmıştır. Çukurova ağzında ait sözcükler bu şekilde var olmuşlardır. Bu sözcüklerin çok büyük bir kısmı Bitki Coğrafyası başlığı altında verilmiştir.

3.4.1. Çukurova Ağzına Ait Sözcükler

Yaşar Kemal'in tüm roman ve öykülerinde olduğu gibi İnce Memed romanlarında da yöresel deyişler ve sözcükler oldukça geniş yer tutmaktadır. Kültür Coğrafyası açısından bu sözcükleri ve deyişleri bilmek önemlidir. Çünkü bir coğrafyayı anlamak, sadece onun fiziki unsurlarını bilmekle anlamlı olmaz. O coğrafyanın ekonomisini, üretim ilişkilerini, inanış biçimlerini, alışkanlıklarını, dilini bilmekle anlamlı hâle gelir. Bu nedenle İnce Memed romanlarında yer alan Çukurova ağzına ait sözcüklerin yaygın kullanımına ve etimolojisine bu çalışmada mümkün olduğu kadar verilmiştir. Sözcüklerin etimolojisi, bir coğrafyanın hangi coğrafyalarla etkileşim içinde olduğuna dair önemli ipuçlarıdır. Bu bölümde bitki adları dışındaki Çukurova ağzına ait sözcükler anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

Abara: Farklı anlamları bulunan bu sözcük, TDK DS'de suyun basıncını arttırmak için su değirmenlerinde kullanılan, huniye benzeyen hazne anlamında kullanılmıştır.

Değirmenin abarasında akan suyun güçlü düşüşü patlıyor, gecenin karanlığına yayılıyordu (Kemal,1986).

Afur tafur: Türkiye Türkçesinde “çalım” anlamındaki “afra tavra” ikilemesinin Çukurova ağızındaki söyleniş biçimidir. Aşağıdaki örnek cümle bu yargıyı doğrulamaktadır.

Afurundan tafurundan yanından geçilmiyordu (Kemal, 2021).

Allalem: Zannederim, herhalde, belki de, galiba. (DS, cilt:1).

Ayağını kaldır bakalım, (...)allalem bunların dibi de delik (Kemal, 2020).

Balkımak: Parlamak, parıldamak, göz alıcı güzel olmak (Derleme Sözlüğü) anlamındadır.

Horozun, iri çiçekli mor hatminin yöresinde, güneşe gelince çakan, binbir kıvılcımda balkıyan boncuklu azgın bir arı gürültüyle dönüyordu (Kemal, 2021).

Barhana: Başka anlamları olsa da Yaşar Kemal'in bir yerden başka bir yere taşınan eşyalar anlamında kullandığı belirtilmektedir (Karakış, 2019).

Buna dayanamayan Paşa Ahmet de mitili barhanayı toplamış, soyunun köyüne, eski baba konağına dönmüş, köyün de muhtarlığını almıştı (Kemal, 2020).

Bastık: Pestil sözcüğünün yöresel ağızlarda söyleniş biçimidir. Yeni Türkçe Sözlük, bastık sözcüğünün karşılığı olan pestili mealen şu şekilde açıklamaktadır: Üzüm suyunun kaynatılması ve nişasta ile karıştırılması sonucu oluşturulan pelte. Ermenice pastel, Yunanca pastilos sözcüğünün Türkçeye pestil olarak geçtiği anlaşılmaktadır. Pestilin bastırılarak yapılması ve saklanması dikkate alındığında bastık sözcüğünün bas filinden türetildiği anlaşılmaktadır (Gülensoy, 2004). Bu anlamda yöresel ağızlardaki bastık sözcüğü Türkçe bir sözcüktür.

İri narlar, olgun kavunlar, karpuzlar, Maraş dağlarından gelen bastıklar, kuru dutlar, üzüm, her şey, her şey torunu içindi." (Kemal, 1984).

Bukağı: Kaçmaması için hayvanların ayağına takılan zincir, demir köstek (Derleme Sözlüğü).

Üzeyir, çiftlikte istidatlı hırsızlara bukağı açma, bukağı kırma, bukağılı at hırsızlama talimleri yaptırıyordu (Kemal, 1984).

Buydurmak: TDK Güncel Sözlükte halk ağzında dondurmak, çok üşümek anlamındadır.

Yok dedi Vahap Dayı ağacın tepesinde buydurup öldürüyormuş (Kemal, 2021).

Car: Çağrı, tellal ile duyurma anlamına gelmektedir. Eren, sözcüğün etimolojisinin Moğolca olduğunu savunmaktadır. Yazılı ve sözlü emir, tebliğ, ilan (Eren, 1999). İnce Memed romanlarında bu sözcük, haber alma anlamında kullanılmaktadır.

"Uçan kuştan, dosttan düşmandan, yerdeki karıncadan car umuyordu." (Kemal, 2021).

Cendek: TDK DS, sözcüğün anlamlarını şu şekilde vermektedir. 1. İnsan veya hayvan ölüsü. 2. Beden. 3. Sahipsiz ceset, ölü. 4. Büyük. 5. Cerek. 6. İnce uzun, yuvarlak sırık, dilme. 7. Sıkıştırma.

Kasaba ağaları öylesine bir kurban yarışına girmişlerdi ki, kasabanın alanı, çarşısı kesilmiş, yüzülmeyi bekleyen cendeklerle dolmuştu (Kemal, 2020).

Yukarıdaki alıntı cümledeki anlatımda, cendek sözcüğü hayvan ölüsü anlamında kullanılmıştır.

Cıcık: TDK GS’de bu sözcüğün süs, derisi soyulmuş et, iç organlar olmak üzere üç farklı anlamı bulunmaktadır.

Yağmur hışım gibi iniyordu. Eşkıyaların da, Müslüm’ün de cıcığı çıkmıştı (Kemal, 2021).

İnce Memed romanlarında cıcık sözcüğü derisi soyulmuş et ve iç organlar anlamında kullanılmış, süs anlamında kullanılmamıştır..

Cıda: TDK DS 3. Ciltte cida olarak geçen sözcük; kargı, mızrak anlamında verilmektedir. Gaziantep, Hatay, Reyhanlı, Adana, Bahçe yörelerinde mızrak olarak kullanılmaktadır. Cıda, tarihi kaynaklarda sık geçmektedir Moğolca cida, Türkçede kargı adı kullanılır (Eren, 1999). Eren’in açıklamalarından sözcüğün etimolojisinin Moğolca olduğu anlaşılmaktadır.

“Kadınların başında Anacık Sultan, Hürü Ana, Seyran kır atların üstünde, ellerinde cıdalar, arkalarında yetmiş iki milletin kadınları, ak başörtüleri bayraklar gibi uçuşarak...” (Kemal, 2020).

Cikile: Cikel cikel ses çıkarmak (kuş, böcek), uğultulu bir şekilde ve cik cik diye ötmek (Püsküllüoğlu, 2014)

Bir tuhaf bir kuş sık sık ötüyordu. İnsanın tüylerini ürperten uğursuz bir sesle. Gece cikiliyordu. sesinden gece ötüyordu. Bulut bulut çullanıyorlardı Memed’le Halil’in üstüne (Kemal, 1984).

Cip: TDK DS 1. Ciltte şu şekilde açıklanmaktadır. “Hep, bütün, çok...” Çukurova dâhil olmak üzere birçok coğrafyada kullanılmaktadır.

“Avratların yaşlılığı da cip beter oluyor.” (Kemal, 1986).

Cunha: TDK Güncel Türkçe Sözlükte, kabahatten ağır ve cinayetten hafif olan suç olarak tanımlanmakta, sözcüğün kökeni Arapça olarak bildirilmektedir. Alıntı cümledeki cunhalı düşeriz ifadesi, bu anlamda suçlu düşeriz demektir.

“Bu telgraflara parmak basmayanın cezası çok büyüktür. Sonra hepimiz cunhalı düşeriz.” (Kemal, 20121).

Çalıkakıcı: Derleme Sözlüğüne göre, bu sözcük Çukurova ağızlarına değil, Ege ağızlarına aittir. Yolkesiciliğe özenen anlamındadır. Sürez, Bozdoğan –Aydın –İzmir Bodrum –Muğla yörelerine aittir. Ege Bölgesinde Efelerin arasında bir aşağılama sözcüğü olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Çalıkakıcı sözcüğünün aşağılayıcı bir sıfat olarak Çukurova ve Toroslar’da da kullanıldığı aşağıdaki örnek cümleden anlaşılmaktadır.

“Bunlar eşkiya değil, Çalıkakıcı,” dedi Memed, “Eşkiya olan bir eşkiya böyle yerde konaklar mı?” (Kemal, 2021).

Çamçak: İnce Memed romanlarında çok sık tekrar edilen yöresel sözcüklerden biri de çamşaktır. TDK Sözlükte çamçak, ağaçtan oyularak yapılmış kulplu su kabıdır. Bir diğer adı da çapçaktır (Şekil 34).

Çamşak sözcüğü ayrıca fiil olarak da kullanılmaktadır. Köpüklenerek akmak, çamşak sözcüğünün fiil halidir.

“Sonunda belindeki çamçağını alıp aşağıya, koyunların yanına indi, mor büyük bir koyunu yakalayıp sağmaya başladı.” (Kemal, 2021).

Şekil 34: Kadirli’de Geleneksel El Sanatları Ustaları Tarafından Yapılan Çamçak

Çaykara: Birçok yörede olduğu gibi bu sözcük Çukurova’da da çay, dere ve akarsu kenarlarından çıkan su gözesi anlamında kullanılmaktadır. Bu sözcük, “gözbebeği” anlamında da kullanılmaktadır (Gülensoy, 2007).

Çemre: Kolunu ve paçalarını sıvamak, eteğini toplamak (TDK, DS).

Taşkın Halil Bey kolları çemrenmiş içeriye girdi (Kemal, 2021).

Çımgışma: TDK Derleme Sözlüğünde “ 1. Uyuşmak, ürpermek, 2. Vücudun bir yeri ağrımak, sızlamak, 3. Kaşınmak” anlamındadır. Sözcüğün köken bilgisi hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

“Bütün bedeninden, bir insanın ancak ömründe bir kere duyabileceği bir çımgışma geçti.” (Kemal, 1984).

Çiğir: TDK Derleme Sözlüğüne göre Yeniköy Ereğli –Konya Azaplı Kadirli, Yerebakan –Adana –İçel yörelerinde “Taşlı yol, patika” anlamındadır.

“Yandaki küçük çiğire saptı, (...)” (Kemal, 2020).

Çinke: Kadirli halkından edindiğimiz bilgilere göre, küçük parça, saydam taş anlamlarında Kadirli’de oldukça yaygın olarak kullanılan bir sözcük.

Uzun bir caddenin iki yanına mavi çinke taşlardan yontulmuş yüksek taş direkler dizilmişlerdi (Kemal 2020).

Çokuşmak: Derleme Sözlüğünde sözcüğün anlamlarından birisi, “toplanmak, birikmek, üşüşmek, kalabalık etmek anlamındadır.”

Aşık Mustafa: “Kel Eşkıyanın ölüsü burada,” dedi bilgiç bilgiç. “Kelebekler, bir güzel çiçeklere, bir de iyi kimselerin ölülerine çokuşurlar.” (Kemal, 2021).

Derekap: (de'rakap), Farsça der + Arapça 'akab 1. zarf, eskimiş Hemen arkasından. 2. zarf, eskimiş Çabucak (TDK Güncel Sözlük).

“Ulan bu konuştuklarını bir hükümet adamı duysa seni ipe çekerler ulan, hem de derekap... Hem de şu meydandaki ağaca derekap.” (Kemal,2021).

Fallik: TDK Derleme Sözlüğü, fallik sözcüğünün anlamlarını şu şekilde vermektedir: “1. Utanma duygusu olmayan, yüzü kızarmayan (kimse). 2. Sürtük. 3. Oynak yürüyüşlü, kırıttık.”

“Bırakın gitsin, “ dedi Koca Osman onun ardından gülümseyerek. “Akli başına geldi falliğin. Şimdi gidip de göreceksin.” (Kemal, 2021).

Firez: TDK Derleme Sözlüğünde “Firez 1.Ekin. 2.Yeni çıkmaya başlamış ekin. 3. Biçilmiş tarlada kalan tahıl kökleri, anız.” anlamlarındadır. Firez sözcüğü, İnce Memed romanlarında ekin anlamında kullanılmıştır.

Seyran karaçalılıkların, kamışlıkların aralarından geçiyor, küçük bölüklere düşüyor, altın sarısı firezli tarlalardan koşuyordu (Kemal,2021).

Ferildemek: TDK Derleme Sözlüğünde sözcüğün anlamları şu şekilde açıklanmaktadır: “(I) Titremek (organ için): Dizlerim feldirdiyor (II) Hiç durmadan konuşmak. (III) Hoplamak, zıplamak, yerinde duramamak.”

Ferilleyen dizleri onu çekemeyip oraya oturdu, sevinç gözyaşları dökmeye başladı (Kemal,2021).

Firik: TDK Güncel Sözlükte, halk ağzında olgunlaşmak üzere olan tahıl anlamındadır. Bir diğer anlamı da çerez olarak yenen tahıl kavurgasıdır. Arapça farik sözcüğünün Türkçe ağızlardaki karşılığıdır (Eren, 1999).

“Firiklemiş ekinler esen yelde hışırdıyordu.” (Kemal, 2021).

Hanuman: “*isim, eskimiş, (ha:numa:nı), Farsça hānmān. Ev bark, ocak*” (TDK GS).

İnce Memedin huzur ve huruç edeceğine, hanumanları söndüreceğine inanıyordu (Kemal, 2021).

Hörtük: TDK Derleme Sözlüğünde, “Bilinmeyen, iyileşmeyen yara,” anlamındadır.

Bir şeyler olmuştu, bir şeyler ya, bu hörtüklerden gidesiler susuyorlardı (Kemal, 2021).

Hörtük sözcüğünün Derleme Sözlüğünde beddua vermek anlamı da vardır. “Hörtük 1: yara (ilenç olarak kullanılır).”

“Ne susuyorsunuz hörtükler?” diye bağırdı (Kemal, 2021).

İğranmak: TDK Güncel Türkçe Sözlük, ığranmak sözcüğünün tam karşılığı olarak ırgalanmak sözcüğünü vermektedir. Irgalama işi yapılmak, sarsılmak, sallanmak... TDK Tarama Sözlüğü ise ığranmak karşılığı olarak şu sözcükleri vermektedir: Sallanmak, kımıldanmak, hıraman olmak.

“Ali Safa Beyin kanlı ölüsü başında ağıt yakarak ığranıyor, ölüyü göklere çıkarıyorlar, onun görkemli yaşamını, iyi niteliklerini, insanlığını sayıp döküyorlar, onu öldüren eli kanlı, yüreği kara İnce Memed’i de yerin dibine batırıyorlardı.”(Kemal, 2021).

İhircik: TDK Derleme Sözlüğünde, “Akşam, üzeri olan alaca karanlık.” diye açıklanmaktadır. Aynı sözlükte bazı yörelerde ihircik yerine ıkırcık kullanıldığı da belirtilmektedir. Sözcüğün etimolojisi hakkında bilgi yoktur.

“Ve daha tanyerleri ışımamış, ortalık ihircik karanlıktı.” (Kemal, 2021).

İymak: Yöresel bir deyim olan ıymak, bir şeyi uzun zaman yapmak, uzatmak anlamında kullanılmaktadır (Püsküllüoğlu 2006).

Cırcırböcekleri durup dinlenmeden, ıyıp kesmeden bastırıyordu (Kemal, 2020).

İğva: Arapça bir sözcük olan iğva, sözlüklerde ayartma, kışkırtma anlamına gelmektedir. Osmanlıca sözlükte; azdırma, azdırılma, baştan çıkarma, çıkarılma, yolunu şaşırtma, ayartma, ayartılma anlamlarını içermektedir (Devellioğlu, 1996).

“Ayıp ettim oğlana, köylünün iğvasına kapıldım.”(Kemal, 1984).

Kayırtı: TDK Güncel Sözlük ve diğer sözlüklerde kayırtı sözcüğü yoktur. Buna karşılık kayır sözcüğü vardır. Sözlük, kayır sözcüğünün, “halk ağzında kalın kum, ince kum, çakıl anlamlarına geldiğini belirtmektedir. Bu durumda kayırtı türetilmiş bir sözcüktür. Sesi tanımladığı anlaşılmaktadır. Küçük taşların birbirlerine sürtünmesinden çıkan sesler (kayır+tı) sözcüğüyle anlatılmaktadır (Karakış, 2019).

“Anavarza’nın dibindeki kayırtı azıcık olsun dinmiyor, durmuyor.” (Kemal, 1986).

Kepir: Türkçe sözlüklerde halk ağzında verimsiz, kıraç toprak, engebeli, taşlı, değersiz toprak anlamındadır. Sözcüğün etimolojisi hakkında bilgi yoktur. Yaşar Kemal, İnce Memed romanlarında kepir sözcüğünü kıraç, taşlı, verimsiz toprak anlamında kullanmıştır.

“Verimli, milli düzlüklerden sonra Toros’un kıraç, kepir taşlı etekleri başlar. Ovanın en bereketsiz, verimsiz yerleridir buralar.” (Kemal,2021).

Kıbal: TDK, DS’de kıbal, “Biçim (giyim kuşam, görünüş için).” anlamındadır.

Tahsin'e bakılırsa öldürülmemiştir, anlattığı kişilerin hiçbirinin kıbalı İnce Memed'e benzemiyordu (Kemal, 2021).

Kırfacan: Deyim olarak kullanılmaktadır. Kırfacana çevirmek ya da kırfacan etmek (dey.) kırıp geçirmek (Püsküllüoğlu, 2014).

Çoluk çocuk hepimizi kırfacana çevirdi (Kemal, 2020).

Kımık: Bir kımık (sıfat) küçücük (Püsküllüoğlu, 2014).

“Ağa, o bir kımık çocuktur,” diyebildi (Kemal, 1986).

Kılap: Derleme Sözlüğündeki anlamı, eskiden kadınların feslerine sardıkları ince ipekli kumaştır.

Zeynullah, aşağıdaki kapalı yerden püsküllü mor bir fesle, kılaptan işleme, altın nakışlarla bezeli fişeklikler çıkardı (Kemal, 2020).

Koygun: İnce Memed 1 romanında koygun sözcüğü şöyle bir anlatımda geçmektedir.

“İki gün, iki gece davullar zurnalar durmadan çaldı. Öteki dört köy şenlik içindeydi. Koygun koygun davul sesleri geliyordu oralardan da.” (Kemal, 1986).

TDK Güncel Sözlük, sözcüğü şu şekilde açıklamaktadır: “Koygun: sıfat (halk ağzında) dokunaklı, etkili, içli, acıklı. Koy fiilinin “etkilemek, dokunmak” anlamından yola çıkılarak koygun sözcüğüne “içli, dokunan” anlamını yüklemek son derece akla yatkındır (Karakış, 2019).

Köşgel: Derleme Sözlüğünde uzanıp yatmak, ayakları uzatarak yatar gibi oturmak, sereserpe oturmak anlamındadır.

Sonra yastığa köşgelip, olanı biteni, yağız atla arasındaki dövüşü, kartalları uzun uzadıya anlattı (Kemal, 1986).

Küşüm: TDK Güncel Sözlükte, küşüm sözcüğü isim grubundan bir sözcüktür, halk ağzında kuşku, kaygı anlamına gelmektedir. Küşüm çekmek ise deyimdir; kuşkulanmak, kaygılanmak anlamlarına gelmektedir.

Hiçbir küşüm çekme kıymetli ve de ala gözlü Ağam. Senin canın bundan sonra benden sorulur.” (Kemal, 2021).

Kubur: Enli bir çeşit kuşak, silahlık (Derleme Sözlüğü).

Ev dayandı döşendi çiçek gibi oldu. Abdülislam Hoca, geldiği zaman emanet aldığı altın dolu büyük, altın, gümüş kakmalı, derisi işlemeli kuburu geriye verdi (Kemal, 2020).

Kurada: İnce Memed romanlarında atlar için kullanılan bir sıfattır. Cümlelerdeki kullanım şekline bakarak zayıf, güçsüz, çelimsiz, yaşlanmış atlar için bu sıfatın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kurada sözcüğünün iki farklı anlamı vardır: 1. “eski,

işe yaramaz eşya" 2. "gelişmemiş, cılız veya bitkin hayvan" (Eren, 1999). Eren, sözcüğün etimolojisinin Arapça olduğunu, aynı sözcüğün yerel ağızlarda hurada olarak kullanıldığını belirtmektedir.

Candarma kumandanı onu avluda görünce merdivenleri koşarak indi, koluna girerek onu ak taşın yanında başını sarkıtmış duran kurada beygirin yanına getirdi (Kemal, 2020).

Lalüebkem: Dili tutulmuş, konuşamaz duruma gelmiş, dilsiz (TDK Güncel Sözlük).

Hürü Ana da ona öyle lalüebkem bakıp kalacaktı (Kemal, 2021).

Mengi: Bir halk dansı, semah (Püsküllüoğlu, 2014).

Yüzlerce kız, delikanlı bir arada semah dönerledi. Mengiye belki bin kişi dururdu, kadın erkek, insanların güzel seslerinden dağlar dalgalanırdı (Kemal, 2021).

Pavkırmak: TDK Güncel Sözlükte pavkırmak sözcüğü, halk ağzındaki karşılıkları şu şekildedir: "1- Tilki veya çakal uluması, 2- Ateş, alev alev yanmak, 3- Alev, bir yöne doğru yönelmek, 4- Çok öfkelenmek." Pavkırmak sözcüğü, örnek cümlede olduğu gibi İnce Memed romanlarında havlamak, ulumak anlamında kullanılmıştır.

"Tanyerleri ışıırken bir çakalın az ötesinde pavkırmasıyla hemen ayağa sıçradı, uyku sersemi sağına soluna bakındı, yanında Murtaza ağayı aradı, o anda da kendine geldi." (Kemal, 2021).

Sarat: Arapça sarrād Büyük delikli kalbur. (Eren, 1999).

"O olmasa beni sarat gibi ederlerdi." (Kemal, 1986).

Sarvan: Pamuk ipliğinden üretilen kalın kilim/çul ve yaygı/örtü anlamlarını taşımaktadır (Eren, 1999). Eren'in verdiği bilgiye göre, bu sözcük Ermenice sawan sözcüğünden dilimize girmiştir. TDK Derleme sözlüğünde savan, deve sürücüsü anlamındadır. İnce Memed, romanlarında bu sözcük, daha çok yerleşim yeri, oba, öbek anlamında kullanılmıştır.

"Kırmızı keditaşakları mağaranın ak, kara, yeşil benekli mor kayalıklarına sarvan kurup oturmuştu." (Kemal, 2020).

Salta: İtalyanca kökene sahiptir. Eskiden giyilen bir tür kollu cepken (Karakış, 2019).

"... Şalvarı saltasının etekleri parça parça olmuş, yırtılmış bacaklarında kan kurumuş, tüm bedeni sızlıyordu." (Kemal, 2020).

Savat: isim, Arapça sevād Gümüş üstüne özel bir biçimde kurşunla işlenen kara nakış (TDK, GS).

Yüzbaşı az ötedeki çocuğa başını kaldırıp baktıktan, elindeki sapı gümüş savatlı kırbacıyla oynadıktan sonra, başını önüne geri indirdi:

"Bu bir çocuk," dedi yavaşça (Kemal, 2021).

Sedhazar: Far. Yüz bin, yüz bin kere (Devellioğlu, 1996).

"Pıravo," dedi, "hem de Sedhazar pıravo, öyle arzuhaler yazdın ki Fahri Efendi biraderim, arzuhal derim sana. (Kemal, 2021).

Sığınca: Sözlüklerdeki anlamı sığınaktır. Sığınılacak yer, kurum, kişidir. Aşağıdaki ilk cümlede sığınca, sığınılan kişi anlamında kullanılmışken, ikinci cümlede sığınılan yer anlamında kullanılmıştır.

Böyle bir yiğidi, Ağayı, adamoğlu adamı da vuran, fakir fıkaranın sıgancasını da öldüren bir adam olsa, bir sümüklü de bir sürgün oğlan... (Kemal,2021).

Öbeklerin altı, kümelerin araları bozkır ve yayla böceklerinin, küçücük kuşların, hayvanların sıgıncasıdır (Kemal,2021).

Sıtara: Farsça sitāre'den gelen talih, kader, baht anlamına gelen kelimedir (Devellioğlu, 1996).

"Ağamı öldürdüyü yetmez mi, ekmek kapımı, çoluğumun çocuğumun, benim sıtaramı öldürdüyü yetmez mi?"(Kemal, 2021).

Sıvga: Derleme Sözlüğünde isim olarak ağaç filizi, sürgün anlamlarının yanı sıra; isim olarak sıva, badana anlamlarındadır. Sıfat olarak fidan boylu anlamında kullanılmaktadır. Aşağıdaki seçili cümlede sıfat olarak fidan boylu kullanılmıştır.

İnce Memed uzun, yakışıklı, bir sıvgaca dal gibi duruyordu (Kemal, 2021).

Süğen: Derleme Sözlüğündeki bilgilere göre Kadirli-Adana yöresine ait bir sözcüktür. Bağ, bahçe çitlerinde kullanılan uzun kazıklara süğen denmektedir.

Sonunda Hürü Ana eline oralardan uzun bir süğen geçirdi. Alinin ona dönük sırtına gelha eyledi. Topal Ali sarsıldı, atını sürmese ikinci süğeni yiyip yere düşecekti.

Şavullamak: TDK Güncel Sözlük, Şavullamak sözcüğünün anlamlarını şu şekilde vermektedir: 1.Yoklamak veya kollamak. 2. Göz gezdirmek, araştırmak.

Bünyamin'in yerini şavullamıştı, birkaç adımda onun yanına vardı, kolundan tuttu (Kemal,1984).

Şelek: TDK Güncel Sözlükte, sırtta taşınan yük anlamındadır.

Sonra harman yapmak için anasıyla birlikte şelek çekti(Kemal, 1986). Bu cümlede ise şelek, biçilen ekin saplarının bağ yapılmasını ifade etmektedir.

Şırlamak: Akıp gitmek anlamındadır. Aşağıdaki metinde de bu anlam açıkça ortaya çıkmaktadır.

“Aksın gitsin,” diye gözlerini silerek gülümsedi Seyran. “Varsın gitsin, böyle bir adam olacağına, varsın gitsin gün ışığı gibi sırlayarak dağlara şahin olsun, kaplan olsun (Kemal,1986).

Tansık: Şaşırtıcı, hayret verici, garip anlamına gelmektedir. Derleme Sözlüğünde Adana yöresinde “değerli” anlamında da kullanıldığı anlaşılmaktadır (Karakış, 2019).

Yüzbaşı gözlerini şaşkınlıkla açmış bu tansık işe bakıyordu (Kemal, 2021).

Taşkala: Eğlenme, alay, şaka (Derleme Sözlüğü) anlamındadır.

“Ana taşkala etme nolursun, sana geldik ki...” (Kemal, 2021).

Teberik: Arapça teberrük sözcüğünün halk ağızlarında söyleniş biçimidir. Derleme Sözlüğünde 1. Armağan, anmalık. 2. Emanet. 3. Ölen kimsenin çocuğu. 4. Hatıra anlamları verilmektedir.

“Öyle desene Anana kara gözlüm, güzel Döne’mın teberiği.” (Kemal, 2021).

Terkime: Terkim sözcüğünün karşılığı Derleme Sözlüğünde, “Belli bir yerde, belli bir saatte buluşma sözleşmesi, randevu.” olarak verilmektedir. Aşağıdaki cümleden anlaşılacağı üzere, terkime İnce Memed’in belli bir mekâna gelişinin beklendiği, bilindiği şeklindedir.

Yeşil donlu adam atını duvara sürdü, duvar ortadan ikiye biçildi, kapılar ardına kadar açıldı. Hızır Aleyhisselam bin terkime İnce Memed, dedi (Kemal, 2021).

Tirkemek: TDK Derleme Sözlüğünde tirkemek sözcüğüne ait açıklamalar mealen şu şekildedir: Vagon, deve ve sair şeyleri ardı ardına sıralamak. Sıçrayıp koşmak, atılmak, arka arkaya bağlamak, dizmek, sıralamak...

Bir sürü insanı arka arkaya tirkemişler, bir ırmak boyunca dolaştırıyorlardı (Kemal, 2021).

Toga: Yoğurtlu bulgur çorbası. Toğga da denir (Püsküllüoğlu, 2014).

Toga çorbası vardı, yarpuz doğranmış (Kemal, 1986).

Toht: Çoban köpeklerinin boynuna takılan dikenli demir halka, tasma (TDK, DS).

Yeşil düzlüğün çevresini dördüncü kez dönmekteyken bir çobanı gördü. Yanında boynu tohtlu kırmızı alalı köpeği(...) (Kemal, 2021).

Yalbırdak: Derleme Sözlüğünde, yalbırdak yarı çıplak, yalnız, yalınayak, kınısız, çıplak ve parlak anlamındadır. Niğde-Bor yörelerinde parlak anlamında kullanılan yalbırdak sözcüğü İnce Memed romanlarında bu anlamda kullanılmıştır.

Yeşil, kırmızı tüyleri yalbırdayan bir horoz, bir kül tümseğinden çıkmış hatmi çiçeklerinin yanında eşindi. Horozun, iri çiçekli mor hatminin yöresinde, güneşe gelince çakan, binbir kıvılcımda balkıyan boncuklu azgın bir arı gürültüyle dönüyordu (Kemal, 2021).

Yornuk: Yorgunluk anlamında kullanılan bir sözcük olduğu anlaşılmaktadır.

“Gel bacım, sen azıcık içeriye gel de yornuğunu al da...” (Kemal, 2021).

“Şu aşağıdaki köyün adı Yelpınar’dır,” dedi Hoca, “Şurada azıcık Yornuk çıkaralım.” Kemal, 2020).

Zaparta: TDK Güncel Sözlükte sözcüğün etimolojisinin İtalyanca olduğu bildirilmektedir. İtalyancadaki sabordo sözcüğü, ünsüz yumuşamasına uğrayarak zapartaya dönüşmüş ve mecazi anlamda paylama, azar anlamlarında kullanılmıştır.

Onun çok zapartasını yedim (Kemal, 1984).

Zurba: Derleme Sözlüğünde, “Hayvanlar için sürü, küme” anlamındadır.

Bir ara önünden keklik zurbası parladı (Kemal, 1986).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Edebiyat Coğrafyası Bağlamında Roman Okuma Örneği: İnce Memed Romanları adlı bu çalışmada dört ciltlik İnce Memed romanı coğrafi merkezli roman okumanın ötesinde Edebiyat Coğrafyası temelinde okunmuştur. Edebiyatı bir coğrafya olarak okumak, hem edebiyata hem coğrafyaya zenginlik katmaktadır. Adı geçen nehir romanda mekân, olayın geçtiği yerden çok daha fazlasıdır. İnce Memed romanlarında mekânlar, roman kahramanı işlevini görmektedir. Bu mekânlardan birisi Anavarza'dır. Anavarza ismi romanlarda 287 kez kullanılmıştır. Mekân adı olarak bu kadar tekrar edilen bir sözcük, romanın yer unsuru olmaktan çıkıp romanın kahramanına dönüşmektedir.

“Anavarza’ya sığınsak yüzde yüz kurtulurduk.” (Kemal, 1986).

Yukarıdaki cümlede Anavarza sıradan bir yerin adı olarak değil, insansı özelliğiyle, koruyuculuk gibi bir erdemle kahramanlaştırılmış, bir roman karakteri olarak anlatılmıştır. Sığınılacak yerin kapalı bir mekân olması gerekir, bu durumda onları koruyacak olan Anavarza Kalesi'dir. Anavarza Ovası ise onları ele verecektir.

“Şu Anavarza’ya çıksan iki günde yakalanırsın. Şimdilik burada, bizde kalacaksın.” (Kemal, 1984).

Bu cümleden yola çıkarak şu sonuca ulaşılabilir: İnsanlar yaşadıkları coğrafyaya duygusal, bilişsel anlamlar yüklemektedir. İnsanın çevreyi algılaması, mekânı anlamlandırmakla mümkündür. Koruyucu, tehlikeli, güvenilir, güvenilmez gibi nitelikler mekânları betimlemektedir. Bu yüzden İnce Memed romanlarında coğrafya olayın mekânı değil, kahramanıdır. Bu konuda bir başka örnek “Kasaba”dır. Kasaba sözcüğü, İnce Memed romanlarında 781’i İnce Memed 3’te olmak üzere, toplamda 1770 kez kullanılmıştır.

“Haydi kasabaya, Kaymakama gidelim.” (Kemal, 2021).

Yukarıdaki cümlede kasaba, coğrafi bir mekân değil, siyasal bir mekân, onun ötesinde bir şahıstır.

“Ne kadar çabuk gider de İnce Memedin ölümünü o kadar çabuk kasabaya ulaştırırsan, kasaba Ağaları seni paraya boğar, seni zengin ederler.” (Kemal,2021).

Bu cümlede ise kasaba, ağalarla özdeşleştirilmiş, mülkiyet ilişkisi ortaya konulmuştur.

İnce Memed romanı için Yaşar Kemal, “Ben mecbur adamın romanını yazdım.” demiştir. Bu söz, Edebiyat Coğrafyası açısından şu şekilde okunabilir: İnsan içine doğduğu coğrafyanın ona çizdiği kaderle yaşar. Bu kaderi değiştirmek için girişilen çabalar aslında bir mecburiyettir. İnce Memed’in eşkıyalığı da bu durumda bir mecburiyettir.

İnce Memed’in mecburiyeti, Sakarya Şeyhi’nin ağzından İnce Memed’e aktarılmıştır. “Zuhur ve huruç etmeye mecburum (Kemal, 2021).

Günümüz Türkçesiyle İnce Memed, ortaya çıkmaya ve ayaklanmaya mecburdur. Aslında İnce Memed üzerinden verilmek istenilen mesaj şudur: İnsanın çevresiyle kurduğu her türlü etkileşim bir mecburiyetin sonucudur. Bu düşüncüyü destekleyen ifadeler İnce Memed romanlarında çokça vardır. Örneğin Abdülcelal Hoca, İnce Memed’e şöyle der:

“Bu toprakta doğan, buraya yerleşen, bir daha dünyanın başka hiçbir yerinde yaşayamaz, yaşamaya mecbur kalırsa da ölür.” (Kemal, 2021).

İnce Memed için “coğrafya kaderdir.” fakat aynı zamanda coğrafyanın kaderini değiştirmeye de mecburdur. İnsanlar, coğrafyalarının kaderini değiştirebilirler mi? Evet, değiştirebilirler yanıtı verilebilir. İnsan, ancak belli bir coğrafi bölge üzerindeki siyasal ve ekonomik sistemi değiştirebilir. Bunun için İnce Memed gibi karakterlere gereksinim vardır. İnce Memed ve köylüleri için çakırdiken kaderdir, çakırdiken kötülüklerin en büyüğüdür. Kaderi değiştirmek için çakırdiken ile mücadele etmek, onu kökten ortadan kaldırmak gerekir. Çakırdiken İnce Memed 1’de kötülüğün simgesidir. Köylüye kötülük eden zalim, gözü dönmüş ağaların, yöneticilerin, askerlerin simgesidir (Uysal, 2016). İnce Memed 1’de, Memede, halka zulmeden ağayı öldürünce, köylüler çakırdikenlerini ateşe verir. Ateşe verilen aslında çakırdiken değil, ağalık düzenidir. Anlatılmak istenen budur: İnce Memed’in veya ona benzer insanların kader değiştirebileceğini vurgulamaktır. Düzen değiştirme çabası, insanlığın tarihiyle başlayan, doğa-insan, insan-insan, insan toplum mücadelesinin tarihsel birikimidir. İnsanlık tarihi bir anlamda bu şekilde yazılmıştır. İnce Memed nehir romanının ana teması bu tarihin, belli bir coğrafyada (Çukurova ve Toroslarda) kurgulanmış halidir.

İnce Memed romanlarında siyasal sistemin sorgulanması yapılmış, sistemin değişmesine dair okuyucuda ortak bir inanç oluşturulmuştur. Ezilen, hakkını

arayamayan, alamayan insanların bir araya gelmesi değil, bir kahramanın ortaya çıkıp sistemle hesaplaşması anlatılmıştır. Toplumsal tabakalaşma sisteminin en altında yer alan sosyal sınıflar, kendilerini kurtaracak bir kahramanı beklemişlerdir. Çukurova köylüleri, Selçuklu'da, Osmanlı'da ve Cumhuriyet'in kuruluşunda ortaya çıkan yeni düzenin oluşmasında kendisine biçilen rolün farkında olmamıştır, onlar hep bir kurtarıcı beklemişler, fakat bekledikleri kurtarıcı hiçbir zaman gelmemiştir. Yeni bir toplumsal düzen inşa edildiğinde meşru hedefi oluşturma çabaları ön plandadır. Bu planlardan bağımsız olarak, ekonomik kazanımların elde edilmesinde ortaya çıkabilecek riskleri kimse hesaba katmaz. Sorumluluk üstlenen, liderlik yapan birisi yoktur (Şeker,2019). Bu nedenledir ki, bu bilinç yapısındaki insanların yaşadığı coğrafyalarda masallar, efsaneler, destanlar sürekli olarak türetilmiştir. Düzene başkaldıramayan insanın/insanların kolektif bilinçaltı efsanelerle, masallara şekillenmektedir. Bu anlamda destansı bir roman olan İnce Memed serisi Çukurova ve Torosların bilinçaltı coğrafyasını bir şekilde betimlemektedir.

Edebiyat Coğrafyası ya da Edebiyat Coğrafyacısının en temel görevi, yerelden başlayarak genele, küresele uzanmak, bu anlamda yerel ve küresel sorunlara ilgisiz kalmamaktır. Yaşar Kemal, İnce Memed romanlarında doğanın doğasına, insanın doğasına, toplumun doğasına ait gerçekçi saptamalar yapmıştır. Örneğin Çukurova'nın, Anavarza Ovası'nın değişimini, biyoçeşitliliğin azalmasını dile getirmiştir. İnce Memed 2'de biyoçeşitliliğin azalması cerenler üzerinden anlatılmıştır.

“Binlerce ceren gelirmiş güneyden, çölden her şubat Çukurovaya, Anavarza yazılarına. Sürü sürü dolaşırlarmış yazıda.” (Kemal, 1984).

Bu çalışma için yaptığımız saha çalışmasında saptadığımız en önemli şey, Çukurova'nın tarımsal etkinliğinin tamamen değişmesi, çeltik ekiminin kalkması, pamuk tarımın iyiden iyiye azalması, Ceyhan ve Seyhan nehirlerinin akış rejimlerine müdahale edilmesidir. Gözlemlerimizle örtüşmesi bakımından, Yüksel Özdemir'in 10 Temmuz 2017 tarihli Hürriyet Gazetesi Pazar Eki'ndeki “İnce Memed'in tarlaları apartman, dağları taşocağı olmuş” başlıklı yazısından alıntılanan aşağıdaki cümleleri aktarıyoruz.

“Uçsuz bucaksız dümdüz Çukurova neredeyse tamamen mısır ekili... Seyhan ve Ceyhan nehirleri üzerindeki barajlar son 30 yılda ovanın tarım desenini tamamen değiştirdi. Ceyhan üzerinde kaynağından denize doğru 11 baraj bulunuyor. Seyhan Nehri'nin üzerindeki baraj sayısı ise 8. Bunun anlamı şudur: Nehirlerin binlerce yıl Toroslar'dan taşıdıkları toprağı denize

bırakmasıyla var olan Çukurova artık aynı nehirlerin taşıdığı toprak, barajlara takılı kaldığı için metre metre eriyor. Doğa Araştırmaları Derneği Başkanı Osman Erdem özellikle nehir ağzlarının bulunduğu bölgede erimenin yılda 40-50 metre kadar olduğunu, denizin ovayı yuttuğunu söylüyor. Erdem son 35 yılın bilançosunu ise denizin yaklaşık bir buçuk kilometre içeri girmesiyle açıklıyor.” (Özdemir, 2017).

İnce Memed romanları bir coğrafyanın romanıdır. Roman, Çukurova’nın romanı, romanın kahramanı İnce Memed Torosların kahramanıdır. İnce Memed romanları bir daha yazılabilir mi? Her sanat eseri biriciktir, özgündür, öznel, sanatçısının yaratıcılığına bağlıdır. Bu anlamda İnce Memed romanlarının bir daha yazılamayacağı bir gerçektir. Yaşar Kemal yaşıyor olsa, İnce Memed’i yazdığı yıllardaki Çukurova’yı, Torosları bugün bulamayacaktır. Çünkü coğrafya değişmiştir. Dolayısıyla onun edebiyatının coğrafyası değişmiştir.

Özdemir, 2017’de yaptığı bir röportajdan şu bilgileri aktarmıştır. “Yıllar evvel, Sarıkeçili göçerlerin kadın lideri Pervin Savran’dan, Toroslar’da bir kıl çadırın içinde yanan ateşin başında duymuştum: ‘İnce Memed’ bir daha yazılamaz. Yaşar Kemal de yazamaz. İnce Memed’i saklayan, yaralandığında iyileştiren Saçıkaraklı göçerleri akrabamdı. Onlar göçerliği bırakalı çok oldu. On üç oba kaldı göçen. Zaten göç edecek Toroslar kalmadı. Her derenin üzerinde HES, tepesinde maden var. Devlet, göç etmemizi istemiyor. İnce Memed bir daha dağa çıkamaz.”

Günümüzde İnce Memed’in dağlarında yörük çadırlarının yerinde Torosların tepesinde, yaylalarda klimalı evlerin var olduğu gözlenmiştir. Çukurova ve Toroslar’daki köylerde huğ evleri görmek mümkün değildir. Onların yerinde modern inşaat teknolojileriyle yapılan evler yer almaktadır. Akçasaz artık bir bataklık değil, tamamı kurutulmuş tarım arazisidir. Akçasaz’da kurbağalar, yılanlar ve diğer canlı türlerinin yok olduğu gözlenmiştir. Sonuç olarak İnce Memed’in coğrafyasının ekolojisi, morfolojisi, kültürü, sosyal dokusu, üretim ilişkileri tamamen değişmiştir. Modernitenin getirdiği küresel sorunlar, Çukurova ve Toroslarda fazlasıyla yaşanmaktadır.

Bu tez çalışması için yapılan literatür taramasında, Yaşar Kemal romanları üzerine yapılmış akademik çalışmaların neredeyse tamamının Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yapıldığı saptanmıştır. Edebiyat Coğrafyası Bağlamında Bir Roman Okuma Örneği: İnce Memed Romanı adlı çalışmamıza en yakın tez başlığı, Merve Türkoğlu’nun (2019). Yaşar Kemal’in Romanları Üzerine Coğrafya Merkezli Okuma

Denemesi, Yüksek Lisans Tezi adlı çalışmasıdır. Ancak bu çalışma, edebiyat disiplini altında yapılan bir çalışmadır. Romanlardaki şahıs kadrolarının Çukurova'daki konumlarını belirleyen bu çalışma coğrafyayı merkeze almaktan ziyade, edebiyatı, edebi unsurları esas almaktadır. Edebiyat Coğrafyası Bağlamında Bir Roman Okuma Örneği: İnce Memed Romanı adlı çalışmamız, coğrafya merkezlidir. Edebi unsurlar bu çalışmada ele alınmamıştır. Romanda geçen coğrafi unsurlar saptanmış ve bu unsurlar analiz edilmiştir.

Edebiyat coğrafyası, coğrafyacılar için ihmal edilmiş bir çalışma alanıdır. Mekân insan etkileşimi, mimari, sosyoloji, psikoloji gibi disiplinlerin ilgisini çekmekte ve araştırmalar yapılmaktadır. Bu amaçla edebiyat yapıtları araştırma araçları olarak kullanılmaktadır. Kültür coğrafyacıları, bu alana ağırlık vermeleri halinde coğrafya biliminin sınırlarını daha fazla geliştirebilir, zenginleştirebilir. Edebiyat coğrafyası, sadece edebiyat, psikoloji, sosyoloji disiplinlerine bırakılmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, S. (2008). Hikâyeden romana "soylu" bir dönüşüm. Milli Folklor (79), 94-99.
- Aksan, D. (1997). Türkçenin Gücü. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Alakom, R. (tarih yok). Orta Anadolu Kürtleri – Araştırma. (B. D. Grubu, Dü.) 07 24, 2021 tarihinde <http://www.bitlisname.com/2015/11/19/orta-anadolu-kurtleri-arastirma/> adresinden alındı
- Altın, H. (2017). XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne Yapılan Çerkes Göçleri (Çerkes Sürgünü). Belgi Dergisi, 2(14), 580-591.
- Amanos Dağları. (tarih yok). Temmuz 02, 2021 tarihinde <https://www.dogadernegi.org/wp-content/uploads/2018/11/akd063-amanos-daglari-onemli-doga-alanlari-kitabi.pdf> adresinden alındı
- Andırın Belediyesi. (tarih yok). Andırın tarihçe. <http://www.andirin.bel.tr/tarihce/> adresinden alınmıştır
- Aytaş, G. (2013). “Şahin” motifli türkülerde epistomolojik bir yaklaşım. Akademik Kaynak, 1(2), 65-75.
- Baytop, P. D. (1997). Türkçe bitki adları sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Belge, M. (2006). Linç Kültürünün tarihsel kökeni: Milliyetçilik söyleşi: Berat Günçikan. İstanbul: Agaro Kitaplığı.
- Bilgili, M. (2016). Coğrafya Öğretiminde mekân ve yer karmaşası üzerine bir araştırma. Coğrafya Eğitimi Dergisi, 2(1), 11-19
- Boratav, P. N. (1982). Yaşar Kemal'in yörük kilimindeki nakışlar. Bilim ve Sanat (14), 9-15.
- Boratav, P. N. (1984). 100 Soruda Türk Folkloru. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Bozquet, A. (2003). Yaşar Kemal kendini anlatıyor. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Buyruk, H. (2014). Tarihi kervan yolları kavşağında bir kent: Misis. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 236-244.
- Buyruk, H. (2016, 2010). Konumu geçmişi ve kimliği ile Anavarza. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, s. 695-710.

- Can, İ. (2018). Kadirli bohçası. Osmaniye : Ekrem Matbaası.
- Coğrafya, Berit dağı. (tarih yok). Şehir Rehberi. Kasım 25, 2021 tarihinde <https://www.kahramanmarassehirrehberi.com/tr/icerik/berit-dagi> adresinden alındı
- Covery, M. (2011). Psikocoğrafya Londra yazıları. (S. Serezli, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Çiftçi, A. (2009). Türkiye'nin nüfus bilgileri ışığında Kâzım Karabekir'in aile ve nüfus politikalarına ilişkin görüşleri ve bugünkü durum. Aile ve toplum, 5 (19).
- Derleme. (1968). Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü (Cilt 1,2,3,4,5,6). Ankara: TDK.
- Devellioğlu, F. (1996). Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lügat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğa Derneği. (tarih yok). Ocak 18, 2022 tarihinde <https://www.dogadernegi.org/> adresinden alındı
- Doğan, F. (2020, 12 06). Eşkıya Alo'dan İnce Memed'e yaşanmış bir Yaşar Kemal hikâyesi. Kranos haber. adresinden alınmıştır
- Doğanay, H., Özdemir, Ü., & Şahin, İ. F. (2012). Genel beşeri ve ekonomik coğrafya. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, H., Şahin, İ. F., & Özdemir, Ü. (2007). Feminist coğrafya ve kadın göçmenler. Doğu Coğrafya Dergisi, 12(17).
- Dündar, F. (2000). Türkiye nüfus sayımlarında azınlıklar. İstanbul: Çiviyazıları.
- Eren, H. (1999). Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Ankara: Bizim Büro Yayınevi.
- Erol, O. (2013). Ceyhan deltasının jeomorfolojik evrimi. Ege Coğrafya Dergisi, 12, 59-81.
- Ertürk, D. D. (2010). Kültürel Coğrafya: İnsan - kültür- mekân. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Ertürk, S. A. (tarih yok). Kültürel coğrafya: İnsan-kültür-mekân. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi .
- Eyyüboğlu, İ. Z. (1988). Türk dilinin etimolojik sözlüğü. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Gökhan, İ. (2012). Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri arasındaki ilişkiler. NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(1), 70-108.
- Gülensoy, T. (2004). Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü 1.Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Günalp, A. (1980). Yachar Kemal: From their imaginary world of a people to an epic reality. (U. o. Middle East Center, Dü.) Edebiyat, V(1:2), Yaşar Kemal özel sayısı.

- Günel, K. (1995). Siyasi coğrafyada yeni yaklaşımlar. *Türk Coğrafya Dergisi*, 0(30), 457-461.
- Güngördü, E. (2003). Türkiye'nin coğrafyası Türkiye fiziki ve coğrafi bölgeler. Ankara: Asıl Yayın Dağıtım.
- Gürbüz, O. (tarih yok). Siyasi coğrafya. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Gürsel, N. (2008). Yaşar Kemal bir geçiş dönemi romancısı. İstanbul: Doğan Kitap.
- Güvenç, B. (1984). İnsan ve kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hızlan, D. (2017). Şiirin coğrafyası. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- <http://adana.cu.edu.tr/cografya.asp>. (tarih yok). Adana'nın Coğrafi Konumu. Adana. Haziran 06, 2021 tarihinde alındı
- <http://www.feke.gov.tr/dogasison> (Dü.). (2019, 06 25). Feke, coğrafi konumu. Feke, Adana. 07 19, 2021 tarihinde alındı
- İnce, Ö. (2020). Yaşar Kemal Türkiye'dir. İstanbul: Eksik Parça Yayınları.
- Işık, V. (2021). Türkiye jeolojisi. Toros kuşağının jeolojisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü Araştırma Grubu.
- Kabacalı, A. (2004). A'dan Z'ye Yaşar Kemal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kaçmaz, M., & Kaçmaz, P. (2019). Edebiyat coğrafyası; Elif Şafak romanlarının coğrafi terim ve mekân analizleri. *Türk Coğrafya Dergisi*(73), 53-60.
- Kaplan, E. (2004). "İnce Memed" ve "Rahmet Yolları Kesti" romanları arasındaki Eşkıyalığın İşleniş bakımından bir karşılaştırma denemesi. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1(1), 47-57.
- Kara, H. (2015). Cumhuriyete kadar Çukurova nüfusu. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*.
- Karaca, C., & Çam, Y. (2019). Türkiye'de sosyal devlet anlayışının değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*(176), 72-97.
- Karakış, Y. (2019, Mayıs). Yaşar Kemal'in romanlarında çukurova ağzına ait Sözcükler ve etimolojileri. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Sivas.
- Karayel, S. E., & Albayrak, A. (2020). Alevî-Bektâşî inanç sisteminde hayvanlarla ilgili mitolojik unsurlar. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5 (3).
- Karpat, K. (tarih yok). Ottoman Population, 1830-1914: Demographic and Social Characteristics. 10 10, 2021 tarihinde alındı

- Karpat, K. (tarih yok). Ottoman Population, 1830-1914: Demographic and Social Characteristics. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Adana_Vilayeti). University of Wisconsin Press. 10 10, 2021 tarihinde alındı
- Kefeli, E. (2006). Edebiyat coğrafyasında Akdeniz. İstanbul: 3F Yayınları.
- Kefeli, E. (2009). Coğrafya merkezli okuma. International Periodical For the Languages, Literature, 423-433.
- Keleş, R., & Ünsal, A. (1982). Kent ve siyasal şiddet. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 507.
- Kemal, Y. (1984). İnce Memed 2. İstanbul: Toros Yayınları.
- Kemal, Y. (1986). İnce Memed 1. İstanbul: Toros Yayınları.
- Kemal, Y. (2003). Yaşar Kemal Anadolu doğasını anlatıyor. (G. E. Aydemir, Röportaj Yapan) Yeşil Atlas Dergisi.
- Kemal, Y. (2004). Binboğalar efsanesi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2020, 4, 11). Salt ağalar milyon kazansın diye. Cumhuriyet Gazetesi. İstanbul.
- Kemal, Y. (2021). İnce Memed 3. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). İnce Memed 4. İstanbul: 2021.
- Kiraz, S. (2015). Kitle, kültür, bunalım ve Yabancılaşma. Mavi Atlas (5), 126-147.
- Kırpık, C. (2016). XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Kadirli. H. Ülger, A. Düzler, & C. Kırpık içinde, Geçmişten Geleceğe Kadirli Sempozyumu-I (s. 82-115). Kayseri: Kadirli Belediyesi Kültür Yayını.
- Kozan. (tarih yok). 07 13, 2021 tarihinde alındı
- Kum, M. (2011). İktisadın yeni coğrafi açılımı: Yeni ekonomik coğrafya yaklaşımı. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 0(30), 235-255.
- Küçük, M. A. (2020). Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk geleneğinde “don değiştirme”. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi(94), 97-122.
- Kütük, A. (2016). Kadirli salnameleri. Adana: Ekrem Matbaası.
- Livaneli, Z. (2016). Gözüyle kartal avlayan adam: Yaşar Kemal. İstanbul: Doğan Kitap.
- Mardin, Ş. (1990). Türkiye'de toplum ve siyaset makaleler 1. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morval, J. (1985). Çevre psikolojisine giriş. (N. Bilgin, Çev.) İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No.:37.
- Naci, F. (2017). Yüzyılın 100 Türk romanı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Ocak, P. D. (2016). Sorular ve katkılar. Uluslararası Börklüce Mustafa Sempozyumu Bildiriler Kitabı (s. 56). içinde İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi,.
- Okuşluk, R. (1994). Adana efsaneleri araştırması. Yüksek lisans tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Osmaniye.net. 10 11, 2021 tarihinde <https://www.osmaniye.net/osmaniye-ilceleri-ve-koyleri/kadirli-ilcesi/degirmendere-koyu> adresinden alındı
- Önertoy, O. (1983). Yaşar Kemal ve Çukurova. Türk Dili Dergisi, 148-153.
- Özcan, Ü. (2015). Roman tekniği bakımından Yaşar Kemal'in İnce Memed yapıtı. Yüksek lisans tezi. Ardahan: Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgül, N. (1976). Toroslar'ın bazı temel jeoloji özellikleri. Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, 19, 65-78.
- Özkanan, A., & Erdem, R. (2014). Yönetimde kayırmacı eylemler: Kavramsal bir çerçeve. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 179-206.
- Özkaya, E. (2014, 1). Çukurova Türkülerinde Turaç. folklor/ edebiyat, 20 (77).
- Paker, M., & Buğu, B. (2016). Türkiye'de işkence mağdurlarının psikolojisi üzerine yapılmış araştırmaların gözden geçirilmesi. Türk Psikoloji Yazıları (19 (Özel sayı)), 76-92.
- Popper, K. (2000). Açık toplum ve düşmanları. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Püsküllüoğlu, A. (2014). Yaşar Kemal sözlüğü. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Sandal, E. K. (2008). Sosyo-ekonomik temelli kültür coğrafyası açısından bir inceleme: Adana örneği. Coğrafi Bilimler Dergisi, 6(1), 53-67.
- Sarıbaş, M. (2013, 4). Yaşar Kemal'in bitkileri. Orman ve Av Dergisi (2).
- Sivri, M., & Akbaba, C. (2018, 4). Dünya mitlerinde yılan. Folklor/ Edebiyat(96), 53-64.
- Şahin, C. (2010). Türkiye coğrafyası. Ankara : Gündüz Eğitim Kurumları.
- Şahin, M. (2016). Ahır dağı ve yakın çevresinde analitik hiyerarşi yöntemi kullanılarak arazi kullanım önerilerinin geliştirilmesi. Yüksek lisans tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı.
- Şahin, O. (2015, Nisan). Bir Anadolu mitosu: Yaşar Kemal. (B. v. Ütopya, Röportaj Yapan)
- Şeker, A. (2019). Yaşar Kemal'in romanlarının sosyolojik dokusunu feminist edebiyat eleştirisi bağlamında değerlendirmek. İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, 15-35.
- Şeker, A. (2019). Yaşar Kemal'in romanlarında ekososyoloji. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, 158-16.

- Taş, B. (2021, Aralık). Coğrafya penceresinden dil ve edebiyat. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 9-19.
- Tonbul, S. (1997). Bingöl dağında buzul şekilleri. *AÜ Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 346-374.
- Topçu, M. (2008). Yaşar Kemal'in romanlarında halk bilimi unsurları. Doktora tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toroğlu, E., & Ünalı, Ü. E. (2008). Aladağlar'da (Toros Dağları) bitki örtüsünün ekolojik şartları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 23-48.
- TÜİK. (tarih yok). 1935 Genel nüfus sayımı. (PDF). 20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı DİE. 07 17, 2021 tarihinde (PDF). 20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus adresinden alındı
- Tümertekin, E. (1994). Beşeri coğrafyaya ciriş. İstanbul: Okan Dağımtıcılık.
- Tümertekin, E., & Özgüç , N. (2019). Beşeri coğrafya/ insan, kültür, mekân. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türkiye Kültür Portalı. (2022). Payas Kalesi - Hatay. Mart 21, 2022 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/hatay/gezilecekyer/payas-kalesi> adresinden alınmıştır.
- Türkoğlu, M. (2019). Yaşar Kemal'in romanları üzerine coğrafya merkezli okuma denemesi. Ulusal Tez Merkezi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden alınmıştır
- Uçar, İ. (2013). Türkiye Türkçesinde hayvan adlarından türetilmiş bitki adları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*(2/1), 1-19.
- Uyar, G., & Mertol, H. (2020). Orhan Veli şiirlerinde coğrafi mekân adları. F. Çelebi içinde, Beşeri ve sosyal bilimlerde kavramsal ve uygulamalı araştırmalar (s. 128-172). İzmir: Duvar Yayınları.
- Uysal, A. (2016, Yıl:1, Sayı:2). Yaşar Kemal'in İnce Memed-I romanının mekân-insan ilişkisi anlamında değerlendirilmesi. *Mecmua, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 36-48.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2015). Osmanlı Tarihi (Cilt 1). Ankara: TTK yayınları.
- Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 188-201.
- Ünser, H. İ. (2021). Toplumcu gerçekçi Türk romanında komünist propoganda (1950-1960). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 13(25), 117-142.
- Vurmay, M. A. (2010). Edebiyat, coğrafya ve uzam: Hardy'in yuvaya dönüş adlı romanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 50(2), 207- 220.

- Weber, M. (2006). Sosyoloji yazıları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wells, C. (1984). Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Dünyası. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yılancıoğlu, S. S. (2010, 4). Yaşar Kemal'in anlatısında at İmgesi. folklor/edebiyat, 16 (64).
- Yılmaz, O. (2014, Aralık 4). Alevilikte eski Türk dini (Gök Tanrı inancı) ve Şamanizmin etkileri. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 1(4), 1-13.
- Yurtsever, C. (2017). Eşkiya. Adana: Ekrem Matbaası.
- Yücel, A., & Yozgat, S. (2018). Türk mitolojisindeki sembollerin günümüz logo tasarımlarına yansımaları. Turkish Studies Social Sciences, 13(18), 1477-1493.
- Yüreğir, T. (Dü.). (tarih yok). <http://www.yuregir.gov.tr/yuregir-hk-genel-bilgiler>. Yüreğir hakkında genel bilgiler. Adana, Yüreğir, Türkiye. Temmuz 02, 2021 tarihinde <http://www.yuregir.gov.tr/yuregir-hk-genel-bilgiler> adresinden alındı.